

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ

**Н.АТАЕВА
С. ҲАСАНОВ**

**ИҚТИСОДЧИЛАР УЧУН ЛОТИН ЁЗУВИГА
АСОСЛАНГАН ЎЗБЕК АЛИФБОСИ ВА ИМЛОСИНИ
ЎРГАНИШ БЎЙИЧА АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР**
(ўқув-услубий қўлланма)

**IQTISODCHILAR UCHUN LOTIN YOZUVIGA
ASOSLANGAN O‘ZBEK ALIFBOSI VA IMLOSINI
O‘RGANISH BO‘YICHA AMALIY MASHG‘ULOTLAR**
(o‘quv-uslubiy qo‘llanma)

**TOSHKENT
«IQTISOD–MOLIYA»
2008**

Н.Атаева, С.Ҳасанов. Иқтисодчилар учун лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси ва имлосини ўрганиш бўйича амалий машғулотлар. –Т.: 2008, 182 бет.

Ушбу ўқув-услубий қўлланмада лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси ва асосий имло қоидалари, бу ёзувда хат-савод ўргатиш усуллари, ўзбекча исм-шарифларни кирилл, лотин, инглиз тилларида ёзилиши ва имлоси, мустақил ишлаш учун матнлар ва топшириқлар берилган.

Мазкур қўлланма Тошкент Молия Институтининг Илмий-услубий кенгашининг 2007 йил 15 июндаги 2-сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

Масъул муҳаррир **Ҳ.БОБОЕВ** – Ўзбекистон Республикаси фан арбоби, юридик фанлари доктори, профессор.

Бадий муҳаррир **Қ.Маъмуров** – филология фанлари номзоди, доцент.

Тақризчилар: **Н.ҲУСАНОВ** – Тошкент Молия институтининг ўзбек ва рус тиллари кафедраси мудири, филология фанлари доктори, профессор;
А.САПАРОВ – филология фанлари номзоди, доцент;
М.БЕГАЛИЕВ – филология фанлари номзоди, доцент;

ISBN

© «IQTISOD–MOLIYA» - 2008

МУҚАДДИМА

Президентимиз Ислом Каримов ўз нутқларидан бирида: **«Бизнинг одамларимиз Ватандан узоқлашганда жуда изтироб чекадилар, чунки уларнинг маънавият чашмаси гўё узоқлашиб кетгандек бўлади. Шунинг учун ҳам халқ Ватандан йироқликни оғир қабул қилади, чунки унда ҳар бир кадрдон киши учун қайғурадиган умумий қалб бор»**, деган эди. Ҳа, халқимиз ўз маънавияти, ўзлиги ва борлигининг бебаҳо тимсоли бўлган тилини ҳар доим мана шу қалб билан ҳис қилган ва эъзозлаб келган.

1989 йил 21 октябрда «Ўзбекистон ССР нинг Давлат тили ҳақида»ги Қонуни ҳамда 1995 йил 21 декабрда «Давлат тили ҳақида» Қонуннинг янги таҳрирда қабул қилиниши ва ўзбек тилига Давлат тили мақомини берилиши халқимиз асрлар давомида кутган армонларнинг рўёбга чиқиши бўлди. Шу сабабли, Юртбошимиз **«Давлат тили ҳақидаги Қонунни бузишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Чунки у халқнинг хоҳиш – иродасидир»** деб баҳо берди.

Ўзбек тилига Давлат тили мақомининг берилиши бу тилнинг янада ривожини, такомиллашуви учун улкан имкониятлар яратди, унинг ижтимоий маънавиятини кенгайтди ва мустақамлади. Мустақиллик даврида ўзбек тилининг ёзма ҳамда оғзаки нутқи маданиятини кўтариш, Давлат тили таълимини юксалтириш бўйича бир қатор қонунлар, қарорлар, Давлат дастурлари қабул қилинди. Латин ёзувига асосланган ўзбек алифбосига ўтилди. Ўзбек тилининг янги алифбога асосланган имло қоидалари яратилди ва Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1993 йил 2 сентябрдаги **«Латин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»**ги қонуни ва **«Латин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»**ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини амалга киритиш тартиби ҳақидаги Қарори ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1995 йил 6 майдаги Ўзбекистон Республикасининг **«Латин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»**ги Қонунига ўзгартишлар киритиш ҳақидаги ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1995 йил 24 августдаги **«Ўзбек тилининг асосий имло қоидаларини тасдиқлаш ҳақида»**ги Қарори асосида амалга киритилди.

Эндиликда ўрта мактабларда таълим латин ёзуви негизида олиб борилмоқда. Янги алифбони ўрганиш дарслари барча олий

ўқув юртлари, корхона ва муассасалар, адлия ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари ҳамда республика юристлар малакасини ошириш Маркази ўқув дастурларига киритилган. Республика ҳудудидаги жой номларини, муассаса ва ташкилотларнинг номини, уларнинг расмий иш қоғозларини, муҳрларининг ёзувларини, атоқли отларни лотин ёзувига кўчириш узлуксиз давом этмоқда. Бу ҳолат лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси ва имлосини ўргатиш усулини янада такомиллаштиришни тақозо қилади. Имловий саводхонлик маърифий камолотнинг бош мезонларидан биридир. Имловий саводхонликка эса, имловий малакани эгаллаш орқали эришилади. Имловий малаканинг шаклланиши ва такомилда алифбонинг мукамаллиги, нутқ товуши, ёзма матнларни кўп ўқиш, ёзиш машқлар муҳим ўрин тутаяди. Жумладан, лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси ва имлосида ҳам қиёсий тилшунослик ва юнон, лотин, инглиз, француз, немис ва бошқа тиллардан ўзлашган халқаро ҳуқуқий атамалардан фойдаланиш яхши самара беради. Чунки жаҳон халқлари фойдаланаётган 220 хил ёзувнинг кенг тарқалган ёзувларидан бири лотин алифбоси бўлиб, лотин алифбосига асосланган ёзув бугунги кунда дунёдаги жуда кўп ривожланган мамлакатларнинг халқларини 30 фоиздан зиёди учун ўзаро ҳамкорликнинг асосий алоқа воситаси вазифасини бажариб келмоқда.

Аввало, лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосида ҳарфлар миқдори ва уларнинг жойлашиш тартибига эътибор қаратилиши керак. Чунки Европа тиллари (инглиз, француз, немис)даги лотин алифболарида ҳарфлар миқдори деярли тенг, яъни уларда 26 та лотин ҳарф асос қилиб олинган. Ҳар бир тилнинг ўзига хос товушларини ифодалаш учун махсус белги ёки ҳарфлар бирикмасидан фойдаланилади. Лотин алифбосига асосланган ўзбек алифбосига эса лотин алифбосидаги 26 та ҳарфдан иккитаси: **C, W** ҳарфлари қабул қилинмаган. Бинобарин, диакритик белги ёрдамида иккита ҳарф: **o' g'** ясалган ҳамда учта ҳарфлар бирикмаси юзага келган: **sh – ш, ch – ч, ng – нг**. Демак, лотин алифбосига асосланган ўзбек алифбоси 26 ҳарф ва 3 та ҳарфлар бирикмасидан ташкил топган. Тутуқ белгиси « ' » ҳарф ҳисобланмагани учун алифбо таркибига киритилмаган.

Назаримизда, лотин алифбосига асосланган ўзбек алифбоси ва Европа тилларида мавжуд бўлган, лекин бошқа товушларни ифода-

ловчи ҳарфларга алоҳида эътибор бериш мақсадга мувофиқдир. Масалан, **Ee, Gg, Hh, Xx, Yu** ҳарфлари лотин алифбосига асосланган ўзбек алифбосида бир товушни ифодалайди, Европа тилларидан эса улар бир неча товушларни ифодалашда қўлланилади. Ушбу ҳолат хорижий тилларни ўрганаётган ва биладиган юристлар учун маълум бир қийинчиликлар келтириб чиқариши мумкин. Шу сабабли ҳам «**Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси ва имлоси**» ни ўрганишнинг дастлабки сабоқларида бу ҳақда батафсил маълумот беришга тўғри келади.

Маълумки, янги ўзбек алифбосида **Y** ҳарфининг қўлланиш доираси кенгайган. Бунинг сабаби кирилл алифбосидаги „ё“лашган графемаларнинг лотин алифбосига киритилмаганлигидир. Янги алифбода **e, ё, ю, я** ҳарфлари асл талаффузга мослаб ёзиладиган бўлди. Бу ҳарфларнинг иккита ҳарф билан ифодаланиши бўғин кўчиришдаги чалкашликларни бартараф қилди. Фақат шуни айтиб ўтиш жоизки, лотин алифбосига асосланган ўзбек алифбоси ва имлосини ўқитиш жараёнида ўзбек тилига Европа тиллари (инглиз, француз, немис) дан ўзлашган сўзларнинг янги ўзбек ёзувидаги график ҳолати ва имло меъёрлари масаласида бир қанча мунозарали ҳолатлар пайдо бўлиши мумкин. Бинобарин, **e, ё, ю, я** ҳарфлари юмшоқ ундош товушлардан кейин келиб, уларнинг юмшоқ талаффуз қилиниши натижасида бир ҳарф билан, сўзнинг талаффузи ўзгариб кетмаслиги учун *икки ҳарф* билан ёзилади, дейилади. Лекин «*сўзнинг талаффузи эътиборга олинishi*» чегарасини ҳар ким ҳар хил тушуниши ва белгилаши дарс, яъни амалий машғулотлар жараёнида кўзга яққол ташланмоқда. Чунончи, юмшоқ ундошли бир сўзни ўрганувчи бир ҳарф билан: **valuta, sentabr, budget, jurist**, бошқаси эса шу сўзнинг ўзини икки ҳарф билан, яъни **valyuta, sentyabr, byudjet, urist** каби ёзиш ҳолатлари кузатилмоқда. Натижада, ёзувда ҳар хилликка йўл қўйилмоқда. **E, ё, ю, я** ҳарфлари билан бошланувчи исмларнинг қисқартириб ёзилиши, яъни **Yodgor Yusupov, Yunus Rajabiy – Y.Yusupov, Y.Rajabiy** каби исмларнинг бир **Y** ҳарфи билан берилиши ҳам бу қоидаларнинг қайта кўрилиши, тўлдирилиши зарурлигини кўрсатади. Шунинг учун юмшоқ ундошли барча сўзларда **ё, ю, я** графемаларининг икки ҳарф билан ёзилишини қоидалаштириш бундай чалкашликларга барҳам беради, деб ўйлаймиз. Чет тиллардаги ёзувларда ҳам бир ҳарф икки вазифани бажариши учрайди. Чунончи, немис алиф-

босидаги **h** ҳарфи **x** ундош товушини ифодалайди, баъзи сўзларда эса ўзидан олдинги унлининг чўзиқлигига ишора қилиш вазифасинигина бажаради.

G ҳарфининг кичик ёзма шакли **g** билан кириллдаги **де** ҳарфининг ўхшашлиги дастлабки пайтларда бир оз қийинчилик туғдиради. Чунки **де** тарзида талаффуз этилган ҳарфни **ge** тарзида талаффуз қилиш учун маълум кўз кўникмаси керак бўлади. Мазкур алифбода **Ее** ҳарфи кирилл алифбосидаги **э** ўрнида қўлланади. Бу ҳарф кирилл алифбосидаги **э, е,** ҳарфлари ўрнида ишлатилади. Лотин ёзувида **е** сўз бошида ишлатилиши, сўз ўртаси ва ёпиқ бўғинда (**э**) деб ёзилишини ёддан чиқармаслик керак. Шу сабабли ҳам сўзларни лотин ва кирилл алифболари билан ёнма-ён бериб, қиёслаб ўргатиш мақсадга мувофиқдир.

Кирилл алифбосида **х** ҳарфи **x** асосида ясалар эди. Ушбу ҳолат бир қатор салбий жиҳатларни келтириб чиқаргани сир эмас. Чунки график кўринишдаги бир элемент орқали фарқланадиган **ҳ** ва **х** ҳарфларини ёзишда кўплаб хатоликларга йўл қўйиларди. Янги ўзбек алифбосида эса мана шу камчилик барҳам топди, яъни **ҳ** ва **х** ҳарфлари бир-бирига умуман ўхшамайдиган ҳарфлар билан ўзгартирилди. Машғулотларда **ҳ** ва **х** ҳарфли сўзлар жуфт ҳолда берилиб, уларнинг луғавий маъносини тушунтириб бериш топширилади. Бундай топшириқларни бажартириш ҳам ижобий натижа бермоқда.

Маълумки, Европа тилларида ҳам ҳарфлар бирикмаларидан фойдаланилади. Лекин улардаги қўлланиш билан ўзбек лотин алифбосидаги ҳарфлар бирикмаси орасида маълум ўхшашлик ва тафовутлар мавжуд.

1993 йил 2 сентябрда қабул қилинган ўзбек алифбоси лотин алифбосининг туркча вариантыга асосланган эди.

1995 йил 21 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг «**Давлат тили ҳақида**»ги Қонунига мувофиқ ўзбек алифбоси лотин алифбосининг инглизча вариантыга мослаштирилди. Масалан, **sh, ch** ҳарфлар бирикмалари ўзбек ва инглиз тилларида бир-бирига мос келса, француз тилида мос келмайди. Масалан, **ch** ҳарфлар бирикмаси француз тилида «**ш**» товушини англатса, ўзбек тилида «**ч**» ни ифодалашга мосланган. Шунингдек, **ng** ҳарфлар бирикмаси хусусида ҳам махсус тўхталишга тўғри келади. Чунки ўзбек тилидаги «**n**» бурун товуши кирилл алифбосида ҳам, лотин алифбосида ҳам ҳарфлар бирикмаси билан ифодаланади. Аслида бир товуш икки ҳарф билан берилади, холос. Масалан, инглиз

тилида **n** ва **g** ҳарфлари ёнма-ён келиб битта товушни ифодалаши мумкин (**king, bring, ring**). Ўзбек тилида **ng** битта товушни ифодаламайди, балки икки товуш каби талаффуз этилади. Масалан, **конгресс** сўзида **n** ва **g** ажратиб талаффуз қилинса, **онг, тонг** каби ўзбекча сўзларда битта бурун товушини ифодалайди. Демак, лотин ёзуви асосидаги ўзбек алифбоси ва имлосини ўрганувчилар ҳарфлар бирикмасининг шакл ва моҳиятини тўғри англаб олишлари зарур бўлади. Шунда бўғин кўчиришда чалкашликка йўл қўймайдилар.

Шундай қилиб, янги ўзбек лотин алифбоси ва имлосини рус, инглиз, француз, немис алифболари ҳамда халқаро ҳуқуқ тили ва юридик атамалар билан қиёслаб, босқичма-босқич ўргатилганда анча ижобий натижалар бериши мумкин. Ҳарфларнинг ёзилишини босқичма-босқич ўрганишга ёрдам берадиган топшириқларда ўрганилган ҳарфлар ва ибораларгина берилади ҳамда ҳар бир ҳарф кирилл алифбосидаги ҳарф билан қиёсланган ҳолда тушунтириб бериш орқали улардаги ўхшаш томонлар ва ўзгаришлар яққол кўринади. Шубҳасиз, дарс (ҳар бир машғулот) ни шу асосида ташкил этиш лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси ва имлоси ўрганувчиларининг ўқиш ва ёзиш малакасини тез ва изчил равишда эгаллашига ёрдам беради.

Юқоридагилардан умумий хулоса шуки, миллий ёзувда бўладиган ўзгаришлар шунчаки бир оддий ва амалий тадбир эмас, балки умумдавлат, умумхалқ аҳамиятига молик бўлган тарихий воқеадир. Шу сабабли алифбо ва имло масалаларига ҳар бир давр ва Давлат доимо жиддий муносабатда бўлган ва ундаги илмий-амалий тамойилларни, миллий муштаракликни изчил ҳимоя қилган. Алифбо ва имло, аввало, кишиларнинг ёзма равишда фикрлашувиغا, халқнинг саводхонлигига хизмат қилади. Шу билан бирга ёзувнинг жуда улуғ вазифаси ҳам бор. Унда халқ тарихи, миллий маданияти, адабиёти, санъати, илму фанининг бетакрор асарлари битилади. Ёзув битикларни ўзида мужассам қилиб, авлоддан-авлодга олиб ўтади, уларни халқнинг маънавий меросига айлантиради. Мана шу маънода, ўзбек тилининг янги алифбо ва имлоси ҳам бетакрор ва буюк маданий-маънавий қуролдир. Ёзув ўзининг улуғ вазифаси ва имкониятлари туфайли илмий, бадиий, маданий обидалар билан бир қаторда туради ва халқнинг улуғ тарихий меросига айланади. Унга бепарволик, беписандликни келажак асло оқламайди.

ЛОТИН ЁЗУВИ АСОСИДАГИ ЎЗБЕК АЛИФБОСИНИ ЯРАТИШ ТАРИХИ ҲАҚИДА

Ёзув инсон кашф этган энг буюк ҳодисалардан биридир. Унинг аждодлар хотираси ва руҳи билан омихта эканлиги авлодлар кўнглида барҳаёт шаклдир. Унда аждодлар тарихи, ҳаёти бутун борлиги ўз ифодасини топади. Ёзув нафақат муайян бир уруғ ёки халқ, балки бутун инсоният тўплаган, одамзод ақли кашф этган моддий ва маънавий бойликлар ҳақидаги маълумотлар хазинасидир. Ёзув хазинаси мислсиз куч ва қудратга эга. Бу куч ва қудрат ушбу ёзувга дахлдор бўлган ҳар бир халққа «юқади». Шунинг учун ҳам, тарихнинг ғубори кўнган обидалар, асрлар юкидан йиртилган қоғозлар, вақт, замон шиддатидан сарғайган саҳифалар авлодлар ардоғида бўлади.

Маълумки, ўзбеклар ҳам мансуб бўлган туркий халқлар милоддан олдинги асрлардан оқ ўз маданияти ва давлатчилик тарихини Авесто, Паҳлавий, Хоразм, парфиён, бохтар, сурёний, брахман, моний, эфталит, Урхун-энасой, сўғд, эски уйғур, лотин алифболари асосидаги ёзувларда, VIII асрнинг биринчи чорагидан XX асрнинг бошларигача араб ва кирилл алифболари асосидаги ёзувда битиб қолдирганлар.

Дарҳақиқат, 1917 йил октябрь тўнтаришидан кейин Туркистон Республикасида араб алифбоси ва имлосини ислоҳ қилишга расмий равишда киришилди. Бу масала юзасидан махсус анжуман (курултой ва конференция)лар 1918–1926 йилларда Тошкент, Самарқанд, Бухоро ва Боку шаҳарларида ўтказилган; араб алифбоси ислоҳи ва имло қоидалари юзасидан қарорлар қабул қилиниб, улар ҳуқуқий кучга кирган, яъни араб алифбоси асосидаги ўзбек ёзуви яратилган. Бу ёзувда маълум бир имло қоидаларига риоя қилинишига таъсир қилган бўлсада, тўғри ёзув-имло қоидалари ҳали ниҳоятда содда, жўн бўлганлиги ҳамда маориф тизимининг етарли даражада такомиллашмаганлиги сабабли жойларда расмий тасдиқланган имло қоидалари савод чиқариш ишларида бир мунча енгиллик келтирди. Маориф ишлари жонланди, таълим самарадорлиги кўтарилди. Лекин халқнинг оммавий саводхонлик даражаси ошди, мазкур қоидаларга қатъий амал қилинди деб бўлмайди.

Айни пайтда ижтимоий ривожланиш туфайли ислоҳ қилинган араб алифбоси ҳам «маданий инқилоб» эҳтиёжларини қондира ол-

май қолди ва ижтимоий, сиёсий, маданий, техник каби бир қатор талабларни ҳисобга олган ҳолда лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси 1926 йил 27–29 августда республика пойтахти Самарқандда бўлиб ўтган илмий конференцияда тил мутахассислари билан муҳокама қилиниб, маъқулланган ва қабул қилинган. Бу алифбода унлилар тўққизта, ундошлар 23 та ҳарф (35 та ҳарф) билан ўзбек халқининг саводхонлик даражаси кескин кўтарилди. Очиғини айтганда, лотин ёзувида савод чиқариш учун имконият яратилди. Шу билан бирга саводхонликни ошириш ва таълим-тарбия соҳасида бир талай муаммолар ҳам пайдо бўлди. Жумладан, лотин алифбоси асосида тузилган илк ўзбек алифболарида ҳам ҳарфлар ёзма ва босма кичик шаклда бўлиб, гаплар ҳам, атоқли исмлар ҳам кичик ҳарфлар билан ёзилаверган. Бу эса қийинчиликлар туғдирган, чунончи: **Кеча бозорни кўрдим** гапини икки хил маънода тушуниш мумкин: **бозорни-жой** номи, турдош от. **Бозорни**-киши исми, атоқли от. Шу боис ҳам янги ёзув тизимига мос имло қоидалари яратилиши зарур эди ва ўзбек зиёлиларининг саъй-ҳаракатлари билан лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси ва имло қоидаларининг бир неча лойиҳалари ишлаб чиқилди. 1929 йил 15 майда Самарқандда бўлиб ўтган адабий тил, имло ва атама-лар масалалари юзасидан ўтказилган илмий конференцияда алифбога ҳам айрим ўзгартишлар киритилди, ўзбек алифбосига ёзма ва босма бош ҳарфлар қўшилиб, янги имло қоидалари тасдиқланди.

Умуман, лотин ёзувига асосланган ўзбек тилининг 1929 йилги имло қоидалари ўзбек адабий тили, миллий ҳуқуқшунослик ва юридик атамашуносликнинг ривожидан катта аҳамиятга эга бўлди. Бироқ мазкур имло қоидалари ҳам ўзбек адабий тили, шу жумладан, юридик тил ва ҳуқуқий атамашуносликнинг ривожланиш қонуниятларини тўлиқ акс эттира олмагани сабабли билдирилган фикр-мулоҳазалар, яъни 9 унли товушни 6 тага камайтириш, ўзбек адабий тили, юридик тил ва ҳуқуқий атамашунослик меъёрларини белгилашда сингармонизм (нутқ товушларининг йўғонлик ва ингичкалик) ҳодисасига таянмаслик белгиланади.

1934 йилнинг январидан Тошкентда ўтказилган тил-имло қурул-тойида «**Ўзбек тилининг бирлашган имлоси**» қабул қилиниб, имлодаги сингармонизм – «йўғонлик – ингичкалик» тамойилидан воз кечилган; ўзбек имлоси учун фонетик – морфологик тамойил асос қилиб олинган. Аммо бир масалада, яъни ўзбек тилида «о» ловчи

ва «а» ловчи маҳаллий шевалар бор деб, ўзбек адабий тилидаги **осон, озор, қоғоз, омонат** ва **мана, ижара** каби сўзлардаги икки хил унли фонемани ифодалаш учун бир ҳарф – «а» ҳарфини олишга қарор қилинган, яъни мазкур икки хил нутқ товуши бир хил ҳарф билан ёзилиши қатъийлаштирилган. Чунончи: **бола** сўзи **bala**, **нон-нан**, **қонун-qanun**, **товон-tavon**, **Лола-Lala**, шаклида ёзила бошлаган. Фақат сўз маъноси ўзгарадиган ўринлардагина «а» ҳарфи ёзилади, деб қоидалаштирилган: **ана-ana**, **таг-tag**, **бас-bas**, **Алим-Alim**, **Аваз-Avaz**. Бундай ҳолат сўзларнинг талаффузида қийинчиликлар туғдирган, саводхонликка таъсир кўрсатган ва таълим-тарбия ишида ҳам турли қийинчиликларни туғдирган.

Шунингдек, бирдан ортиқ бўғинли сўзларнинг биринчи бўғинида қисқа талаффуз қилинадиган «и» товушини **билан, бироқ, шикоят, билвосита, ўғирлик, жиноят** каби тарзда ёзмасдан, балки **блан, брок, шкоят, блвосита, ўғрлик, жноят** шаклида ёзиш ҳақида қарор қабул қилинган.

Шундай қилиб, тил-имло қурултойидан сўнг ўтган даврда ўзбек адабий тилига асос бўлувчи етакчи шеваларнинг хусусиятлари ҳисобга олинди, чет тиллардан кириб келаётган (ўзлашган) сўзлар ва сиёсий-ҳуқуқий атамаларнинг қўлланиш ўринлари белгилаб берилди. Ўзбекистоннинг барча ўқув муассасалари ва ташкилотлар учун ягона ёзув нормалари белгилаб қўйилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Марказий Ижроия Қўмитаси ҳузуридаги «Янги ўзбек алифбоси ва Терминология Марказий қўмитаси»га ўзбек тилининг бирлашган имлоси ҳақида бу қарорнинг ўз вақтида нашриёт, матбуот, муассаса ва ташкилотлар ҳамда мактабларда иш юритиш ишларида ва бошқаларда амалга оширилиши юзасидан доимий равишда назорат қилиб туриш вазифаси юкланди. Ўзбекистон Республикаси МИҚнинг бу қарорида айнан қуйидагилар таъкидланган эди: «Нашриёт идоралари, матбуот органлари ва бошқаларга Янги алифбо ва терминология Қўмитасининг илмий совет билан олдин келишмасдан туриб, имло масаласига доир қандай бўлса ҳам қўлланмалар бостириш маън қилинсин».

1940 йил 8 майда «**Ўзбек ёзувини лотинлаштирилган алифбодан рус графикаси асосидаги Янги ўзбек алифбосига кўчириш тўғрисида**»ги Қонун қабул қилинди. Зеро, рус графикаси асосидаги ўзбек алифбоси (кириллица)нинг жорий қилиниши янги имло қоидаларини талаб қилар эди. Ҳукумат комиссиясининг 1940 йил 4

июлдаги мажлисида **«Бирлашган ўзбек орфографиясининг асосий қоидалари»** тасдиқланди. Мазкур қоидалар 1934 йилги имло қоидаларидан бир қатор жиҳатлари билан фарқланди. Ушбу қоидаларда рус тили орфографиясининг таъсири сезиларли даражада эди. „ё“ лашган унлилар» деб номланувчи **е, ё, ю, я** ҳарфлари ва юмшатиш **«ъ»** белгиси ўзбек тилининг товуш тизимига мос келма-са-да, айнан кўчириб олинди. Ўзбек тилининг ўзига хос бўлган **«ў, қ, ғ, х»** ҳарфлари эса алифбо охирига тиркаб қўйилди. Рус тили оркали ўзлашган сўзлар имлоси, айнан рус тилидаги шаклда белги-ланган. Шу тарзда ўзбек алифбосининг туркий тиллар алифболари-дан йироқлашуви бошланди.

Биз ҳозирги кунгача 1956 йил 4 апрелда тасдиқланган рус графикасига асосланган **«Ўзбек орфографиясининг асосий қоидалари»**дан фойдаланиб келамиз.

1993 йил 2 сентябрда **«Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»**ги Қонун қабул қилинди. Бу алифбода 31 ҳарф ва бир белги-апостроф бор эди. 1995 йил 6 майда, 1993 йил 2 сентябрда қабул қилинган **«Янги ўзбек алифбосига айрим қўшимчалар киритиш ҳақида»**ги Қонун эълон қилинди. Бу қонунда ўзбек алифбосидаги ҳарфлар сони 26 та эканлиги, ўзбек адабий тилидаги уч нутқ товушининг ҳарфлар бирикмаси билан ифодаланиши (**sh, ch, ng**), айрим ҳарфларнинг шакли қисман ислоҳ қилинганлиги кўрсатилди.

Негаки, ҳар бир ёзув тизими маълум бир ўзгартишларни талаб қилиши табиий. Шундан келиб чиққан ҳолда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан 1995 йил 24 августда **«Ўзбек тилининг асосий имло қоидалари»** тасдиқланди. 1993 йил 2 сентябрда қабул қилинган алифбонинг охирида берилган апостроф атамаси **«тутуқ белгиси»** деб номланиб, **«Имло қоидалари»**да унинг қўлланиш ўринлари кўрсатилди. Юқоридагилардан кўриниб турибдики, лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси ва ўзбек тилининг асосий имло қоидалари жамиятимизда кечган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ўзгаришлар билан бир қаторда, тарихий объектив, ижтимоий-сиёсий сабабларга боғлиқ ҳолда ўзгариб, такомиллашиб бормоқда. Энг муҳими, лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси ва имло қоидалари халқимизнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида қатъий бир мавқега эга бўлиб, асосий меъёрий ҳужжатлардан бири бўлиб қолмоқда.

ЎЗБЕК ALIFBASI. نوزېك نه لفاسى

a-a تا - ا ata,	b-B ب	d-d د	f-f ف	m-M م
o-0 نو - و o-0 ئو - و solar, solsiq.	t-T ت	x-Γ ر	q-q ق	n-n ن
u-u ئو - و y-y ئى - ي buzug, tyzyk.	p-P پ	z-Z ز	k-K ك	v-V و
k-p (خ) (ك) l-l (ل) (ل) qaldo, heldi.	x-Z ث - ج	s-S س	g-g گ	h-h ه
o-a o - ا mon, son.	c-C چ	z-3 ش	n-N ن	j-j ي
e-e + - ئ bel; sel.	x-X خ [خ]	g-g غ	l-L ل	mslym. مەغلۇم

1926 йил 27 – 29
августда Самарқандда
бўлиб ўтган
конференцияда қабул
қилинган лотин ёзувига
асосланган ўзбек
алифбоси

1940 йилдан қўлланилган ўзбек алифбоси

ALIFBE

Aa	Bb	Cc	Çç	Dd
<i>Aa</i>	<i>Bb</i>	<i>Cc</i>	<i>Çç</i>	<i>Dd</i>
Ee	Əə	Ff	Gg	Q q
<i>Ee</i>	<i>Əə</i>	<i>Ff</i>	<i>Gg</i>	<i>Q q</i>
Hh	Ii	Jj	Kk	Ll
<i>Hh</i>	<i>Ii</i>	<i>Jj</i>	<i>Kk</i>	<i>Ll</i>
Mm	Nn	Ŋŋ	Oo	Pp
<i>Mm</i>	<i>Nn</i>	<i>Ŋŋ</i>	<i>Oo</i>	<i>Pp</i>
Qq	Rr	Ss	Şş	Tt
<i>Qq</i>	<i>Rr</i>	<i>Ss</i>	<i>Şş</i>	<i>Tt</i>
Uu	Vv	Xx	Zz	Zz
<i>Uu</i>	<i>Vv</i>	<i>Xx</i>	<i>Zz</i>	<i>Zz</i>

1940 йил 8 майгача фойдаланиб келинган лотин ёзувига
асосланган ўзбек алифбоси

Лотин ёзуви асосидаги ўзбек алифбоси

Лотинча			Кирилл-ча	Лотинча			Кирилл-ча
харфлар				харфлар			
Босма	Ёзма	Талаф-фуз	харфлар	Босма	Ёзма	Талаф-фуз	харфлар
A a	A a	a	А а	R r	R r	re	Р р
B b	B b	be	Б б	S s	S s	es	С с
C c	C c	ce	Ц ц	T t	T t	te	Т т
D d	D d	de	Д д	U u	U u	u	У у
E e	E e	e	Э э	V v	V v	ve	В в
F f	F f	ef	Ф ф	X x	X x	xa	Х х
G g	G g	ge	Г г	Y y	Y y	ye	Й й
H h	H h	he	Ҳ ҳ	Z z	Z z	ze	З з
I i	I i	i	И и	Ç ç	Ç ç	çe	Ч ч
J j	J j	je (Jora)	Ж ж (Жўра)	Ĝ ĝ	Ĝ ĝ	ĝa	Ғ ғ
K k	K k	ka	К к	Ĵ ĵ	Ĵ ĵ	je (ajdod)	Ж ж (аждод)
L l	L l	el	Л л	Ń ń	Ń ń	ñe	Ң ң
M m	M m	em	М м	Ŏ ŏ	Ŏ ŏ	ŏ (o'rdak)	Ў ў (ўрдак)
N n	N n	en	Н н	Ş ş	Ş ş	şe	Ш ш
O o	O o	o (ota)	О о (ота)	(') - апостроф			
P p	P p	pe	П п				
Q q	Q q	Qa	Қ қ				

1993 йил 2 сентябрда қабул қилинган лотин ёзувиغا асосланган ўзбек алифбоси

ЛОТИН ЁЗУВИГА АСОСЛАНГАН ЎЗБЕК АЛИФБОСИ

ЯНГИ АЛИФБО

Босма	Ёзма	Ҳарф номи	Босма	Ёзма	Ҳарф номи
Aa	<i>Aa</i>	a	Qq	<i>Qq</i>	qe
Bb	<i>Bb</i>	be	Rr	<i>Rr</i>	er
Dd	<i>Dd</i>	de	Ss	<i>Ss</i>	es
Ee	<i>Ee</i>	e	Tt	<i>Tt</i>	te
Ff	<i>Ff</i>	ef	Uu	<i>Uu</i>	u
Gg	<i>Gg</i>	ge	Vv	<i>Vv</i>	ve
Hh	<i>Hh</i>	he	Xx	<i>Xx</i>	xe
Ii	<i>Ii</i>	i	Yy	<i>Yy</i>	ye
Jj	<i>Jj</i>	je	Zz	<i>Zz</i>	ze
Kk	<i>Kk</i>	ke	O'o'	<i>Ōō</i>	o'
Ll	<i>Ll</i>	el	G'g'	<i>Ĝĝ</i>	g'e
Mm	<i>Mm</i>	em	Sh sh	<i>Sh sh</i>	she
Nn	<i>Nn</i>	en	Ch ch	<i>Ch ch</i>	che
Oo	<i>Oo</i>	o	Ng ng	<i>Ng ng</i>	nge
Pp	<i>Pp</i>	pe			

1993 йил 2 сентябрда қабул қилиниб, 1995 йил 6 майда ўзгаришлар киритилган лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси.

О'ЗБЕК - LOTIN ALIFBOSIDAGI VA O'ZBEK - KIRILL ALIFBOSIDAGI HARFLAR QIYOSI

<u>Aa</u>	<u>Bb</u>	<u>Dd</u>	<u>Ee</u>	<u>Ff</u>	<u>Gg</u>
Аа	Бб	Дд	Ээ	Фф	Гг
<u>Hh</u>	<u>Ii</u>	<u>Jj</u>	<u>Kk</u>	<u>Ll</u>	<u>Mm</u>
Хх	Ии	Жж	Кк	Лл	Мм
<u>Nn</u>	<u>Oo</u>	<u>Pp</u>	<u>Qq</u>	<u>Rr</u>	<u>Ss</u>
Нн	Оо	Пп	Ққ	Рр	Сс
<u>Tt</u>	<u>Uu</u>	<u>Vv</u>	<u>Xx</u>	<u>Yy</u>	<u>Zz</u>
Тт	Уу	Вв	Хх	Йй	Зз
<u>O'</u>	<u>G'</u>	<u>Sh sh</u>	<u>Ch ch</u>	<u>NG ng</u>	
Ўў	Ғғ	Шш	Чч	НГ нг	

ЎЗБЕК - КИРИЛЛ ВА ЎЗБЕК - ЛОТИН АЛИФБОСИДАН ҚИЁСИЙ МАШҚЛАР

Кирилл алифбоси	Лотин (босма)	Лотин (ёзма)	Мисоллар
<i>А а</i>	<i>A a</i>	<i>A a</i>	Adolat, adliya
<i>Б б</i>	<i>B b</i>	<i>B b</i>	Bobur, baxt
<i>В в</i>	<i>V v</i>	<i>V v</i>	Vatan, vijdon
<i>Г г</i>	<i>G g</i>	<i>G g</i>	Gul, go‘dak
<i>Д д</i>	<i>D d</i>	<i>D d</i>	Davron, diyor
<i>Е е</i>	<i>E e, Ye</i>	<i>E e, Ye</i>	Yetti, sekin
<i>Ё ё</i>	<i>Yo, yo</i>	<i>Yo, yo</i>	Yodgor, quyosh
<i>Ж ж</i>	<i>J j</i>	<i>J j</i>	Jajji, jasur
<i>З з</i>	<i>Z z</i>	<i>Z z</i>	Zebo, zavq
<i>И и</i>	<i>I i</i>	<i>I i</i>	Ishonch, ilm
<i>Й й</i>	<i>Y y</i>	<i>Y y</i>	Yo‘ldosh, yo‘lbars
<i>К к</i>	<i>K k</i>	<i>K k</i>	Kamolot, kamtar
<i>Л л</i>	<i>L l</i>	<i>L l</i>	Latofat, lochin
<i>М м</i>	<i>M m</i>	<i>M m</i>	Ma‘rifat, ma‘naviyat
<i>Н н</i>	<i>N n</i>	<i>N n</i>	Navoiy, non
<i>О о</i>	<i>O o</i>	<i>O o</i>	Oybek, ona
<i>П п</i>	<i>P p</i>	<i>P p</i>	Pahlavon, posbon
<i>Р р</i>	<i>R r</i>	<i>R r</i>	Ra‘no, rahmdil
<i>С с</i>	<i>S s</i>	<i>S s</i>	Siyosat, sayyora
<i>Т т</i>	<i>T t</i>	<i>T t</i>	Toshkent, ta‘lim
<i>У у</i>	<i>U u</i>	<i>U u</i>	Ulug‘bek, umid
<i>Ф ф</i>	<i>F f</i>	<i>F f</i>	Farg‘oniy, falsafa
<i>Х х</i>	<i>X x</i>	<i>X x</i>	Xalq, ixtisos
<i>Ц ц</i>	<i>S, ts</i>	<i>S, ts</i>	Sirk, konstitutsiya
<i>Ч ч</i>	<i>Ch, ch</i>	<i>Ch, ch</i>	Cho‘lpon, chinor
<i>Ш ш</i>	<i>Sh, sh</i>	<i>Sh, sh</i>	Shijoat, shuhrat
<i>Ъ ъ</i>	<i>(‘) тутуқ</i>	<i>(‘)</i>	A‘lo, mas‘ul
<i>Ь ь</i>	<i>–</i>	<i>–</i>	Albom, mebel
<i>Э э</i>	<i>E e</i>	<i>E e</i>	Elmurod, e‘tibor
<i>Ю ю</i>	<i>Yu, yu</i>	<i>Yu, yu</i>	Yurist, buyuk
<i>Я я</i>	<i>Ya, ya</i>	<i>Ya, ya</i>	Yaxshi, yakdil
<i>Ў ў</i>	<i>O‘ o‘</i>	<i>O‘ o‘</i>	O‘zbekiston, o‘rik
<i>Қ қ</i>	<i>Q q</i>	<i>Q q</i>	A.Qahhor, qasida
<i>Ғ ғ</i>	<i>G‘g‘</i>	<i>G‘g‘</i>	G‘.G‘ulom, g‘amxo‘rlik
<i>Ҳ ҳ</i>	<i>H h</i>	<i>H h</i>	Huquq, himoya
<i>35 ҳарф</i>	<i>29 ҳарф</i>	<i>Ng, ng</i>	Tong, singil

ALIFBO

Aa Bb Dd Ee Ff
Aa Bb Dd Ee Ff

Gg Hh Ii Jj Kk
Gg Hh Ii Jj Kk

Ll Mm Nn Oo Pp
Ll Mm Nn Oo Pp

Qq Rr Ss Tt Uu
Qq Rr Ss Tt Uu

Vv Xx Yy Zz O' o'
Vv Xx Yy Zz O' o'

G'g' Sh sh Ch ch Ng ng
G'g' Sh sh Ch ch Ng ng

**Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосидаги
босма ва ёзма ҳарфлар.**

ЛОТИН ЁЗУВИГА АСОСЛАНГАН ЎЗБЕК АЛИФБОСИ ҲАРФЛАРИ ТАВСИФИ

А а ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **А а** ҳарфи ўрнида қўлланиб, лабланмаган, кенг, юмшоқ ва қаттиқ (**а**) товушини ифодалаш учун хизмат қилади.

А									
а									
<i>A</i>									
<i>a</i>									

abolitsiya (аболиция), avantura (авантюра), aviatsiya (авиация), avtoritar (авторитар), adliya (адлия), advokat (адвокат), akt (акт), aliment (алимент), amnistiya (амнистия), apellatsiya (апелляция), arbitraj (арбитраж).

В в ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Б б** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, лаб-лаб, жарангли, портловчи **в (б)** товушини ифодалаш учун хизмат қилади.

В									
в									
<i>V</i>									
<i>v</i>									

bank (банк), bank kafolati (банк кафолати), bank huquqi (банк ҳуқуқи), bojxona (божхона), bojsiz (божсиз), bojsiz tartib (божсиз тартиб), birja huquqi (биржа ҳуқуқи), bayonnomadan ko'chirma (баённомадан кўчирма).

Д д ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Д д** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангли, портловчи тил олди **д (д)** товушини ифодалаш учун хизмат қилади.

Д									
д									
<i>D</i>									
<i>d</i>									

davlat (Давлат), deklaratsiya (декларация), demokratiya (демократия), dyum (дюйм), davlat boji (Давлат божи), davlat mulki (Давлат мулки), davlat huquqi (Давлат ҳуқуқи).

Е е ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Э э** (сўз ўртасида ва охирида **е**) ҳарфи ўрнида қўлланилиб, лабланмаган, кенг **е** (**э**) товушини ифодалаш учун хизмат қилади.

Е									
е									
<i>E</i>									
<i>e</i>									

ekspert (эксперт), ekspertiza (экспертиза), ekspluatatsiya (эксплуатация), embargo (эмбарго), ekologiya (экология), erk (эрк), eslatma (эслатма), e'lon (эълон).

Ғ ғ ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Ф ф** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангли, сирғалувчи **ғ** (**ф**) товушини ифодалаш учун хизмат қилади.

Ғ									
ғ									
<i>Ғ</i>									
<i>ғ</i>									

fakt (факт), federatsiya (федерация), firma (фирма), farq (фарқ), fuqarolik (фуқаролик), firqa (фирқа), faoliyat (фаолият), fuqarolik ishlari (фуқаролик ишлари).

Г г ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Г г** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангли, портловчи, саёз тил орқа **г** (**г**) товушини ифодалаш учун хизмат қилади.

Г									
г									
<i>G</i>									
<i>g</i>									

gegemoniya (гегемония), genotsid (геноцид), gerb (герб), giyoh-

vandlik (гиёҳвандлик), guvoh (гувоҳ), garov (гаров), guvohnoma (гувоҳнома).

Н н ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Х х** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангсиз, сирғалувчи бўғин - **h (х)** товушини ифодалайди.

Н									
h	h	h	Н	h	h	h	Н	h	h
<i>Н</i>									
<i>h</i>	<i>Н</i>	<i>h</i>	<i>h</i>						

hibs (ҳибс), hukumat (ҳукумат), hushyor (хушёр), huquqiy (ҳуқуқий), huquqiy hujjat (ҳуқуқий ҳужжат), himoya huquqi (химоя ҳуқуқи), huquqiy madaniyat (ҳуқуқий маданият), huquqiy mexanizm (ҳуқуқий механизм), huquqbuzarlik (ҳуқуқбузарлик).

І і ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **И и** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, лабланмаган, тор, юмшоқ ва қаттиқ **i (и)** товушини ифода-лаш учун хизмат қилади.

І									
i	i	i	І	i	i	i	i	i	i
<i>І</i>									
<i>i</i>									

identifikatsiya (идентификация), immunitet (иммунитет), izolatsiya (изоляция), instansiya (инстанция), iyul (июль), investitsiya (инвестиция), Interpol (Интерпол).

Ј ј ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Ж ж** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангли, портловчи, саёз тил орқа **j (ж)** товушини ифодалайди.

Ј									
j	j	j	Ј	j	j	j	j	j	j
<i>Ј</i>									
<i>j</i>									

jamoa (жамоа), jaso (жазо), jinoiy (жиной), jarima (жарима), joriy

(жорий), javobgar (жавобгар), jamiyat (жамият), jamoatchilik nazorati (жамоатчилик назорати), jamoat tashkilotlari (жамоат ташкилотлари).

К к ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **К к** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангли, портловчи, саёз тил орқа **к (к)** товушини ифодалаш учун хизмат қилади.

К									
к									
<i>К</i>									
<i>к</i>									

kassatsiya (кассация), kodeks (кодекс), konstitutsiya (конституция), korruptsiya (коррупция), kredit (кредит), kriminologiya (криминология), kvorum (кворум), kvota (квота), sudda ko‘rilayotgan ish (судда кўрилаётган иш), ko‘chirma (кўчирма).

Л л ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Л л** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангли, сонор, тил олди ён товуш - (**л**) товушини ифодалайди.

L									
l									
<i>L</i>									
<i>l</i>									

leksiya (лекция), lizing (лизинг), litsenziya (лицензия), layoqatsizlik (лаёқатсизлик), yuridik shaxslarning huquqiy layoqati (юримдик шахсларнинг ҳуқуқий лаёқати).

М м ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **М м** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангли, сонор, лаб-лаб, бурун товуши **м (м)** товушини ифодалайди.

М									
м									
<i>М</i>									
<i>м</i>									

madhiya (мадхия), magistr (магистр), militsiya (милиция), miting

(митинг), *mulk* (мулк), *musodara qilmoq* (мусодара қилмоқ), *ma'lumotnoma* (маълумотнома), *majburiyat* (мажбурият).

Н н ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Н н** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангли, сонор, тил олди бурун товуш **п (н)** товушини ифодалайди.

N									
n									
<i>N</i>									
<i>n</i>									

norma (норма), *notarius* (нотариус), *porozilik* (норозилик), *normativ* (норматив), *ноу-хау* (ноу-хау).

О о ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **О о** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, лабланган, кенг, қаттиқ (тил орқа **о (а)**) товушини ифодалаш учун хизмат қилади.

О									
о									
<i>O</i>									
<i>o</i>									

Obroʻ (обрў), *oddiy* (оддий), *oliy* (олий), *sentabr* (сентябрь) *oktabr* (октябрь), *ombudsman* (омбудсман), *order* (ордер), *organ* (орган), *ofitser* (офицер), *oson* (осон), *ado* (адо), *bor* (бор).

Р р ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Р р** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, лаб-лаб, жарангсиз, портловчи **р (п)** товушни ифодалайди.

Р									
р									
<i>R</i>									
<i>r</i>									

parlament (парламент), *peyjer* (пейжер), *prezident* (президент), *prokuror* (прокурор), *prokurorlik nazorati* (прокурорлик назорати).

Q q ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Қ қ** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангсиз, портловчи чуқур тил орқа **q (қ)** товушини ифодалайди.

Q									
q									
<i>Q</i>									
<i>q</i>									

qonun (қонун), qarz beruvchi (қарз берувчи), qonuniy (қонуний), qaror (қарор), qalbaki (қалбаки), qidiruv (қидирув), qimmatli qogʻoz (қимматли қоғоз).

R r ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Р р** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангли, сонор, тил олди титроқ **r (р)** товушини ифодалайди.

R									
r									
<i>R</i>									
<i>r</i>									

referendum (референдум), raport (рапорт), reyestr (реестр), rezolutsiya (резолуция), rasmiy (расмий), rasmiylashtirish (расмийлаштириш).

S s ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **С с** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангсиз, сирғалувчи тил олди **s (с)** товушини ифодалайди.

S									
s									
<i>S</i>									
<i>s</i>									

sanatsiya (санация), sanksiya (санкция), sud (суд), sudya (судья), suiqasd (суиқасд), suveren (суверен), sertifikat (сертификат).

T t ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Т т** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангсиз, портловчи, тил олди **t (т)** товушини ифодалайди.

T									
t									
<i>T</i>									
<i>t</i>									

tazyiq (тазйик), tarjimai hol (таржимаи ҳол), ta'qib (таъқиб), terror (террор), tergov (тергов).

U u ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **У у** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, лабланган, ўрта кенг, юмшоқ ва қаттиқ **u (y)** товушини ифодалайди.

U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
u	u	u	u	U	u	u	u	u	u
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
u	u	u	u	U	u	u	u	u	u

u-bu (у-бу), uzr (узр), uydirma (уйдирма), ulush (улуш), ultimatum (ультиматум), umumhalq (умумхалқ), umumdavlat (умумдавлат), unitar (унитар).

V v ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **В в** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангли, лаб-лаб, сирғалувчи **v (в)** товушини ифодалайди.

V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
v	v	v	V	v	v	v	v	v	v
V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
v	v	v	V	v	v	v	v	v	v

valuta (валюта), vasiylik (васийлик), versiya (версия), viza (виза), voris (ворис), vaziyat (вазият), voqea (воқеа).

X x ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Х х** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангсиз, сирғалувчи, чуқур тил орқа **x (х)** товушини ифодалайди.

X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

xalq (халқ), xabar (хабар), xilof (хилоф), xoin (хоин), xatti-harakat (хатти-ҳаракат), xato (хато), хотира (хотира), xabarnoma (хабарнома), хо'jalik sudi (хўжалик суди).

Ү у ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Й й** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангли, тил ўрта, сирғалувчи **у (й)** товушини ифодалайди.

Ү Ү Ү Ү Ү Ү Ү Ү Ү Ү
у у у У у у у у у у
Ү Ү Ү Ү Ү Ү Ү Ү Ү Ү
у у у У у у у у у у

yo‘llanma (йўлланма), yo‘riqnoма (йўриқнома), yo‘l-yo‘riq (йўл-йўриқ), buyruq (буйруқ), farmoyish (фармойиш), uy-joy (уй-жой), uy-joyga egalik qilish (уй-жойга эгалик қилиш).

Z z ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **З з** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангли, сирғалувчи, тил олди **z (з)** товушини ифодалайди.

Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z
z z z z z z z z z z
Z Z Z Z Z Z Z Z Z Z
z z z z z z z z z z

zaruriy (зарурий), zarar (зарар), zulm (зулм), ziyonni qoplash (зиённи қоплаш), zararни qoplash (зарарни қоплаш), zahira (захира), zotan (зотан), zolim (золим), zo‘ravon (зўравон), zo‘rma-zo‘raki (зўрма-зўраки).

О‘ о‘ ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Ў ў** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, лабланган, ўрта кенг, юмшоқ ва қаттиқ **о (ў)** товушини ифодалайди.

О‘
о‘ о‘ о‘ о‘ о‘ о‘ о‘ о‘ о‘ о‘
О‘ О‘ О‘ О‘ О‘ О‘ О‘ О‘ О‘ О‘
о‘ о‘ о‘ О‘ о‘ о‘ о‘ о‘ о‘ о‘

o‘zbek (ўзбек), o‘lim (ўлим), o‘ch (ўч), o‘g‘irlik (ўғирлик), o‘chakishmoq (ўчакишмоқ), o‘zaro (ўзаро), o‘lik (ўлик).

G‘ g‘ ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Ғғ** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангсиз, сирғалувчи, чуқур тил орқа **g‘ (ғ)** товушини ифодалайди.

G'									
g'									
G'									
g'									

G'ayriqonuniy (ғайриқонуний), g'oya (ғоя), g'amxo'g (ғамхўр), g'alva (ғалва), g'azab (ғазаб), g'irromlik (ғирромлик), g'iybatchi (ғийбатчи).

Sh sh ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Ш ш** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангсиз, сирғалувчи тил олди **sh (ш)** товушини ифодалайди.

Sh									
sh									
Sh									
sh									

shantaj (шантаж), shart (шарт), shartnoma (шартнома), shaxs (шахс), shikoyat (шикоят), shtat (штат), sherik (шерик), shon-shuhrat (шон-шуҳрат), shahodatnoma (шаҳодатнома), shubhali (шубҳали), shart (шарт), shartnomaning shartlari (шартноманинг шартлари).

Ch ch ҳарфи

Ҳарф кириллча ўзбек алифбосидаги **Ч ч** ҳарфи ўрнида қўлланилиб, жарангсиз, тил олди, қоришиқ **ch (ч)** товушини ифодалайди.

Ch									
ch									
Ch									
ch									

Chayqovchi (чайқовчи), choh (чох), chalkash (чалкаш), chigallik (чигаллик), chora (чора), ijro muddatini cho'zish (ижро муддатини чўзиш), chiqarib yubormoq (чиқариб юбормоқ), chegaralanmagan javobgarlik (чегараланмаган жавобгарлик).

Ng ng ҳарфи

Кириллча ўзбек алифбосида бу товуш учун белги йўқ, жарангли, сонор, саёз тил орқа, бурун товуши **-ng (нг)** товушини ифодалаш учун ишлатилади.

Ng									
ng									
Ng									
ng									

ko'ngil (кўнгил), tong (тонг), teng (тенг), so'ng (сўнг), ingliz (инглиз), ong (онг), bong (бонг), yangi (янги), boring (боринг), xush keldingiz (хуш келдингиз), o'qing (ўқинг), aytin (айтинг).

« ' » тутуқ белгиси

Кириллча ўзбек алифбосида айириш белгиси ь ўрнида қўлланилиб, сўз ўртасидаги тутуқни билдиради ва айрим сўзларда унли товушларнинг чўзиқлигини билдиради ёки унлини ундошдан айириб, талаффуз қилишга ишора қилади.

subyekt (субъект), adyutant (адъютант), ba'zan (баъзан), ta'b (таъб), e'tiqod (эътиқод), in'om (инъом), mas'ul (масъул), mo'tadil (мўътадил), mo'tabar (мўътабар), jur'at (журъат), qat'iy (қатъий), e'lon (эълон).

ЎЗБЕК КИРИЛЛ АЛИФБОСИ БИЛАН ЎЗБЕК ЛОТИН АЛИФБОСИНING ҚИЁСИ

Ўзбек кирилл алифбосидан ўзбек лотин алифбосига ўтишни осонлаштириш учун бу икки алифбони қиёслаб ўрганиш зарур. Шу мақсадда ҳар икки алифбодаги босма ва ёзма ҳарфлар, шунингдек, уларнинг бош ва кичик шакллари акс эттирилган жадвални келтирамыз. Жадвалда биринчи устун қилиб ўзбек лотин алифбосидаги ҳарфларни келтирдик; ўзбек кирилл алифбосидаги ҳарфларни ўзбек лотин алифбосидаги ҳарф сираси асосида жойладик:

Ўзбек кирилл алифбосидаги ҳарфлар				Мисол	Ўзбек лотин алифбосидаги ҳарфлар				Мисол
босма		ёзма			босма		ёзма		
бош	кичик	бош	кичик		Бош	кичик	бош	Кичик	
А	а	А	а	Ака	А	а	А	а	<i>Aka</i>
Б	б	Б	б	Бола	В	в	В	в	<i>Bola</i>
Д	д	Д	д	Дала	Д	д	Д	д	<i>Dala</i>

Ўзбек кирилл алифбосидаги ҳарфлар				Мисол	Ўзбек латин алифбосидаги ҳарфлар				Мисол
босма		ёзма			босма		ёзма		
бош	кичик	бош	кичик		Бош	кичик	бош	Кичик	
Э	э(е)	Э	э	элак, бер	Е	е	<i>E</i>	<i>e</i>	<i>elak, ber</i>
Ф	ф	Ф	ф	Фан	F	f	<i>F</i>	<i>f</i>	<i>Fan</i>
Г	г	Г	г	Гул	G	g	<i>G</i>	<i>g</i>	<i>Gul</i>
Ҳ	ҳ	Ҳ	ҳ	Ҳол	H	h	<i>H</i>	<i>h</i>	<i>Hol</i>
И	и	И	и	Тил	I	i	<i>I</i>	<i>i</i>	<i>Til</i>
Ж	ж	Ж	ж	Жой, Журнал	J	j	<i>J</i>	<i>j</i>	<i>Joy, Jurnal</i>
К	к	К	к	Кун	K	k	<i>K</i>	<i>k</i>	<i>Kun</i>
Л	л	Л	л	Лой	L	l	<i>L</i>	<i>l</i>	<i>Loy</i>
М	м	М	м	Мум	M	m	<i>M</i>	<i>m</i>	<i>Mum</i>
Н	н	Н	н	Нур	N	n	<i>N</i>	<i>n</i>	<i>Nur</i>
О	о	О	о	Ол, Тонна	O	o	<i>O</i>	<i>o</i>	<i>Ol, Tonna</i>
П	п	П	п	Пахта	P	p	<i>P</i>	<i>p</i>	<i>Paxta</i>
Қ	қ	Қ	қ	Қўл	Q	q	<i>Q</i>	<i>q</i>	<i>Qo'l</i>
Р	р	Р	р	Ром	R	r	<i>R</i>	<i>r</i>	<i>Rom</i>
С	с	С	с	Сот	S	s	<i>S</i>	<i>s</i>	<i>Sot</i>
Т	т	Т	т	Тут	T	t	<i>T</i>	<i>t</i>	<i>Tut</i>
У	у	У	у	Ун	U	u	<i>U</i>	<i>u</i>	<i>Un</i>
В	в	В	в	Ов	V	v	<i>V</i>	<i>v</i>	<i>Ov</i>
Х	х	Х	х	Хом	X	x	<i>X</i>	<i>x</i>	<i>Xom</i>
Й	й	Й	й	Йил	Y	y	<i>Y</i>	<i>y</i>	<i>Yil</i>
З	з	З	з	Туз	Z	z	<i>Z</i>	<i>z</i>	<i>Tuz</i>
Ў	ў	Ў	ў	Тўн	O'	o'	<i>O'</i>	<i>o'</i>	<i>To'n</i>
Ғ	ғ	Ғ	ғ	Ғўза	G'	g'	<i>G'</i>	<i>g'</i>	<i>G'o'za</i>
Ш	ш	Ш	ш	Шу	Sh	sh	<i>Sh</i>	<i>sh</i>	<i>Shu</i>
Ч	ч	Ч	ч	Чин	Ch	ch	<i>Ch</i>	<i>ch</i>	<i>Chin</i>
Нг	нг	Нг	нг	Тонг	Ng	ng	<i>Ng</i>	<i>ng</i>	<i>Tong</i>

Ҳарфларни ўқий олиш бошқа-ю, ёза олиш бошқа. Ҳарф ўқишни ўрганиш ҳарф ёзишни ўрганишдан кўра осонроқ. Ҳарф ўқиш учун асосан кўзимиз ҳарфларни танийдиган бўлиши керак. Ҳарфларни ўқий олсак, ҳали тўлиқ маънода савод чиқарган бўлмаймиз. Саводли бўлиш учун ҳарфларни ёзиш кўникмасини ҳам ҳосил этишимиз шарт.

Кирилл алифбоси ва лотин алифбоси асли бир алифбо – юнон алифбоси заминидан юзага келган. Шу туфайли бу икки алифбо орасида анчагина ўхшашлик мавжуд. Шундан келиб чиқиб, аввал, ўхшаш ҳарфлар ҳақида гапирамиз, кейин фарқли ҳолатларни таъкидлаймиз.

Ўзбек кирилл алифбосидаги ва ўзбек лотин алифбосидаги тўрт ҳарфнинг ҳар тўрт шакли (босма, ёзма, бош, кичик шакллари) ҳар икки алифбомизда айнан ва уларнинг товуш ифодаланиши ҳам бир хил:

А, а, А, а; К, к, К, к; Х, х, Х, х; О, о, О, о; Қ, қ, Қ, қ. Бу ҳарфлар янги алифбога ўтиш даврида кўшимча меҳнат талаб қилмайди.

Ўзбек кирилл алифбосидаги ва ўзбек лотин алифбосидаги бошқа ҳарфлар бир-биридан маълум даражада фарқ қилади. Бундай фарқлар ҳарфларнинг босма ва ёзма шакллари орасида ҳам, бош ва кичик ҳарф кўринишлари орасида ҳам, ҳарфга товуш бириктирилишида ҳам мавжуд. Шунини ҳисобга олиб, аввал босма ҳарфларни, кейин ёзма ҳарфларни таққослаймиз.

КИЧИК БОСМА ҲАРФЛАР

1. Юқорида ўзбек кирилл алифбосидаги ва ўзбек лотин алифбосидаги тўрт бир хил кичик ҳарфларни келтирдик; **е** ҳарфи ҳам ҳар икки алифбода бир хил, лекин вазифасида фарқ бор: ўзбек кирилл алифбосида икки вазифани бажарса [1) **й+э**, 2) **э**], ўзбек лотин алифбосида бир вазифани: барча ўринларда «э» товушини ифодалайди: *ек* (кириллда *эк*), *кек* (кириллда ҳам *кек*) каби (шу муносабат билан **э** ҳарфига эҳтиёж қолмайди).

2. Янги ҳарф ўрганиш тилимиздаги товуш ўзбек кирилл алифбосида **йўқ** ҳарф билан кўрсатилганида воқе бўлади. Ҳозир жорий этилган ўзбек лотин алифбосидаги 17 ҳарф шундай (ҳарфларни ўрганишни осонлаштириш учун айрим унли товуш ҳарфлар билан боғлиқ мисолларни олдинроқ келтирамиз):

1) ўзбек кирилл алифбосида **и** ҳарфи билан кўрсатилган товуш ўзбек лотин алифбосида **i** ҳарфи билан ифодаланган **ikki** (кириллда **икки**) каби (кейинги ўринларда ҳарфларнинг ўзини **и** – **i** тарзида ва мисолларни **ikki** (**икки**) тарзида келтириш билан кифояланамиз):

2) у – *u* : *ikki* (икки) каби;

3) б – *b* : *bek* (бек), *bibi* (биби), *bu* (бу), *buk* (бук), *bak* (бак) каби;

4) д – *d* : *dakki* (дакки), *dukkak* (дуккак), *xuddi* (худди) каби;

5) ҳ – *h* : *ha* (ҳа), *had* (ҳад), *hakka* (ҳакка), *daha* (даҳа) каби;

6) л – *l* : *el* (эл), *dil* (дил), *kul* (кул), *hal* (ҳал), *hol* (хол), *mol* (мол), *xil* (хил) каби;

7) м – *m* : *dam* (дам), *dum* (дум), *mil* (мил) каби;

8) н – *n* : *nam* (нам), *nima* (нима), *un* (ун), *en* (эн) каби;

9) қ – *q* : *qad* (қад), *qil* (қил), *qul* (қул), *qonun* (қонун), *quloq* (қулоқ) каби;

10) р – *r* : *radio* (радио), *randa* (ранда), *ruhan* (руҳан), *rulon* (рулон) каби;

11) с – *s* : *sekin* (секин), *sir* (сир), *sodda* (содда) каби;

12) т – *t* : *tan* (тан), *til* (тил), *tom* (том), *tun* (тун) каби;

13) в – *v* : *vakil* (вакил), *vena* (вена), *vint* (винт), *buvi* (буви) каби;

14) з – *z* : *zamon* (замон), *zehn* (зехн), *zor* (зор), *zuhra* (зуҳра) каби;

15) ж – *j* : *javob* (жавоб), *jild* (жилд), *johil* (жоҳил), *juvon* (жувон), *ajdar* (аждар), *jurnal* (журнал) каби;

16) ф – *f* : *fasl* (фасл), *ferma* (ферма), *fil* (фил), *futbol* (футбол) каби;

17) г – *g* : *gavda* (гавда), *general* (генерал), *gimn* (гимн), *guruh* (гурух) каби.

Бундай ҳарфларни ўрганиш бир жиҳатдан бир оз қийин, лекин иккинчи жиҳатдан қулай; чунки бу ҳарфлар янгитдан ўрганилади, кўзимиз янги ҳарфни таниш малакасини ҳосил этиши кифоя.

Алифболар жадвалини кузатсак, бир неча ҳарф ҳар икки алифбода шаклан жуда ўхшаш, лекин фарқли эканини сезамиз: ўзбек кирилл алифбосида **м** шаклида ёзиладиган ҳарф ўзбек лотин алифбосида **m** шаклида ёзилади; ўзбек кирилл алифбосида **н** шаклида ёзиладиган ҳарф ўзбек лотин алифбосида **n** шаклида ёзилади.

3. Ўзбек тилининг баъзи товушларига лотин алифбосида ҳарф йўқлиги туфайли бу товушлар лотин алифбосида мавжуд ҳарфлар асосида ҳарфлар бирикмаси тузиб ифодаладик (ғарб тилларида қа-

бул қилинган усулдан фойдаландик):

1) ш – *sh* : *shabada* (шабада), *shift* (шифт), *shox* (шоҳ), *shuhrat* (шухрат) каби;

2) ч – *ch* : *chala* (чала), *chivin* (чивин), *chora* (чора), *chuchmoma* (чучмома) каби.

Ўзбек кирилл алифбосида бош товуш **нг** ҳарфлар бирикмаси билан кўрсатилар эди, шундай ҳолат ўзбек лотин алифбосида ҳам сақланади: **нг** - *ng*: *rang* (ранг), *ingichka* (ингичка), *tonggi* (тонгги) каби.

4. Ўзбекча товуш лотин алифбосидаги ҳарф кетига белгисини кўшиш билан ҳарф тузиб ҳам кўрсатилади: *o'*, *g'*:

ў – *o'*: *ko'k* (кўк), *so'm* (сўм), *to'ti* (тўти), *jo'xori* (жўхори) каби;

ғ – *g'*: *g'aflat* (ғафлат), *g'isht* (ғишт), *g'o'za* (ғўза), *g'uncha* (ғунча) каби.

5. Янги алифбомизни ўрганишда маълум қийинчилик ўзбек кирилл алифбосидаги ҳарф ўзбек лотин алифбосида бошқа бир товушни кўрсатиш учун хизмат қилиши сабабли пайдо бўлади. Бундай ҳолат **р, у** ҳарфларида мавжуд:

1) ўзбек кирилл алифбосидаги **р** ҳарфи **рухсат** сўзи бошидаги ундош товушни англатади, ўзбек лотин алифбосида эса бу ҳарф «**п**» товушини англатади: ўзбек кирилл алифбосида *парк*, *пул* ёзсак, ўзбек лотин алифбосида бу сўзларни *park*, *pul* шаклида ёзамиз;

2) ўзбек кирилл алифбосидаги **у** ҳарфи билан ўзбек лотин алифбосидаги ҳарфи ўзаро жуда ўхшаш, лекин бу ҳарфлар бошқа-бошқа товушни англатади: ўзбек кирилл алифбосидаги **у** ҳарфи **улуғ** сўзи бошидаги унли товушни англатса, ўзбек лотин алифбосидаги **у** ҳарфи «**й**» товушини англатади: *uil* (кириллда *йил*), *yo'l* (кириллда *йўл*), *ilmiy* (кириллда *илмий*) каби.

Ҳозиргача бир товушни англатиб келган ҳарфни энди бошқа бир товушнинг ҳарфи сифатида қабул қилиш дастлаб қийин бўлади, натижада, хато ўқишлар ҳам юз беради. Янги алифбода маълум муддат ўқигандан кейин бундай қийинчилик аста-секин йўқолади.

БОШ БОСМА ҲАРФЛАР

Қуйидаги 11 бош босма ҳарфнинг шакли ҳар икки алифбомизда бир хил: **А, В, Е, Н, К, М, О, Р, Т, Х, У**. Булардан **А, К, М, О, Т, Х** ҳарфлари ҳар икки алифбомизда айна бир товушни англатишга хизмат қилади, демак, бу ҳарфларни ўқиш кўникмаси бор. Қолган 5 ҳарф ўзбек кирилл алифбосида ва ўзбек лотин алифбосида бошқа-

бошқа товушни англатади:

1) **В** ҳарфи ўзбек кирилл алифбосида Воҳид сўзи бошидаги ундош товушни англатса, ўзбек лотин алифбосида *Botir* (кириллда *Ботир*) сўзи бошидаги товушни англатади;

2) **Н** ҳарфи ўзбек кирилл алифбосида Наримон сўзи бошидаги товушни англатса, ўзбек лотин алифбосида *Hasan* (кириллда *Ҳасан*) сўзи бошидаги товушни англатади;

3) **Р** ҳарфи ўзбек кирилл алифбосида Раҳим сўзи бошидаги товушни англатса, ўзбек, лотин алифбосида *Parpi* (кириллда *Парпи*) сўзи бошидаги товушни англатади;

4) **У** ҳарфи ўзбек кирилл алифбосида Убай сўзи бошидаги унли товушни англатса, ўзбек лотин алифбосида *Yo'ldosh* (кириллда *Йўлдош*) сўзи бошидаги ундош товушни англатади. (Бу ҳарфлар кирилл ва лотин алифболарида бир оз фарқли ёзилади: **У** -);

5) Шу ерда **Е** ҳарфи вазифасидаги ўзгаришни ҳам айтиб ўтиш керак: бу ҳарф ўзбек кирилл алифбосида Еттисув каби сўзларнинг бошида келиб, икки (**й + э**) товушни кўрсатса, ўзбек лотин алифбосида бир товушни – «э» унлисини англатади: *Elbek* (кириллда *Элбек*) каби.

Ўзбек кирилл алифбосидаги ҳарфнинг ўзбек лотин алифбосида ҳам бор бўлиши яхши, лекин бир ҳарфнинг икки алифбода бошқа-бошқа товушни англатиши бу ҳарфларни тез ўрганишга халақит беради, маълум вақтгача ҳарфларнинг хато ўқилишига сабаб бўлади. Шу сабабли бундай ҳарфларни диққат–эътибор билан ўрганиш даркор.

Ўзбек лотин алифбосидаги бош босма ҳарфларнинг 13 таси янги ҳарф бўлиб, бу ҳарфларни ўқишни ўрганишимиз керак.

1) Ўзбек кирилл алифбосида **Д** ҳарфи билан англатадиган товуш ўзбек лотин алифбосида **D** ҳарфи билан берилади:

1) **Д** – *D* : Даврон – *Davron* каби;

2) **Ф** – *F* : Фотима – *Fotima* каби;

3) **Г** – *G* : Гавҳар – *Gavhar* каби;

4) **И** – *I* : Илҳом – *Ilhom* каби;

5) **Ж** – *J* : Жамила – *Jamila* каби;

6) **Л** – *L* : Лобар – *Lobar* каби;

7) **Н** – *N* : Нодира – *Nodira* каби;

8) **Қ** – *Q* : Қудрат – *Qudrat* каби;

9) **Р** – *R* : Раҳима – *Rahima* каби;

- 10) С – S: Саодат – *Saodat* каби;
- 11) У – U : Умид – *Umid* каби;
- 12) В – V : Воҳид – *Vohid* каби;
- 13) З – Z : Зоҳид – *Zohid* каби.

Демак, бу ўн уч ҳарфни ўқиш уларга бириктирилган товуш билан биргаликда янгитдан ўрганилади.

Ўзбек кирилл алифбосидаги бош босма ҳарф ўрнига ўзбек лотин алифбосида ҳарфлар бирикмаси ёзилади:

- 1) Ч – *Ch* : Чори – *Chori* каби;
- 2) Ш – *Sh* : Шуҳрат – *Shuhrat* каби.

Ўзбек кирилл алифбосидаги бош босма ҳарф ўрнига ўзбек лотин алифбосида белги билан ҳарф ёзиш қабул қилинди:

- 1) Ў – *O'* : Ўктам – *O'ktam* каби;
- 2) Ғ – *G'* : Ғани – *G'ani* каби.

Тилимиздаги «нг» ундоши ҳеч қачон сўз бошида келмайди, демак, бу товуш учун бош ҳарф шакли асли керак эмас. Лекин матбуотда сарлавҳаларни, шунингдек, шиорларни сидирғасига бош ҳарфлар билан бериш одат тусига кирганини ҳисобга олсак, ўрни билан бу товуш учун ҳам бош ҳарф шакли зарур бўлиб қолади. Одатдаги ёзувда ҳарфлар бирикмасининг бош ҳарфи *Sh*, *Ch* шаклида бўлади, лекин сидирғасига бош ҳарф билан ёзишда бу ҳарф бирикмаларини *SH*, *CH* шаклида ёзишга тўғри келади: *МИНГБУЛОҚ*– *MINGBULOQ* каби.

ЁЗМА ҲАРФЛАР

Ўзбек лотин алифбосидаги *A, a, B, b, E, e, K, k, O, o, P, p, I, i, X, x, U, u* бош ва кичик ҳарфларини ёзиш кўникмамиз бор, чунки бу 9 жуфт ҳарф ўзбек кирилл алифбосида қандай ёзилса, ўзбек лотин алифбосида ҳам шундай ёзилади:

- 1) *A, a* : *Aka* каби;
- 2) *B, b* : *Bek* (кириллда *Бек*), *vek* (кириллда *бек*) каби;
- 3) *E, e* : *EK* (кириллда *Эк*), *kek* (кириллда *кек*) каби;
- 4) *K, k* : *Kek* (кириллда *Кек*), *hok* (кириллда *хок*), каби;
- 5) *O, o* : *Kon* (кириллда *Кон*), *flot* (кириллда *флот*) каби;
- 6) *P, p* : *Puk* (кириллда *Пук*), *puk* (кириллда *пук*), каби;
- 7) *U, u* : *Un* (кириллда *Ун*), *buk* (кириллда *бук*), каби;
- 8) *X, x* : *Xok* (кириллда *Хок*), *hok* (кириллда *хок*), каби;
- 9) *Y, y* : *Yakka* (кириллда *Якка*), *yakka* (кириллда *якка*), каби.

2. Ўзбек лотин алифбосидаги бош ҳарфлари, шунингдек, кичик ҳарфлари ўзбек кирилл алифбосида бор, демак, бу ҳарфларни ёзиш кўникмасига эгамиз:

- 1) *D* : *Duk* (кириллда *Дук*) каби;
- 2) *M* : *Mum* (кириллда *Мум*) каби;
- 3) *H* : *Huma* (кириллда *Хума*) каби;
- 4) *T* : *Tub* (кириллда *Туб*), *Tor* (кириллда *Тор*) каби;
- 5) *g* : *gum* (кириллда *гум*), *gip* (кириллда *гип*) каби;
- 6) *m* : *xom* (кириллда *хом*) каби;
- 7) *n* : *nom* (кириллда *ном*), *xon* (кириллда *хон*) каби;
- 8) *r* : *rohat* (кириллда *роҳат*), *ar* (кириллда *ар*) каби.

КИЧИК ЁЗМА ҲАРФЛАРНИНГ ЁЗИЛИШИ

Қуйидаги 11 ёзма ҳарфнинг ёзилишини янгитдан ўрганиш керак:

1) *s* ҳарфи лотин алифбосини билмайдиган киши учун тамоман янги. Қўлни узмай яхлит ёзиладиган бу ҳарфнинг таркибини, бир оз сунъий бўлса-да, *s* ва *j* аломатларига ажратиш мумкин: *sabab* (кириллда *сабаб*), *xas* (кириллда *хас*), *pes* (кириллда *пес*) каби;

2) *j* ҳарфи икки аломатли: *j* шакли устига нуқот қўйиб ҳосил қилинган: *jatoo* (кириллда *жамоа*), *jurnal* (кириллда *журнал*) каби;

3) *f* ҳарфи гўё *j* ҳарфининг тушириб ёзилган ҳолатига ўхшайди (*j – f*), фақат *j* ҳарфи устидаги нуқот ташланиб, «белбоғ» боғланади: *faza* (кириллда *фаза*), *ferma* (кириллда *ферма*) каби;

4) *h* ҳарфи ўзбек лотин алифбосидаги *n* ҳарфига ўхшаш: *n* ҳарфи *i g* аломатларидан тузилган, *h* ҳарфида эса биринчи аломат сатр устига чиқариб чўзиқроқ ёзилади: *ha* (кириллда *ҳа*), *daxl* (кириллда *дахл*), *gunoh* (кириллда *гуноҳ*) каби;

5) *d* ҳарфи *s* ва *l* аломатларидан тузилган; иккинчи аломат сатр устига чиқариб ёзилади, паст қисми эса сатр билан баравар ўнгга қайириб ёзилади: *doka* (кириллда *дока*), *odat* (кириллда *одат*) каби;

6) *q* ҳарфи ўзбек лотин алифбосидаги *g* ҳарфига ўхшаш: *g* ҳарфида сатрдан пастга тушадиган қисм чапга қайириб қалампир шаклида чизилса, *q* ҳарфида бу қисм тик чизикнинг ўнг томонида ўт-кир бурчак ҳосил этиб, юқорига тортилади: *qor* (кириллда *қор*), *to'q* (кириллда *тўқ*) каби;

7) *i* ёзилиши энг содда ҳарфлардан бири: *i* аломати устига нуқот қўйиш кифоя: *ikki* (кириллда *икки*), *kim* (кириллда *ким*) каби;

8) *t* ҳарфи учи сатр устига чиқариб ёзиладиган *l* аломатидан ва

унинг ўртасидан юқорирокқа қўйиладиган чизикчадан таркиб топган: *tan* (кириллда *тан*), *tutun* (кириллда *тутун*), *ot* (кириллда *от*);

9) *l* ҳарфи маълум даражада *Ff* ҳарфининг бошланғич қисмига ўхшайди: *l* ҳарфининг юқори қисми сатр устига чиқиб ёзилади, ҳарфни тугалловчи тикроқ чизик эса сатр пастига туширмай ўнгга қайрилади: *lab* (кириллда *лаб*), *halol* (кириллда *ҳалол*), *olim* (кириллда *олим*);

10) *v* ҳарфи бошқа бирорта ҳарфга ўхшамайди. Бу ҳарфни ёзиш чап учидан бошланиб, ўнг учида тугайди: *vatan* (кириллда *ватан*), *nevvara* (кириллда *невара*) каби;

11) *z* ҳарфини ёзиш кўникмамиз бор: бу ҳарф математикада ишлатилади: *zukko* (кириллда *зукко*) каби.

Ўзбек лотин алифбосига янги киритилган кичик ёзма ҳарфлар юқорида келтирилган ҳарфларга белги ёки ҳарф қўшиб ҳосил қилинди, шу сабабли бу ҳарфларни ҳам осонгина ёзиб кетаверамиз (лекин босма шаклидан фарқли ҳолда белги– чизикча ҳарфнинг устига қўйилади):

1) *o'* : *o'n* (кириллда *ўн*), *ko'p* (кириллда *кўп*) каби;

2) *g'* : *g'uncha* (кириллда *гунча*), *tog'* (кириллда *тоғ*) каби;

3) *sh* : *shoh* (кириллда *шоҳ*), *tush* (кириллда *туш*) каби;

4) *ch* : *chok* (кириллда *чок*), *tinch* (кириллда *тинч*) каби;

5) *ng* : *ong* (кириллда *онг*), *zang* (кириллда *занг*) каби.

БОШ ЁЗМА ҲАРФЛАРНИНГ ЁЗИЛИШИ

Қуйидаги 11 бош ёзма ҳарфнинг ёзилишини янгитдан ўрганамиз:

1) *S* бош ҳарфи *s* кичик ҳарфдан фақат ҳажмида фарқ қилади: *Saodat* (кириллда *Саодат*), *Suriya* (кириллда *Сурия*) каби;

2) *V* бош ҳарфи *v* кичик ҳарфдан фақат ҳажмида фарқ қилади: *Vazira* (кириллда *Вазира*), *Vobkent* (кириллда *Вобкент*) каби;

3) *N* ҳарфи ҳаммага таниш, фақат уни ҳарф сифатида эмас, балки рақам рамзи сифатида ишлатамиз: *N1* каби. *Nusrat* (кириллда *Нусрат*), *Namangan* (кириллда *Наманган*) каби;

4) *Q* бош ҳарфи *Q* бош ҳарфи таг қисмига илгак аломатини қўшиб ҳосил қилинган: *Qudrat* (кириллда *Қудрат*), *Qo'qon* (кириллда *Қўқон*) каби;

5) *F* ҳарфи *F* ҳарфи таркибида *f* аломатининг ўрта қисмига чизикча қўшиб ҳосил қилинган: *Fozil* (кириллда *Фозил*), *Fransiya*

(кириллда *Франция*) каби;

6) **R** ҳарфини ҳам осон ўрганиш йўли бор: бу ҳарфни ёзиш учун аввал бизга таниш ҳарфини ўнг томони паст қисмига бизга таниш **г** ҳарфини кичикроқ қилиб қўшамиз: $P + г = R$: *Rahim* (кириллда *Раҳим*), *Rometon* (кириллда *Рометон*);

7) **G** ҳарфини ёзиш учун аввал сатрдан юқорироққа ^o аломатини ёзамиз, кейин унга аломатини қўшамиз: *Gavhar* (кириллда *Гавҳар*), *Ganjiravon* (кириллда *Ганжиравон*) каби;

8) **J** ҳарфи асли **j** кичик ҳарфнинг юқори чап томонига [~] аломатини қўшиб ҳосил қилинган: *Jambul* (кириллда *Жамбул*), *Juman* (кириллда *Жуман*) каби;

9) **I** ҳарфи икки аломатдан таркиб топган: $\sim + / = I$. Бу аломатлар ҳарфи таркибида ҳам бор, фақат [~] аломати бу ҳарфларда турлича жойлашган: *Inobat* (кириллда *Инобат*), *Iroq* (кириллда *Ироқ*) каби;

10) **L** ҳарфи ўзига хос чиройли ёзиладиган ҳарф бўлиб, бу ҳарф асли **l** ва [~] аломатларидан таркиб топган, бу ҳарф таркибидаги [~] аломати **l** аломатининг пастки қисмига қўшилади; ушбу ҳарфни ёзиш **l** аломатининг устки учидан бошланиб, қўлни узмай яхлит ёзилади: *Lobar* (кириллда *Лобар*), *Latofat* (кириллда *Латофат*) каби;

11) **Z** ҳарфининг ёзилиши кичик ҳарф шаклидан фақат ҳажмида фарқ қилади: *Zufar* (кириллда *Зуфар*) каби.

Алифбомиз охиридаги тўрт бош ҳарф юқорида тасвирланган ҳарфларга белги ёки ҳарф қўшиб ҳосил қилинган:

1) *O'* : *O'ktam* (кириллда *Ўктам*) каби;

2) *G'* : *G'ozl* (кириллда *Ғози*) каби;

3) *Sh* : *Shodi* (кириллда *Шоди*) каби;

4) *Ch* : *Chori* (кириллда *Чори*) каби;

«нг» ундоши сўз бошида келмайди, демак, бош ёзма ҳарф шаклига эҳтиёж йўқ.

Маълум бўладики, 58 ҳарфдан (29 бош ҳарфдан ва 29 кичик ҳарфдан) 36 ҳарфни (18 бош ҳарфни ва 18 кичик ҳарфни) ёзиш кўникмамиз бор. Хуллас, ўзбек лотин алифбосидаги ҳарфларнинг ярмидан ортиғини ҳозиргача ҳам ёзиб келганмиз. Кўринадики, ёзишни янгитдан ўрганадиган ҳарфларимиз 22 та, шулардан 11 таси – кичик ҳарф ва 11 таси – бош ҳарф.

Юқоридагилардан аёнки, ўзбек лотин алифбосидаги босма ҳарфлар билан уларнинг ёзма кўринишлари орасида катта фарқ

мавжуд. Жумладан, қуйидаги кичик ҳарфларнинг ёзма шакли босма шаклидан турли даражада фарқ қилади: *b – b, f – f, g – g, j – j, l – l, p – p, z – z, s – s, v – v, y – y.*

Турли даражада фарқланиш бош ҳарфларнинг босма ва ёзма шакллари орасида ҳам анчагина: *D – D, E – E, F – F, G – G, H – H, I – I, J – J, K – K, L – L, M – M, P – P, R – R, S – S, T – T, U – U, V – V, X – X.*

Кўринадикки, бир ҳарфнинг тўрт кўриниши орасида фарқланиш алифбомизда анчагина. Бундай фарқлар халақит бермаслиги учун ҳар бир ҳарфнинг тўрт шаклини ҳам ўқиш, ҳам ёзиш кўникмасини ҳосил этиш керак.

ҲАРФЛАРНИ ҚЎШИБ ЁЗИШ

Ўзбек кирилл алифбосида бўлганидек, ўзбек лотин алифбосида ҳам бир сўзнинг таркибига кирадиган ҳарфлар ўзаро қўшиб ёзилади. Бир-бирига қўшиб ёзиш имконияти ҳарфларда ҳар хил.

Бош ҳарф сўзнинг бошида келади, демак, ўзидан кейинги ҳарфга қўшиб ёзилади. Ана шундай қўшиб ёзиш имконияти қуйидаги бош ёзма ҳарфларнинг ўз шаклида бор:

- 1) *A : Azamat, Andijon* каби;
- 2) *B : Bahodir, Buvayda* каби;
- 3) *E : Egam, Elobod* каби;
- 4) *H : Hamida, Hisor* каби;
- 5) *J : Jamila, Janbul* каби;
- 6) *K : Kamol, Ko'kterak* каби;
- 7) *L : Layli, Langar* каби;
- 8) *M : Majid, Muborak* каби;
- 9) *R : Rahbar, Romiton* каби;
- 10) *U : Umida, Urgut* каби;
- 11) *X : Xayri, Xuroson* каби;
- 12) *Z : Zamira, Zarkent* каби.

Мана бу бош ёзма ҳарфларнинг ўзида кейинги ҳарфга қўшиб ёзиш имконияти йўқ, шу сабабли бундай бош ҳарф кейинги ҳарфга ётиқроқ чизикча билан қўшилади:

- 1) *D–a = Da : Dadaboy* каби;
- 2) *F–a = Fa : Farruh* каби;

- 3) $G-a = Ga : Gavhar$ каби;
- 4) $I-l = Il : Ilhom$ каби;
- 5) $N-a = Na : Nafisa$ каби;
- 6) $P-a = Pa : Parpi$ каби;
- 7) $O-l = Ol : Oltoy$ каби;
- 8) $Q-u = Qu : Qudrat$ каби;
- 9) $S-a = Sa : Salima$ каби;
- 10) $T-o = To : Tohir$ каби;
- 11) $V-a = Vo : Volida$ каби;
- 12) $Y-a = Ya : Yamin$ каби.

Кичик ёзма ҳарфларда қўшиб ёзиш имконияти уч хил:

1. Ўзидан олдинги ва кейинги ҳарфга қўшиб ёзиш имконияти ҳарфнинг ўзида бор: *b, e, f, h, j, k, l, u, v, x, u*.

2. Ҳарфнинг ўзидан кейинги ҳарфга қўшиб ёзиш имконияти бор-у, олдинги ҳарфга қўшиб ёзиш имконияти йўқ. *a, d, g, i, m, n, o, p, q, r, t*.

3. Ҳарфнинг ўзидан кейинги ҳарфга қўшиб ёзиш имконияти бор-у, кейинги ҳарфга қўшиб ёзиш имконияти йўқ: *s*.

Биринчи тур ҳарфларини кейинги ва олдинги ҳарфларга қўшиб ёзиб кетаверамиз: *bek, gul* каби.

Иккинчи тур ҳарф ўзидан кейинги ҳарфга қўшиб ёзилаверади; олдинги ҳарфга қўшиб ёзиш учун у ҳарф биринчи, иккинчи турга мансуб бўлиши керак: *ahamiyat, imon, o'rtta* каби.

Учинчи тур ҳарф олдинги ҳарфга қўшиб ёзилади; кейинги ҳарфга қўшиб ёзиш учун у ҳарф биринчи турга мансуб бўлиши керак: *hosil* каби.

Бошқа ҳолларда ҳарфларни қўшиб ёзиш учун улар орасига ётиқроқ чизикча қўйилади (бу чизикча аниқ кўринсин деб ҳарфлар орасини очиб ёздик) *s~fat, s~ahil* каби.

ЎЗБЕК КИРИЛЛ АЛИФБОСИДАГИ Ё, Ю, Я ҲАРФЛАРИНИНГ ЎЗБЕК ЛОТИН АЛИФБОСИДА АКС ЭТТИРИЛИШИ

Ўзбек лотин алифбосига ўтишимиз билан ўзбек кирилл алифбосидаги ё, ю, я ҳарфларига эҳтиёж ўз-ўзидан йўқолади. Бу уч ҳарф ўзбек кирилл алифбосида икки вазифани бажарар эди.

Биринчи вазифасида й ундоши ва о, у, а унлилардан бирини (икки товушни) кўрсатишга хизмат қилар эди: *заём, юмор, ядро* каби. Шундай вазифада келган ё, ю, я ҳарфлари ўрнига ўзбек лотин алифбосида икки ҳарф ёзилади: *zayom, yumor, yadro* каби.

Бу ҳарфлар иккинчи вазифасида ўзидан олдинги келган ундошнинг юмшоқ эканини кўрсатар эди. Бу ҳарфлар шундай вазифани фақат рус тилидан олинган сўзларда бажаради. Бунда ё, ю, я ҳарфлари асли битта унли товушни кўрсатишга хизмат қилади: ё = юмшоқ о, ю = юмшоқ у, я = юмшоқ а (*стажёр, люстра, фляга* каби). Шунга кўра бундай вазифадаги ё, ю, я ҳарфлари ўрнига асли о, и, а ҳарфини ёзиш етарли: *stajor, lustra, flaga* каби. Лекин доим шундай ёзиш мумкин бўлавермайди. Бу ерда ё, ю, я ҳарфи ёзиладиган сўзларга айрим-айрим ёндашиш лозим.

«Ўзбек тилининг қисқача имло луғати»га (Тошкент, ЎзФА наширёти, 1962) киритилган сўзларнинг 55 тасида ю ҳарфи шундай вазифада келган. Ана шу сўзларнинг тўрттасида унга у ҳарфини қўшиб, *уи* тарзида ёзиш зарур: *byuro, byurokrat, byust, menui*. Қолган 51 сўзда и ҳарфини ёзиш етарли: *aluminium, budjet, luks*, ва бошқалар.

Шу луғатга киритилган сўзларнинг 47 таси я ҳарфи шундай вазифада келган. Ана шу сўзларнинг 9 тасини қўшиб ёзиш зарур: *buryat, dvoryan, haryad, plyaj, slavyan, snaryad, tayanch, zaryad, zaryadka*. Қолган, 38 сўзда а ҳарфини ёзиш етарли: *molekular, yubilar, sentabr, regulator* ва бошқалар.

Шу луғатга киритилган сўзларнинг 41 тасида ё ҳарфи шундай вазифада келган. Ана шу сўзларнинг 24 тасида қўшиб ёзиш лозим: *aktyor, dublyor, transportyor, boksyor, montyor, partnyor, rejissor, reportyor, sapyor, suflyor, vaxtyor, shaxtyor, shafyor, monomyot, pulemyot, samolyot, vertolyot, plyonka, putyovka, shpaklyovka, vazvyorstka, slyot, chertyoj, amyoba*.

Қолган 17 сўзда о ҳарфини ёзиш етарли: *dirijor, likor, stajor, schot, schotchik, ucho, zachot* ва бошқалар.

Юқорида берилган изоҳлардан кўриниб турибдики, **я, ё, ю** ҳарфлари ўзидан олдинги келган ундошни юмшоқ эканини кўрсатиш учун ёзиладиган бўлса, бу ҳарфларни ўзбек лотин алифбосида барча ҳолларда **а, о, и** ҳарфи билан ёки барча ҳолларда *ya, ye, yi* ҳарфлари билан ёзиш ҳақида ягона кўрсатма бериб бўлмайди. Демак, бундай сўзларни тўғри ёзилиши ўз аксини имло луғатида топади.

Ўзбек кирилл алифбосида унли товушни юмшоқлиги белгиси билан ҳам кўрсатилар эди: **альбом, вольт, апрель, нефть** каби. Ўзбек лотин алифбосида бундай сўзларда юмшатиш белгиси қўйиш ўз-ўзидан йўқолади: *albot, volt, aprel, neft* шаклида ёзаверамиз.

Бу белги, юмшатиш белгиси бўлишидан ташқари, айириш белгиси вазифасини ҳам бажаради: **интервью, фортепяно, премьер, почтальон, Ильин** каби. Биринчи, иккинчи тур сўзларида (**ю, я, е** ҳарфларидан олдин келади) **ь** белгиси тушиб қолдирилиб, **ю, я, е** ҳарфи ўрнига *yu, ya, ye* ҳарфлари ёзилади: *intervyu, fortapyano, premera* каби. Учинчи, тўртинчи тур сўзларида (**о, и** ҳарфларидан олдин келганида) **ь** белгиси тушиб қолдирилиб, унинг ўрнига *у* ҳарфи ёзилади: *pochtalyon, raviliyon medalyon, kompanyon* каби.

Ўзбек кирилл алифбосида **ъ** (айриш) белгиси билан ёзилган сўзларда бу белги тушиб қолдирилиб, ундан кейинги келган **е, ю** ҳарфлари ўрнига *ye, yi* ҳарфлари ёзилади: **разъезд – razyezd, адъютант – adyutant** каби.

Ўзбек лотин алифбосига ўтиш туфайли **апостроф (тутуқ белгиси)** тикланди. Бу белги фақат арабча сўз бўғинлари орасидагина ёзилади: *ma'no, san'at* каби.

Рус тилидан айрим сўзлардаги **щ** ҳарфи ўрнига ўзбек лотин алифбосида бир товушни ифодаловчи *sh* ҳарфлар бирикмаси ёзилади: *yamshik, obshina, borsh* каби. Бу қоидадан *meshchan* сўзигина истисно.

Рус тилидан олинган сўзлардаги **ц** ҳарфи ўрнига:

1) сўз охирида, сўз бошида, шунингдек, префиксдан кейин ва ундошдан кейин *s* ҳарфи ёзилади: *kvars, shpris, esmines, sellofan, silindr, antisiklon, episentr, aksioner, stansiya, konstruksiya* каби;

2) бошқа ҳолларда унлидан кейин *ts* ҳарфлари ёзилади: *glitserin, germitsit, biomitsin, farmatsevt, konstitutsiya* каби.

Е, Ё, Ю, Я ҲАРФЛАРИНИНГ КИРИЛЛ ВА ЛОТИН АЛИФБОДА ЁЗИЛИШ ИМЛОСИ

Е,	Ye, e	сапёр	sapyor
бегуноҳ	begunoh	стажёр	stajor
гигиена	gigiyena	фарёд	faryod
европача	yevropacha	хиёнат	xiyonat
енгилтак	yengiltak	чаён	chayon
ер	yer	куёш	quyosh
поезд	royezd	ёзувчи	yozuvchi
Ё	Yo	Ю	Yu, u
аёвсиз, беаёв	ayovsiz, beayov	агглютинация	agglutinatsiya
аёл	ayol	айюҳаннос	ayuhannos
актёр	aktyor	академия	akademiya
бензин	benzin	алюминий	aluminium
бўёқ	bo‘yoq	буюк	buyuk
вертолёт	vertolyot	буюртма	buyurtma
гимнастёрка	gimnastika	бюджет	budjet
дарё	daryo	бюро	byuro
дастёр	dastyor	бюст	byust
диёнат	diyonat	валюта	valuta
дийдиё	diydiyo	глюкоза	glukoza
дирижёр	dirijor	гравюра	gravyura
дублёр	dublor	дюйм	duym
дунё	dunyo	иллюминатор	illuminator
жараён	jarayon	каюта	kayuta
зиёли	ziyoli	костюм	kastum
исёнкор	isyonkor	люкс	luks
камёб	kamyob	миниатюра	miniatyura
кимёгар	kimyogar	парашют	parashyut
лаёқат	layoqat	парфюмерия	parfumeriya
муҳайё	muhayo	плюс	plus
пулемёт	pulemyot	рюкзак	ryukzak
раёсат	rayosat	салют	salut
саёҳат	sayohat	сюжет	syujet
сайёра	sayyora	трюмо	tryumo
эволюция	evolutsiya	салоҳият	salohiyat
этиюд	etud	сармоядор	sarmoyador
юлдуз	yulduz	сессия	sessiya
юриспруденция	yurisprudensiya	снаряд	snaryad
Я	Ya, ya	таянч	tayanch
абадият	abadiyat	услугият	uslubiyat
австралиялик	avstraliyalik	уят	uyat
адлия	adliya	фаолият	faoliyat
азият	aziyat	хайрия	xayriya
артикуляция	artikulatsiya	хусусият	xususiyat

бурят	buryat	яланғоч	yalang‘och
вентилятор	ventilator	янгича	yangicha
вилоят	viloyat	қобилият	qobiliyat
губерния	guberna	қонуният	qonuniyat
демократия	demokratiya	ҳадя	hadya
депрессия	depressiya	жамулжам	jamuljam
жамиятшунослик	jamiyatshunoslik	жаҳолат	jaholat
жиноят	jinoyat		
заряд	zaryad	жаҳоншумул	jahonshumul
зиддият	ziddiyat	жилет	jilet
мадҳия	madhiya	жонбоз	jonboz
марсия	marsiya	жонзот	jonzot
мағлубият	mag‘lubiyat	жумлаи жаҳон	jumlayi jahon
намоянда	namoyanda	ислоҳот	islohot
нафсоният	nafsoniyat	бир хил	bir xil
ният	niyat	буйруқбозлик	buyruqbozlik
ножўя	nojo‘ya	гувилламоқ	guvillamoq
перпендикуляр	perpendikular	гурилламоқ	gurillamoq
пляж	plyaj	шувилламоқ	shuvillamoq
расмиятчилик	rasmiyatchilik	ловилламоқ	lovillamoq
ижроия	ijroiya	визилламоқ	vizillamoq
изоляциятор	izolator	вишилламоқ	vishillamoq dastgoh
инсоният	insoniyat	дастгоҳ	dastgoh
лотерея	lotereya	дастёр	dastyor
маданият	madaniyat	департамент	departament

ҚЎШМА СЎЗЛАРНИНГ ИМЛОСИ

довучча	dovuchcha	омбудсман	ombudsman
долзарб	dolzarb	парламент	parlament
дувулламоқ	duvullamoq	пешқадам	peshqadam
дукилламоқ	dukillamoq	разведка	razvedka
дуэт	duet	саждагоҳ	sajdagoh
дўпилламоқ	do‘pillamoq	сафсатабозлик	safsatabozlik
жангари	jangari	серчиқим	serchiqim
ифтихор	iftixor	суистеъмол	suiiste‘mol
ихтисос	ixtisos	суиқасд	suiqasd
йилдан-йилга	yildan-yilga	таассурот	taassurot
камомад	kamomad	тамагир	tamagir
каратэ	karate	тараққийпарвар	taraqqiyparvar
касод	kasod	татбиқ	tatbiq
келишмовчилик	kelishmovchilik	тақиқламоқ	taqiqlamoq
контрабанда	kontrabanda	тақчил	taqchil
крематорий	krematoriy	тўғридан-тўғри	to‘g‘ridan- to‘g‘ri
маишатхона	maishatxona	узундан-	uzundan-
майнавозчилик	maynavozchilik	узун	uzun
мансабпараст	mansabparast	фаввора	favvora
манфаат	manfaat	фармойиш	farmoyish

матбаа	matbaa	фожа	fojia
махфий	maxfiy	хўжасизлик	xo'jasizlik
микрэлемент	mikroelement	чамбарчас	chambarchas
муружаат	murojaat	чурилламоқ	churillamoq
мурувват	muruvvat	шариат	shariat
мутелик	mutelik	шахсиятпараст	shaxsiyatparast
мушкулот	mushkulot	ўзидан -ўзи	o'zidan - o'zi
нафақа	nafaqa	ўзига - ўзи	o'ziga - o'zi
нашаванд	nashavand	қурилламоқ	qurillamoq
номзод	nomzod	хамдard	hamdard
нуқтаи назар	nuqtayi nazar	хамдўстлик	hamdo'stlik
обихаёт	obi hayot	харомхўр	haromxo'r
одамзот	odamzot	хақгўй	haqgo'y
жигарранг	jigarrang	худуд	hudud
арпапоя	arpapoya	жонкуяр	jonkuyar
асаббузар	asabbuzar	жонсарак	jonsarak
ақидапараст	aqidaparast	зарарқунанда	zararkunanda
бадантарбия	badantarbiya	зоотехник	zootexnik
бечораҳол	bechorahol	зоғорабалиқ	zog'orabaliq
бешиктўй	beshikto'y	ижозатнома	ijozatnoma
бободехқон	bobodehqon	икки ёқлама	ikki yoqlama
болохона	boloxona	икки юзламачи	ikki yuzlamachi
бортмеханик	bortmexanik	иликузилди	ilikuzildi
бронепоезд	bronepoezd	илтимоснома	iltimosnoma
бронетранспорт	bronetransportyo	ишбилармон	ishbilarmon
ёр	r	ишончнома	ishonchnoma
бўтакўз	bo'tako'z	йўлбошчи	yo'lboshchi
ватангадо	vatangado	йўлтўсар	yo'lto'sar
ватанпарвар	vatanparvar	йўриқнома	yo'riqnoma
видеофильм	videofilm	ширинсухан	shirinsuxan
гидроэлектростанция	gidroelektrostansiya	шоҳбекат	shohbekat
гидрокапалак	gidrokapalak	шоҳқўча	shohko'cha
гулкарам	gulkaram	эрксевар	erksevar
гулкўрпа	gulko'rpa	юкхат	yukxat
гултожихўроз	gultojixo'roz	юрисконсулт	yuriskonsult
далолатнома	dalolatnoma	юртсевар	yurtsevar
дарвозабон	darvozabon	ялангоёқ	yalangoyoq
довюрак	dovyurak	ўринбосар	o'rinbosar
дорбоз	dorboz	қабулхона	qabulxona
дорилфунун	dorilfunun	қаламтарош	qalamtarosh
евровалюта	yevrovaluta	қизилўнгач	qizilo'ngach
ертандир	yertandir	қимматбаҳо	qimmatbaho
ёмонлик	yomonlik	қонунбузар	qununbuzar
жабрдийда	jabrdiyda	қўлёзма	qo'lyozma
жаннатмакон	jannatmakon	ғайриқонуний	ga'yriqonuniy
жигаргўша	jigargo'sha	хибсхона	hibsxona

ЖУФТ ВА ТАКРОП СЎЗЛАРНИНГ ИМЛОСИ

авлод - аждод	avlod - ajdod	кайф - сафо	kayf - safo
адабий - танқидий	adabiy - tanqidiy	касб - хунар	kasb - hunar
азоб - уқубат	azob- uqubat	кетма - кет	ketma - ket
алам - изтироб	alam - iztirob	кеча-кундуз	kecha - kunduz
алғов - далғов	alg'ov-dalg'ov	кечаю-	kecha - yu -
амр - фармон	amr - farmon	кундуз	kunduz
арз - дод	arz - dod	киловатт – соат	kilovat - soat
арз - шикоят	arz - shikoyat	контр - адмирал	kontr - admiral
бахс - мунозара	bahs-munozara	конференц – зал	konferens – zal
бирин - кетин	birin - ketin	куч - қувват	kuch - quvvat
бирма - бир	birma -bir	кўр - кўрона	ko'r - ko'rona
бола - чақа	bola - chaqa	маст - аласт	mast - alast
вице - президент	vitse - prezident	меҳр -шафқат	mehr - shafqat
генерал – полковник	general – pol-kovnik	миш - миш	mish - mish
дард - алам	dard - alam	мол - ҳол	mol - hol
дард - ҳасрат	dard - hasrat	нарх - наво	narx - navo
дод - фарёд	dod - faryod	насл - насаб	nasl - nasab
дўст -душман	do'st -dushman	ноу - хау	nou - xau
дўст - ёр	do'st - yor	об - ҳаво	ob - havo
дўк - пўписа	do'q - po'pisa	онда - сонда	onda - sonda
етим - есир	yetim - yesir	ор - номус	or - nomus
ёнма - ён	yonma - yon	ота - бола	ota - bola
ёр - дўст	yor-do'st	расм - русум	rasm - rusum
(ёру дўст)	(yoru do'st)	сабр - тоқат	sabr - toqat
жабр - жафо	jabr - jafo	савдо - сотиқ	savdo - sotiq
жабр -зулм	jabr - zulm	сарсон	- sarson - sargar-
жабр - ситам	jabr - sitam	саргардон	don
жону дил	jonu - dil	саъй - ҳаракат	sa'y - harakat
зор - зор	zor - zor	сон - саноқсиз	son - sanoqsiz
зўрма-	zo'rma-	суд - экспертиза	sud - ekspertiza
зўраки	zo'raki	сўзма - сўз	so'zma - so'z
ижтимоий- сиёсий	ijtimoiy-siyosiy	така - пука	taka - puka
илм-маърифат	ilm - ma'rifat	тинч - тотув	tinch - totuv
йиғим - терим	yig'im - terim	тоат – ибодат	toat – ibodat
топармон-тутармон	toparmon -tutarmon	чол - кампир	chol - kampir
у ер - бу ер	u yer - bu yer	Шарм - ҳаёли	sharm - hayoli
узил - кесил	uzil - kesil	шон - шухрат	shon - shuhrat
уй - жой	uy - joy	экс - чемпион	eks - chempion
уйма - уй	uyma - uy	юзма - юз	yuzma - yuz
урф - одат	urf - odat	яхши - ёмон	yaxshi - yomon
фаҳм - фаросат	fahm - farosat	ўз - ўзича	o'z - o'zicha
феъл - атвор	fe'l - atvor	ўкув - методик	o'quv - metodik
хавф - хатар	xavf - xatar	қавм- - қариндош	qavm - qarindosh
хайр - эҳсон	hayr - ehson	қарама - қар-ши	qarama - qarshi
хор - зор (хору зор)	xor - zor (xoru zor)	хис - туйғу	his - tuyg'u
хотин - қиз	xotin - qiz		

**ISM – FAMILIYALAR IMLOSI
(ISM-FAMILIYALAR IMLOSI)**

**G‘afur G‘ulom, A.Avloniy, Abdulla Orif, Barot Yarash,
A.Qodiriy, Tog‘ay Murod**

Qodir...	Obid...	O‘tkir...
Ali...	Vali...	Sur‘at...
Umar...	Damin...	O‘ktam...
Ubaydulla...	Diyor...	Suyun...
Qori...	Mo‘min...	Is‘hoq...
Nuriddin...	To‘lqin...	Yigitali...
Bo‘ri...	Omon...	Umid...
Botir...	Doniyor...	Jalil...
Olim...	Anvar...	Husan...
Tilla...	Abdulla...	Soy...
Boqi...	Otaboy...	

Ra‘no...	Ludmila...	Halima...
Mo‘tabar...	Zaynab...	Saodat Asliddinova
Lobar...	Hilola...	Zulfiya...
Dilnoza...	Jamila...	

**Qodirov Nabi Erkin o‘g‘li, Akramov Ali Ahmad o‘g‘li, Murodova Robiya
G‘ani qizi, Turobova Yoqutxon Ikrom qizi, Halima Olim qizi.**

**Munavvarqori Abdurashidxonov, Erkin Vohidov, To‘lqin Tog‘ayev, Farhod
Vohidov, Yusufjon qiziq, Hojiboy Tojiboyev, Obid Asomov, Mirzabek
Xolmatov, Shavkat Rahmatillayev, Azim Xojiyev, Shonazar
Shoabdurahmonov.**

ИСМ ҚЎЙИШ УДУМИ ЁКИ ИСМЛАРДА ЯШИРИНГАН ЧИРОЙ

Аллоҳнинг мингта, Муҳаммаднинг 99 та исми бор

ДУНЁДАГИ барча жонли ва жонсиз нарсаларнинг исми ва ата-маси бор. Исмларда ҳар бир нарсанинг, воқеа-ҳодисаларнинг аҳамиятли томонлари акс этади. Халқ орасида одам боласи ўз-хулқ атовори, феъли ва исми билан туғилади, деган гап бор. Зеро, ҳар бир ота-она ўз фарзандига муносиб номни топиб қўймоқ учун ҳаракат қилади.

Шахсий исмлар ижтимоий белги сифатида этнографлар томонидан жуда кам ўрганилган. Энг асосий масалаларга ҳатто қўл ҳам урилмаган. Исм шарифларни ўрганиш учун икки йўналишда тадқиқот олиб бориш зарур. Биринчи – тарихий-этнография жихатидан: бунда халқларнинг аралашishi жараёнини акс эттирувчи исмлар; иккинчидан, янги туғилган болага исм қўйиш билан боғлиқ бўлган урф-одат ва удумлар ўрганилади.

Ота-боболаримиз бошқа одатлар қатори исм қўйиш билан боғлиқ турли ресурсларни ҳам тарк этмаганлар. Исм туғилган боланинг қайси уруғдан, қандай сулоланинг нечанчи авлоди эканлиги, унинг таваллуд топган вақти, жойи саломатлигини аҳволи, бола танасидаги алоҳида белгиларга қараб қўйилган.

Исм нима? Олимларнинг фикрича, исм – ижтимоий белги бўлиб, у фақат жамиятдагина зарурдир. Рус олими Никонов бу тўғрида шундай ёзади: «Кимсасиз оролда яшовчи кишига исмнинг нима кераги бор? У фақат бошқалар учунгина Робинзон, ўзи учун эса ҳеч қандай исмнинг кераги йўқ. Шахснинг исми фақат жамият учунгина керак».

Исм қўйиш турли мамлакатларда турлича. Ўзбекларда «Бола ўз исми билан туғилади», америкаликларда эса «Исм – бахт сири», «Сенинг исминг – сенинг тақдиринг» деган гаплар бор. Хоразмда фарзанд дунёга келганда уч ёки тўрт кун ўтгач, бола она қўлига берилади. Биринчи фарзанднинг исмини келин тараф қўяди. 10–15 кун ўтгач, мулла чақирилади, боланинг қулоғига азон айтилади.

Умуман, жуда қадим замонларданок ота-боболаримиз исм қўйишга катта эътибор берганлар. Улар қадим замонларда, яъни исломдан олдин тотемларга сиғинганлар ва улар нисбат бериб, фарзанд туғилганда, унга ўғил бўлса кучли даҳшат солувчи ҳайвонларнинг

номларини берганлар. Мисол учун Сиёвушни олайлик, у 16–17 ёшларга тўлганда отаси унинг кучини синаб кўриб, қандай ном беришни маслаҳат қилади. Сиёвуш эса ўзига «Кийик» номини танлайди. Айниқса, тоғли қозоқ ва қирғизларда, шунингдек, ўзбекларда ҳам Бўрибой, Қўчқор, Қўзибой, Лочин, Арслон, Шерзод, Шерали каби юзлаб номлар учрайди. Тотемларга сиғиниш жуда кучли бўлиб, ҳатто қадимда кишилар ўзларининг келиб чиқишини уларга олиб бориб тақаганлар. С.П. Толстов Хоразмдаги Бароқтом вайроналарини ўрганар экан, халқ орасида бу тўғрида юрган афсонани ёзиб олади. Унда айтилишича, қачонлардир бу қалъада Бароқ деган золим подшо яшаган ва унинг бургути бўлган экан. Бир куни подшо ўша бургут билан овга чиққан ва жаҳл отига минган бургут уни тепадан ташлаб юборган экан. Бу афсонани келтиришдан мақсад Бароқ номи Хоразмда кўп тарқалганлигини аниқлашдир. Маҳмуд Қошғарий ўзининг «Девону луғатит турк» асарида «Бароқ» сўзини шундай изоҳлайди: «Бароқ – сержун ит, туркий халқлар эътиқодига кўра, бургут қариганда 2 та тухум кўяр эмиш. Тухумларнинг биридан Бароқ отли кучук пайдо бўлармиш. Бундай афсоналар қозоқ, қирғиз, бошқирд ва Кавказ халқларида ҳам учрайди. Бароққа сиғиниш ва уни муқаддас билиш ҳатто Мисрда ҳам бўлган. Бернард Шоу «Цезарь ва Клеопатра» пьесасида Клеопатра: Бувимнинг бувиси муқаддас Оқ Бароқнинг қизи бўлган, Нил эса уни еттинчи Хотин қилиб олган», дейди.

Абулғози Баҳодирхон «Шажараи турк» асарида: «Хитойнинг нариги юзинда, денгиз ёқасинда, тоғлар, ичинда кўп Эл бўлади. Анинг подшосининг отини Бароқхон дерлар. Ўғузхон Ит Бароқхон билан уришиб, Ит Бароқхонни ўлтуриб, ўғлонларини асир қилиб қайтиб тушди», деб ёзади. Демак, Бароқ - итнинг номи, туркий қавмлар бўри, қўй, буғи, кийик қаторида итга ҳам топинишган. Ҳатто ханузгача чақалоқ туғилганда кийдириладиган илк либоси «Ит кўйлак» деб аталади. Чилладан чикқач «ит кўйлак»ни ечиб, «Қирк кўйлак» кийгизилади. Ҳатто бола илк бор бешикка ётқизилганда ҳам «Эгалари кирсин, кучуклари чиқсин», дейилади. Демак, юқорида келтирилган Бўрибой, Қўзибой, Қўчқор исмлари каби Бароқ исми ҳам исломдан олдин пайдо бўлган ва кўчманчи халқлар ўз келиб чиқишларини афсонавий Бароққа тақаганлар.

Исм қўйиш вақти ҳам тарихий ва этник жараёнлар натижасида ўзгариб борган. Узоқ ўтмишда болага бир ёшга етмагунча исм

кўйилмаган. Бу тўғрида Абулғози Баҳодирхон шундай ёзади: «Ул вақтда муғул расми андоқ эрдиким, то ўғлон бир ёшга етмагунча, анга от қўймас эрдилар». Бу ҳол яқин-яқинларгача Хоразмда ҳам давом этиб келган. Қарияларнинг айтишича, бола ёшга етгандагина унинг яшаш ёки яшамаслиги аён бўларкан. Бир ёшга етмаган болани суратга олиш, исм қўйиш мумкин эмас эди.

Энди халқ орасидаги «бола ўз исми билан туғилади» деган гапга келсак, бу ҳам ўзига хос ҳақиқат ва афсоналар билан боғланади. Одатда, фарзанд дунёга келганда баъзи болалар баданида у ёки бу белги билан туғилади. Ана шу белгининг ранги, шакли, ҳажми ва қаерда жойлашганлигига қараб болага исм қўйиш удуми ҳануз сақланиб келмоқда. Масалан, Ортиқ, Зиёда исмлари қулоғи ёки бармоқларидаги ортиқча жиҳатларига қараб қўйилади. Норжон, Норгул, Холида, Холпошша, Холжон, Анора, Аноргул, Тожибой, Тожинисо, Тожигул исмларининг эса кимларга қўйилишини ҳамма билади, албатта. Шунинг учун ҳам «Бола ўз исми билан туғилди» дейишади.

Абулғози Баҳодирхоннинг ёзишича, Ўғузхонга от қўйиш маросимида, унинг отаси Қорахон бекларига: «Бизнинг бу ўғлимиз бир ёшга етди. Эмди мунга не от қўясиз» деса, беклар жавоб бермасдан ўғлон айтди: «Менинг отим Ўғуз турур». Яна тарихга мурожаат қилсак Нострадамус XVI асрда яшаб туриб, XX асрнинг даҳшатли фожиаси – II Жаҳон урушини башорат қилиб, Гитлернинг номини озгина хатолик билан тилга олади: «Германиянинг буюк капитани Гистер, ўзининг ёввойи ҳайвонлари билан бутун дунёни кўз ишонмас қон дарёсига айлантиради» деб ёзади. Қизиқ бир ҳолат борки, баъзан ота ёки она фарзанд туғилмасдан бир неча кун ёки бир неча ҳафта олдин фарзандининг исми тушида аён бўлади. Бундай ҳолатларни изоҳлаш биз учун мушкул. Бироқ, шуни таъкидлаш мумкинки, ҳар ҳолда, «Фарзанд ўз исми билан туғилади» деган гапда жон бор.

Ислон дини Марказий Осиё халқлари томонидан қабул қилингандан сўнг исмларда ҳам жиддий ўзгаришлар рўй берди. Бу даврдан бошлаб фарзанд Аллоҳ таоллонинг марҳаматидан дунёга келди, умри узун бўлсин, худо ёрлақасин, деган ниятда Расул, Наби, Ғани, Али, Умар, Ҳасан, Муҳаммад, Юсуф, Мусо, Оллоҳёр, Оллоҳберди, Худойшукур, Худойберди, Тангриберди, Ойша, Фотима, Саро, Шукуржон каби исмларни қўйиш одат тусига кирди.

Шуни айтиш лозимки, Қуръони Каримда исмлар тўғрисида ҳам Аллоҳ томонидан туширилган оятлар мавжуд. Китобда айтилишича, исмларнинг энг гўзали «Абду» сўзи қўшилганидир. (Абдушариф, Абдуллоҳ, Абдуллатиф, Абдурахмон). Бу сўз арабчада «қул» деган маънони англатиб, юқоридаги исмларнинг моҳияти Аллоҳнинг қули – бандаси, демакдир. Ислоний ақидага кўра, Аллоҳ ягона ва туғилмагандир. Унга ҳеч нарса ва ҳеч ким тенглаштирилмайди. Ҳатто, Муҳаммад ҳам оятларда «Муҳаммаду Абдуҳу ва расулиҳи», деб тиловат қилинади. Бироқ ислом динининг бу ақида-сига аҳоли орасида риоя қилинмаган кўринади. Негаки Хоразмда Наби, Ғани, Раҳим, Карим, Раҳмон, Меҳрибон, Сарвар, Тангрим деб яратганга тақлид қилинган исмлар кўплаб учрайди. Лекин шариат қонунларини яхши билан шайхлар, хўжалар ва муллалар бу исмларни бошқачароқ Раҳмонқул, Имонқул, Ғулом, Каримберган тарзида қўллашади.

Ислом динига асосан исм қўйишда фарзанднинг қайси кунда туғилганлиги ҳам ҳисобга олиниши лозим. Масалан, шанба куни туғилган фарзандга Убайдуллоҳ, Марям, якшанбада дунёга келса Иброҳим ёки Сулаймон, Ҳалима ёки Ойша, душанба куни туғилса Аҳмад, Фотима сешанба куни туғилса Исмоил, Исҳоқ, Ойша, жума кунида туғилган фарзандга эса Одам ёки Адҳам деб исм қўйиш яхши ҳисобланади.

Шажарани давом эттириш мақсадида вафот этган авлодининг исми унутилиб кетмаслиги учун, янги туғилган болага унинг номи қўйилади.

Аёлларнинг исмлари тўғрисида икки оғиз. Одатда, шарқона одатга кўра, эр-хотин бир-бирининг исмини айтиб чақирмайди. Эр хотинининг катта қизининг исми билан, аёл эса эрининг катта ўғлининг исми билан атайди. XX асрнинг бошларига қадар ўзбекларда аёлларнинг исмлари айтилмаган, балки «фалончининг завжаси» ёки «фалончининг аёли, ожизаси» деб юритилган.

Замон ўтиши билан тарихий, ижтимоий, иқтисодий ва диний таъсирлар натижасида исмлар ҳам ўзгариб боради.

60–70 йилларда «Меҳробдан чаён», «Ўткан кунлар» бадиий фильмлари намойиш этилгандан сўнг, туғилган болалар орасида 60 фоизга яқин Отабек, Анвар, Кумуш ва Раънолар пайдо бўлди. Умуман олганда, янги туғилган болаларга китоб ва кинолардаги севимли қаҳрамонларнинг номини қўйиш авж олиб кетди.

Бирок исм кўйишда ачинарли ҳолатлар ҳам юз берган. Масалан, Ўзбекистонда ўғил болалар орасида жуда кўплаб Глиэр, Мир, Геракл, Маркс, Ленинза, Мэлс, Жорж, Франк каби исмлар учрайдики, бу исм эгаларининг норозилигига сабаб бўлмоқда. Бундан ташқари, тушуниб-тушунмасдан Бобур, Фурқат, Беруний каби исмларни кўйишадики, зеро, уларнинг маъноси «Фурқат – айрилик», «Беруний» – «қишлоқдан» дегани бўлиб, булар исм эмас, балки ижтимоий ва тарихий жараён туфайли келиб чиққан тахаллусдир.

ЎЗБЕКЧА ИСМ – ШАРИФЛАРНИНГ ЁЗИЛИШИ ВА ИМЛОСИ

Маълумки, араб халқларида ва араб тили ёзуви қўлланиладиган бошқа Шарқ халқларида кишининг исми айтилганда, у киши кимнинг ўғли, агар бола-чақаси бўлса, кимнинг отаси эканлигини ҳам таъкидлаш расм бўлган: **Абу Бакир ибн Закариё (Бакирнинг отаси Закариёнинг ўғли), Абул Ҳасан Собит ибн Қурро (Ҳасаннинг отаси Қурронинг ўғли Собит), Усмон ибн Аҳмад (Аҳмаднинг ўғли Усмон), Муҳаммад ибн Толиб (Толиб ўғли Муҳаммад)**. Бу ерда «**абу**» сўзида «**аб**» араб тилида «**ота**» деган маънони беради, «**у**» кўшимчаси боғловчи бўлиб, «**-нинг**» кўшимчаси маъносини беради. Шунингдек, «**ибн**» ва «**бин**» сўзлари эса араб тилида «**ўғил**» маъносини англатади. Хотин-қизларга нисбатан эса «**бинт**» сўзи қўлланилган, яъни **Фотима бинт Мирвайс** шаклида.

Араблар истилосидан сўнг Шарқ мамлакатларида, жумладан, Мовароуннаҳрда ҳам киши исмлари юқорида келтирилгандай эмас, балки «**абу**», «**ибн**» сўзлари тушириб қолдирилиб, ихчамлаштирилган ҳолатда номлана бошланди. Фақат расмий доираларда ва расмий ҳолатларда тўлиқ шаклда, яъни «**абу**», «**ибн**» сўзлари кўшиб айтилади ва ёзилади.

Ўрта Осиё халқларида киши исмлари XV – XVI асрларга келиб ўзига хос тарзда номлана бошланди. Буни XVI асрнинг энг яхши ёзма ёдгорликларидан бири Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг «Бобурнома» асари мисолида кўришимиз мумкин: Ҳамза Султон, Султон Ҳусайн, Яъқуб Айюб, Аҳмад Ҳожибек, Дарвеш Муҳаммади. Ҳеч қандай кўшимчаларсиз бир хил шаклда ишлатилган бу исмларнинг биринчи қисми отасига тегишлидир.

Киши исмларининг бу шаклда номланиши бизнинг давримизга қадар етиб келган. Ўрта Осиё халқлари, жумладан, Ўзбекистон худудида яшовчи ерли халқлар асосан рус тили (кирилл) ёзувига ўтгунча Муҳаммад Раҳим, Аҳмад Нодир, Абдулатиф Абдулҳошим, Абдувафо Абдували ўғли, Воҳид Даврон ўғли, Дадажон Дилшод ўғли; қизларга нисбатан Вазира Муҳаммад қизи, Бўрихон Каримбой қизи тарзида номланган. 1990 йил 8 майда «Ўзбек ёзувини лотинлаштирилган рус графикаси асосидаги Янги ўзбек алифбосига кўчириш тўғрисида»ги Қонун қабул қилинган, рус (кириллица) графикаси асосидаги ёзувига ўтилгандан сўнг эса ёзув билан бир қаторда кўпгина грамматик хусусиятлар, жумладан, русча усулда (-ов, -ова, -ев, -ева) исм-шарифлар яшаш жорий қилинди.

Бу кўшимчаларнинг имлоси қуйидагича тавсия қилинади:

– кимса исми ундош товуш билан тугалланса, **-ov, -ova** кўшимчаси қўлланади: **Qodirov Nabi Erkin o'g'li, Murodova Robiya G'a-ni qizi, Turobova Yoqutoy Ikrom qizi.**

Ҳозирги кунда фарзанд қатъий равишда отанинг фамилияси билан юритилади (Масалан, Аҳмедов, унинг ўғли, неvara, чевараси ҳам Аҳмедов деб ёзилади). Айрим ҳоллардагина ота ўз исмини неварасига фамилия сифатида беради. Шу ерда фамилия беришда Қуръони Каримда билдирилган муносабатни айтиб ўтишни лозим топдик. Баъзи ҳолларда ота-она фарзандсизлик туфайли болалар уйдан ёки бирор қариндошининг ўғли ёки қизини фарзандликка қабул қилади. Хўш, бу фарзандга қандай фамилия берилади? Исломий ақидага кўра, бундай болага туғишган отанинг фамилиясини бериш керак. Қуръоннинг 33-сура 5-оятда «Уларни ўз оталарининг исми билан чақиринг, шу Аллоҳ наздида тўғридир. Агар отасининг исмини билмасангиз дўстим, биродарим деб чақиринг. Зинҳор боқиб олган отасининг исми билан чақирманг» дея қатъий таъкидланади. Бизнингча, бу оят насл-насабнинг аралашиб кетишидан сақлаш учун бўлса керак. Бироқ бу удумга мамлакатимизда риоя қилинмайди. Фарзанд боқиб олган отасининг фамилиясига ўтказилади.

Кўринадикки, исмлар – аждодлардан катта мерос. Ҳар бир исм замирида улкан маъно бор. Исмлар ўзбек халқининг узоқ маданий ва маънавий қадриятининг ажойиб дурдоналаридан биридир. Чунки бу номларда халқимиз босиб ўтган зиддиятли тарихий йўл, кенг омманинг турли-туман орзу-умидлари, армонлари, фалсафий-ди-

ний, маънавий-ахлоқий, тарбиявий- эстетик қарашлари, қадимий ўтмишдан гувоҳлик берувчи эътиқодлари, ўзига хос расм-русмлари, инсонга бўлган ҳурмат-эҳтироми, фарзандига қаратилган меҳр-муҳаббати ўз ифодасини топган.

Исм ва фамилияларнинг ёзилиши ва имлосида ўзига хос муаммолар бор. Хусусан, исмларнинг маҳаллий ва шевалардаги талаффузи ва шаклини олиб кўрайлик. Ҳар бирининг ўзига хос томонлари борки, исмлар имлосини қоидалаштирилганда, бу ҳолни ҳисобга олмаслик мумкин эмас. Исмнинг ёзилиши билан исм учун асос бўлган сўзнинг ёзилишига эътибор берсак, улар биз ўйлагандек доимо мос келавермайди. Масалан: Турсун (исм) – турсин (феъл), Унсун (исм) – унсин (феъл), Турғун (исм) – турғун (феъл) ва бошқалар.

Исмларнинг маҳаллий шароит ва шевалардаги талаффузи билан боғлиқ муаммоларни олиб кўрадиган бўлсак, булар:

а) ўзбек тилининг қипчоқ шеваларига мансуб исмлар: **Жавлабой, Жарқул, Жонибек, Жониқул, Жумақул, Норқозок, Нуржовул, Товбой, Эсиргап, Қўноқбой, Қоржовул** (бу исмлар қозок, қорақалпоқ, қирғиз халқида учрайди);

б) ўзбек тилининг ўғиз шеваларига хос исмлар: **Аваз, Аваз-дурди, Авазқули, Анна, Аннамурод, Байрамали, Давлаттурди, Дўстчон, Эшчон, Қўшчон** (бу исмлар туркман тилида ва Хоразм шеваларида учрайди).

Ўзбек ва тожиклар учун муштарак исмлар: **Барно, Баҳром, Вафо, Диловар, Доно, Дилором, Остона, Понжа, Рофиқжон, Худойдод.**

Баъзи исмларнинг қандай сўз ва қандай маъно билан алоқадорлиги ёрқин кўриниб турмайди. Биринчи қарашда **Абдубанно исми Абдуманноб, Абдуҳалим – Абдуҳалим, Матин – Метин, Моҳат – Марҳамат ёки Муҳаммад; Мусалла – Мусаллам, Шойбек – Шохбек, Шойли – Шохли, Ғалил – Ҳалил, Назоҳат – Назокат, Нисол – Рисол (Рисолат)** номи билан алоқадордир. Ҳолбуки, тилда банно – бинокор, калим – хушсухбат, ҳамсухбат; матин – собит, маҳкам; моҳат – тўхтовчи, турғун; мусалла, мусалло – жойна-моз; шой – дур, қимматбаҳо тош; ғалил – ташна, қумсаган, истаган; назоҳат – пок, тоза; нисол – ўткир, кескир маъноларини ифодаловчи сўзлар бор.

Ўзбек тилидаги бир қанча содда исмлар аслида қўшма бўлган

номнинг узилган (бўлинган) қисмларидир: **Баҳри (Баҳриддин), Берди (Худойберди), Воҳид (Абдувоҳид), Жамол (Жамолиддин), Зеби (Зебинисо), Карим (Абдукарим), Мўмин (Абдумўмин, Мўминали), Ҳаво (Ҳавонисо)** тарзида расмий ҳужжатларда ёзилмоқда.

Баъзи кўшма исмлар тўлиқ ёки қисқарган шаклларда ёзилиши мумкин: **Бўримуҳаммад – Бўримат, Дадамуҳаммад – Дадамат, Муҳаммадмурод – Мадмурод, Холмурод – Холли.**

1. Атоқли от-исм сифатида ёзилади: **Ёқуб, Рауф, Ўроз, Ғиёс, Таласбой.**

2. Бир неча исмлар эскирган сўзларнинг ўзаро биргалашуvidан ясалган бўлиб, уларни ҳам ўша шаклда, атоқли от тарзида ёзилади: **Саидахмад, Раббинисо, Асрорали, Мамасоли, Муҳаммадумар.**

3. Адабий тилда исм асл талаффуз шаклида ёзилади: **ўғил – ул; Ўғилой – Улой; Ўғилбиби – Улбиби; Яйловбой – Жайловбой; Ёвбўри – Жовбўри; Қорёв – Қоржов.**

Баъзи исмлар икки шаклда ёзилади: **Ризқи – Рисхи, Рисқул – Ирисқул, Иноябулла – Иноятулла, Субхон – Сувон, Одина – Анна; Одинамуҳаммад – Аннамухаммад** ва ҳ. к.

Ўзбекча шундай исмлар ҳам учрайдики, гўё ном бир исмнинг икки имловий шаклидек туюлади. Аслида бундай исмларга ўзаро алоқасиз бошқа-бошқа сўз ва маънолар асос бўлган: **Назир – Нозир, Амин – Эмин, Хотам – Ҳотам, Восит – Босит.**

Исмлар имлосида номнинг тўлиқ ва қисқарган шакллари ҳам ёзиш одатий ҳолга айланган:

Айтмат – Оймуҳаммад, Ҳайитмат – Ҳайитмуҳаммад, Аннамурод – Одинамурод, Бегмат – Бекмуҳаммад, Бебон – Бобоназар, Бобониёз; Боймат – Боймуҳаммад, Болташ – Болтақўзи, Болтабой, Дўсим – Дўстмуҳаммад, Дўстмурод, Ёрмат – Ёрмуҳаммад, Жуман – Жуманиёз, Жуманазар, Жумаш – Жумашариф, Жумадилла, Зиёмат – Зиёмуҳаммад, Мамат – Муҳаммад, Эшмон – Эшмуҳаммад.

Исм таркибидаги товушларнинг ўзгариши туфайли юз берувчи имловий хато шакллари куйидаги уч хусусият билан алоқадордир:

а) исм таркибидаги бирор товуш маҳаллий талаффуз туфайли бошқа бир товушга айланади, бу исмларнинг ёзилишида акс этади: **Адалат – Адолат, Иса – Исо, Иргаш – Эргаш, Мовжуда – Мавжуда, Мўнис – Мунис, Санталат – Салтанат, Тулғоной –**

Тўлғоной, Туроп – Туроб, Қурмон –Қурбон;

б) исм таркибидаги бирор товуш талаффузда қисқариб қолади: Роби (Робла); Робинисо (Раббинисо); Соттали (Сотибали), Сухонкул (Субхонкул), Сидиқа (Сиддиқа), Ойпар (Ойпари), Рисбой (Ирисбой), Салҳа (Солиҳа), Элбўсин (Эшбўлсин), Боймиза (Боймирза, Нормурот (Нормурод), Отиқжон (Ортиқжон), Звайда (Зубайда), Ойпоша (Ойпошша), Заро (Захро), Зура (Зухра), Раим Мирраим (Раҳим, Мирраҳим), Салоиддин (Салоҳиддин), Шосувор (Шоҳсувор) ва бошқалар;

в) исм таркибидаги талаффуз жараёнида бирор товуш ортади: Мадиёр (Мадёр), Ҳадия (Ҳадя), Майли (Мели, Мелихон);

г) исм таркибидаги товушлар ўрин алмашади: Нарзулла – Назрулла, Матирзо – Матризо, Сарви – Саври, Нарзи – Назри.

Исмларнинг шаклан қисқартириш билан алоқадор хато шакллар тилнинг доимо қисқаликка интилиш қонунияти билан боғлиқ бўлиб, қуйидаги асосий кўринишларга эга:

а) қўшма исмнинг биринчи қисми қисқаради ва тушиб қолади: Абдуқаҳҳор – Қаҳҳор, Абдувоҳид – Воҳид, Абдутолиб – Толиб; Худойберди, Бердимурод – Берди; Тўракелди, Хонкелди – Келди;

б) қўшма исмнинг иккинчи қисми қисқаради ва тушиб қолади: Тожинисо – Тожи, Меҳринисо – Меҳри; Қудратилла – Қудрат; Нуриддин – Нури, Сайфиддин – Сайфи;

в) исмнинг биринчи қисмидаги бирор бўғин қисқариши мумкин: Бибнор – Бибинор, Бувайша – Бувиайша, Шодил – Шоддил;

г) исмнинг иккинчи қисмидаги бирор бўғин қисқаради: Дурпош – Дурпошша; Бахтин – Бахтинисо; Норпош, Ойпош – Норпошша, Ойпошша; Бойзоқ – Бойузоқ, Жонзоқ – Жонузоқ, Ойсул – Ойсултон; Саман – Самандар; Зарби, Ойби – Зарбиби, Ойбиби ва ҳ.к;

д) баъзан исмнинг ҳар икки қисмида қисқариш юз беради ва исмнинг шакли анча ўзгариб кетади: Абил – Абдулла, Ўлбўс – Ўғилбўлсин, Қўшан–Қўшназар, Хушназар; Иннат – Иноятулла, Оллош – Оллошариф, Холли – Холмурод, Сарвиш – Сарвинисо; Қурё – Қурбонниёз, Абзал – Абдулазиз; Маҳаш – Муҳаммашариф, Муҳаммадшукур; Шарвон – Шаҳарбону ва ҳ.к;

е) қисқариш баъзан битта исмнинг бир неча шаклга айланишига олиб келиши мумкин: Муҳаммад исми Мома, Мамат, Мад, Мат, Ма шаклларида қисқаради;

ё) исмларнинг эркалаш – кичрайтириш туфайли юзага келган баъзи шакллари номнинг тўлиқ шаклидан анча узоқлашади ва унинг шаклан бузилишига олиб келади: Дилаш – Дилбар, Дилором; Баҳаш – Баҳодир, Дудай – Дурбек; Муҳаб – Муҳаббат; Чаваш, Шаваш – Шавкат; Ғағай – Ғайрат; Мутар – Мўътабар; Бобош – Бобомурод.

Ўзбекча исмларга кўп ҳолларда – **бой**, – **жон**, – **хон**, – **ой** каби кўшимча – унсурлар бирикиб келади. Бундай кўшимча – унсурлар бир хилда талаффуз қилиниб, бир хилда ёзилавермайди. Масалан, **бой** исмлар таркибида **вой**, **бой** шаклида, **жон** эса **чан** , **чон** шаклида, шунингдек, **нисо** – **ниса**, **са**; **ой** – **ай**, **той**, –**тай**; **момо** – **мома**, **мо** шаклида учрайди. Бу келтирилган шаклларнинг барчасини имло учун норма деб қабул қилинмаган. Имло жиҳатдан тўғриси номларни **бой**, **жой**, **нисо**, **ой**, **той**, **момо** шаклларида ёзишдир. Аммо Хоразм воҳаси исмларига хос хусусиятни сақлаш учун **чон** шаклида (**Матчон** каби) ёзиш мумкин.

Энди исмлар ҳосиятига тўхталсак. Манноп исмининг асл шакли «**маноф**» ва унинг луғавий маъноси «**юксак**, **улуғ**» дир.

«**Маноф**» сўзининг «**манноп**» шаклини олиш сабабларига келсак, «**ф**» товушининг ўзбек тилида «**п**» га айланиши оммавий ҳодисадир.

Туркий тилларда «**ф**» товуши аслан бўлмагани учун у ҳамма лаҳза ва шеваларда «**п**» товушига ўтади. Шунга биноан «**маноф**» сўзининг охиридаги «**ф**» туркий тилларнинг аксарида, жумладан, ўзбек тилида «**п**» га ўтган. Мазкур сўздаги «**н**» сингари ўртадаги ундоши иккиланган сўзларга қиёсан ўзлаштириш натижасида вужудга келган.

«**Манноф**» сўзи қирғиз тилида «**маноп**» шаклида «**оқсоқол**» маъносида қўлланилади. Маноп уруғ ёки қабиланинг улуғи ҳисобланган ва ўз фуқаросининг мулки ва кучидан истаганча фойдаланган. Одатда, манопнинг хусусий мулки бўлмаган. Шунга биноан «**Маноп бўлсунг бай бўл бўйсунг**» яъни «**Маноп бўлсанг, бой бўлмайсан**», деган қирғизча мақол ҳам бор. Шу билан бирга, қадимда манопларнинг даражаси турлича бўлган. Уларнинг энг улуғи «**чўнг манап**» ёки «**оға манап**», кичиги «**чала манап**», энг кичиги «**чўлуқ манап**» деб аталади. Манап наслидан бўлган «**жинжурлуу манап**», фуқародан чиққани «**буқара манап**» дейилган.

«**Маннон**» исмини луғавий маъноси «миннат қилувчи»дир.

«**Маннона**» деганда эса, «**бойлик, амал ёки зодагонлик**» нуктаи назаридан ўзининг турмуш ўртоғига зулм ёки тазйиқ қиладиган хотин ёхуд шундай қилиши мумкин бўлган қиз тушунилади.

Чақолоққа «**Зухра**» исми қўйилганда Зухра сайёраси назарда тутилади ва бу **Венера** деган исмининг шарқчаси бўлади. «**Захро**» деб исм қўйилганда қизалоқнинг оппоқлиги назарда тутилади. Агар қиз қора тусли бўлса, «**Лайло**» деб исм қўйилади. «**Лайло**»нинг луғавий маъноси «**қорача**», «**тун рангидаги қиз**» дегани. Агар боланинг ранги қизил бўлса, «**Ҳамро**» деб исм қўйилади. «**Аҳмар**» ҳам «қизил» дегани. Аслида «**Аҳмар**» ўғил болага ва «**Ҳамро**» қиз болага қўйилган. Аммо кейинги пайтларда «**Аҳмар**» ва «**Ҳамро**» деб ўғил болага ҳам от қўйилмоқда.

«**Козим**» исмининг луғавий маъноси «**ғазабни ютувчи**», яъни аччиғи келганда, ўзини босиб, аччиқланганини билдирмай, кишига яхши муомала қилувчидир. Қозимлар жанжал, келишмовчилик ва урушиш, аразлашиш каби номаъқул ҳодисаларнинг олдини олувчи кишилар бўлгани учун улар жамиятда азиз ҳисобланадилар. Бинобарин, ота-она ўзининг фарзандини шундай бўлишини орзу қилиб, унга Козим деб от қўядилар.

«**Робия**» тўртинчи қиз дегани. Тўртинчи ўғилга Чорий, бешинчисига Бешим, олтинчисига **Олти** деб ном қўядилар.

Иккинчи қизча «**Сония**» деб ном қўядилар. Дақиқадан кичик вақт ёки даража бирлиги ҳам дақиқига нисбатан иккинчи бўлиниш бирлиги бўлгани учун «**сония**» деб аталган. «**Секунда**» сўзининг ҳам луғавий маъноси лотинча «**сония**»дир.

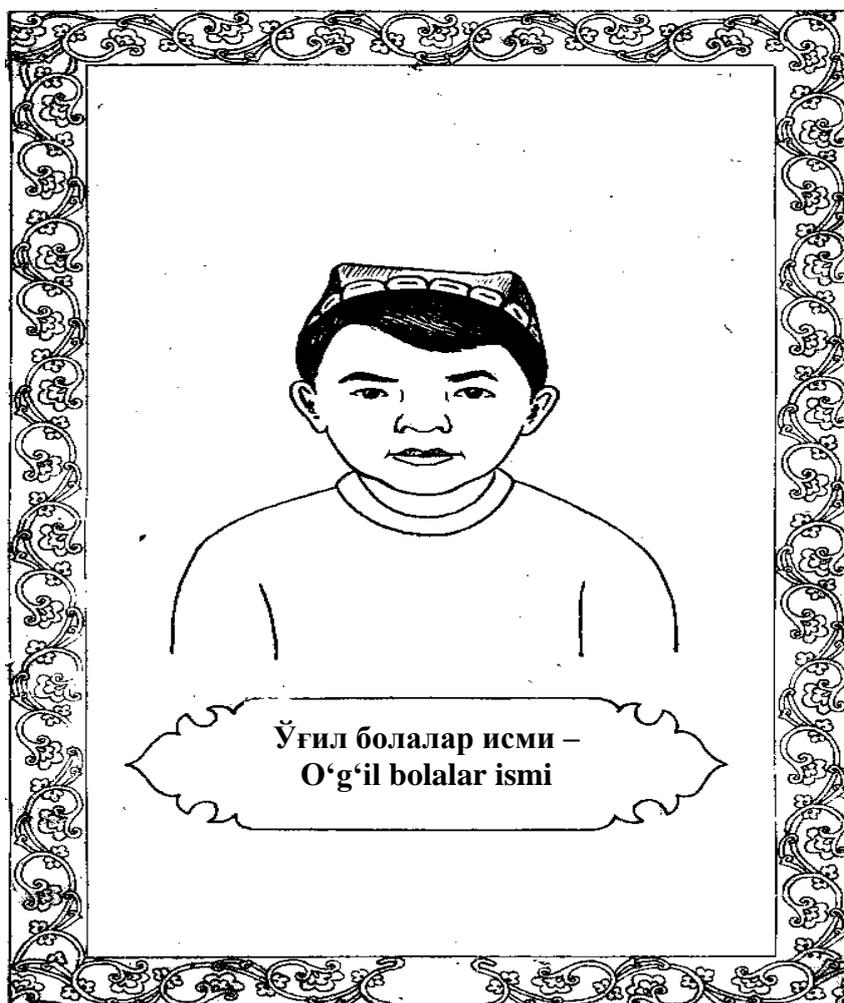
«**Соли**» асли «**Солиҳ**» бўлиб, унинг луғавий маъноси «**тузук, яроқли**», бошқача айтганда, жамиятнинг тўғри ривожи учун яроқли кишидир.

Демак, «**Солиҳ**» деб жамиятдаги қонун-қоидаларга амал қилган ҳолда эл қоралайдиган ишлардан ўзини тийиб, ҳалол тирикчилик қилувчи кишига айтилади.

«**Солиҳ**» ни русча «**праведный**», «**честный**» дейилади.

Равон (юрғич) исми танада юрувчи ва уни юргизувчи қувват бўлганлиги учун руҳ ва жони «равон» деган маънони англатади.

ЎҒИЛ БОЛАЛАР ИСМИНИНГ ЁЗИЛИШИ O'G'IL BOLALAR ISMINING YOZILISHI

Кирилл алифбосида	Лотин алифбосида	Лотин алифбо-сида (ёзма)	Инглиз тилида
Аббос	Abbos	<i>Abbos</i>	<i>Abbos</i>
Абдулла	Abdulla	<i>Abdulla</i>	<i>Abdulla</i>
Абдулхай	Abdulxay	<i>Abdulxay</i>	<i>Abdulkhay</i>
Абдуманнон	Abdumannon	<i>Abdumannon</i>	<i>Abdumannon</i>
Абдурахмон	Abdurahmon	<i>Abdurahmon</i>	<i>Abdurahmon</i>
Абдуфаттоҳ	Abdufattoh	<i>Abdufattoh</i>	<i>Abdufattoh</i>
Аброр	Abror	<i>Abror</i>	<i>Abror</i>
Аваз	Avaz	<i>Avaz</i>	<i>Avaz</i>
Адҳам	Adham	<i>Adham</i>	<i>Adham</i>
Азамат	Azamat	<i>Azamat</i>	<i>Azamat</i>
Азим	Azim	<i>Azim</i>	<i>Azim</i>
Азиз	Aziz	<i>Aziz</i>	<i>Aziz</i>
Акбар	Akbar	<i>Akbar</i>	<i>Akbar</i>

Акмал	Akmal	<i>Akmal</i>	<i>Akmal</i>
Акром	Akrom	<i>Akrom</i>	<i>Akrom</i>
Алижон	Alijon	<i>Alijon</i>	<i>Alijon</i>
Алишер	Alisher	<i>Alisher</i>	<i>Alisher</i>
Анвар	Anvar	<i>Anvar</i>	<i>Anvar</i>
Асад	Asad	<i>Asad</i>	<i>Asad</i>
Асил	Asil	<i>Asil</i>	<i>Asil</i>
Асом	Asom	<i>Asom</i>	<i>Asom</i>
Асрор	Asror	<i>Asror</i>	<i>Asror</i>
Асқад	Asqad	<i>Asqad</i>	<i>Asqad</i>
Асқар	Asqar	<i>Asqar</i>	<i>Asqar</i>
Афзал	Afzal	<i>Afzal</i>	<i>Afzal</i>
Ашраф	Ashraf	<i>Ashraf</i>	<i>Ashraf</i>
Ашур	Ashur	<i>Ashur</i>	<i>Ashur</i>
Аъзам	A'zam	<i>A'zam</i>	<i>Azam</i>
Аъло	A'lo	<i>A'lo</i>	<i>Alo</i>
Аҳад	Ahad	<i>Ahad</i>	<i>Ahad</i>
Аҳмад	Ahmad	<i>Ahmad</i>	<i>Ahmad</i>
Аҳрор	Ahror	<i>Ahror</i>	<i>Ahror</i>
Бахтиёр	Baxtiyor	<i>Baxtiyor</i>	<i>Bakhtiyor</i>
Башир	Bashir	<i>Bashir</i>	<i>Bashir</i>
Баҳодир	Bahodir	<i>Bahodir</i>	<i>Bahodir</i>
Баҳром	Bahrom	<i>Bahrom</i>	<i>Bahrom</i>
Бехзод	Behzod	<i>Behzod</i>	<i>Behzod</i>
Билол	Bilol	<i>Bilol</i>	<i>Bilol</i>
Билолиддин	Biloliddin	<i>Biloliddin</i>	<i>Biloliddin</i>
Бобир	Bobir	<i>Bobir</i>	<i>Bobir</i>
Бобожон	Bobojon	<i>Bobojon</i>	<i>Bobojon</i>
Бобур	Bobur	<i>Bobur</i>	<i>Bobur</i>
Борий	Boriy	<i>Boriy</i>	<i>Boriy</i>
Босит	Bosit	<i>Bosit</i>	<i>Bosit</i>
Ботир	Botir	<i>Botir</i>	<i>Botir</i>
Боқижон	Boqijon	<i>Boqijon</i>	<i>Boqijon</i>
Бурхон	Burxon	<i>Burxon</i>	<i>Burxon</i>
Валижон	Valijon	<i>Valijon</i>	<i>Valijon</i>
Ваҳоб	Vahob	<i>Vahob</i>	<i>Vahob</i>
Восит	Vosit	<i>Vosit</i>	<i>Vosit</i>
Восиқ	Vosiq	<i>Vosiq</i>	<i>Vosiq</i>
Воҳид	Vohid	<i>Vohid</i>	<i>Vohid</i>
Давлат	Davlat	<i>Davlat</i>	<i>Davlat</i>
Даврон	Davron	<i>Davron</i>	<i>Davron</i>
Дадабой	Dadaboy	<i>Dadaboy</i>	<i>Dadaboy</i>
Дадажон	Dadajon	<i>Dadajon</i>	<i>Dadajon</i>
Дадахон	Dadaxon	<i>Dadaxon</i>	<i>Dadakhon</i>
Дамин	Damin	<i>Damin</i>	<i>Damin</i>
Диёр	Diyor	<i>Diyor</i>	<i>Diyor</i>
Дилмурод	Dilmurod	<i>Dilmurod</i>	<i>Dilmurod</i>

Дилшод	Dilshod	<i>Dilshod</i>	<i>Dilshod</i>
Дониёр	Doniyor	<i>Doniyor</i>	<i>Doniyor</i>
Дурбек	Durbek	<i>Durbek</i>	<i>Durbek</i>
Дўстмурод	Do'stmurod	<i>Do'stmurod</i>	<i>Dustmurod</i>
Ёдгор	Yodgor	<i>Yodgor</i>	<i>Yodgor</i>
Ёрқин	Yorqin	<i>Yorqin</i>	<i>Yorqin</i>
Жаббор	Jabbor	<i>Jabbor</i>	<i>Jabbor</i>
Жавлон	Javlon	<i>Javlon</i>	<i>Javlon</i>
Жалил	Jalil	<i>Jalil</i>	<i>Jalil</i>
Жамил	Jamil	<i>Jamil</i>	<i>Jamil</i>
Жамол	Jamol	<i>Jamol</i>	<i>Jamol</i>
Жамшид	Jamshid	<i>Jamshid</i>	<i>Jamshid</i>
Жасур	Jasur	<i>Jasur</i>	<i>Jasur</i>
Жаъфар	Ja'far	<i>Ja'far</i>	<i>Jafar</i>
Жаҳонгир	Jahongir	<i>Jahongir</i>	<i>Jahongir</i>
Жонибек	Jonibek	<i>Jonibek</i>	<i>Jonibek</i>
Журъат	Jur'at	<i>Jur'at</i>	<i>Jurat</i>
Жўра	Jo'ra	<i>Jo'ra</i>	<i>Jura</i>
Зариф	Zarif	<i>Zarif</i>	<i>Zarif</i>
Зафар	Zafar	<i>Zafar</i>	<i>Zafar</i>
Зиёд	Ziyod	<i>Ziyod</i>	<i>Ziyod</i>
Зокир	Zokir	<i>Zokir</i>	<i>Zokir</i>
Зоҳид	Zohid	<i>Zohid</i>	<i>Zohid</i>
Зуннун	Zunnun	<i>Zunnun</i>	<i>Zunnun</i>
Зуфар	Zufar	<i>Zufar</i>	<i>Zufar</i>
Иброҳим	Ibrohim	<i>Ibrohim</i>	<i>Ibrohim</i>
Иzzат	Izzat	<i>Izzat</i>	<i>Izzat</i>
Икром	Ikrom	<i>Ikrom</i>	<i>Ikrom</i>
Илёс	Ilyos	<i>Ilyos</i>	<i>Ilyos</i>
Илҳом	Ilhom	<i>Ilhom</i>	<i>Ilhom</i>
Иноят	Inoyat	<i>Inoyat</i>	<i>Inoyat</i>
Искандар	Iskandar	<i>Iskandar</i>	<i>Iskandar</i>
Исожон	Isojon	<i>Isojon</i>	<i>Isojon</i>
Ихтиёр	Ixtiyor	<i>Ixtiyor</i>	<i>Ikhtiyor</i>
Йўлдош	Yo'ldosh	<i>Yo'ldosh</i>	<i>Yuldosh</i>
Йўлчи	Yo'lchi	<i>Yo'lchi</i>	<i>Yulchi</i>
Кабир	Kabir	<i>Kabir</i>	<i>Kabir</i>
Камол	Kamol	<i>Kamol</i>	<i>Kamol</i>
Камолиддин	Kamoliddin	<i>Kamoliddin</i>	<i>Kamoliddin</i>
Карим	Karim	<i>Karim</i>	<i>Karim</i>
Козим	Kozim	<i>Kozim</i>	<i>Kozim</i>
Комил	Komil	<i>Komil</i>	<i>Komil</i>
Лазиз	Laziz	<i>Laziz</i>	<i>Laziz</i>
Латиф	Latif	<i>Latif</i>	<i>Latif</i>
Лутфулла	Lutfulla	<i>Lutfulla</i>	<i>Lutfulla</i>
Мавлон	Mavlon	<i>Mavlon</i>	<i>Mavlon</i>
Мавжуд	Mavjud	<i>Mavjud</i>	<i>Mavjud</i>

Малик	Malik	<i>Malik</i>	<i>Malik</i>
Маннон	Mannon	<i>Mannon</i>	<i>Mannon</i>
Мансур	Mansur	<i>Mansur</i>	<i>Mansur</i>
Маъсуд	Mas'ud	<i>Mas'ud</i>	<i>Masud</i>
Матлаб	Matlab	<i>Matlab</i>	<i>Matlab</i>
Машраб	Mashrab	<i>Mashrab</i>	<i>Mashrab</i>
Маъмур	Ma'mur	<i>Ma'mur</i>	<i>Mamur</i>
Маъруф	Ma'ruf	<i>Ma'ruf</i>	<i>Maruf</i>
Мақсуд	Maqsud	<i>Maqsud</i>	<i>Maqsud</i>
Маҳкам	Mahkam	<i>Mahkam</i>	<i>Mahkam</i>
Маҳмуд	Mahmud	<i>Mahmud</i>	<i>Mahmud</i>
Миразиз	Miraziz	<i>Miraziz</i>	<i>Miraziz</i>
Мирвоҳид	Mirvohid	<i>Mirvohid</i>	<i>Mirvohid</i>
Мирза	Mirza	<i>Mirza</i>	<i>Mirza</i>
Мирзоҳид	Mirzohid	<i>Mirzohid</i>	<i>Mirzohid</i>
Мирмуҳсин	Mirmuhsin	<i>Mirmuhsin</i>	<i>Mirmuhsin</i>
Миролим	Mirolim	<i>Mirolim</i>	<i>Mirolim</i>
Миртемир	Mirtemir	<i>Mirtemir</i>	<i>Mirtemir</i>
Мирхолик	Mirxoliq	<i>Mirxoliq</i>	<i>Mirkholiq</i>
Музаффар	Muzaffar	<i>Muzaffar</i>	<i>Muzaffar</i>
Мукаррам	Mukarram	<i>Mukarram</i>	<i>Mukarram</i>
Мунаввар	Munavvar	<i>Munavvar</i>	<i>Munavvar</i>
Мурод	Murod	<i>Murod</i>	<i>Murod</i>
Муслим	Muslim	<i>Muslim</i>	<i>Muslim</i>
Мусо	Muso	<i>Muso</i>	<i>Muso</i>
Мутал	Mutal	<i>Mutal</i>	<i>Mutal</i>
Муҳриддин	Muhriddin	<i>Muhriddin</i>	<i>Muhriddin</i>
Мухтор	Muxtor	<i>Muxtor</i>	<i>Mukhtor</i>
Муҳаммад	Muhammad	<i>Muhammad</i>	<i>Muhammad</i>
Муҳаммадали	Muhammadali	<i>Muhammadali</i>	<i>Muhammadali</i>
Муҳсин	Muhsin	<i>Muhsin</i>	<i>Muhsin</i>
Мўмин	Mo'min	<i>Mo'min</i>	<i>Mumin</i>
Наби	Nabi	<i>Nabi</i>	<i>Nabi</i>
Нажмиддин	Najmiddin	<i>Najmiddin</i>	<i>Najmiddin</i>
Назар	Nazar	<i>Nazar</i>	<i>Nazar</i>
Назир	Nazir	<i>Nazir</i>	<i>Nazir</i>
Наим	Naim	<i>Naim</i>	<i>Naim</i>
Насриддин	Nasriddin	<i>Nasriddin</i>	<i>Nasriddin</i>
Насрулла	Nasrulla	<i>Nasrulla</i>	<i>Nasrulla</i>
Навфал	Navfal	<i>Navfal</i>	<i>Navfal</i>
Неъмат	Ne'mat	<i>Ne'mat</i>	<i>Nemat</i>
Ниёз	Niyoz	<i>Niyoz</i>	<i>Niyoz</i>
Низом	Nizom	<i>Nizom</i>	<i>Nizom</i>
Низомиддин	Nizomiddin	<i>Nizomiddin</i>	<i>Nizomiddin</i>
Нишон	Nishon	<i>Nishon</i>	<i>Nishon</i>
Нодир	Nodir	<i>Nodir</i>	<i>Nodir</i>
Нормурод	Normurod	<i>Normurod</i>	<i>Normurod</i>

Норқобил	Norqobil	<i>Norqobil</i>	<i>Norqobil</i>
Носир	Nosir	<i>Nosir</i>	<i>Nosir</i>
Нурали	Nurali	<i>Nurali</i>	<i>Nurali</i>
Нуриддин	Nuriddin	<i>Nuriddin</i>	<i>Nuriddin</i>
Нурулла	Nurulla	<i>Nurulla</i>	<i>Nurulla</i>
Нусрат	Nusrat	<i>Nusrat</i>	<i>Nusrat</i>
Нўъмон	No‘mon	<i>No‘mon</i>	<i>Numon</i>
Обид	Obid	<i>Obid</i>	<i>Obid</i>
Одил	Odil	<i>Odil</i>	<i>Odil</i>
Озод	Ozod	<i>Ozod</i>	<i>Ozod</i>
Ойбек	Oybek	<i>Oybek</i>	<i>Oybek</i>
Олим	Olim	<i>Olim</i>	<i>Olim</i>
Омил	Omil	<i>Omil</i>	<i>Omil</i>
Омон	Omon	<i>Omon</i>	<i>Omon</i>
Ориф	Orif	<i>Orif</i>	<i>Orif</i>
Ортиқ	Ortiq	<i>Ortiq</i>	<i>Ortiq</i>
Отабек	Otabek	<i>Otabek</i>	<i>Otabek</i>
Отамурод	Otamurod	<i>Otamurod</i>	<i>Otamurod</i>
Оқил	Oqil	<i>Oqil</i>	<i>Oqil</i>
Пўлат	Po‘lat	<i>Po‘lat</i>	<i>Pulat</i>
Равшан	Ravshan	<i>Ravshan</i>	<i>Ravshan</i>
Ражаб	Rajab	<i>Rajab</i>	<i>Rajab</i>
Раззоқ	Razzoq	<i>Razzoq</i>	<i>Razzoq</i>
Рамазон	Ramazon	<i>Ramazon</i>	<i>Ramazon</i>
Рамз	Ramz	<i>Ramz</i>	<i>Ramz</i>
Рамзиддин	Ramziddin	<i>Ramziddin</i>	<i>Ramziddin</i>
Расул	Rasul	<i>Rasul</i>	<i>Rasul</i>
Рауф	Rauf	<i>Rauf</i>	<i>Rauf</i>
Рашид	Rashid	<i>Rashid</i>	<i>Rashid</i>
Раҳим	Rahim	<i>Rahim</i>	<i>Rahim</i>
Раҳмат	Rahmat	<i>Rahmat</i>	<i>Rahmat</i>
Раҳмон	Rahmon	<i>Rahmon</i>	<i>Rahmon</i>
Ризамат	Rizamat	<i>Rizamat</i>	<i>Rizamat</i>
Ризо	Rizo	<i>Rizo</i>	<i>Rizo</i>
Розик	Roziq	<i>Roziq</i>	<i>Roziq</i>
Рустам	Rustam	<i>Rustam</i>	<i>Rustam</i>
Рўзимат	Ro‘zimat	<i>Ro‘zimat</i>	<i>Ruzimat</i>
Рўзимурод	Ro‘zimurod	<i>Ro‘zimurod</i>	<i>Ruzimurod</i>
Садриддин	Sadriddin	<i>Sadriddin</i>	<i>Sadriddin</i>
Саид	Said	<i>Said</i>	<i>Said</i>
Саидазиз	Saidaziz	<i>Saidaziz</i>	<i>Saidaziz</i>
Саидазим	Saidazim	<i>Saidazim</i>	<i>Saidazim</i>
Саидали	Saidali	<i>Saidali</i>	<i>Saidali</i>
Саидамин	Saidamin	<i>Saidamin</i>	<i>Saidamin</i>
Саидахмад	Saidahmad	<i>Saidahmad</i>	<i>Saidahmad</i>
Саидвали	Saidvali	<i>Saidvali</i>	<i>Saidvali</i>
Саидкарим	Saidkarim	<i>Saidkarim</i>	<i>Saidkarim</i>

Саидмурод	Saidmurod	<i>Saidmurod</i>	<i>Saidmurod</i>
Сайфулла	Sayfulla	<i>Sayfulla</i>	<i>Sayfulla</i>
Салим	Salim	<i>Salim</i>	<i>Salim</i>
Салоҳ	Saloh	<i>Saloh</i>	<i>Saloh</i>
Салоҳиддин	Salohiddin	<i>Salohiddin</i>	<i>Salohiddin</i>
Самад	Samad	<i>Samad</i>	<i>Samad</i>
Самандар	Samandar	<i>Samandar</i>	<i>Samandar</i>
Самар	Samar	<i>Samar</i>	<i>Samar</i>
Самариддин	Samariddin	<i>Samariddin</i>	<i>Samariddin</i>
Самиғ	Samig‘	<i>Samig‘</i>	<i>Samig</i>
Санжар	Sanjar	<i>Sanjar</i>	<i>Sanjar</i>
Сарвар	Sarvar	<i>Sarvar</i>	<i>Sarvar</i>
Саттор	Sattor	<i>Sattor</i>	<i>Sattor</i>
Сафарали	Safarali	<i>Safarali</i>	<i>Safarali</i>
Сафо	Safo	<i>Safo</i>	<i>Safo</i>
Саъди	Sa‘di	<i>Sa‘di</i>	<i>Sadi</i>
Саъдулла	Sa‘dulla	<i>Sa‘dulla</i>	<i>Sadulla</i>
Сиддиқ	Siddiq	<i>Siddiq</i>	<i>Siddiq</i>
Сирожиддин	Sirojiddin	<i>Sirojiddin</i>	<i>Sirojiddin</i>
Собир	Sobir	<i>Sobir</i>	<i>Sobir</i>
Собит	Sobit	<i>Sobit</i>	<i>Sobit</i>
Содиқ	Sodiq	<i>Sodiq</i>	<i>Sodiq</i>
Соибжон	Soibjon	<i>Soibjon</i>	<i>Soibjon</i>
Соли	Soli	<i>Soli</i>	<i>Soli</i>
Солиҳ	Solih	<i>Solih</i>	<i>Solikh</i>
Соқи	Soqi	<i>Soqi</i>	<i>Soqi</i>
Соҳиб	Sohib	<i>Sohib</i>	<i>Sohib</i>
Соҳибназар	Sohibnazar	<i>Sohibnazar</i>	<i>Sohibnazar</i>
Сулаймон	Sulaymon	<i>Sulaymon</i>	<i>Sulaymon</i>
Султон	Sulton	<i>Sulton</i>	<i>Sulton</i>
Суннатулла	Sunnatulla	<i>Sunnatulla</i>	<i>Sunnatulla</i>
Суръат	Sur‘at	<i>Sur‘at</i>	<i>Surat</i>
Суюнбой	Suyunboy	<i>Suyunboy</i>	<i>Suyunboy</i>
Талъат	Tal‘at	<i>Tal‘at</i>	<i>Talat</i>
Темур	Temur	<i>Temur</i>	<i>Temur</i>
Тиловмурод	Tilovmurod	<i>Tilovmurod</i>	<i>Tilovmurod</i>
Тождиддин	Tojiddin	<i>Tojiddin</i>	<i>Tojiddin</i>
Тоир	Toir	<i>Toir</i>	<i>Toir</i>
Толиб	Tolib	<i>Tolib</i>	<i>Tolib</i>
Тошмурод	Toshmurod	<i>Toshmurod</i>	<i>Toshmurod</i>
Тошпўлат	Toshpo‘lat	<i>Toshpo‘lat</i>	<i>Toshpulat</i>
Тоштемир	Toshtemir	<i>Toshtemir</i>	<i>Toshtemir</i>
Тоҳир	Tohir	<i>Tohir</i>	<i>Tohir</i>
Туйғун	Tuyg‘un	<i>Tuyg‘un</i>	<i>Tuygun</i>
Туроб	Turob	<i>Turob</i>	<i>Turob</i>
Турсунбой	Tursunboy	<i>Tursunboy</i>	<i>Tursunboy</i>
Турғун	Turg‘un	<i>Turg‘un</i>	<i>Turgun</i>

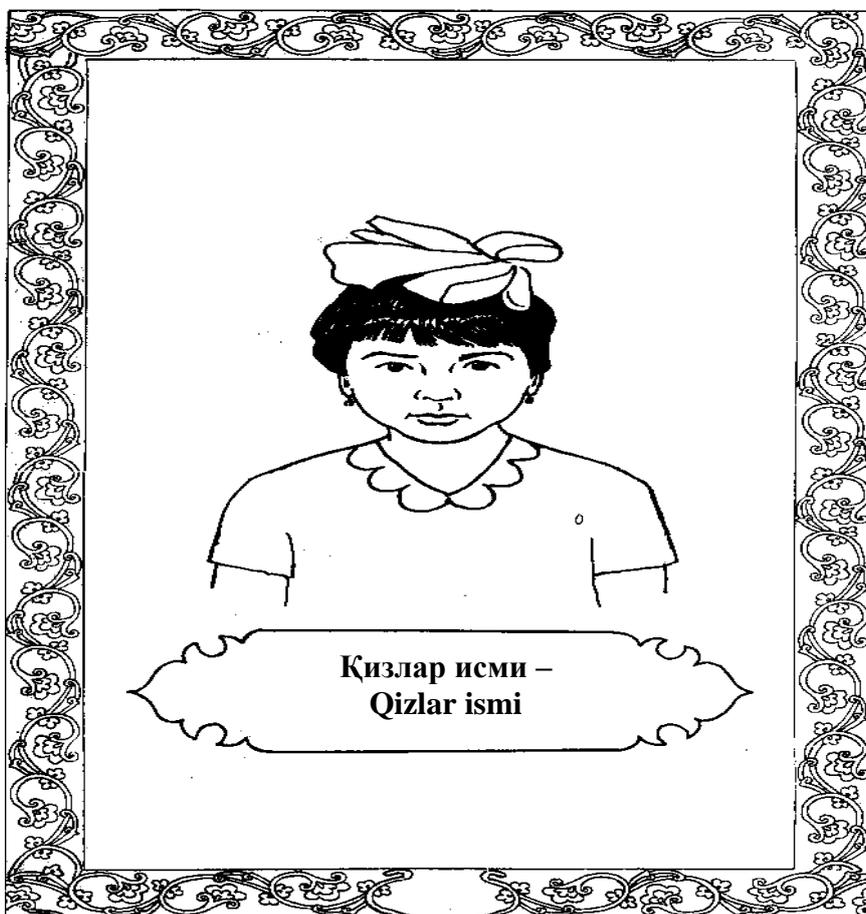
Тўймурод	To'yurod	<i>To'yurod</i>	<i>Tuymurod</i>
Тўйчи	To'ychi	<i>To'ychi</i>	<i>Tuychi</i>
Тўлаган	To'lagan	<i>To'lagan</i>	<i>Tulagan</i>
Тўлқин	To'lqin	<i>To'lqin</i>	<i>Tulqin</i>
Тўра	To'ra	<i>To'ra</i>	<i>Tura</i>
Тўхтамурод	To'xtamurod	<i>To'xtamurod</i>	<i>Tukhtamurod</i>
Тўхтаназар	To'xtanazar	<i>To'xtanazar</i>	<i>Tukhtanazar</i>
Тўхтасин	To'xtasin	<i>To'xtasin</i>	<i>Tukhtasin</i>
Убайдулла	Ubaydulla	<i>Ubaydulla</i>	<i>Ubaydulla</i>
Уйғун	Uyg'un	<i>Uyg'un</i>	<i>Uygun</i>
Улуғбек	Ulug'bek	<i>Ulug'bek</i>	<i>Ulugbek</i>
Улуғмурод	Ulug'murod	<i>Ulug'murod</i>	<i>Ulugmurod</i>
Умарали	Umarali	<i>Umarali</i>	<i>Umarali</i>
Умид	Umid	<i>Umid</i>	<i>Umid</i>
Умрузоқ	Umruzoq	<i>Umruzoq</i>	<i>Umruzoq</i>
Усмон	Usmon	<i>Usmon</i>	<i>Usmon</i>
Усмонали	Usmonali	<i>Usmonali</i>	<i>Usmonali</i>
Учқун	Uchqun	<i>Uchqun</i>	<i>Uchqun</i>
Фаёз	Fayoz	<i>Fayoz</i>	<i>Fayoz</i>
Файзулла	Fayzulla	<i>Fayzulla</i>	<i>Fayzulla</i>
Фарруҳ	Farruh	<i>Farruh</i>	<i>Farrukh</i>
Фарҳод	Farhod	<i>Farhod</i>	<i>Farhod</i>
Фаттоҳ	Fattoh	<i>Fattoh</i>	<i>Fattoh</i>
Фатхулла	Fatxulla	<i>Fatxulla</i>	<i>Fatkhulla</i>
Фахриддин	Faxriddin	<i>Faxriddin</i>	<i>Fakhriddin</i>
Фазлиддин	Fazliddin	<i>Fazliddin</i>	<i>Fazliddin</i>
Феруз	Feruz	<i>Feruz</i>	<i>Feruz</i>
Фозил	Fozil	<i>Fozil</i>	<i>Fozil</i>
Фотих	Fotih	<i>Fotih</i>	<i>Fotikh</i>
Фузайл	Fuzayl	<i>Fuzayl</i>	<i>Fuzayl</i>
Хайриддин	Xayriddin	<i>Xayriddin</i>	<i>Khayriddin</i>
Хайрулла	Xayrulla	<i>Xayrulla</i>	<i>Khayrulla</i>
Халил	Xalil	<i>Xalil</i>	<i>Khalil</i>
Холдор	Xoldor	<i>Xoldor</i>	<i>Kholdor</i>
Холёр	Xolyor	<i>Xolyor</i>	<i>Kholyor</i>
Холид	Xolid	<i>Xolid</i>	<i>Kholid</i>
Холиқ	Xoliq	<i>Xoliq</i>	<i>Kholiq</i>
Холиқназар	Xoliqnazar	<i>Xoliqnazar</i>	<i>Kholiqnazar</i>
Холмат	Xolmat	<i>Xolmat</i>	<i>Kholmat</i>
Холмирза	Xolmirza	<i>Xolmirza</i>	<i>Kholmirza</i>
Холмуҳаммад	Xolmuhammad	<i>Xolmuhammad</i>	<i>Kholmuhammad</i>
Холмўмин	Xolmo'min	<i>Xolmo'min</i>	<i>Kholmumin</i>
Холназар	Xolnazar	<i>Xolnazar</i>	<i>Kholnazar</i>
Хондамир	Xondamir	<i>Xondamir</i>	<i>Khondamir</i>
Худоёр	Xudoyor	<i>Xudoyor</i>	<i>Khudoyor</i>
Худойберган	Xudoybergan	<i>Xudoybergan</i>	<i>Khudoybergan</i>
Худойберди	Xudoyberdi	<i>Xudoyberdi</i>	<i>Khudoyberdi</i>

Худойназар	Xudoynazar	<i>Xudoynazar</i>	<i>Khudoynazar</i>
Худойшукур	Xudoyshukur	<i>Xudoyshukur</i>	<i>Khudoyshukur</i>
Хуррам	Xurram	<i>Xurram</i>	<i>Khurram</i>
Хуршид	Xurshid	<i>Xurshid</i>	<i>Khurshid</i>
Хушмурод	Xushmurod	<i>Xushmurod</i>	<i>Khushmurod</i>
Хушнуд	Xushnud	<i>Xushnud</i>	<i>Khushnud</i>
Чўлпон	Cho‘lpon	<i>Cho‘lpon</i>	<i>Chulpon</i>
Шавкат	Shavkat	<i>Shavkat</i>	<i>Shavkat</i>
Шамсиддин	Shamsiddin	<i>Shamsiddin</i>	<i>Shamsiddin</i>
Шариф	Sharif	<i>Sharif</i>	<i>Sharif</i>
Шарофиддин	Sharofiddin	<i>Sharofiddin</i>	<i>Sharofiddin</i>
Шаҳриёр	Shahriyor	<i>Shahriyor</i>	<i>Shakhriyor</i>
Шерали	Sherali	<i>Sherali</i>	<i>Sherali</i>
Шербек	Sherbek	<i>Sherbek</i>	<i>Sherbek</i>
Шерзод	Sherzod	<i>Sherzod</i>	<i>Sherzod</i>
Шерхон	Sherxon	<i>Sherxon</i>	<i>Sherkhon</i>
Шермат	Shermat	<i>Shermat</i>	<i>Shermat</i>
Шермуҳаммад	Shermuhammad	<i>Shermuhammad</i>	<i>Shermuhammad</i>
Шоди	Shodi	<i>Shodi</i>	<i>Shodi</i>
Шодмон	Shodmon	<i>Shodmon</i>	<i>Shodmon</i>
Шокир	Shokir	<i>Shokir</i>	<i>Shokir</i>
Шомил	Shomil	<i>Shomil</i>	<i>Shomil</i>
Шораҳим	Shorahim	<i>Shorahim</i>	<i>Shorahim</i>
Шохбоз	Shohboz	<i>Shohboz</i>	<i>Shohboz</i>
Шохжаҳон	Shohjaxon	<i>Shohjaxon</i>	<i>Shohjakhon</i>
Шоҳид	Shohid	<i>Shohid</i>	<i>Shohid</i>
Шоҳмирза	Shohmirza	<i>Shohmirza</i>	<i>Shohmirza</i>
Шоҳмурод	Shohmurod	<i>Shohmurod</i>	<i>Shohmurod</i>
Шоҳназар	Shohnazar	<i>Shohnazar</i>	<i>Shohnazar</i>
Шоҳруҳ	Shohruh	<i>Shohruh</i>	<i>Shohruh</i>
Шукур	Shukur	<i>Shukur</i>	<i>Shukur</i>
Шукрулла	Shukrulla	<i>Shukrulla</i>	<i>Shukrulla</i>
Шухрат	Shuhrat	<i>Shuhrat</i>	<i>Shuhrat</i>
Элбек	Elbek	<i>Elbek</i>	<i>Elbek</i>
Элдор	Eldor	<i>Eldor</i>	<i>Eldor</i>
Элёр	Elyor	<i>Elyor</i>	<i>Elyor</i>
Элмирза	Elmirza	<i>Elmirza</i>	<i>Elmirza</i>
Элмурод	Elmurod	<i>Elmurod</i>	<i>Elmurod</i>
Элмўмин	Elmo‘min	<i>Elmo‘min</i>	<i>Elmumin</i>
Эминжон	Eminjon	<i>Eminjon</i>	<i>Eminjon</i>
Эрали	Erali	<i>Erali</i>	<i>Erali</i>
Эргаш	Ergash	<i>Ergash</i>	<i>Ergash</i>
Эркин	Erkin	<i>Erkin</i>	<i>Erkin</i>
Эрназар	Ernazar	<i>Ernazar</i>	<i>Ernazar</i>
Эрниёз	Erniyoz	<i>Erniyoz</i>	<i>Erniyoz</i>
Эртой	Ertoy	<i>Ertoy</i>	<i>Ertoy</i>
Эсон	Eson	<i>Eson</i>	<i>Eson</i>

Эшмурод	Eshmurod	<i>Eshmurod</i>	<i>Eshmurod</i>
Эшмуҳаммад	Eshmuhammad	<i>Eshmuhammad</i>	<i>Eshmuhammad</i>
Эшназар	Eshnazar	<i>Eshnazar</i>	<i>Eshnazar</i>
Эшпўлат	Eshpo‘lat	<i>Eshpo‘lat</i>	<i>Eshpulat</i>
Эшқувват	Eshquvvat	<i>Eshquvvat</i>	<i>Eshquvvat</i>
Эҳсон	Ehson	<i>Ehson</i>	<i>Ehson</i>
Юнус	Yunus	<i>Yunus</i>	<i>Yunus</i>
Юсуф	Yusuf	<i>Yusuf</i>	<i>Yusuf</i>
Ямин	Yamin	<i>Yamin</i>	<i>Yamin</i>
Яҳё	Yahyo	<i>Yahyo</i>	<i>Yahyo</i>
Яшин	Yashin	<i>Yashin</i>	<i>Yashin</i>
Ўктам	O‘ktam	<i>O‘ktam</i>	<i>Uktam</i>
Ўлмас	O‘lmas	<i>O‘lmas</i>	<i>Ulmas</i>
Ўринбой	O‘rinboy	<i>O‘rinboy</i>	<i>Urinboy</i>
Ўрозали	O‘rozali	<i>O‘rozali</i>	<i>Urozali</i>
Ўтамурод	O‘tamurod	<i>O‘tamurod</i>	<i>Utamurod</i>
Ўткир	O‘tkir	<i>O‘tkir</i>	<i>Utkir</i>
Қамариддин	Qamariddin	<i>Qamariddin</i>	<i>Qamariddin</i>
Қамбар	Qambar	<i>Qambar</i>	<i>Qambar</i>
Қаюм	Qayum	<i>Qayum</i>	<i>Qayum</i>
Қахрамон	Qahramon	<i>Qahramon</i>	<i>Qahramon</i>
Қахҳор	Qahhor	<i>Qahhor</i>	<i>Qahhor</i>
Қобил	Qobil	<i>Qobil</i>	<i>Qobil</i>
Қодир	Qodir	<i>Qodir</i>	<i>Qodir</i>
Қосим	Qosim	<i>Qosim</i>	<i>Qosim</i>
Қувондиқ	Quvondiq	<i>Quvondiq</i>	<i>Quvondiq</i>
Қуддус	Quddus	<i>Quddus</i>	<i>Quddus</i>
Қудрат	Qudrat	<i>Qudrat</i>	<i>Qudrat</i>
Қуёшбек	Quyoshbek	<i>Quyoshbek</i>	<i>Quyoshbek</i>
Қутбиддин	Qutbiddin	<i>Qutbiddin</i>	<i>Qutbiddin</i>
Қутлимурод	Qutlimurod	<i>Qutlimurod</i>	<i>Qutlimurod</i>
Ғайрат	G‘ayrat	<i>G‘ayrat</i>	<i>Gayrat</i>
Ғанижон	G‘anijon	<i>G‘anijon</i>	<i>Ganijon</i>
Ғанишер	G‘anisher	<i>G‘anisher</i>	<i>Ganisher</i>
Ғафур	G‘afur	<i>G‘afur</i>	<i>Gafur</i>
Ғаффор	G‘affor	<i>G‘affor</i>	<i>Gaffor</i>
Ғиёс	G‘iyos	<i>G‘iyos</i>	<i>Giyos</i>
Ғиёсиддин	G‘iyosiddin	<i>G‘iyosiddin</i>	<i>Giyosiddin</i>
Ғофир	G‘ofir	<i>G‘ofir</i>	<i>Gofir</i>
Ғулум	G‘ulom	<i>G‘ulom</i>	<i>Gulom</i>
Ғулумназар	G‘ulomnazar	<i>G‘ulomnazar</i>	<i>Gulomnazar</i>
Ғулумқодир	G‘ulomqodir	<i>G‘ulomqodir</i>	<i>Gulomqodir</i>
Ҳабиб	Habib	<i>Habib</i>	<i>Habib</i>
Ҳабибулла	Habibulla	<i>Habibulla</i>	<i>Habibulla</i>
Ҳаёт	Hayot	<i>Hayot</i>	<i>Hayot</i>
Ҳайдар	Haydar	<i>Haydar</i>	<i>Haydar</i>
Ҳайитмурод	Hayitmurod	<i>Hayitmurod</i>	<i>Hayitmurod</i>

Хайитназар	Hayitnazar	<i>Hayitnazar</i>	<i>Hayitnazar</i>
Ҳаким	Hakim	<i>Hakim</i>	<i>Hakim</i>
Ҳалим	Halim	<i>Halim</i>	<i>Halim</i>
Ҳамдам	Hamdam	<i>Hamdam</i>	<i>Hamdam</i>
Ҳамза	Hamza	<i>Hamza</i>	<i>Hamza</i>
Ҳамид	Hamid	<i>Hamid</i>	<i>Hamid</i>
Ҳамидулла	Hamidulla	<i>Hamidulla</i>	<i>Hamidulla</i>
Ҳасан	Hasan	<i>Hasan</i>	<i>Hasan</i>
Ҳақберди	Haqberdi	<i>Haqberdi</i>	<i>Haqberdi</i>
Ҳақмурод	Haqmurod	<i>Haqmurod</i>	<i>Haqmurod</i>
Ҳақназар	Haqnazar	<i>Haqnazar</i>	<i>Haqnazar</i>
Ҳикмат	Hikmat	<i>Hikmat</i>	<i>Hikmat</i>
Ҳикматилла	Hikmatilla	<i>Hikmatilla</i>	<i>Hikmatilla</i>
Ҳидоят	Hidoyat	<i>Hidoyat</i>	<i>Hidoyat</i>
Ҳожимурод	Hojimurod	<i>Hojimurod</i>	<i>Hojimurod</i>
Ҳомид	Homid	<i>Homid</i>	<i>Homid</i>
Ҳотам	Hotam	<i>Hotam</i>	<i>Hotam</i>
Ҳумоюн	Humoyun	<i>Humoyun</i>	<i>Humoyun</i>
Ҳусан	Husan	<i>Husan</i>	<i>Husan</i>
Ҳусниддин	Husniddin	<i>Husniddin</i>	<i>Husniddin</i>

ҚИЗ БОЛАЛАР ИСМИНИНГ ЁЗИЛИШИ – QIZ BOLALAR ISMINING YOZILISHI

Кирилл алифбосида	Лотин алифбосида	Лотин алифбо-сида (ёзма)	Инглиз тилида
Адиба	Adiba	<i>Adiba</i>	<i>Adiba</i>
Адолат	Adolat	<i>Adolat</i>	<i>Adolat</i>
Азиза	Aziza	<i>Aziza</i>	<i>Aziza</i>
Анвара	Anvara	<i>Anvara</i>	<i>Anvara</i>
Аниса	Anisa	<i>Anisa</i>	<i>Anisa</i>
Анора	Anora	<i>Anora</i>	<i>Anora</i>
Аноркул	Anorqul	<i>Anorqul</i>	<i>Anorqul</i>
Арофат	Arofat	<i>Arofat</i>	<i>Arofat</i>
Асал	Asal	<i>Asal</i>	<i>Asal</i>
Асила	Asila	<i>Asila</i>	<i>Asila</i>
Асолат	Asolat	<i>Asolat</i>	<i>Asolat</i>
Ақида	Aqida	<i>Aqida</i>	<i>Aqida</i>
Барно	Barno	<i>Barno</i>	<i>Barno</i>
Барчин	Barchin	<i>Barchin</i>	<i>Barchin</i>
Башорат	Bashorat	<i>Bashorat</i>	<i>Bashorat</i>
Баҳор	Bahor	<i>Bahor</i>	<i>Bahor</i>
Баҳри	Bahri	<i>Bahri</i>	<i>Bahri</i>
Баҳринисо	Bahriniso	<i>Bahriniso</i>	<i>Bahriniso</i>
Бўстон	Bo'ston	<i>Bo'ston</i>	<i>Buston</i>
Вазира	Vazira	<i>Vazira</i>	<i>Vazira</i>
Васила	Vasila	<i>Vasila</i>	<i>Vasila</i>
Вилоят	Viloyat	<i>Viloyat</i>	<i>Viloyat</i>
Гавҳар	Gavhar	<i>Gavhar</i>	<i>Gavhar</i>
Гуландом	Gulandom	<i>Gulandom</i>	<i>Gulandom</i>
Гуласал	Gulasal	<i>Gulasal</i>	<i>Gulasal</i>
Гулбаҳор	Gulbahor	<i>Gulbahor</i>	<i>Gulbahor</i>
Гулжамол	Guljamol	<i>Guljamol</i>	<i>Guljamol</i>
Гулжаҳон	Guljahon	<i>Guljahon</i>	<i>Guljahon</i>
Гули	Guli	<i>Guli</i>	<i>Guli</i>
Гулираъно	Gulira'no	<i>Gulira'no</i>	<i>Gulirano</i>
Гулистон	Guliston	<i>Guliston</i>	<i>Guliston</i>
Гулинисо	Guliniso	<i>Guliniso</i>	<i>Guliniso</i>
Гулноза	Gulnoza	<i>Gulnoza</i>	<i>Gulnoza</i>
Гулнора	Gulnora	<i>Gulnora</i>	<i>Gulnora</i>
Гулойим	Guloyim	<i>Guloyim</i>	<i>Guloyim</i>

Гулрух	Gulruh	<i>Gulruh</i>	<i>Gulruh</i>
Гулирухсор	Guliruxsor	<i>Guliruxsor</i>	<i>Gulirukhsor</i>
Гулсанам	Gulsanam	<i>Gulsanam</i>	<i>Gulsanam</i>
Гулсара	Gulsara	<i>Gulsara</i>	<i>Gulsara</i>
Гулчехра	Gulchehra	<i>Gulchehra</i>	<i>Gulchehra</i>
Гулшан	Gulshan	<i>Gulshan</i>	<i>Gulshan</i>
Гулшод	Gulshod	<i>Gulshod</i>	<i>Gulshod</i>
Гулҳаё	Gulhayo	<i>Gulhayo</i>	<i>Gulhayo</i>
Гўзал	Go‘zal	<i>Go‘zal</i>	<i>Guzal</i>
Дилафрўз	Dilafro‘z	<i>Dilafro‘z</i>	<i>Dilafruz</i>
Дилбар	Dilbar	<i>Dilbar</i>	<i>Dilbar</i>
Дилдора	Dildora	<i>Dildora</i>	<i>Dildora</i>
Дилёра	Dilyora	<i>Dilyora</i>	<i>Dilyora</i>
Дилнавоз	Dilnavoz	<i>Dilnavoz</i>	<i>Dilnavoz</i>
Дилноза	Dilnoza	<i>Dilnoza</i>	<i>Dilnoza</i>
Диловар	Dilovar	<i>Dilovar</i>	<i>Dilovar</i>
Дилора	Dilora	<i>Dilora</i>	<i>Dilora</i>
Дилором	Dilorom	<i>Dilorom</i>	<i>Dilorom</i>
Дилрабо	Dilrabo	<i>Dilrabo</i>	<i>Dilrabo</i>
Дилфуза	Dilfuza	<i>Dilfuza</i>	<i>Dilfuza</i>
Динора	Dinora	<i>Dinora</i>	<i>Dinora</i>
Доно	Dono	<i>Dono</i>	<i>Dono</i>
Дурдона	Durdona	<i>Durdona</i>	<i>Durdona</i>
Ёдгора	Yodgora	<i>Yodgora</i>	<i>Yodgora</i>
Ёрқин	Yorqin	<i>Yorqin</i>	<i>Yorqin</i>
Ёқут	Yoqut	<i>Yoqut</i>	<i>Yoqut</i>
Жамила	Jamila	<i>Jamila</i>	<i>Jamila</i>
Жумагул	Jumagul	<i>Jumagul</i>	<i>Jumagul</i>
Жаҳон	Jahon	<i>Jahon</i>	<i>Jahon</i>
Жонон	Jonon	<i>Jonon</i>	<i>Jonon</i>
Жўрахон	Jo‘raxon	<i>Jo‘raxon</i>	<i>Juraxon</i>
Зайнаб	Zaynab	<i>Zaynab</i>	<i>Zaynab</i>
Замина	Zamina	<i>Zamina</i>	<i>Zamina</i>
Замира	Zamira	<i>Zamira</i>	<i>Zamira</i>
Зарифа	Zarifa	<i>Zarifa</i>	<i>Zarifa</i>
Зарофат	Zarofat	<i>Zarofat</i>	<i>Zarofat</i>
Зеби	Zebi	<i>Zebi</i>	<i>Zebi</i>
Зебинисо	Zebiniso	<i>Zebiniso</i>	<i>Zebiniso</i>
Зебо	Zebo	<i>Zebo</i>	<i>Zebo</i>
Зиёда	Ziyoda	<i>Ziyoda</i>	<i>Ziyoda</i>
Зилола	Zilola	<i>Zilola</i>	<i>Zilola</i>
Зироат	Ziroat	<i>Ziroat</i>	<i>Ziroat</i>
Зоҳида	Zohida	<i>Zohida</i>	<i>Zohida</i>
Зубайда	Zubayda	<i>Zubayda</i>	<i>Zubayda</i>
Зулайҳо	Zulayho	<i>Zulayho</i>	<i>Zulayho</i>
Зулфия	Zulfiya	<i>Zulfiya</i>	<i>Zulfiya</i>
Зулхумор	Zulxumor	<i>Zulxumor</i>	<i>Zulkhumor</i>

Зумрад	Zumrad	<i>Zumrad</i>	<i>Zumrad</i>
Зухра	Zuhra	<i>Zuhra</i>	<i>Zuhra</i>
Инобат	Inobat	<i>Inobat</i>	<i>Inobat</i>
Ирода	Iroda	<i>Iroda</i>	<i>Iroda</i>
Иффат	Iffat	<i>Iffat</i>	<i>Iffat</i>
Иқбол	Iqbol	<i>Iqbol</i>	<i>Iqbol</i>
Иқлима	Iqlima	<i>Iqlima</i>	<i>Iqlima</i>
Кавсар	Kavsar	<i>Kavsar</i>	<i>Kavsar</i>
Карима	Karima	<i>Karima</i>	<i>Karima</i>
Каромат	Karomat	<i>Karomat</i>	<i>Karomat</i>
Кибриё	Kibriyo	<i>Kibriyo</i>	<i>Kibriyo</i>
Кимё	Kimyo	<i>Kimyo</i>	<i>Kimyo</i>
Кифоят	Kifoyat	<i>Kifoyat</i>	<i>Kifoyat</i>
Комила	Komila	<i>Komila</i>	<i>Komila</i>
Кумуш	Kumush	<i>Kumush</i>	<i>Kumush</i>
Лазиза	Laziza	<i>Laziza</i>	<i>Laziza</i>
Лаъли	La'li	<i>La'li</i>	<i>Lali</i>
Лайло	Laylo	<i>Laylo</i>	<i>Laylo</i>
Латифа	Latifa	<i>Latifa</i>	<i>Latifa</i>
Латофат	Latofat	<i>Latofat</i>	<i>Latofat</i>
Лобар	Lobar	<i>Lobar</i>	<i>Lobar</i>
Лола	Lola	<i>Lola</i>	<i>Lola</i>
Лутфинисо	Lutfiniso	<i>Lutfiniso</i>	<i>Lutfiniso</i>
Лутфия	Lutfiya	<i>Lutfiya</i>	<i>Lutfiya</i>
Мавжуда	Mavjud	<i>Mavjud</i>	<i>Mavjud</i>
Мавлуда	Mavluda	<i>Mavluda</i>	<i>Mavluda</i>
Майсара	Maysara	<i>Maysara</i>	<i>Maysara</i>
Мактуба	Maktuba	<i>Maktuba</i>	<i>Maktuba</i>
Малика	Malika	<i>Malika</i>	<i>Malika</i>
Малоҳат	Malohat	<i>Malohat</i>	<i>Malohat</i>
Манзума	Manzuma	<i>Manzuma</i>	<i>Manzuma</i>
Манзура	Manzura	<i>Manzura</i>	<i>Manzura</i>
Марям	Maryam	<i>Maryam</i>	<i>Maryam</i>
Марғуба	Marg'uba	<i>Marg'uba</i>	<i>Marguba</i>
Мархабо	Marhabo	<i>Marhabo</i>	<i>Marhabo</i>
Мастура	Mastura	<i>Mastura</i>	<i>Mastura</i>
Матлуба	Matluba	<i>Matluba</i>	<i>Matluba</i>
Машхура	Mashhura	<i>Mashhura</i>	<i>Mashhura</i>
Маҳфират	Mahfirat	<i>Mahfirat</i>	<i>Makhfirat</i>
Маъмура	Ma'mura	<i>Ma'mura</i>	<i>Mamura</i>
Маъсума	Ma'suma	<i>Ma'suma</i>	<i>Masuma</i>
Мақсуда	Maqsuda	<i>Maqsuda</i>	<i>Maqsuda</i>
Маҳбуба	Mahbuba	<i>Mahbuba</i>	<i>Mahbuba</i>
Маҳфуза	Mahfuza	<i>Mahfuza</i>	<i>Mahfuza</i>
Меҳри	Mehri	<i>Mehri</i>	<i>Mehri</i>
Меҳринисо	Mehriniso	<i>Mehriniso</i>	<i>Mehriniso</i>
Моҳигул	Mohigul	<i>Mohigul</i>	<i>Mohigul</i>

Моҳинисо	Mohiniso	<i>Mohiniso</i>	<i>Mohiniso</i>
Моҳира	Mohira	<i>Mohira</i>	<i>Mohira</i>
Моҳичехра	Mohichehra	<i>Mohichehra</i>	<i>Mohichehra</i>
Муаззам	Muazzam	<i>Muazzam</i>	<i>Muazzam</i>
Муаттар	Muattar	<i>Muattar</i>	<i>Muattar</i>
Муборак	Muborak	<i>Muborak</i>	<i>Muborak</i>
Музайяна	Muzayyana	<i>Muzayyana</i>	<i>Muzayyana</i>
Мукамбар	Mukambar	<i>Mukambar</i>	<i>Mukambar</i>
Мукаррама	Mukarrama	<i>Mukarrama</i>	<i>Mukarrama</i>
Мунаввара	Munavvara	<i>Munavvara</i>	<i>Munavvara</i>
Мунира	Munira	<i>Munira</i>	<i>Munira</i>
Муниса	Munisa	<i>Munisa</i>	<i>Munisa</i>
Муножот	Munojot	<i>Munojot</i>	<i>Munojot</i>
Муршида	Murshida	<i>Murshida</i>	<i>Murshida</i>
Мухлиса	Muxlisa	<i>Muxlisa</i>	<i>Mukhlisa</i>
Муфаррах	Mufarrah	<i>Mufarrah</i>	<i>Mufarrah</i>
Муслима	Muslima	<i>Muslima</i>	<i>Muslima</i>
Мушарраф	Musharraf	<i>Musharraf</i>	<i>Musharraf</i>
Муяссар	Muyassar	<i>Muyassar</i>	<i>Muyassar</i>
Муқаддам	Muqaddam	<i>Muqaddam</i>	<i>Muqaddam</i>
Муқаддас	Muqaddas	<i>Muqaddas</i>	<i>Muqaddas</i>
Муҳаббат	Muhabbat	<i>Muhabbat</i>	<i>Muhabbat</i>
Муҳайё	Muhayyo	<i>Muhayyo</i>	<i>Muhayyo</i>
Муҳаррам	Muharram	<i>Muharram</i>	<i>Muharram</i>
Муҳтарам	Muhtaram	<i>Muhtaram</i>	<i>Muhtaram</i>
Мўътабар	Mo'tabar	<i>Mo'tabar</i>	<i>Mutabar</i>
Назира	Nazira	<i>Nazira</i>	<i>Nazira</i>
Назми	Nazmi	<i>Nazmi</i>	<i>Nazmi</i>
Назокат	Nazokat	<i>Nazokat</i>	<i>Nazokat</i>
Наима	Naima	<i>Naima</i>	<i>Naima</i>
Наргиза	Nargiza	<i>Nargiza</i>	<i>Nargiza</i>
Насиба	Nasiba	<i>Nasiba</i>	<i>Nasiba</i>
Насима	Nasima	<i>Nasima</i>	<i>Nasima</i>
Нафиса	Nafisa	<i>Nafisa</i>	<i>Nafisa</i>
Нафосат	Nafosat	<i>Nafosat</i>	<i>Nafosat</i>
Нигора	Nigora	<i>Nigora</i>	<i>Nigora</i>
Нилуфар	Nilufar	<i>Nilufar</i>	<i>Nilufar</i>
Нодира	Nodira	<i>Nodira</i>	<i>Nodira</i>
Нозима	Nozima	<i>Nozima</i>	<i>Nozima</i>
Ноиба	Noiba	<i>Noiba</i>	<i>Noiba</i>
Нуржамол	Nurjamol	<i>Nurjamol</i>	<i>Nurjamol</i>
Нурхон	Nurxon	<i>Nurxon</i>	<i>Nurkhon</i>
Нуқра	Nuqra	<i>Nuqra</i>	<i>Nuqra</i>
Обида	Obida	<i>Obida</i>	<i>Obida</i>
Одила	Odila	<i>Odila</i>	<i>Odila</i>
Озода	Ozoda	<i>Ozoda</i>	<i>Ozoda</i>
Ойгул	Oygul	<i>Oygul</i>	<i>Oygul</i>

Ойдин	Oydin	<i>Oydin</i>	<i>Oydin</i>
Ойниса	Oynisa	<i>Oynisa</i>	<i>Oynisa</i>
Ойпари	Oypari	<i>Oypari</i>	<i>Oypari</i>
Ойсанам	Oysanam	<i>Oysanam</i>	<i>Oysanam</i>
Ойсара	Oysara	<i>Oysara</i>	<i>Oysara</i>
Ойсулув	Oysuluv	<i>Oysuluv</i>	<i>Oysuluv</i>
Ойша	Oysha	<i>Oysha</i>	<i>Oysha</i>
Ойшакар	Oyshakar	<i>Oyshakar</i>	<i>Oyshakar</i>
Ойхон	Oyxon	<i>Oyxon</i>	<i>Oykhon</i>
Ойқиз	Oyqiz	<i>Oyqiz</i>	<i>Oyqiz</i>
Олима	Olima	<i>Olima</i>	<i>Olima</i>
Олия	Oliya	<i>Oliya</i>	<i>Oliya</i>
Олмос	Olmos	<i>Olmos</i>	<i>Olmos</i>
Олтиной	Oltinoy	<i>Oltinoy</i>	<i>Oltinoy</i>
Омила	Omila	<i>Omila</i>	<i>Omila</i>
Омина	Omina	<i>Omina</i>	<i>Omina</i>
Орзигул	Orzigul	<i>Orzigul</i>	<i>Orzigul</i>
Офтобхон	Oftobxon	<i>Oftobxon</i>	<i>Oftobkhon</i>
Оқила	Oqila	<i>Oqila</i>	<i>Oqila</i>
Паризод	Parizod	<i>Parizod</i>	<i>Parizod</i>
Покиза	Pokiza	<i>Pokiza</i>	<i>Pokiza</i>
Пўлатой	Po'latoy	<i>Po'latoy</i>	<i>Pulatoy</i>
Раиса	Raisa	<i>Raisa</i>	<i>Raisa</i>
Райхон	Rayhon	<i>Rayhon</i>	<i>Rayhon</i>
Рафиқа	Rafiqqa	<i>Rafiqqa</i>	<i>Rafiqqa</i>
Раъно	Ra'no	<i>Ra'no</i>	<i>Rano</i>
Раҳбар	Rahbar	<i>Rahbar</i>	<i>Rahbar</i>
Раҳима	Rahima	<i>Rahima</i>	<i>Rahima</i>
Рисолат	Risolat	<i>Risolat</i>	<i>Risolat</i>
Робия	Robiya	<i>Robiya</i>	<i>Robiya</i>
Розия	Roziya	<i>Roziya</i>	<i>Roziya</i>
Роҳат	Rohat	<i>Rohat</i>	<i>Rohat</i>
Рухсора	Ruxsora	<i>Ruxsora</i>	<i>Rukhsora</i>
Руқия	Ruqiya	<i>Ruqiya</i>	<i>Ruqiya</i>
Сабиха	Sabiha	<i>Sabiha</i>	<i>Sabiha</i>
Сабоҳат	Sabohat	<i>Sabohat</i>	<i>Sabohat</i>
Сабура	Sabura	<i>Sabura</i>	<i>Sabura</i>
Садоқат	Sadoqat	<i>Sadoqat</i>	<i>Sadoqat</i>
Саида	Saida	<i>Saida</i>	<i>Saida</i>
Сайёра	Sayyora	<i>Sayyora</i>	<i>Sayyora</i>
Сайрам	Sayram	<i>Sayram</i>	<i>Sayram</i>
Салима	Salima	<i>Salima</i>	<i>Salima</i>
Саломат	Salomat	<i>Salomat</i>	<i>Salomat</i>
Салтанат	Saltanat	<i>Saltanat</i>	<i>Saltanat</i>
Санам	Sanam	<i>Sanam</i>	<i>Sanam</i>
Саноат	Sanoat	<i>Sanoat</i>	<i>Sanoat</i>
Санобар	Sanobar	<i>Sanobar</i>	<i>Sanobar</i>

Санъат	San'at	<i>San'at</i>	<i>Sanat</i>
Саодат	Saodat	<i>Saodat</i>	<i>Saodat</i>
Сарагул	Saragul	<i>Saragul</i>	<i>Saragul</i>
Сарвиноз	Sarvinoz	<i>Sarvinoz</i>	<i>Sarvinoz</i>
Сафура	Safura	<i>Safura</i>	<i>Safura</i>
Севара	Sevara	<i>Sevara</i>	<i>Sevara</i>
Сидиқа	Sidiqa	<i>Sidiqa</i>	<i>Sidiqa</i>
Ситора	Sitora	<i>Sitora</i>	<i>Sitora</i>
Собира	Sobira	<i>Sobira</i>	<i>Sobira</i>
Сокина	Sokina	<i>Sokina</i>	<i>Sokina</i>
Солиҳа	Soliha	<i>Soliha</i>	<i>Soliha</i>
Сора	Sora	<i>Sora</i>	<i>Sora</i>
Соҳиба	Sohiba	<i>Sohiba</i>	<i>Sohiba</i>
Сумбула	Sumbula	<i>Sumbula</i>	<i>Sumbula</i>
Сурайё	Surayyo	<i>Surayyo</i>	<i>Surayyo</i>
Суйма	Suyma	<i>Suyma</i>	<i>Suyma</i>
Танзила	Tanzila	<i>Tanzila</i>	<i>Tanzila</i>
Тоҷихон	Tojixon	<i>Tojixon</i>	<i>Tojikhon</i>
Тоҷинисо	Tojiniso	<i>Tojiniso</i>	<i>Tojiniso</i>
Тозагул	Tozagul	<i>Tozagul</i>	<i>Tozagul</i>
Тошбиби	Toshbibi	<i>Toshbibi</i>	<i>Toshbibi</i>
Тоҳира	Tohira	<i>Tohira</i>	<i>Tohira</i>
Туйғуноӣ	Tuyg'unoy	<i>Tuyg'unoy</i>	<i>Tuygunoy</i>
Турсуноӣ	Tursunoy	<i>Tursunoy</i>	<i>Tursunoy</i>
Улфат	Ulfat	<i>Ulfat</i>	<i>Ulfat</i>
Умида	Umida	<i>Umida</i>	<i>Umida</i>
Умри	Umri	<i>Umri</i>	<i>Umri</i>
Умсин	Umsin	<i>Umsin</i>	<i>Umsin</i>
Фазилат	Fazilat	<i>Fazilat</i>	<i>Fazilat</i>
Фарида	Farida	<i>Farida</i>	<i>Farida</i>
Фароғат	Farog'at	<i>Farog'at</i>	<i>Farogat</i>
Фируза	Firuz	<i>Firuz</i>	<i>Firuz</i>
Фотима	Fotima	<i>Fotima</i>	<i>Fotima</i>
Хайринисо	Hayriniso	<i>Hayriniso</i>	<i>Khayriniso</i>
Хатира	Xatira	<i>Xatira</i>	<i>Khatira</i>
Холида	Xolida	<i>Xolida</i>	<i>Kholida</i>
Холиса	Xolisa	<i>Xolisa</i>	<i>Kholisa</i>
Холисхон	Xolisxon	<i>Xolisxon</i>	<i>Kholiskhon</i>
Холнисо	Xolniso	<i>Xolniso</i>	<i>Kholniso</i>
Хосият	Xosiyat	<i>Xosiyat</i>	<i>Khosiyat</i>
Хумора	Xumora	<i>Xumora</i>	<i>Khumora</i>
Хуршида	Xurshida	<i>Xurshida</i>	<i>Khurshida</i>
Чарос	Charos	<i>Charos</i>	<i>Charos</i>
Чиннихон	Chinnixon	<i>Chinnixon</i>	<i>Chinnikhon</i>
Чўлпоноӣ	Cho'lponoy	<i>Cho'lponoy</i>	<i>Chulponoy</i>
Шакархон	Shakarxon	<i>Shakarxon</i>	<i>Shakarkhon</i>
Шамсия	Shamsiya	<i>Shamsiya</i>	<i>Shamsiya</i>

Шарифа	Sharifa	<i>Sharifa</i>	<i>Sharifa</i>
Шарофат	Sharofat	<i>Sharofat</i>	<i>Sharofat</i>
Шафоат	Shafoat	<i>Shafoat</i>	<i>Shafoat</i>
Шаҳзода	Shahzoda	<i>Shahzoda</i>	<i>Shahzoda</i>
Шахло	Shahlo	<i>Shahlo</i>	<i>Shahlo</i>
Шаҳноза	Shahnoza	<i>Shahnoza</i>	<i>Shahnoza</i>
Шаҳодат	Shahodat	<i>Shahodat</i>	<i>Shahodat</i>
Ширин	Shirin	<i>Shirin</i>	<i>Shirin</i>
Ширмоной	Shirmonoy	<i>Shirmonoy</i>	<i>Shirmonoy</i>
Шоира	Shoira	<i>Shoira</i>	<i>Shoira</i>
Шохида	Shohida	<i>Shohida</i>	<i>Shohida</i>
Шохиста	Shohista	<i>Shohista</i>	<i>Shohista</i>
Шохсанам	Shohsanam	<i>Shohsanam</i>	<i>Shohsanam</i>
Эътибор	E'tibor	<i>E'tibor</i>	<i>Etibor</i>
Юлдуз	Yulduz	<i>Yulduz</i>	<i>Yulduz</i>
Яйра	Yayra	<i>Yayra</i>	<i>Yayra</i>
Ўктамхон	O'ktamxon	<i>O'ktamxon</i>	<i>Uktamxon</i>
Ўлмасхон	O'lmasxon	<i>O'lmasxon</i>	<i>Ulmasxon</i>
Ўғилой	O'g'iloj	<i>O'g'iloj</i>	<i>Ugiloj</i>
Қимматхон	Qimmatxon	<i>Qimmatxon</i>	<i>Qimmatkhon</i>
Қумрихон	Qumrixon	<i>Qumrixon</i>	<i>Qumrikhon</i>
Қундуз	Qunduz	<i>Qunduz</i>	<i>Qunduz</i>
Қутби	Qutbi	<i>Qutbi</i>	<i>Qutbi</i>
Қутбинисо	Qutbiniso	<i>Qutbiniso</i>	<i>Qutbiniso</i>
Қутбия	Qutbiya	<i>Qutbiya</i>	<i>Qutbiya</i>
Ҳабиба	Habiba	<i>Habiba</i>	<i>Habiba</i>
Ҳаёт	Hayot	<i>Hayot</i>	<i>Hayot</i>
Ҳакима	Hakima	<i>Hakima</i>	<i>Hakima</i>
Ҳалима	Halima	<i>Halima</i>	<i>Halima</i>
Ҳамида	Hamida	<i>Hamida</i>	<i>Hamida</i>
Ҳамро	Hamro	<i>Hamro</i>	<i>Hamro</i>
Ҳанифа	Hanifa	<i>Hanifa</i>	<i>Hanifa</i>
Ҳафиза	Hafiza	<i>Hafiza</i>	<i>Hafiza</i>
Ҳикоят	Hikoyat	<i>Hikoyat</i>	<i>Hikoyat</i>
Ҳилола	Hilola	<i>Hilola</i>	<i>Hilola</i>
Ҳожиya	Hojiya	<i>Hojiya</i>	<i>Hojiya</i>
Ҳуррият	Hurriyat	<i>Hurriyat</i>	<i>Hurriyat</i>
Ҳурматой	Hurmatoy	<i>Hurmatoy</i>	<i>Hurmatoy</i>
Ҳусния	Husniya	<i>Husniya</i>	<i>Husniya</i>
Ҳуснора	Husnora	<i>Husnora</i>	<i>Husnora</i>
Ҳулкар	Hulkar	<i>Hulkar</i>	<i>Hulkar</i>
Ҳури	Huri	<i>Huri</i>	<i>Huri</i>
Ҳуринисо	Huriniso	<i>Huriniso</i>	<i>Huriniso</i>

МУСТАҚИЛ ИШЛАШ УЧУН МАТНЛАР ВА ТОПШИРИҚЛАР

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ДАВЛАТ МАДҲИЯСИ

Мутал (Мутаваккил) Бурхонов муסיқаси
Абдулла Орипов сўзи

Серкуёш, ҳур ўлкам, элга бахт, нажот,
Сен ўзинг дўстларга йўлдош, меҳрибон,
Яшнагай то абад илму фан, ижод,
Шухратинг порласин токи бор жаҳон!

Нақорат:

Олтин бу водийлар – жон Ўзбекистон,
Аждодлар мардона руҳи сенга ёр!
Улуғ халқ кудрати жўш урган замон,
Оламни маҳлиё айлаган диёр!

Бағри кенг ўзбекнинг ўчмас иймони,
Эркин, ёш авлодлар сенга зўр қанот!
Истиклол машъали, тинчлик посбони,
Халқсевар, она юрт, мангу бўл обод!

Нақорат:

Олтин бу водийлар – жон Ўзбекистон,
Аждодлар мардона руҳи сенга ёр!
Улуғ халқ кудрати жўш урган замон,
Оламни маҳлиё айлаган диёр!

Топширик

Матнни диққат билан ўқиб, - ё, ў, я, й, ч, х, х, қ ҳарфлари
иштирокидаги сўзларни кўчириб ёзинг.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ БАЙРОҒИ
Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг навбатдан
ташқари ўтказилган VII сессиясида, 1991 йил 18- ноябрь куни
тасдиқланган

Давлат байроғи – мустақиллик рамзидир. Ҳар бир мустақил мамлакат ўзининг такрорланмас табиатини, тарихини, миллий руҳини ва энг яхши анъаналарини Давлат байроғидаги рамзлар орқали бутун жаҳонга кўрсатишга ҳаракат қилади. Давлат байроғи мазкур мамлакат халқини ўз атрофига тўплайдиган, уни бир бутун жипс миллатга айлантирадиган, шодиёна пайтларда ҳам, қийинчиликларни енгиб ўтишда ҳам, бутун жамиятнинг руҳий кучларини бирлаштиришга ёрдам берадиган хусусиятга эга бўлиши керак.

Давлат байроғи шу Давлат жойлашган мамлакатнинг тарихи ва табиати билан чамбарчас боғлиқ бўлиши зарур.

Ўзбекистон Республикаси байроғи тўрт рангдан иборат, учга бўлинган: юқориси – мовий, ўртаси – оқ, пастдагиси – яшил рангда. Ўртадаги оқ рангли палласининг юқори ва пастда қизил чизиғи бор. Байроқнинг юқори чап томонида оқ рангли ярим ой, ўн иккита юлдуз мавжуд.

1. Мовий ранг нима учун танланган? Чунки мусаффо осмонимиз – мовий, буюк обидаларимизнинг гумбазлари – мовий. Тарихда ўчмас из қолдирган Амир Темур байроғининг ранги мовий бўлган. Аввалги байроғимизнинг ўртасида ҳам кўк–мовий ранг бўлган. Булар ҳаммаси республикамизнинг тарихий даврларини ифодалайди.

2. Ўртасидаги оқ ранг – тинчлик, поклик рамзи. Республикамиз олдида жуда катта ишлар турибди, уларни бажариш учун байроғимиз оқ йўл тилайди.

3. Яшил, яъни зумрад ранг табиат рангидир. Яшнаб турган ҳаёт ва ҳосилдорлик рамзи. Ватанимиз Ўзбекистоннинг бойлигини, ерларининг файзлилигини, тўқлигини кўрсатади.

4. Қизил ранг – ҳаёт рамзи. Ҳар бир тирик вужудга жамланиб турган ҳаётгай кучлар ва бизнинг яхши ниятларимизни еру осмон билан боғлаб турадиган жонли ришталар рамзидир.

5. Янги ой – янги туғилган мустақиллигимиз, кўп асрлик тарихий анъаналаримизга мос рамз. Юлдузлар эса булутсиз осмон тимсоли. Ўн икки рақами табиатни тўлиқ қамраб оладиган мукамал рақам ҳисобланади. Шунинг учун ҳам юлдузларнинг сони ўн иккита.

Шундай қилиб, байроғимиз ўтмишимиз, ҳозирги ҳаётимиз ва келажагимиз порлоқлигининг рамзи ҳисобланади.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ ГЕРБИ

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг X сессиясида,
1992 йил 2- июл куни тасдиқланган

Ўзбекистон Республикасининг Давлат герби мустақилликнинг рамзидир.

Ўзбекистон Республикасининг Давлат герби куйидаги кўринишга эга: тоғлар, дарёлар ва ўнг томони буғдой бошоқларидан, сўл томони эса оппоқ пахта шодасидан иборат чамбарга ўралган водий узра қуёш заррин нурларини сочиб туради. Гербнинг юқори қисмида республикамиз ҳурлигининг рамзи сифатида саккиз бурчак тасвирланган бўлиб, унинг ички қисмида ярим ой ва юлдуз шакли бор.

Гербнинг марказида бахт ва эркесварлик рамзи-қанотларини ёйган Хумо қуши тасвирланган. Хумо қуши бахтга етакловчи тимсол сифатида халқимиз томонидан қадрланган. Инсонга энг меҳрибон жонзот сифатида эртақларда таърифланган. Хумо ўзбек халқи эртақларида инсонларга бахт келтирувчи, уни бало—қазодан қутқарувчи олижаноб қуш сифатида тасвирланган. Улуғ бобомиз Алишер Навоий Хумони табиатдаги жонзотларнинг инсонга энг меҳрибони деб таърифлаган.

Қуёш акси эса ҳаёт йўллари доимо чароғон, ёруғ бўлишини, Республикамининг серқуёшлигини билдиради.

Бошоқлар ризқ-рўзимиз белгиси, дастурхонимизнинг мўл - кўллиги, пахта акс эттирилиши эса Ўзбекистон халқини бутун дунёга таниттирган, ҳурматга сазовор қилган муҳим белгилардандир. Бошоқларни, пахта чаноқларини қамраб олган Ўзбекистон байроғи лентаси республикамизда яшайдиган бутун халқимизнинг бирлиги мазмунида ёритилган.

Гербнинг пастки қисмида Республика Давлат байроғини ифода этувчи чамбар лентада «Ўзбекистон» деб ёзиб қўйилган.

Ўзбекистон Республикаси Давлат гербининг рангли кўринишида: хумо қуши ва дарёлар кумуш рангда; қуёш, бошоқлар, пахта чаноқлари ва Ўзбекистон ёзуви олтин рангда; ғўза шохлари ва барглари, тоғлар ва водий яшил рангда, чаноқлардаги пахта эса оқ рангда, лента Ўзбекистон Республикаси Давлат байроғининг ранглирини акс эттирувчи уч хил рангда, ярим ой ва юлдузлар олтин рангда тасвирланган.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING DAVLAT MADHIYASI

*Mutal (Mutavakkil) Burxonov musiqasi
Abdulla Oripov so‘zi*

Serquyosh, hur o‘lkam, elga baxt, najot,
Sen o‘zing do‘stlarga yo‘ldosh, mehribon.
Yashnagay to abad ilm – u fan, ijod,
Shuhrating porlasin toki bor jahon

Naqorat:

Oltin bu vodiylar – jon O‘zbekiston,
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug‘ xalq qudrati jo‘sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor!

Bag‘ri keng o‘zbekning o‘chmas iymoni,
Erkin, yosh avlodlar senga zo‘r qanot!
Istiqlol mash‘ali, tinchlik posboni,
Xalqsevar ona yurt, mangu bo‘l obod!

Naqorat:

Oltin bu vodiylar – jon O‘zbekiston,
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug‘ xalq qudrati jo‘sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor!

Topshiriq

Matnni diqqat bilan o‘qib yo, o‘, ya, y, ch, x, h, j, q harflari ishtirokidagi so‘zlarni ko‘chirib yozing.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING DAVLAT BAYROG‘I

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining navbatdan tashqari o‘tkazilgan VII sessiyasida 1991- yil 18-noyabr kuni tasdiqlangan

O‘zbekiston Respublikasining Davlat bayrog‘i O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining navbatdan tashqari o‘tkazilgan VII sessiyasida, 1991-yil 18-noyabr kuni tasdiqlangan.

Davlat bayrog‘i va uning ramzi bugungi O‘zbekiston sarhadida qadimda mavjud bo‘lgan davlatlar bilan tarixan bog‘liqligini anglatadi hamda respublikaning milliy-madaniy an‘analarini o‘zida mujassamlashtiradi.

1. Bayroqdagi moviy rang tiriklik mazmuni aks etgan osmon va obihayot ramzidir. Timsollar tilida bu yaxshilikni, donishmandlikni, halollikni, shon-shuhrat va sadoqatni bildiradi. Binobarin, Amir Temur davlati bayrog‘ining rangi ham moviy rangda edi.

2. Bayroqdagi oq rang muqaddas tinchlik ramzi bo‘lib, u kun charog‘onligi va koinot yoritgichlari bilan uyg‘unlashib ketadi. Oq rang poklik, beg‘uborlik, soflik, orzular tozaligi, ichki go‘zallikka intilishning timsolidir.

3. Yashil rang—tabiatning yangilanish ramzi. U ko‘pgina xalqlarda navqironlik, umid va shodumonlik timsoli hisoblanadi.

4. Qizil chiziqlar vujudimizda jo‘shib oqayotgan hayotiy qudrat irmoqlaridir.

5. Navqiron yarim oy tasviri bizning tarixiy an‘analarimiz bilan bog‘liq. Ayni paytda qo‘lga kiritilgan mustaqilligimiz ramzidir.

6. Yulduzlar barcha xalqlar uchun ilohiy timsol sanalgan. O‘zbekiston Respublikasining Davlat bayrog‘idagi 12 ta yulduz tasviri an‘analarimiz, qadimgi quyosh yilnomamizga bevosita aloqadordir. Bizning o‘n ikki yulduzga bo‘lgan e‘tiborimiz O‘zbekiston sarhadidagi qadimgi davlatlar ilmiy tafakkurida «Nujum ilmi» taraqqiy etganligi bilan izohlanadi. Davlat bayrog‘imizdagi o‘n ikki yulduz tasvirini o‘zbek xalqi madaniyati qadimiyligi, uning komillikka, o‘z tuprog‘ida saodatga intilishi ramzi sifatida tushunish lozim.

Topshiriq

Matnni diqqat bilan o‘qib yo, o‘, ya, y, ch, x, h, j, q harflari ishtirokidagi so‘zlarni ko‘chirib yozing.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING DAVLAT GERBI

**O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining X sessiyasida ,
1992- yil 2- iyul kuni tasdiqlangan**

O‘zbekiston Respublikasining Davlat gerbi O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining X sessiyasida, 1992-yil 2-iyul kuni tasdiqlandi.

O‘zbekiston Respublikasining Davlat gerbi gullagan vodiy uzra chaqalab turgan quyosh tasviridan hamda o‘ng tomonida bug‘doy boshqalari, so‘l tomonidan ochilgan paxta chanoqlari surati tushirilgan chambaridan iboratdir. Gerbning yuqori qismida respublika jipsligining ramzi sifatida sakkiz qirrali yulduz tasvirlangan, sakkiz qirra ichida joylashgan yarimoy va yulduz musulmonlarning qutlug‘ ramzidir. Gerb markazida himmat, olijanoblik va fidoyilik timsoli bo‘lgan Xumo qushi qanotlarini yozib turibdi. Ushbu ramz va timsollar xalqimizning tinchlik, yaxshilik, baxt-saodat, farovonlik yo‘lidagi orzu-umidlarini ifodalaydi. Gerbning pastki qismidagi respublika Davlat bayrog‘ini ifodalovchi uch rangdagi chambar bandiga «O‘zbekiston» so‘zi bitilgan.

«Gerb» so‘zining tarixi haqida qisqacha ma‘lumot:

«Gerb» so‘zi nemischa «erbo» so‘zidan olingan bo‘lib, shohlar va hukmdorlarga davlat, sarhad, huquq va boshqa nasldan naslga meros qoluvchi mulk belgisi – tamg‘ani anglatadi.

Bundan 2500 yil muqaddam Erondan Oltoyga qadar cho‘zilgan ulkan sarhadda hukm surgan qadimgi turk xoni O‘g‘izxon davrida ham turkcha «tamg‘a» so‘zi aynan shu ma‘noni bildirar edi. XII asrning mashhur tarixchisi Rashididdin Hamadoniy «Tanlangan tarixlar» nomli kitobida shahodat berishicha, O‘g‘izxon o‘z mol-mulkini o‘g‘illariga ulus sifatida kichik davlatlarga bo‘lib in‘om etgan. Ushbu davlatlar hukmdorlari ham o‘zlarining xonlik tamg‘alariga ega edi. Ko‘rinib turibdiki, «tamg‘a» so‘zining ma‘nosi nemischa «erbo» so‘zining ma‘nosiga to‘la mos keladi.

Topshiriq

Matnni diqqat bilan o‘qib yo, o‘, ya, y, ch, x, h, j, q, harflari ishtirokidagi so‘zlarni ko‘chirib yozing .

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING
ДАВЛАТ ТИЛИ ТЎҒРИСИДАГИ
ҚОНУНЛАРИ**

ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСИНING ҚОНУНИ

ЎЗБЕКИСТОН ССРНИING ДАВЛАТ ТИЛИ ҲАҚИДА

(Ўн биринчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Советининг ўн биринчи сессиясида 1989 йил 21 октябрда қабул қилинган)

Тил миллатнинг улкан бойлиги ва бебаҳо мулкидир. Социализмни, миллатлараро муносабатларни такомиллаштириш, халқларнинг миллий ва байналминал ўзлигини англашнинг ўсиши миллий тилларни ҳар томонлама ривожлантиришни тақозо этади.

Ушбу Қонун ўзбек тилининг Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг бутун ҳудудида (майдонида) Давлат тили сифатида амал қилишининг ҳуқуқий асосларини белгилаб беради.

Қорақалпоғистон Автоном Совет Социалистик Республикаси ўз заминида тилга оид барча масалаларни ҳал қилиш ҳуқуқига эгадир.

Ўзбекистон ССР ҳудудида яшовчи барча граждaнлар, қайси тил уларнинг она тили эканлигидан қатъи назар, тенгдирлар.

Ўзбек тилига Давлат тили мақомининг берилиши республикада яшовчи бошқа миллат ва элатларнинг ўз она тилларини қўллашдан иборат конституцион ҳуқуқларга монелик қилмайди.

Ўзбекистон ССР граждaнларининг республика Давлат тилини, ССР халқлари тилларини ҳамда чет тилларни ўрганишга бўлган интилишини ҳар томонлама қўллаб-қувватлайди.

Ушбу Қонун норасмий муомалада, ҳарбий қисмларда ва диний маросимларда қўлланадиган тилларга татбиқ этилмайди.

1-модда. Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг Давлат тили ўзбек тилидир.

Ўзбекистон ССР ўзбек тилини бутун чоралар билан ривожлантиради ва унинг сиёсий, ижтимоий, иқтисодий ва маданий ҳаётнинг барча соҳаларида тўлиқ амал қилинишини таъминлайди.

Ўзбекистон ССР ҳудудида рус тилини СССР халқларининг миллатлараро муомала тили сифатида ривожлантириш ва ундан эркин фойдаланиш таъминланади.

Миллий ва рус, рус ва миллий тилларда мулоқот қилишни ривожлантириш учун қулай шарт-шароит яратилади.

Ўзбекистон ССР ўз ҳудудида яшаб турган барча миллат ва эл-

латлар тилларининг эркин амал қилишини таъминлайди, ушбу тиллар равнақ топиши, уларга ҳурмат билан муносабатда бўлиши учун тегишли шароит яратади.

2-модда. Ўзбек тили ўзбек халқининг маънавий мулкидир. Ўзбекистон ССР Давлат тилининг равнақи, қўлланилиши ва муҳофазасини ҳар томонлама таъминлашга оид барча масалалар Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг ҳуқуқи доирасига киради.

Ўзбекистон ССР мустақил ва тенг ҳуқуқли республика сифатида ўз ҳудудида тилга оид ҳар қандай масалани ҳал қилиш ҳуқуқига эга.

3-модда. Ўзбекистон ССРда яшайдиган ҳар бир шахснинг Давлат жамоат идоралари ва ташкилотларига иш юзасидан таклиф, ариза ҳамда шикоят билан Давлат тилида мурожаат этиш ва жавоблар олиш ҳуқуқи таъминланади. Гражданларнинг бошқа тилларда ҳам мурожаат этиш ҳуқуқлари, Давлат тили ва миллатлараро муомала тилида жавоб олиши имконияти таъминланади.

4-модда. Ўзбекистон ССРда ишловчи Давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари раҳбарлари ўз хизмат вазифаларини бажариш учун республика Давлат тилини етарли даражада билишлари шарт.

Ўз фаолиятига кўра аҳолига хизмат кўрсатиш билан боғлиқ шахслар хизмат вазифасини бажариш учун Давлат тилини зарур бўлган даражада билишлари лозим.

Ўзбекистон ССР ўзбек тилини билмайдиган гражданларга республика Давлат тилини бепул ўргатиш ва ўқитишни таъминлайди.

5-модда. Ўзбекистон ССР Давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари фаолиятида съезд, пленум, курултой, сессия, конференция, мажлис ва кенгашлар республиканинг Давлат тилида олиб борилади ва айнан таржимасини таъминлайди.

Меҳнат коллективларида мажлислар Давлат тилида, шунингдек, мажлис аҳли танлаган тилда олиб борилади.

Мажлис иштирокчилари истаган тилда сўзга чиқишлари мумкин: уларнинг нутқлари мажлиснинг иш тилига таржима қилинади.

Ўзбекистон ССРда ўтказиладиган халқаро, умумиттифоқ ва республикалараро симпозиумлар, конференциялар, кенгашлар ва мажлисларда республика Давлат тили ва мажлис аҳли танлаган тил қўлланади.

6-модда. Ўзбекистон ССР олий Давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг қонун, қарор ва бошқа ҳужжатлари республика

Давлат тилида тайёрланади, қабул қилинади ва эълон қилинади. Расмий нашрларда уларнинг рус, қорақалпоқ, тожик, қозоқ, қирғиз, туркман ва бошқа тиллардаги таржимаси берилади.

Маҳаллий ҳокимият ва бошқарув органларининг ҳужжатлари Давлат тилида тайёрланади, қабул қилинади ва эълон қилинади. Муайян миллат вакиллари зич яшайдиган жойларда маҳаллий ҳокимият ва бошқарув органларининг ҳужжатлари республика Давлат тилида ҳамда мазкур миллат тилида қабул қилинади ва эълон этилади.

7-модда. Ўзбекистон ССРда муассаса, корхона, ташкилот ва бирлашмаларда иш республика Давлат тилида юритилади.

Меҳнат аҳлининг кўпчилиги ўзбек тилини билмайдиган корхона, муассаса, ташкилот ва бирлашмаларда иш республика Давлат тили билан бир қаторда рус тили ёки бошқа тилларда ҳам олиб борилади. Бундай корхоналарнинг рўйхати халқ депутатлари район, шаҳар Советларининг тақдимига биноан Ўзбекистон ССР Министрлар Совети томонидан белгиланади.

Умумиттифоқ тасарруфидаги корхоналарда иш республика Давлат тили билан бир қаторда рус тилида ҳам юритилади.

8-модда. Ўзбекистон ССРдаги корхона, муассаса ва ташкилотларда ҳисоб-китоб, статистика ва молия ҳужжатлари республика Давлат тилида, шунингдек, миллатлараро муомала тилида тайёрланади, республикадан ташқарига жўнатиладиган ҳисобат ва молия ҳужжатлари эса рус тилида ёки тегишли томонга мақбул тилда ёзилади.

9-модда. Ўзбекистон ССР Давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари умумиттифоқ ташкилотлари билан муносабатларда миллатлараро муомала тилини қўллайдилар.

Иттифоқдош ва автоном республикалар, шунингдек, хорижий давлатлар билан бўладиган алоқаларда тарафлар учун мақбул тил қўлланади.

10-модда. Ўзбекистон ССРда судлов, ўзбек, қорақалпоқ тилларида ёки ўша жойдаги кўпчилик аҳоли тилида олиб борилади. Суд ишлари олиб борилаётган тилни судда қатнашувчи кишилар билмаган тақдирда бу кишилар учун таржимон орқали ишга оид материаллар билан тўла танишиш ва суд ишларида иштирок этиш ҳуқуқи ҳамда судда она тилида сўзлаш ҳуқуқи таъминланади.

Ўзбекистон ССРда Давлат ҳакамлиги маҳкамаларида корхо-

налар, ташкилотлар ва муассасалар ўртасидаги хўжалик низоларини кўриб чиқиш, ҳал қилишда ўзбек тили қўлланилади. Зарурат бўлганда хўжалик низолари миллатлараро муомала тилида ҳам қараб чиқилиши мумкин. Ўзбекистон ССР ва бошқа республикалар корхоналари, ташкилотлари ва муассасалари ўртасидаги хўжалик низоларини кўриб чиқиш, ҳал қилишда ҳам миллатлараро муомала тили қўлланилади.

11-модда. Ўзбекистон ССР Давлат нотариал идораларида, халк депутатлари шаҳар, қишлоқ ва кўрғон Советлари ижроия комитетларида нотариал ишлар республика Давлат тилида юритилади. Муурожаат этувчи киши талабига кўра, расмийлаштирилаётган ҳужжатлар матни Давлат нотариуси томонидан ёки нотариал ишни бажараётган бошқа мансабдор шахс томонидан рус тилига ёки имконият доирасида унга мақбул тилга таржима қилиб берилади.

12-модда. Ўзбекистон ССРда гражданлик ҳолатини қайд этувчи ҳужжатлар ҳамда турли шаҳодатномалар республика Давлат тилида ёзилади, миллатлараро муомала тилида таржимаси такрорланади.

13-модда. Ўзбекистон ССРда яшовчи гражданларга ўқишда тилни эркин танлаш ҳуқуқи берилади.

Ўзбекистон ССР ўз ҳудудида республика Давлат тилида, шунингдек, рус, қорақалпоқ, тожик, қозоқ, қирғиз, туркман тилларида ҳамда республикада зич яшайдиган бошқа миллатларнинг тилларида умумий ўрта маълумот олишни таъминлайди.

Ўзбекистон ССРда, мавжудлари билан бир қаторда, ўзбек тилида, миллий гуруҳлар зич яшайдиган жойларда эса уларнинг тилида мактабгача ёшдаги болалар муассасаларини очиш таъминланади.

14-модда. Ўзбекистон ССРнинг ҳунар-техника билим юртларида, ўрта махсус ва олий ўқув юртларида, улар қайси маҳкама ихтиёрида бўлишидан қатъи назар, республика Давлат тилида, шунингдек, рус тилида, шароитлар мавжуд бўлган жойларда бошқа тилларда мутахассислар тайёрлаш таъминланади.

Ўзбекистон ССРда Давлат тилида, шунингдек, миллатлараро муомала тили ва республикада қўлланилаётган бошқа тилларда ҳам мутахассислар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш таъминланади.

15-модда. Ўзбекистон ССР дарслар ўзбек тилида ўтилмайдиган умумий таълим мактабларида, ҳунар-техника билим юртларининг

хамда ўрта махсус ва олий ўқув юртларининг дарслар ўзбек тилида ўтилмайдиган бўлим ва группаларида ўзбек тилини ўқув планининг асосий фанларидан бири сифатида ўрганишни таъминлайди, бу фандан битирув имтиҳони топширилади.

Ўзбекистон ССР дарслар рус тилида ўтилмайдиган умумий таълим мактабларида, ҳунар-техника билим юртларида, ўрта махсус ва олий ўқув юртларида рус тилини ўқув планининг асосий фанларидан бири сифатида ўрганишни таъминлайди. Бу фандан битирув имтиҳони топширилади.

16-модда. Араб алифбосига асосланган қадимий ўзбек ёзувини ўзбек умумий таълим мактабларида, ўрта махсус ва олий ўқув юртларининг дарслар ўзбек тилида олиб бориладиган бўлимларида ўқув плани фанларидан бири сифатида ўқитиш таъминланади. Ўзбекистон ССРда бу ёзувни ўрганишни истайдиганларга ҳар томонлама имконият яратилади. Бунинг учун тегишли илмий-педагогик кадрлар ва дарслик ҳамда методик ўқув қўлланмалари тайёрланади, қадимий ўзбек ёзувида адабий-тарихий ёдгорликлар, китоблар, газета ва журналлар нашр этилади.

17-модда. Ўзбекистон ССР республика Давлат тилида, шунингдек, миллатлараро муомала тилида дарсликлар, ўқув-методик ва илмий-техник адабиётлар нашр этилишини таъминлайди.

Ўзбекистон ССРда бошқа республикалар билан муайян шартномалар тузган ё келишган ҳолда, рус, қорақалпоқ, тожик, қозоқ, қирғиз, туркман ва бошқа тилларда ўқитиладиган мактаблар дарсликлар, ўқув-методик, бадиий ва илмий-техник адабиётлар билан таъминланади. Шунингдек, қардош республикаларда яшаётган ўзбекларни ўзбек тилидаги ўқув методик, бадиий ва илмий-техник адабиётлар билан таъминлайди. Ўзбекистон ССР республикадан ташқарида ҳам ўзбек тилини асраш ва ривожлантиришга, маориф ва маданиятни тараққий эттиришга ёрдам беради.

18-модда. Ўзбекистон ССР илм-фаннинг ҳамма соҳаларини республика Давлат тилида ривожлантириш учун лозим бўлган барча шарт-шароитларни яратиб беради. Республикада илмий ишни ўзбек тилида тақдим этиш, ҳимоя қилиш ва нашр қилиш ҳуқуқи таъминланади. Республикада илмий асарлар рус, қорақалпоқ, тожик, қозоқ ва бошқа тилларда ёзилиши, нашр этилиши ва ҳимояга қўйилиши мумкин.

19-модда. Ўзбекистон ССРда ўзбек халқининг илм-фан тилини

такомиллаштириш учун ўзбек тилида илмий-техник ҳамда ижтимоий-сиёсий атамаларни яратиш ва ривожлантириш таъминланади.

Ўтмишнинг ижтимоий, иқтисодий, тарихий, адабий-бадиий, маданий ва илмий меросини кенг тарғиб қилиш ва чуқур ўрганиш учун ўзбек халқининг тарихий-маданий ёдгорликлари асл нусхада нашр этилиши таъминланади, шунингдек, рус ва бошқа тилларга ҳам таржима қилинади.

20-модда. Ўзбекистон ССРда чиқадиган китоблар, газета ва журналлар, даврий хабарномалар асосан Давлат тилида нашр қилинади. Шунингдек, эҳтиёжни ҳисобга олган ҳолда рус тили ва бошқа тилларда ҳам нашр этилади.

Телевидение кўрсатувлари ва радиоэшиттиришлари асосан республика Давлат тилида олиб борилади. Шунингдек, радио эшиттиришлар рус тилида ва Ўзбекистон ССР ҳудудида зич яшовчи бошқа миллатларнинг тилларида ҳам тайёрланади ва олиб борилади.

Умумиттифоқ телевидение ва радиоси кўрсатув ва эшиттиришларини олиб бориш таъминланади.

21-модда. Ўзбекистон ССРда сценарийлар, фильмларни ва бошқа томошабоп асарларни республика Давлат тилида ҳамда миллатлараро муомала тилида яратиш таъминланади. Бошқа иттифоқдош республикалардан, чет эллардан олинadиган кинофильмлар, сахна асарлари ва бошқа томошабоп асарлар ўзбек ва рус тилларига таржима қилинади.

22-модда. Муассаса, корхона, Давлат ва жамоат ташкилотларининг расмий муҳрлари, тамгалари ва иш қоғозларининг матнлари республика Давлат тилида бўлади, русча таржимада такрорланади.

Миллий-маданий жамиятлар ва марказларнинг муҳрлари, тамгалари ва иш қоғозларининг матнлари улар тилдан ташқари республика бўлиши шарт.

Лавҳалар, эълонлар, нархномалар ва бошқа кўргазмали ҳамда оғзаки ахборот воситалари республика Давлат тилида ёзилади ва эълон қилинади ҳамда рус ва бошқа тилларда такрорланади. Ўзбекистон ССР корхоналарида ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг ёрлиқлари, корхона белгилари, улардан фойдаланиш йўл-йўриқлари, ўзбек тилида ҳамда миллатлараро муомала тилида бўлиши таъминланади.

Мамлакатнинг бошқа республикалардан ёки чет эллардан келтирилган маҳсулотни савдо идоралари ва ташкилотлари ўзбек тилида ва миллатлараро муомала тилида битилган йўл-йўриқлар билан таъминлаши лозим.

23-модда. Ўзбекистон ССРда почта—телеграф хабарлари граждандарнинг хоҳишига кўра республика Давлат тили ёки рус тилида расмийлаштирилади.

24-модда. Ўзбекистон ССРдаги шаҳарлар, қишлоқлар, майдонлар, кўчалар, бекатлар, тарихий обидалар ва бошқа жўғрофий-ҳудудий ўринларнинг номлари ягона миллий шаклда берилади ва республика Давлат тилида ёзилади.

СССРдаги ва хорижий мамлакатлардаги барча жўғрофий номлар ўзбек миллий-тарихий анъаналарига ва ўзбек тилининг ўзига хос хусусиятларига асосланган ҳолда ўзбек тилида рақам этилади.

Ўзбекистон ССРда барча тарихий исмлар ва жойларнинг номлари халқнинг миллий мулки ҳисобланади ва Давлат томонидан муҳофаза қилинади.

25-модда. Ўзбекистон ССРда яшовчи граждандар миллатидан қатъи назар, ўз исмини (бир ёки бир неча) ота исми ва фамилияларининг ягона тўғри шакли махсус маълумотномаларда қайд этилади. Ўзбекча исмлар, ота исми ва фамилиялар бошқа тилларда берилганда, айтиш чоғда, дунёга машҳур кишиларнинг ота исми ва фамилияси ўзбек тилида берилганда уларнинг асл ёзилиш хусусияти сақланиб қолади.

Исмлар, ота исми ва фамилияларни ёзишда ўзбек тилининг ифода ва талаффуз қонуниятларига риоя этилади.

26-модда. Ўзбекистон ССРда яшовчи барча миллатлар миллий-маданий жамиятлар ва марказлар тузиш ҳуқуқига эгадирлар.

Оз сонли миллий гуруҳлар учун ҳам ўрта умумий таълим мактабларида ўз она тилини ўрганишга шароит яратилади.

27-модда. Ўзбекистон ССРда Давлат тилига ва бошқа тилларга менсимай ёки хусумат билан қараш тақиқланади. Мансабдор шахсларнинг республика Давлат тилини ёки миллатлараро муомала тилини билмасликни рўқач қилиб, таклифлар, аризалар ва шикоятларни олишдан ёки кўриб чиқишдан бош тортиши ман этилади; граждандарнинг ўзаро муомала, таълим-тарбия ва ўқиш тилини эркин танлаш ҳуқуқини амалга оширишга тўсқинлик қилувчи хатти-ҳаракатлар содир бўлса, СССР ва Ўзбекистон ССРнинг амалдаги қонун-

лари белгилаган тартибда жавобгарликка тортилади.

28-модда. Ўзбекистон ССР Давлат ҳокимияти ва Давлат бошқарув муассасаларининг, шунингдек, корхоналар, ташкилотлар ва идораларнинг раҳбарлари ўзларига бўйсинувчи соҳа доирасида ушбу Қонун талабларига риоя қилинишига шахсан жавобгардирлар.

29-модда. Давлат тили расмий амал қиладиган соҳаларда ўзбек адабий тилининг мавжуд илмий қонун-қоидаларига тўла риоя этилади.

30-модда. Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг Давлат тили ҳақидаги мазкур Қонунининг турмушга татбиқ этилишини назорат қилиш Ўзбекистон ССР Олий Совети ва унинг Доимий тил комиссияси зиммасига юкланади.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СОВЕТИНИНГ ҚОНУНИ

Ўзбекистон ССР Конституцияси (Асосий қонуни)ни 75-модда билан тўлдириш тўғрисида

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Олий Совети қарор қилади:

Ўзбекистон ССР Конституцияси (асосий Қонуни) қуйидаги мазмундаги 75-модда билан тўлдирилсин:

«**75-модда.** Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг Давлат тили – ўзбек тилидир.

Ўзбекистон ССРда ўзбек тилини ҳар томонлама ривожлантириш тўғрисида Давлат ғамхўрлигини амалга оширади ва унинг Давлат хамда жамоат органларида, маданият, маориф ва бошқа муассасаларда қўлланишини таъминлайди.

Ўзбекистон ССРда тенг ҳуқуқлилиқ асосида мазкур органларнинг барчасида рус тилининг миллатлараро муомала тили сифатида, шунингдек, Ўзбекистон ССРда яшайдиган ССРнинг бошқа халқлари тилларининг эркин қўлланиши таъминланади.

У ёки бу тилларни қўллашда бирон-бир имтиёз ёки чеклашларга йўл қўйилмайди».

**Ўзбекистон ССР Олий Совети
Президиумининг Раиси**

М.ИБРОҲИМОВ

**Ўзбекистон ССР Олий Совети
Президиумининг Секретари**

Л. БЕКҚУЛБЕКОВА

Тошкент шаҳри,
1989 йил 21 октябрь.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СОВЕТИНИНГ ҚАРОРИ

«Ўзбекистон ССРнинг Давлат тили ҳақида»ги қонунни кучга киритиш тартиби тўғрисида

«Ўзбекистон ССРнинг Давлат тили ҳақида»ги Ўзбекистон ССР Қонуни қабул қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Олий Совети қарор қилади:

а) Қонуннинг қоидаларини жамият турмушининг ҳамма томонларига босқичма-босқич жорий этиш мақсадида белгилаб қўйилсинки, Қонуннинг 4, 7 ва 8-моддалари 8 йил давомида, 5 ва 24-моддалари — 3 йил давомида, 16-моддаси — 1991/1992 ўқув йилидан кучга киради, 22-моддаси 1991 йилдан амал қила бошлайди.

Қолган барча моддалар Қонун қабул қилинган кундан бошлаб кучга киради.

б) Ўзбекистон ССР Министрлар Совети олти ойлик муддат ичида «Ўзбекистон ССРнинг Давлат тили ҳақида»ги Ўзбекистон ССР Қонунини амалга ошириш юзасидан Давлат программасини қабул қилсин.

в) Ўзбекистон ССР Министрлар Советига Ўзбекистон ССР Хукуматининг Қарорларини мазкур Қонун билан мувофиқлаштириб чиқиш топширилсин.

**Ўзбекистон ССР Олий Совети
Президиумининг Раиси**

М. ИБРОҲИМОВ

**Ўзбекистон ССР Олий Совети
Президиумининг Секретари**

Л. БЕКҚУЛБЕКОВА

Тошкент шаҳри, 1989 йил 21 октябрь.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ҚОНУНИ

Давлат тили ҳақида (янги таҳрирда)

1-модда. Ўзбекистон Республикасининг Давлат тили – ўзбек тилидир.

2-модда. Ўзбек тилига Давлат тили мақомининг берилиши республика ҳудудида яшовчи миллат ва элатларнинг ўз она тилини қўллашдан иборат конституциявий ҳуқуқларига монелик қилмайди.

3-модда. Ўзбек тилининг Ўзбекистон Республикаси ҳудудида Давлат тили сифатида амал қилишининг ҳуқуқий асослари ушбу Қонун ва бошқа қонунлар билан белгилаб берилади.

Тилнинг Қорақалпоғистон Республикасида амал қилишига боғлиқ масалалар, шунингдек, Қорақалпоғистон Республикасининг қонун ҳужжатлари билан белгиланади.

Ушбу Қонун тилларнинг турмушда, шахслараро муомалада ҳамда диний ва ибодат билан боғлиқ удумларни адо этишда қўлланишини тартибга солмайди.

Фуқаролар миллатлараро муомала тилини ўз хоҳишларига кўра танлаш ҳуқуқига эгадирлар.

4-модда. Ўзбекистон Республикасида Давлат тилини ўрганиш учун барча фуқароларга шарт-шароит ҳамда унинг ҳудудида яшовчи миллатлар ва элатларнинг тилларига иззат-ҳурмат билан муносабатда бўлиш таъминланади, бу тилларни ривожлантириш учун шарт-шароит яратилади.

Фуқароларга Давлат тилини ўқитиш бепул амалга оширилади.

5-модда. Ўзбекистон Республикасида Давлат тилида фаолият кўрсатадиган, миллий гуруҳлар зич яшайдиган жойларда эса – уларнинг тилларида фаолият кўрсатадиган мактабгача тарбия болалар муассасаларини ташкил этиш таъминланади.

6-модда. Ўзбекистон Республикасида яшовчи шахсларга таълим олиш тилини эркин танлаш ҳуқуқи берилади.

Ўзбекистон Республикаси Давлат тилида, шунингдек, бошқа тилларда ҳам умумий, ҳунар-техника, ўрта махсус ва олий маълумот олишни таъминлайди.

7-модда. Давлат тили расмий амал қиладиган доираларда ўзбек адабий тилининг амалдаги илмий қоидалари ва нормаларига риоя этилади.

Давлат ўзбек тилининг бойитилиши ва такомиллаштирилишини таъминлайди, шу жумладан, унга ҳамма эътироф қилган илмий-техникавий ва ижтимоий-сиёсий атамаларни жорий этиш ҳисобига таъминлайди.

Янги илмий асосланган атамалар жамоатчилик муҳокамасидан кейин ва Олий Мажлис тегишли кўмитасининг розилиги билан ўзбек тилига жорий этилади.

8-модда. Ўзбекистон Республикасининг қонунлари, Давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг бошқа ҳужжатлари Давлат тилида қабул қилинади ва эълон этилади. Бу ҳужжатларнинг таржималари бошқа тилларда ҳам эълон қилинади.

Маҳаллий ҳокимият ва бошқарув органларининг ҳужжатлари Давлат тилида қабул қилинади ва эълон этилади. Муайян миллат вакиллари зич яшайдиган жойларда маҳаллий ҳокимият ва бошқарув органларининг ҳужжатлари республика Давлат тилида ҳамда мазкур миллат тилида қабул қилинади ва эълон этилади.

9-модда. Давлат ҳокимияти ва бошқарув органларида иш Давлат тилида юритилади ва заруриятга қараб бошқа тилларга таржима қилиниши таъминланади.

Ўзбекистонда ўтказиладиган халқаро анжуманларда Давлат тили, шунингдек, катнашчиларнинг ўзлари танлаган тиллар анжуманнинг иш тили ҳисобланади.

10-модда. Корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва жамоат бирлашмаларида иш юритиш, ҳисоб-китоб, статистика ва молия ҳужжатлари Давлат тилида юритилади, ишловчиларнинг кўпчилиги ўзбек тилини билмайдиган жамоаларда Давлат тили билан бир қаторда бошқа тилларда ҳам амалга оширилиши мумкин.

11-модда. Судлов ишларини юритиш Давлат тилида ёки ўша жойдаги кўпчилик аҳоли тилида олиб борилади. Ишда иштирок этаётган, суд ишлари юритилаётган тилни билмайдиган шахсларга таржимон орқали ишга оид материаллар билан танишиш, суд жараёнида иштирок этиш ҳуқуқи ҳамда судда она тилида сўзлаш ҳуқуқи таъминланади.

Корхоналар, ташкилотлар ва муассасалар ўртасидаги хўжалик низоларини кўриб чиқиш ва ҳал қилишда Давлат тили қўллани-

лади. Хўжалик низолари тарафларнинг розилиги билан бошқа тилда ҳам кўриб чиқилиши мумкин.

12-модда. Ўзбекистон Республикасида нотариал ҳаракатлар Давлат тилида амалга оширилади. Фуқароларнинг талабига кўра расмийлаштирилган ҳужжат матни Давлат нотариуси ёки нотариал ҳаракатни бажараётган шахс томонидан рус тилида ёки имконият бўлган тақдирда – бошқа мақбул тилда берилади.

13-модда. Фуқаролик ҳолатини қайд этувчи ҳужжатлар, шахснинг ким эканлигини ва унинг ҳуқуқларини тасдиқловчи ҳужжатлар Давлат тилида расмийлаштирилади, заруриятга қараб бошқа тилда таржимаси такрорланиши мумкин.

14-модда. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида яшовчи шахсларга Давлат ташкилотлари ва муассасаларига, жамоат бирлашмаларига аризалар, таклифлар, шикоятлар билан Давлат тилида ва бошқа тилларда мурожаат қилиш ҳуқуқи таъминланади.

15-модда. Ўзбекистон Республикасида яшовчи шахслар, ўз миллатидан қатъи назар, ўз исмини, ота исми ва фамилиясини миллий-тарихий анъаналарга мувофиқ ёзиш ҳуқуқига эгадирлар.

16-модда. Телевидение ва радиоэшиттиришлари Давлат тилида, шунингдек, бошқа тилларда олиб борилади.

17-модда. Ноширлик фаолияти Давлат тилида, эҳтиёжларни ҳисобга олган ҳолда эса, бошқа тилларда ҳам амалга оширилади.

18-модда. Почта-телеграф жўнатмалари Давлат тилида ёки фуқароларнинг хоҳишига кўра – бошқа тилда амалга оширилади.

19-модда. Муассасалар, ташкилотлар ва жамоат бирлашмалари муҳрлари, тамғалари, иш қоғозларининг матнлари Давлат тилида бўлади.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган халқаро ташкилотлар ва муассасалар, қўшма корхоналарнинг, шунингдек, миллий маданият жамиятлари ва марказларининг муҳрлари, тамғалари, иш қоғозлари матнларининг таржимаси Давлат тилида такрорланади.

20-модда. Лавҳалар, эълонлар, нархномалар ва бошқа кўргазмалар ҳамда оғзаки ахборот матнлари Давлат тилида расмийлаштирилади ва эълон қилинади ҳамда бошқа тилларда таржимаси берилиши мумкин.

21-модда. Корхоналарда ишлаб чиқариладиган маҳсулот Давлат тилидаги ва бошқа тиллардаги ёрлиқлар, йўриқномалар, эти-

кеткалар билан таъминланади.

22-модда. Республиканинг маъмурий-ҳудудий бирликлари, майдонлари, кўчалари ва географик объектларининг номлари Давлат тилида акс эттирилади.

23-модда. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаси матнлари, агар шартноманинг ўзида бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, Давлат тилида ва ахдлашувчи томоннинг (томонларнинг) тилида ёзилади.

24-модда. Ўзбекистон Республикасида Давлат тилига ёки бошқа тилларга менсимай ёки хусумат билан қараш тақиқланади. Фуқароларнинг ўзаро муомала, тарбия ва таълим олиш тилини эркин танлаш ҳуқуқини амалга оширишга тўсқинлик қилувчи шахслар қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгар бўладилар.

**Ўзбекистон Республикасининг
Президенти**

И.КАРИМОВ

**Тошкент шаҳри,
1995 йил 21 декабрь № 168-1**

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ҚОНУНИ
ЛОТИН ЁЗУВИГА АСОСЛАНГАН ЎЗБЕК АЛИФБОСINI
ЖОРИЙ ЭТИШ ТЎҒРИСИДА

Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси
Олий Кенгашининг ўн учинчи сессиясида
1993 йил 2 сентябрда
қабул қилинган

Ушбу қонун Ўзбекистон Республикаси Конституциясига асосланиб ва ўзбек ёзувининг лотин алифбосига ўтилган 1929–1940 йиллардаги ижобий тажрибасидан келиб чиқиб, кенг жамоатчилик вакиллари билдирган истак-хоҳишларни инобатга олган ҳолда республиканинг ҳар тарафлама камол топишини ва жаҳон коммуникация тизимига киришини жадаллаштирувчи қулай шароит яратишга хизмат қилади.

1-модда. Ўзбекистон Республикасида лотин ёзувига асосланган, куйидаги 31 ҳарф ва 1 тутуқ белгиси (апостроф)дан иборат ўзбек алифбоси жорий этилсин.

2-модда. Лотин ёзуви асосидаги ўзбек алифбосини жорий этиш билан Ўзбекистон халқининг миллий ифтихори бўлмиш бебаҳо маънавий мерос битилган араб алифбоси ва кириллицани ўрганиш ва улардан фойдаланиш учун зарур шароитлар сақлаб қолинади.

Ўзбекистон Республикасининг
Президенти

И.КАРИМОВ

Тошкент шаҳри,
1993 йил 2 сентябрь

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ КЕНГАШИНING
Қ А Р О Р И

«ЛОТИН ЁЗУВИГА АСОСЛАНГАН ЎЗБЕК АЛИФБОСИНИ
ЖОРИЙ ЭТИШ ТЎҒРИСИДА»ГИ ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ ҚОНУНИНИ АМАЛГА КИРИТИШ
ТАРТИБИ ҲАҚИДА

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши қарор қилади:

1. «Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни эълон қилинган кундан эътиборан амалга киритилсин.

2. Янги алифбога босқичма-босқич ўтилиб, бу иш 2005 йил 1 сентябрига қадар тўлиқ тугаллансин.

3. Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш бўйича республика Давлат комиссияси ташкил этилсин (таркиби илова қилинади).

Республика Давлат комиссияси:

уч ойлик муддат ичида мактабгача тарбия болалар муассасаларида, мактаблар, ўрта ва олий ўқув юртларида, корхоналар, ташкилотлар, муассасалар ва жамоат бирлашмаларида янги алифбога босқичма-босқич ўтишнинг Давлат дастури ва тартибини ишлаб чиқсин ва уни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тасдиғига тақдим этсин;

1993–1994 йиллар давомида ўзбек орфографиясининг янги қоидаларини ишлаб чиқсин ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси муҳокамасига тақдим этсин;

«Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни ва Олий Кенгашнинг ушбу қарорини рўёбга чиқаришда Давлат ҳокимияти ва бошқаруving республика ҳамда маҳаллий органларига услубият ва ахборот бобида мунтазам равишда ёрдам кўрсатиб борсин;

республика ва маҳаллий бошқарув органларининг янги алифбони жорий этиш юзасидан қилинаётган ишлар тўғрисидаги ахборотларини мунтазам тинглаб борсин.

4. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги янги

алифбога босқичма-босқич ўтишнинг Давлат дастури ва тартиби асосида:

лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини амалда жорий этишга доир аниқ чора-тадбирлар режасини ишлаб чиқсин ва тасдиқласин;

1995 йил 1 сентябрдан эътиборан мактабгача тарбия болалар муассасаларида ва умумтаълим мактабларининг биринчи синфларида янги алифбо бўйича машғулотлар ўтказишни, қолган синфларида эса факультатив машғулотлар ташкил этишни таъминласин.

5. Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси 1995 йил 1 августга қадар лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини ўрганиш учун керакли дарсликлар ва бошқа қўлланмалар нашр этилишини таъминласин.

6. Вилоятлар, туманлар ва шаҳарларнинг ҳокимлари республика Давлат комиссияси билан келишган ҳолда лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини босқичма-босқич жорий этишга доир дастурни амалга ошириш бўйича комиссиялар тузсинлар.

7. Вазирликлар, Давлат қўмиталари, идоралар, Давлат ва хўжалик бошқарувининг бошқа органлари, жамоат бирлашмаларининг республика органлари, шу жумладан, тасарруфларидаги корхоналарда, муассасаларда, ташкилотларда ҳам ходимларга янги алифбони ўргатишни ташкил этиш ҳамда бунинг учун керакли дарсликлар, ўқув қўлланмалари ва техника воситалари билан таъминлаш юзасидан махсус ишчи гуруҳлари тузсинлар.

Белгилаб қўйилсинки, Янги алифбони жорий этишга доир барча харажатлар мулкчилик шаклидан қатъи назар корхоналар, ташкилотларнинг ўз маблағлари ҳисобидан (бюджет ташкилотлари бундан мустасно) амалга оширилади.

8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

1994 йилги ҳамда ундан кейинги йилларга мўлжалланган Давлат бюджетини шакллантириш чоғида Янги алифбони жорий этиш мақсадида зарур бўладиган маблағларни бюджетдаги ташкилотлар учун – Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрига ажратилишини назарда тутсин;

1993–1995 йиллар давомида лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш билан боғлиқ тадбирларни моддий-техника жиҳатидан таъминлашнинг ҳамда корхоналар, ташкилотлар, хўжаликлар ва ўқув юртларида янги алифбони факультатив тарзда

ўрганишни ташкил этишнинг биринчи галдаги масалаларини ҳал этсин;

ушбу Қарор бажарилишининг бориши тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашини мунтазам хабардор қилиб турсин.

9. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги амалдаги қонун ҳужжатларини «Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»ги Қонунга мувофиқлаштириш юзасидан таклифлар тайёрласин ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига тақдим этсин.

10. Янги алифбога тўлиқ ўтилган пайтдан, яъни 2000 йилнинг 1 сентябридан эътиборан 1940 йил 8 майда қабул қилинган «Ўзбек ёзувини лотинлаштирилган алифбедан рус графикаси асосидаги янги ўзбек алифбесига кўчириш тўғрисида»ги (Ўзбекистон ССР Олий Советининг Ведомостлари, 1940 йил, № 4) Ўзбекистон Республикасининг Қонуни ўз кучини йўқотган деб ҳисоблансин.

**Ўзбекистон Республикаси Олий
Кенгашининг Раиси**

Ш.Йўлдошев

**Тошкент шаҳри,
1993 йил 2 сентябрь.**

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ҚОНУНИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ «ЛОТИН ЁЗУВИГА АСОСЛАНГАН ЎЗБЕК АЛИФБОСИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ТЎҒРИСИДА»ГИ ҚОНУНИГА ЎЗГАРТИШЛАР КИРИТИШ ҲАҚИДА

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси қарор қилади :

Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 2 - сентябрда қабул қилинган «Лотин ёзувиغا асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»ги Қонунига (Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Ахборотномаси. 1993 йил, № 9, 331-модда) қуйидаги ўзгартишлар киритилсин:

1. 1-моддадаги «**31 ҳарф ва 1 тутуқ белгиси (апостроф)дан**» сўзлари «**26 та ҳарф ва 3 та ҳарфлар бирикмасидан**» сўзлари билан алмаштирилсин.

2. **С с, J j** ҳарфлари мустақил ҳарф белгиси сифатида алифбодан чиқарилсин.

3. **О о** ҳарфи **О о** шаклида, **G g** ҳарфи **G g** шаклида, **S s** ҳарфи **Sh sh** шаклида, **С с** ҳарфи **Ch ch** шаклида, **N n** ҳарфи **Ng ng** шаклида, **Q** ҳарф белгиси **q** шаклида ифодалансин.

4. **А а, I I, G g, G' g', Q q, O o, Z z** ҳарфлари ва **Ch ch** ҳарфлари бирикмасининг ёзма шакли тегишлича **А а, I I, G' g', G' g', Q q, O o, Z z, Ch ch** тарзида ифодалансин.

**Ўзбекистон Республикасининг
Президенти**

И.КАРИМОВ

**Тошкент шаҳри,
1995 йил 6 май.**

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИНИНГ ҚАРОРИ

1995 йил 24 август 339-сон Тошкент шаҳри

ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ АСОСИЙ ИМЛО ҚОИДАЛАРИНИ ТАСДИҚЛАШ ҲАҚИДА

Ўзбекистон Республикасининг «Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»ги Қонунини бажариш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси қарор қилади:

1. Ўзбек тилининг асосий имло қоидалари тасдиқлансин (илова қилинади).

2. Республика вазирликлари, идоралари, маҳаллий ҳокимият ва бошқарув идоралари, оммавий ахборот воситалари лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосидаги барча турдаги ёзишмаларда, иш юритишда ушбу қоидаларни жорий қилиш юзасидан тегишли тadbирларни ишлаб чиқсинлар ва амалга оширсинлар.

3. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Халқ таълими вазирлиги, Давлат матбуот қўмитаси уч ой муддат ичида мактаблар учун қўлланма сифатида ўзбек тилининг имло луғатини, киши исмлари ва жой номлари луғатларини тайёрласинлар ва нашр этиш чораларини кўрсинлар.

4. Мазкур қарорнинг бажарилишини назорат қилиш Вазирлар Маҳкамасининг Таълим ва фан ҳамда Ижтимоий масалалар ва маданият бўлимларига юклансин.

ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИНИНГ РАИСИ

И.КАРИМОВ

ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ АСОСИЙ ИМЛО ҚОИДАЛАРИ

ҲАРФЛАР ИМЛОСИ

УНЛИЛАР ИМЛОСИ

1. А а ҳарфи:

1) **aka, alanga, aloqa, oga; sentabr, noyabr** каби сўзларда олд қатор кенг унлини ифодалаш учун ёзилади;

2) **bahor, zamon; savol, gavda; vasvasa** каби сўзларнинг олдинги бўғинида, **vaqt, vahm** каби сўзларда **а** айтилади ва ёзилади.

2. О о ҳарфи:

1) **ona, omon, quyosh, fido, baho, xola, lotin; mukofat** каби сўзларда орқа қатор кенг унлини ифодалаш учун ёзилади;

2) **boks, poyezd, tonna, talon; agronom, mikrofon; direktor, termos** каби ўзлашма сўзлардаги унлини ифодалаш учун ёзилади.

3. I i ҳарфи:

1) **ish, iz, qil, xirmon, ilhom, ikki, ixtisos, shoyi, tulki; volida, piramida; bilan, biroq, sira, qishloq, chiroq** каби сўзларда олд қатор тор унлини ифодалаш учун ёзилади;

2) **otin, orik, bolim** каби олдинги бўғинида **о** унлиси келадиган сўзларнинг кейинги бўғинида **і** айтилади ва ёзилади.

4. U u ҳарфи:

1) **uy, kun; buzoq, buloq, Buxoro; butun, uchuq, usul, yulduz; mafkura, ko‘zgu; uyqu, aluminiy, yubiley** каби сўзларда орқа қатор тор унлини ифодалаш учун ёзилади;

2) **qovun, sovun, tovush, yovuz, qirg‘ovul, chirmovuc** каби сўзларнинг олдинги бўғинида **о** унлиси келса, кейинги ёпиқ бўғин бошидаги **v** ундошидан кейин **u** айтилади ва ёзилади.

5. **О‘ о‘** ҳарфи **o‘t, o‘q, o‘zbek, o‘simlik, do‘ppi; bo‘tako‘z, semizo‘t, gulko‘gra, noo‘rin** каби сўзларда орқа қатор ўрта-кенг унлини ифодалаш учун ёзилади.

6. **Е е** ҳарфи **ekin, esla, evara, ekran, eksport; kel, zehn; kecha, behi; telefon, teatr; poyezd, atelye; e‘lon, ne‘mat, she‘r** каби сўзларда олд қатор ўрта-кенг унлини ифодалаш учун ёзилади.

7. Ёнма-ён келадиган унлилар имлоси:

1) унлилар орасига баъзан у ундоши қўшиб айтилса ҳам, ёзилмайди:

a) **ia: material, milliard, radiator; tabiat, shariat** каби;

b) **io: biologiya, million, stadion, radio** каби;

d) **ai: mozaika, ukrain, said, maishat** каби;

e) **oi: alkaloid, ellipsoid, doim, shoir, oila** каби;

f) **ea: teatr, okean, laureat** каби;

2) **ae, oe** унлилари сўз ичида келганда иккинчи унли у айтилса ҳам, аслига мувофиқ **e** ёзилади: **aerostat, poema** каби.

Бошқа ҳолларда ёнма-ён келган унлилар одатда, айнан айтилади ва ёзилади: **manfaat, aorta, kauchuk, saodat, burjua, shuaro, inshoot, sanoat, vakuum, muammo, matbuot, tabiiy, rioya** ва бошқалар.

УНДОШЛАР ИМЛОСИ

8. В b ҳарфи:

1) **bobo, bahor, bir, majbur, zarb** каби сўзларда жарангли портловчи лаб ундошини ифодалаш учун ёзилади;

2) **kitob, yuzlab, kelib** каби сўзлар охирида **p** айтилса ҳам, **b** ёзилади;

3) **qibla, tobla** каби сўзларда баъзан **v** айтилса ҳам, **b** ёзилади.

9. Р р ҳарфи **raxta, pichoq, ora, tera, tur, yop** каби сўзларда жарангсиз портловчи лаб ундошини ифодалаш учун ёзилади.

10. V v ҳарфи:

1) **ov, suv, kuyov, ovoz, savol; volida, vatan** каби сўзларда овоздор сирғалувчи лаб ундошини ифодалаш учун ёзилади;

2) **avtobus, avtomat** каби ўзлашма сўзларда **v** баъзан **f** айтилса ҳам, **v** ёзилади.

11. F f ҳарфи:

1) **fan, fe'l, futbol, fizika; asfalt, juft; insof, isrof** каби сўзларда жарангсиз сирғалувчи лаб ундошини ифодалаш учун ёзилади;

2) **fasl, fayz, Fotima, fursat** каби сўзларда **f** товуши баъзан **p** айтилса ҳам аслига мувофиқ **f** ёзилади.

12. М m ҳарфи **moʻy, muborak, tomon, ilhom** каби сўзларда овоздор лаб-лаб бурун ундошини ифодалаш учун ёзилади.

13. D d ҳарфи:

1) **dala, odat, bunyod, modda, jiddiy** каби сўзларда тил олди жарангли портловчи ундошини ифодалаш учун ёзилади;

2) **obod, savod, marvarid; zavod, pud, sud; badqovoq, badxo'r**

каби сўзларда **t** айтилса ҳам, **d** ёзилади.

14. **T t** ҳарфи:

1) **tong, tun; butun, o'tin, o't, kut** каби сўзларда тил олди жарангсиз портловчи ундошни ифодалаш учун ёзилади.

15. **Z z** ҳарфи:

1) **zar, zamon, toza, o'zbek; yoz, g'oz** каби сўзларда тил олди жарангли сирғалувчи ундошни ифодалаш учун ёзилади;

2) **iztirob, izquvar, bo'zchi, tuzsiz** каби сўзларда жарангсиз ундошдан олдин **s** айтилса ҳам, **z** ёзилади.

16. **S s** ҳарфи **sog', somon, oson, asos, olmos** каби сўзларда тил олди жарангсиз сирғалувчи ундошни ифодалаш учун ёзилади.

17. **Sh sh** ҳарфлар бирикмаси **shahar, shisha, shodlik; ishq, pishiq; bosh, tosh** каби сўзларда тил олди жарангсиз сирғалувчи ундошни ифодалаш учун ёзилади.

Sh ҳарфлари икки товушни ифодаласа, улар орасига тутуқ белгиси қўйилади: **Is'hoq, as'hob** каби.

18. **J j** ҳарфи:

1) **jon, jahon, juda, tijorat, rivoj, vaj** каби сўзларда тил олди жарангли қоришиқ ундошни ифодалаш учун ёзилади;

2) **jurnal, proyektor; gijda, ajdar, tiraj** каби ўзлашма сўзларда тил олди жарангли сирғалувчи ундошни ифодалаш учун ёзилади.

19. **Ch ch** ҳарфлар бирикмаси **choy, chevar, chiroyli, chaman; achchiq, uchun, bichiqli; kuch, kech** каби сўзларда тил олди жарангсиз қоришиқ ундошни ифодалаш учун ёзилади.

20. **R r** ҳарфи **rahmat, rohat, orom, doira, bor, diyor** каби сўзларда тил олди овоздор титроқ ундошни ифодалаш учун ёзилади.

21. **L l** ҳарфи **lola, loyiq, la'l, iloj, mahal** каби сўзларда сирғалувчи овоздор ён ундошни ифодалаш учун ёзилади.

22. **N n** ҳарфи:

1) **non, nomus; ona, tana; bilan, tomon** каби сўзларда тил олди овоздор бурун ундошини ифодалаш учун ёзилади;

2) **shanba, yonbosh, jonbozlik; yonma-yon, ko'rinmaslik** каби сўзларда **n** товуши баъзан **m** айтилса ҳам **n** ёзилади.

23. **G g** ҳарфи **gul, go'zal, ega, gugurt; teg, eg** каби сўзларда тил орқа жарангли портловчи ундошини ифодалаш учун ёзилади.

24. **K k** ҳарфи **ko'l, ko'ylak; uka, moki; tok, bilak** каби сўзларда тил орқа жарангсиз портловчи ундошни ифодалаш учун ёзилади.

25. **Ү у** ҳарфи **yo'l, yigit, yetti, yaxshi, yoz, yulduz; tuyay, dunyo, tayyor; soy, tuy** каби сўзларда тил ўрта сирғалувчи ундошни ифодалаш учун ёзилади.

26. **Ng ng** ҳарфлар бирикмаси **yangi, ko'ngil, dengiz, singil, keling, bordingiz; tong, ming, teng** каби сўзларда тил орқа овоздор бурун товушини ифодалаш учун ёзилади.

27. **Q q** ҳарфи **qizil, qimiz, qirq, haqiqiy, aql** каби сўзларда чуқур тил орқа жарангсиз портловчи ундошни ифодалаш учун ёзилади.

28. **G' g'** ҳарфи **g'oz, bag'ir, tog'** каби сўзларда чуқур тил орқа жарангли сирғалувчи ундошни ифодалаш учун ёзилади.

29. **X x** ҳарфи **xabar, xo'roz, xohish, xushnud, baxt, axborot, mix** каби сўзларда тил орқа жарангсиз сирғалувчи ундошни ифодалаш учун ёзилади.

30. **H h** ҳарфи **hosil, hamma, bahor; isloh, nikoh** каби сўзларда жарангсиз сирғалувчи бўғиз ундошини ифодалаш учун ёзилади.

31. Ёнма-ён келадиган ундошларнинг имлоси:

1) **baland, Samarqand, poyezd; do'st, artist, g'isht** каби сўзларда **d, t** товуши баъзан айтилмасаму ҳам, ёзилади;

2) **metall, kilogramm, kilovatt, kongress** каби ўзлашма сўзлар охирида бир ундош айтилсаму ҳам, икки ҳарф ёзилади. Лекин бундай сўзга худди шу товуш билан бошланадиган қисм қўшилсаму, сўз охиридаги бир ҳарф ёзилмайди: **metall+lar=metallar,**

kilogramm-+mi=kilogrammi каби.

32. '- тутуқ белгиси:

1) **a'lo, ba'zan, ma'yus, ta'zim; ra'y, ta'b; e'lon, e'tibor, e'tiqod, ne'mat, she'r, fe'l; shu'la** каби ўзлашма сўзларда унлидан кейин шу унли товушнинг чўзикроқ айтилишини ифодалаш учун қўйилади; **No'mon, mo'jiza, mo'tadil, mo'tabar** каби сўзларда **o'** унлиси чўзикроқ айтилсаму тутуқ белгиси қўйилмайди;

2) **in'om, san'at, qat'iy, mas'ul** каби ўзлашма сўзларда унлидан олдин шу унли олдинги ундош товушдан ажратиб айтилишини ифодалаш учун қўйилади.

АСОС ВА ҚЎШИМЧАЛАР ИМЛОСИ

33. Қўшимча қўшилиши билан сўз охиридаги унли ўзгаради:

1) а унлиси билан тугаган феълларга **-v, -q, -qi** қўшимчаси қўшилганда а унлиси о айтилади ва шундай ёзилади: **sayla-saylov, sina-sinov, aya-ayovsiz; so'ra-so'roq, bo'ya-bo'yoq, o'yna-o'ynoqi, sayra-sayroqi** каби;

2) **i** унлиси билан тугаган кўпчилик феълларга **-v, -q** қўшимчаси қўшилганда бу унли **u** айтилади ва шундай ёзилади: **o'qi-o'quvchi, qazi-qazuvchi, sovi-sovuq** каби. Лекин **i** унлиси билан тугаган айрим феълларга **-q** қўшимчаси қўшилганда бу унли **i** айтилади ва шундай ёзилади: **og'ri-og'riq, qavi-qaviq** каби.

Эслатма:

1) ундош билан тугаган барча феълларга **-uv** қўшилади: **ol-oluv, yoz-yozuv** каби;

2) ундош билан тугаб, таркибида **u** унлиси бор феълга **-uq** қўшилади: **uz-uzuq, yut-yutuq** каби. Лекин **uyushiq, burishiq, uchuriq** (шунингдек, **bulduriq**) каби сўзларнинг учинчи бўғинида **i** айтилади ва шундай ёзилади.

34. **k, q** ундоши билан тугаган кўп бўғинли сўзларга, шунингдек, **bek, yoq** каби айрим бир бўғинли сўзларга эгалик қўшимчаси қўшилганда **k** ундоши **g** ундошига, **q** ундоши **g'** ундошига айланади ва шундай ёзилади: **tilak-tilaging, yurak-yuraging, kubok-kubogi, bek-begi; tayoq-tayog'i, qoshiq-qoshig'i, yaxshiroq-yaxshirog'i, yo'q-yo'g'i** каби. Лекин кўп бўғинли ўзлашма сўзларга бир бўғинли кўпчилик сўзларга эгалик қўшимчаси қўшилганда **k, q** товуши аслича айтилади ва ёзилади: **ishtirok-ishtiroki, ocherk-ocherki, erk-erki, hudud-hududim, ravnaq-ravnaqi, yuq-yuqi** каби.

35. Қуйидаги қўшимчалар қўшилиши билан сўзнинг таркибида товуш тушади ёки ортади:

1) **o'rin, qorin, burun, o'g'il, bo'yin, ko'ngil** каби баъзи сўзларга эгалик қўшимчаси қўшилганда, **qayir, ayir** каби феълларга нисбатан шаклини ясовчи **-il** қўшимчаси қўшилганда, **ikki, olti, yetti** сўзларига **-ov, -ala** қўшимчалари қўшилганда иккинчи бўғиндаги унли айтилмайди ва ёзилмайди: **o'rin-o'rnim, qorin-qorni, burun-burning, o'g'il-o'g'ling, ko'ngil-ko'ngli, yarim-yarmi, qayir-qayril,**

ulug'-ulg'ay, sariq-sarg'ay, ikki-ikkov, ikki-ikkala, yetti-ettov каби;

2) **u, bu, shu, o'sha** олмошларига **-da, -dan, -day, -dagi, -ga, -gacha, -cha** қўшимчалари қўшилганда **n** товуши қўшиб айтилади ва шундай ёзилади: **unda, bunday, shunda, o'shanday** каби; бу олмошларга эгалик қўшимчалари қуйидагича қўшилади: **buningiz, o'shanisi** каби;

3) **o, o', u, e** унлилари билан тугайдиган сўзларга эгалик қўшимчалари қуйидагича қўшилади:

а) кўпчилик сўзларга эгалик қўшимчалари **-m, -ng, -si; -miz, -ngiz, -si** (ёки **-lari**) шаклида товуш орттирмай қўшилади: **bobom, bobong, bobosi; bobomiz, bobongiz, bobosi (bobolari); orzum, orzung; orzumiz, orzungiz, orzusi** каби;

б) **parvo, obro', mavqe, mavzu, avzo** сўзларига I, II шахс эгалик қўшимчалари қўшилганда бир **y** товуши қўшиб айтилади ва шундай ёзилади: **parvoyim, parvoying, parvoyimiz, parvoyingiz; obro'yim, obro'ying, obro'yimiz, obro'yingiz** каби; III шахс эгалик қўшимчаси **parvo, avzo, obro', mavqe** сўзларига **-yi** шаклида, **xudo, mavzu** сўзларига эса **-si** шаклида қўшилади: **avzoyi, mavzusi** каби (**dohiy** каби **y** ундоши билан тугаган сўзга ҳам III шахсда **-si** қўшилади: **dohiysi** каби);

4) **men, sen** олмошларига **-ni, -ning, -niki** қўшимчалари қўшилганда қўшимчадаги **n** айтилмайди ва ёзилмайди: **meni, mening, meniki; seni, sening, seniki** каби.

36. Қуйидаги қўшимчаларнинг биринчи товуши икки хил айтилса ҳам бир хил ёзилади:

1) **-bon, -boz** қўшимчалари баъзан **-von, -voz** айтилса ҳам ҳамма вақт **-don, -doz** ёзилади; **darvozabon, masxaraboz** каби. Лекин **-vachcha** қўшимчаси ҳамма вақт шундай айтилади ва ёзилади: **amakivachcha, xolavachcha** каби;

2) ўрин келишиги ва чиқиш келишиги қўшимчаларининг ўтган замон ясовчиси ва III шахс кўрсаткичи **-di** қўшимчасининг бошидаги ундош баъзан **t** айтилса ҳам ҳамма вақт **d** ёзилади: **ishda, misdan, ketdi, ketmadi** каби.

37. Қуйидаги қўшимчаларнинг бош товуши икки ёки уч хил айтилади ва шундай ёзилади:

1) тақлид сўзлардан феъл ясовчи **-illa, (chilla, taqilla)** қўшимчаси сўз таркибида **v** ёки **u** товуши бўлганда **ulla** айтилади ва шундай ёзилади: **shovulla, lovulla, gurulla** каби;

2) нисбат шаклини ясовчи **-dir** қўшимчаси жарангли ундош билан тугаган бир бўғинли сўзларга (**kel** сўзидан бошқа) шунингдек, **z** ундоши билан тугаган орттирма нисбат ясовчисидан кейин қўшилади: **quvdir, egdir, kuldir, yondir, o'tkazdir, tomizdir** каби. Қолган барча ҳолларда бу қўшимча **-tir** айтилади ва шундай ёзилади: **tiktir, kestir, uyaltir, chaqirtir** каби;

3) жўналиш келишиги қўшимчаси **-ga** чегара билдирувчи **-gacha**, равишдош шаклини ясовчи **-gach, guncha, -gani, -gudek**, сифатдош шаклини ясовчи **-gan**, буйруқ майлининг иккинчи шахс кўрсаткичи **-gin**, шунингдек, **-gina** қўшимчаси уч хил айтилади ва шундай ёзилади:

а) **k** ундоши тугаган сўзларга қўшилганда бу қўшимчаларнинг бош товуши **k** айтилади ва шундай ёзилади: **tokka, yo'lakkacha, ko'nikkach, zerikkuncha, to'kkani, kechikkudek, bukkan, ekkin, kichikkina** каби;

б) **q** ундоши билан тугаган сўзларга қўшилганда бу қўшимчаларнинг бош товуши **q** айтилади ва шундай ёзилади: **chopiqqa, qishloqqacha, yoqqach, chiqquncha, chiniqqani, qo'rqqudek, achchiqqina** каби;

в) қолган барча ҳолларда, сўз қандай товуш билан тугашидан ва бу қўшимчаларнинг бош товуши **k** ёки **q** айтилишидан қатъи назар, **g** ёзилади: **bagga, pedagogga, bug'ga, og'gan, sig'guncha** каби.

ҚЎШИБ ЁЗИШ

38. **Xona, noma, roya, bor, xush, ham, baxsh, kam, umum, rang, mijoz, sifat, talab** каби сўзлар ёрдамида ясалган қўшма от ва қўшма сифатлар қўшиб ёзилади: **qabulxona, tabriknoma, taklifnoma, bedaroya, ommabor, xushxabar, hamsuhbat, orombaxsh, kam-quvvat, bug'doyrang, umumxalq, sovuqmijoz, devsifat, suvtalab** каби.

39. **-(a)r** (инкор шакли **-mas**) қўшимчаси билан тугайдиган қўшма от ва қўшма сифатлар қўшиб ёзилади: **o'rinbosar, otboqar, cho'lquvar, ishyoqmas, qushqo'nmas** каби.

40. Такрор тақлид сўзларга қўшимча қўшиш билан ясалган от ва феъл қўшиб ёзилади: **pirpirak (pirpir+ak), hayhayla (hay+hay+la), gijgijla (gij+gij+la)** каби.

41. Нарсани (предметни) бошқа бирор нарсага нисбатлаш (қиёслаш), ўхшатиш йўли билан билдирувчи қўшма от ва қўшма сифат-

лар кўшиб ёзилади: **karnaygul, qo‘ziqorin, otquloq, oybolta, devqomat, sheryurak, bodomqovoq, qirg‘iyko‘z** каби.

42. Нарсани унинг рангги, мазаси, ўзидаги бирор нарсаси ва шу каби белгилари асосида билдирувчи кўшма отлар кўшиб ёзилади: **olaqarg‘a, qizilishton, achchiqtosh, mingoyoq** каби.

43. Нарсанинг бирор мақсад, иш учун мўлжалланганлигини билдирувчи кўшма отлар кўшиб ёзилади: **kirsovun, qiymataxta, tokqaychi, oshrayhon, molqo‘ra, nosqovoq, ko‘zoynak** каби.

44. Нарсани жойга нисбат бериш асосида билдирувчи кўшма отлар кўшиб ёзилади: **tog‘olcha, cho‘lyalpiz, suvilon, qashqargul** каби.

45. Маросим, афсона кабиларни билдирувчи кўшма отлар кўшиб ёзилади: **kiryuvdi, kelintushdi, qoryog‘di, Urto‘qmoq, Ochildasturxon** каби.

46. Қаратилган бирикманинг бир сўзга айланиши билан юзага келган кўшма отлар кўшиб ёзилади: **mingboshi, so‘zboshi, olmaqoqi** каби.

47. Иккинчи қисми турдош от билан ёки obod сўзи билан ифодаланган жой номлари кўшиб ёзилади: **Yangiyo‘l, To‘rtko‘l, Mirzacho‘l, Sirdaryo, Kosonsoy, Yangiobod, Xalqobod** каби. Лекин иккинчи қисми атоқли от бўлган жой номлари ажратиб ёзилади: **O‘rta Osiyo, Ko‘hna Urganch, O‘rta Chirchiq** каби.

48. Рус тилидан айнан ўзлаштирилган ёки сўзма-сўз таржима қилиш йўли билан ҳосил қилинган кўшма сўзлар кўшиб ёзилади: **kino-teatr, radiostansiya, fotoapparat, elektrotexnika, teleko‘rsatuv, yarimavtomat, bayramoldi, suvosti** каби.

49. Қисқартмаларнинг барча турлари ва уларга кўшиладиган кўшимчалар кўшиб ёзилади. **SamDU, ToshDUning** каби. Лекин ёнма-ён келган икки қисқартма ажратиб ёзилади: **O‘zXDP МК (O‘zbekiston Xalq demokratik partiyasi markaziy kengashi)** каби.

50. Бир товуш икки ва ундан ортиқ товуш тарзида айтилса, бундай ҳолат ҳарфни такрор ёзиш билан кўрсатилади: **yo‘o‘q, nimaа, himm, uff** каби.

ЧИЗИҚЧА БИЛАН ЁЗИШ

51. Жуфт сўз ва такрор сўз қисмлари чизиқча билан ёзилади: **el-yurt, mehr-shafqat, qovun-tarvuz, omon-eson, kecha-kunduz, yozin-**

qishin, asta-sekin, uch-to'rt, o'n-o'n beshta (10–15 ta), bilinar-bilinmas, bordi-keldi, kuydi-pishdi, don-dun, oz-moz, mayda-chuyda, aldab-suldab, o'ylab-netib, so'ramay-netmay, kiyim-kechak, adi-badi, ikir-chikir, duk-duk, taq-tuq, qop-qop, ming-ming, (ming-minglab), bitta-bitta (bitta-bittalab), baland-baland, chopa-chopa, ishlay-ishlay, yaqin-yaqinlargacha, hamma-hammasi, uy-uyiga, ich-ichidan каби.

Эслатма:

1) жуфт сўздан кўшимча ёрдамида ясалган сўзлар ҳам чизикча билан ёзилади: *baxt-saodatli*, *xayr-xo'sh*lashmoq каби.

2) жуфт сўз қисмлари орасида **-u (-yu)** боғловчиси келса, ундан олдин чизикча қўйилади ва жуфт сўз қисмлари ажратиб ёзилади: *do'st-u dushman* (*do'st-dushman*), *kecha-yu kunduz* (*kecha-kunduz*) каби;

3) етакчи ва кўмакчи феъл бир хил шаклда бўлса, чизикча билан ёзилади: *yozdī-oldī*, *borasan-qo'yasan*, *uxlabman-qolibman* каби.

52. Белгини кучайтирувчи *qir-qizil*, *yam-yashil*, *dum-dumaloq*, *kupra-kunduzi*, *to'ppa-to'g'ri*, *bab-barobar* каби сўз шакллари чизикча билан ёзилади (лекин орроқ сўзи кўшиб ёзилади).

53. Сўзнинг **-ma, -ba** ёрдамида бирлашган қисмлари чизикча билан ёзилади: *ko'chama-ko'cha*, *uuma-uy*, *rang-barang*, *dam-badam* каби. Лекин мустақил ишлатилмайдиган қисм қатнашса, бундай сўзлар кўшиб ёзилади: *ro'baro'*, *darbadar* каби.

54. Рус тилидан айнан ёки сўзма-сўз таржима қилиш йўли билан олинган сўзлар аслига мувофиқ чизикча билан ёзилади: **unterofitser**, **kilovatt-soat** каби.

55. **-chi, -a, (-ya), -ku, -u, (-uy), -da, -e, -ey, (-yey)** юкламалари чизикча билан ёзилади: *sen-chi*, *boraylik-chi*, *sen-a*, *kutaman-a*, *bolaya*, *mingta-ya*, *keldi-ku*, *kelgan-u*, *yaxshi-yu*, *yaxshi-da*, *qo'y-e*, *yashang-e*, *o'g'lim-ey*, *keldi-yey* каби. Аммо **-mi, -oq (-yoq), -ov (-yov), -gina (kina)** юкламалари ўзидан олдин келган сўзга кўшиб ёзилади: *keldimi?* *Keliboq*, *o'ziyoq*, *ko'rganov*, *ko'rdiyov*, *mengina*, *qo'shiqqina* каби.

56. Тартиб сон араб рақамлари билан ёзилса, **-nchi** кўшимчаси ўрнига чизикча **(-)** қўйилади: *7-sinf*, *5-«A»sinfi*, *3-*, *7-*, *8-sinf* *o'quvchilari*, *60-yillar*, *1991-yilning 1-sentabri* каби. Тартиб сонни кўрсатувчи рим рақамларидан кейин чизикча ёзилмайди: **XX asr**, **X sinf** каби.

АЖРАТИБ ЁЗИШ

57. Кўшма феълнинг қисмлари ажратиб ёзилади: sarf qil, ta'sir et, tamom bo'l, sotib ol, olib kel, olib chiq, miq etma каби.

58. Кўмакчи феъл ва тўлиқсиз феъл мустақил феълдан ажратиб ёзилади: aytib ber, olib ko'r, so'rab qo'y, ko'ra qol, bera boshla, yiqila yozdi; ketgan edi, ketgan ekan, ketgan emish каби. Лекин мустақил феъл билан ёрдамчи феъл орасида товуш ўзгариши бўлса, бундай қисмлар кўшиб ёзилади: aytaver (ayta ber), boroladi (bora oladi), bilarkan (bilar ekan) каби.

59. Кўмакчилар ажратиб ёзилади: shu bilan, soat sayin, borgan sari, bu qadar, kun bo'yi каби. Лекин bilan кўмакчисининг **-la** шакли, uchun кўмакчисининг **-uchun** шакли чизиқча билан ёзилади: **sen-la, sen-chun** каби.

60. **Hamma, har, hech, bir, qay, u, bu, shu, o'sha** сўзлари ўзидан кейинги ёки олдинги сўздан ажратиб ёзилади: hamma vaqt, har kim, hech qaysi, qay kuni, u yerda, shu yoqdan, o'sha yoqqa каби. Лекин birpas, biroz, birato'la, birvarakayiga, birmuncha, buyon сўзлари кўшиб ёзилади. Шунингдек, qay сўзи уоқ, yer сўзлари билан ишлатилганда бир у товуши тушса, бу сўзлар кўшиб ёзилади: qayoqqa, qayerda каби.

61. Сифат олдиндан келиб, белгининг ортиқ ёки камлигини билдирадиган **to'q, jiqqa, tim, liq, lang, och** каби сўзлар ажратиб ёзилади: **to'q qizil, jiqqa ho'l, tim qora, liq to'la, lang ochiq, och sariq** каби.

62. Мураккаб сон қисмлари ажратиб ёзилади: **o'n bir, besh yuz, qirq ming olti yuz bir, bir ming yetti yuz sakson beshinchi** каби.

63. **Yildan yilga, tomdan tomga** каби биринчи қисми чиқиш келишигида, иккинчи қисми жўналиш келишигида бўлган бирикмалар ажратиб ёзилади.

64. Белгининг ортиқ даражасини билдирувчи ko'pdan ko'p, tekindan tekin, yangidan yangi, ochiqdan ochiq, qizigandan qizidi кабилар ажратиб ёзилади.

65. Изофали бирикмалар ажратиб ёзилади. Бунда изофа ундош билан тугаган сўзларга **i** шаклида, унли билан тугаган сўзларга **yi** шаклида кўшилади: **dardi bedavo, nuqtayi nazar, tarjimai hol** каби. Лекин изофа ёзилмайдиган сўзлар, шунингдек, қисмларидан

бири ёки ҳар иккиси ўзбек тилида мустақил ишлатилмайдиган сўзлар қўшиб ёзилади: **gulbeor (guli beor), dardisar** каби.

БОШ ҲАРФЛАР ИМЛОСИ

66. Кишининг исми, ота исми, фамилияси, тахаллуси, рамзий атоқли оти бош ҳарф билан бошланади: Dilbar O‘rinova, Muhabbat Majidova, Azamat Shuhrat o‘g‘li, Hamza Hakimzoda, Muhammadsharif So‘fizoda, Mannon Otaboy, Navoiy, Furqat; Yelpig‘ichxon, Salomjon Alikov каби.

67. Жой номлари бош ҳарф билан бошланади: **Andijon, Yangiyo‘l** (шаҳарлар), Naumancha, Buloqboshi (қишлоқлар), Vodomzor, Chig‘atoy (махаллалар), Zavraq (дара), Yorqoq (яйлов), Qoratog‘, Pomir (тоғлар), Oqtera, Uchtera (тепалар), Zarafshon, Sirdaryo (дарёлар), Yo‘ylma (канал); Turkiya, Hindiston (мамлакатлар) каби. Бундай атоқли от таркибидаги сифатловчи ҳам бош ҳарф билан ёзилади: Shimoliy Kavkaz, Markaziy Qizilqum каби.

68. Юлдуз ва сайёралар, бошқа хил осмон жисмларининг атоқли оти бош ҳарф билан бошланади: Hulkar, Qavs, Mirrix (юлдуз ва сайёралар номи), Tinchlik dengizi (Ойдаги рельеф номи) каби. Yer, quyosh, оу турдош отлари сайёра номи бўлиб келгандагина бош ҳарф билан ёзилади: Yer Quyosh atrofida, Оу Yer atrofida aylanadi.

69. Маданий-маиший ва савдо корхоналарига, адабиёт ва санъат асарларига, саноат ва озиқ-овқат маҳсулотларига, шунингдек, транспорт воситалари, спорт иншоотларига қўйилган номлар бош ҳарф билан бошланади: «**Tong**» (меҳмонхона), «**Saodat**» (фирма), «**Navro‘z**» (хайрия жамғармаси), «**Kamalak**» (матбаа бирлашмаси), «**G‘uncha**» (боғча), «**Botanika**» (санаторий), «**Paxtakor**» (стадион), «**Qutlug‘ qon**» (роман), «**Dilorom**» (опера), «**Tanovar**» (куй), «**Ozodlik**» (хайкал), «**Jasorat**» (ёдгорлик), «**Sino**» (совитгич) каби.

70. Муҳим тарихий сана ва байрамларнинг номлари таркибидаги биринчи сўз бош ҳарф билан бошланади: **Mustaqillik kuni, Xotira kuni, Ramazon hayiti, Navro‘z bayrami** каби.

71. Давлатларнинг, Давлат олий ташкилотлари ва мансабларининг, халқаро ташкилотларнинг номидаги ҳар бир сўз бош ҳарф билан бошланади: O‘zbekiston Respublikasi, Rossiya Federat-siyasi, Misr Arab Respublikasi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Raisi, Birlashgan Millatlar Tashkiloti,

Jahon Tinchlik Kengashi каби.

Бошқа таркибли номларда олий мансабни билдирувчи биринчи сўзгина бош ҳарф билан бошланади: *Bosh vazirning o‘rinbosari*, *Mudofaa vaziri*, *Yozuvchilar uyushmasi*, *O‘zbekiston Milliy tiklanish demokratik partiyasi*.

Вазирликлар ва идоралар, корхоналар ва ташкилотлар номи таркибидаги биринчи сўз бош ҳарф билан бошланади: *Sog‘liqni saqlash vazirligi*, *Fan va texnika davlat qo‘mitasi*, *Fanlar akademiyasi*, *Tilshunoslik instituti* каби.

72. Давлатнинг олий даражали мукофоти номи таркибидаги ҳар бир сўз бош ҳарф билан бошланади: «**O‘zbekiston Qahramoni**» (унвон), «**Oltin Yulduz**» (медал). Бошқа мукофотлар, фахрий унвонлар, нишонлар номидаги биринчи сўзгина бош ҳарф билан бошланади: «**Sog‘lom avlod uchun**» (орден), «**O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan fan arbobi**» (фахрий унвон), «**Matbaa a‘lochisi**» (нишон) каби.

73. Гапнинг биринчи сўзи бош ҳарф билан бошланади: *yer tagidan Muqaddasga bir qarab oldim* (О.Ёқубов).

Эслатма:

1) кўчирма гапдан кейин келган муаллиф гапининг биринчи сўзи (агар у атоқли от бўлмаса) кичик ҳарф билан ёзилади: «**Bu men**», – **qo‘rqibgina javob berdi Ko‘laga** (О.Ёқубов);

2) хатбошига гапнинг саналувчи қисмлари чиқарилганда бундай қисмлар олдидан чизик қўйилди ва улар кичик ҳарф билан ёзилади.

Ma‘muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi ishni ko‘rishga tayyorlash vaqtida tegishli organ (mansabdor shaxs) quyidagi masalalarni:

– mazkur ishni ko‘rib chiqish uning hudud doirasiga kirish-kirmasligini;

– ma‘muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi protokol va ishga oid boshqa materiallar to‘g‘ri tuzilgan-tuzilmaganligini... hal qiladi;

3) гапнинг қисмлари қавсли рақам ёки қавсли ҳарф қўйиб саналса, бундай қисмлар ҳам кичик ҳарф билан ёзилади.

Hozirgi o‘zbek adabiy tilining lug‘at boyligi asosan besh manba negizida tarkib topgan: 1) umumturkiy so‘zlar; 2) o‘zbekcha so‘zlar; 3) tojik tilidan kirgan so‘zlar; 4) arab tilidan kirgan so‘zlar; 5) rus tilidan kirgan so‘zlar («Ўзбек тили» дарслигидан).

74. Таркибли номларнинг бош ҳарфидан иборат қис-қартмалар, атоқли от бўлмаган баъзи бирикмаларнинг қисқартмалари бош ҳарф билан ёзилади; AQSH (Amerika Qo‘shma Shtatlari), BMT (Birlashgan Millatlar Tashkiloti), AES (atom elektr stansiyasi) каби. Қисқартма таркибида бўғинга тенг қисм бўлса, унинг биринчи ҳарфигина бош ҳарф билан ёзилади: ToshDTU (Toshkent davlat texnika universiteti) каби.

КЎЧИРИШ ҚОИДАЛАРИ

Кўп бўғинли сўзнинг олдинги сатрга сиғмай қолган қисми кейинги сатрга бўғинлаб кўчирилади: **to‘q-son, si-fatli, pax-takor, paxta-kor** каби. Тутуқ белгиси олдинги бўғинда қолдирилади: **va’-da ma’-rifat, mash’-al, in’-om** каби.

76. Сўзнинг бош ёки охириги бўғини бир ҳарфдан иборат бўлса, улар қуйидагича кўчирилади:

1) сўз бошидаги бир ҳарфдан иборат бўғин ёлғиз ўзи олдинги сатрда қолдирилмайди: **a-badiy эмас, aba-diy, e-shikdan эмас, eshik-dan** каби;

2) сўз охиридаги бир ҳарфдан иборат бўғин ёлғиз ўзи кейинги сатрга кўчирилмайди: **mudo-fa-a эмас, mudo-faa, matba-a эмас, mat-baa** каби.

77. Ўзлашма сўзларнинг бўғинлари чегарасида келган икки ёки ундан ортиқ ундош қуйидагича кўчирилади:

1) икки ундош келса, улар кейинги сатрга биргаликда кўчирилади: **dia-gramma, mono-grafiya** каби;

2) уч ундош келса, биринчи ундош олдинги сатрда қолдирилиб, қолган икки ундош кейинги сатрга кўчирилади: **silin-drik** каби.

78. Бир товушни кўрсатувчи ҳарфлар бирикмаси (**sh, ch, ng**) биргаликда кўчирилади: **pesh-ayvon, pe-shona, mai-shat, pi-choq, bi-chiq-chi, sin-gil, den-giz** каби.

79. Бош ҳарфлардан ёки бўғинга тенг қисм ва бош ҳарфдан иборат қисқартмалар, шунингдек, кўп хонали рақамлар сатрдан сатрга бўлиб кўчирилмайди: **AQSH, BMT, ToshDU, 16, 245, 1994, XIX** каби.

80. Ҳарфдан иборат шартли белги ўзи тегишли рақамдан ажратиб кўчирилмайди: 5-«А» sinf, V «В» guruhi, 110 gr, 15 ga, 105 m, 25 sm, 90 mm каби.

81. Атоқли от таркибига кирадиган рақам номдан ажратилган ҳолда кейинги сатрга кўчирилмайди: «**Navro‘z-92**» (фестиваль), «**O‘qituvchi-91**» (кўрик танлов), «**Andijon-9**», «**Termiz-16**» (ғўза навлари), «**Boing-767**» (самолёт), «**Foton-0774**» (телевизор) каби.

82. **A.J.Jabborov, A.D.Abduvaliyev** кабиларда исмининг ва ота исмининг биринчи ҳарфига тенг қисқартмалар фамилиядан ажратиб кўчирилмайди. Шунингдек, **v.b. (va boshqalar), sh.k. (shu kabilar)** сингари ҳарфий қисқартмалар ҳам олдинги сўздан ажратиб кўчирилмайди.

O‘ZBEK TILINING ASOSIY IMLO QOIDALARI

HARFLAR IMLOSI

UNLILAR IMLOSI

1. **A a harfi:**

1) aka, alanga, aloqa, og‘a; sentabr, noyabr kabi so‘zlarda old qator keng unlini ifodalash uchun yoziladi;

2) bahor, zamon; savol, gavda; vasvasa kabi so‘zlarning oldingi bo‘g‘inida, vaqt, vahm kabi so‘zlarda **a** aytiladi va yoziladi.

2. **O o harfi:**

1) ona, omon, quyosh, fido, baho, xola, lotin; mukofot, mahorat kabi so‘zlarda orqa qator keng unlini ifodalash uchun yoziladi;

2) boks, poyezd, tonna, talon; agronom, mikrofon; direktor, termos kabi o‘zlashma so‘zlardagi unlini ifodalash uchun yoziladi.

3. **I i harfi:**

1) ish, iz, qil; xirmon, ilhom, ikki, ixtisos, shoyi, tulki; volida, piramida; bilan, biroq, chiroq, sira, qishloq kabi so‘zlarda old qator tor unlini ifodalash uchun yoziladi;

2) o‘tin, o‘rik, bo‘lim kabi oldingi bo‘g‘inida **o‘** unlisi keladigan so‘zlarning keyingi bo‘g‘inida **i** aytiladi va yoziladi.

4. **U u harfi:**

1) uy, kun; buzoq, buloq, Buxoro; butun, uchuq, usul, yulduz; mafkura; ko‘zgu, uyqu; aluminiy, yubiley kabi so‘zlarda orqa qator tor unlini ifodalash uchun yoziladi;

2) qovun, sovun, tovush, yovuz, qirg‘ovul, chirmovuuq kabi so‘zlarning oldingi bo‘g‘inida **o** unlisi kelsa, keyingi yopiq bo‘g‘in boshidagi **v** undoshidan keyin **u** aytiladi va yoziladi.

5. **O‘ o‘ harfi** o‘t, o‘q, o‘zbek, o‘simlik, do‘ppi; bo‘tako‘z, semizo‘t, gulko‘rpa, noorin kabi so‘zlarda orqa qator o‘rta-keng unlini ifodalash uchun yoziladi.

6. **E e harfi** ekin, esla, evara, ekran, eksport; kel, zehn; kecha, behi; telefon, teatr; poyezd, atelye; e‘lon, ne‘mat, she‘r kabi so‘zlarda old qator o‘rta-keng unlini ifodalash uchun yoziladi.

7. **Yonma-yon keladigan unlilar imlosi:**

1) unlilar orasiga ba'zan **y** undoshi qo'shib aytilsa ham, yozilmaydi:

a) **ia:** material, milliard, radiator; tabiat, shariat kabi;

b) **io:** biologiya, million, stadion, radio kabi;

c) **ai:** mozaika, ukrain, said, maishat kabi;

d) **oi:** alkaloid, ellipsoid, doim, shoir, oila kabi;

e) **ea:** teatr, okean, laureat kabi;

2) **ae, oe** unlilari so'z ichida kelganda ikkinchi unli **y** aytilsa ham, asliga muvofiq **e** yoziladi: aerostat, poema kabi;

Boshqa hollarda yonma-yon kelgan unlilar odatda, aynan aytiladi va yoziladi: manfaat, kuchuk, aorta, saodat, burjua, shuaro, inshoot, sanoat, vacuum, muammo, matbuot, tabiiy, rioya va boshqalar.

Undoshlar imlosi

8. **B b harfi:**

1) bobo, bahor, bir, majbur, zarb kabi so'zlarda jarangli portlovchi ifodalash uchun yoziladi;

2) kitob, yuzlab, kelib kabi so'zlar oxirida **p** aytilsa ham, **b** yoziladi:

3) qibla, tobla kabi so'zlarda ba'zan **v** aytilsa ham, **b** yoziladi.

9. **P p harfi:** paxta, pichoq, opa, tepa, tup, yop kabi so'zlarda jarangsiz portlovchi lab undoshini ifodalash uchun yoziladi.

10. **V v harfi:**

1) ov, suv, kuyov; ovoz, savol; volida, vatan kabi so'zlarda ovozdor sirg'aluvchi lab undoshini ifodalash uchun yoziladi;

2) avtobus, avtomat kabi o'zlashma so'zlarda **v** ba'zan **f** aytilsa ham **v** yoziladi.

11. **F f harfi:**

1) fan, fe'l, futbol, fizika; asfalt, juft; insof kabi so'zlarda jarangsiz sirg'aluvchi lab undoshini ifodalash uchun yoziladi;

2) fasl, fayz, Fotima, fursat kabi so'zlarda **f** tovushi ba'zan **p** aytilsa ham, asliga muvofiq **f** yoziladi.

12. **M m harfi:** moy, muborak, tomon, ilhom kabi so'zlarda ovozdor lab-lab burun undoshini ifodalash uchun yoziladi.

13. **D d harfi:**

1) dala, odat, bunyod, modda, jiddiy kabi so'zlarda til oldi jarangli portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi;

2) obod, savod, marvarid; zavod, pud, sud; badqovoq, badxo‘r kabi so‘zlarda **t** aytilsa ham, **d** yoziladi.

14. **T t harfi** tong, tun; butun, o‘tin, o‘t, kut kabi so‘zlarda til oldi jarangsiz portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

15. **Z z harfi:**

1) zar, zamon; toza, o‘zbek; yoz, g‘oz kabi so‘zlarda til oldi jarangli sirg‘aluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi;

2) iztirob, izquvar, bo‘zchi, tuzsiz kabi so‘zlarda jarangsiz undoshdan oldin **s** aytilsa ham, **z** yoziladi.

16. **S s harfi** sog‘, somon, oson, asos, olmos kabi so‘zlarda til oldi jarangsiz sirg‘aluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

17. **Sh sh harflar** birikmasi shahar, shisha, shodlik; ishq, pishiq; bosh, tosh kabi so‘zlarda til oldi jarangsiz sirg‘aluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

S h harflari ikki tovushni ifodalasa, ular orasiga tutuq belgisi qo‘yiladi: is‘hoq, as‘hob kabi.

18. **j j harfi:**

1) jon, jahon, jiyda, tijorat; rivoj, vaj kabi so‘zlarda til oldi jarangli qorishiq undoshni ifodalash uchun yoziladi;

2) jurnal, projector; jiyda, tijorat; rivoj, vaj kabi so‘zlarda til oldi jarangli qorishiq undoshni ifodalash uchun yoziladi;

19. **Ch ch** harflar birikmasi choy, chevar, chiroyli, chaman; achchiq, uchun, bichiqchi; kuch, kech kabi so‘zlarda til oldi jarangsiz qorishiq undoshni ifodalash uchun yoziladi.

20. **R r** harfi rahmat, rohat, orom, doira, bor, diyor kabi so‘zlarda til oldi ovozdor titroq undoshni ifodalash uchun yoziladi.

21. **L l** harfi lola, loyiq, la‘l, iloj, mahal kabi so‘zlarda sirg‘aluvchi ovozdor yon undoshni ifodalash uchun yoziladi.

22. **N n** harfi:

1) non, nomus; ona, tana; bilan, tomon kabi so‘zlarda til oldi ovozdor burun undoshini ifodalash uchun yoziladi;

2) shanba, yonbosh; yonma-yon, ko‘rinmaslik kabi so‘zlarda **n** tovushi ba‘zan **m** aytilsa ham, **n** yoziladi.

23. **G g** harfi gul, go‘zal; ega, gugurt; teg, eg kabi so‘zlarda til orqa jarangli portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

24. **K k** harfi ko‘l ko‘ylak; uka, moki; tok, bilak kabi so‘zlarda til orqa jarangsiz portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

25. **Y y** harfi yo‘l, yigit, yetti, yaxshi, yoz, yulduz; tuya, dunyo, tay-

yor; soy, tuy kabi soʻzlarda til oʻrta sirgʻaluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

26. **Ng ng** harflar birikmasi yangi, koʻngil, dengiz, singil, keling, bordingiz; tong, ming, teng kabi soʻzlarda til orqa ovozdor burun tovushini ifodalash uchun yoziladi.

27. **Q q** harfi qizil, qimiz, qirq, haqiqiy, aql kabi soʻzlarda chuqur til orqa jarangsiz portlovchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

28. **Gʻgʻ** harfi gʻoz, bagʻir, togʻ kabi soʻzlarda chuqur til orqa jarangli sirgʻaluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

29. **X x** harfi xabar, xoʻroz, xohish, xushnud, baxt, axborot, mix kabi soʻzlarda chuqur til orqa jarangsiz sirgʻaluvchi undoshni ifodalash uchun yoziladi.

30. **H h** harfi hosil, hamma, bahor; isloh, nikoh kabi soʻzlarda jarangsiz sirgʻaluvchi boʻgʻiz undoshini ifodalash uchun yoziladi.

31. **Yonma-yon keladigan undoshlarning imlosi:**

1) baland, Samarqand, poyezd; doʻst, artist, gʻisht kabi soʻzlarda d, t tovushi baʼzan aytilmasa ham, yoziladi;

2) metall, kilogramm, kilovatt, kongress kabi oʻzlashma soʻzlar oxirida bir undosh aytilsa ham, ikki harf yoziladi. Lekin bunday soʻzga xuddi shu tovush bilan boshlanadigan qism qoʻshilsa, soʻz oxiridagi bir harf yozilmaydi: metall + lar = metallar, kilogramm + mi = kilogrammi kabi.

32. **‘ – tutuq belgisi:**

1) aʻlo, baʻzan, maʻyus, taʻb; eʻlon, eʻtiqod, meʻmor, neʻmat, sheʻr, feʻl; Noʻmon, shuʻla kabi oʻzlashma soʻzlarda unidan keyin shu unli tovushning choʻziqroq aytilishini ifodalash uchun qoʻyiladi; moʻzija, moʻtadil, moʻtabar kabi soʻzlarda oʻ unlisi choʻziqroq aytilsa ham, tutuq belgisi qoʻyilmaydi;

2) inʻom, sanʻat, qatʻiy, masʻul kabi oʻzlashma soʻzlarda unidan oldin undosh tovushdan ajratib aytilishini ifodalash uchun qoʻyiladi.

Asos va qoʻshimchalar imlosi

33. Qoʻshimcha qoʻshilishi bilan soʻz oxiridagi unli oʻzgaradi:

1) **a** unlisi bilan tugagan feʻllarga **-v, -q, -qi** qoʻshimchasi qoʻshilganda **a** unlisi **o** aytiladi va shunday yoziladi: sayla – saylov, sina – sinov, aya – ayovsiz; soʻra – soʻroq, boʻya – boʻyoq; oʻyna – oʻynoqi, sayra – sayroqi kabi;

2) **i** unlisi bilan tugagan ko‘pchilik fe’llarga **-v, -q** qo‘shimchasi qo‘shilganda bu unli **u** aytiladi va shunday yoziladi: o‘qi – o‘quvchi, qazi – qazuvchi, sovi – sovuq kabi. Lekin **i** unlisi bilan tugagan ayrim fe’llarga **-q** qo‘shimchasi qo‘shilganda bu unli **i** aytiladi va shunday yoziladi: og‘ri – og‘riq, qavi qaviq kabi.

Eslatma:

1) undosh bilan tugagan barcha fe’llarga **-uv** qo‘shiladi: ol – oluv, yoz – yozuv kabi;

2) undosh bilan tugab, tarkibida **u** unlisi bor fe’lga **-uq** qo‘shiladi: uz – uzuq, yut – yutuq kabi. Lekin uyushiq, burushiq, uchuriq (shuningdek, bulduriq) kabi so‘zlarning uchinchi bo‘g‘inida **i** aytiladi va shunday yoziladi.

34. **k, q** undoshi bilan tugagan ko‘p bo‘g‘inli so‘zlarga, shuningdek, bek, yo‘q kabi ayrim bir bo‘g‘inli so‘zlarga egalik qo‘shimchasi qo‘shilganda **k** undoshi **g** undoshiga, **q** undoshi **g** undoshiga aylanadi va shunday yoziladi: tilak – tilaging, yurak – yura-gim, kubog – kubogi, bek – begi, tayoq – tayog‘i, qoshiq – qoshig‘i, yaxshiroq – yaxshirog‘i, yo‘q – yo‘g‘i kabi. Lekin ko‘p bo‘g‘inli o‘zlashma so‘zlarga, bir bo‘g‘inli ko‘pchilik so‘zlarga egalik qo‘shimchasi qo‘shilganda **k, q** tovushi aslicha aytiladi va yoziladi: ishtirok – ishtiroki, ocherk – ocherki, erk – erki, huquq – huquqim, ravnaq – ravnaqi, yuq – yuqi kabi.

35. **Quyidagi o‘zlashmalar qo‘shilishi bilan so‘zning tarkibida tovush tushadi yoki ortadi:**

1) o‘rin, qorin, burun, o‘g‘il, bo‘yin, ko‘ngil kabi ba’zi so‘zlarga egalik qo‘shimchasi qo‘shilganda, qayir, ayir kabi fe’llarga nisbat shaklini yasovchi **-il** qo‘shimchasi qo‘shilganda, ikki, olti, yetti so‘zlariga **-ov, -ala** qo‘shimchalari qo‘shilganda ikkinchi bo‘g‘indagi unli aytilmaydi va yozilmaydi: o‘rin-o‘rnim, qorin-qorni, burun-burning, o‘g‘il-o‘g‘ling, ko‘ngil-ko‘ngli, yarim-yarmi; qayir-qayril, ulug‘-ulg‘ay, sariq-sarg‘ay, ikki-ikkov, ikki-ikkala, yetti-yettov kabi;

2) **u, bu, shu, o‘sha** olmoshlariga **-da, -dan, -day, -dagi, -ga, -gacha, -cha** qo‘shimchalari qo‘shilganda **n** tovushi qo‘shib aytiladi va shunday yoziladi: unda, bunday, shunda, o‘shancha kabi; bu olmoshlariga egalik qo‘shimchalari quyidagicha qo‘shiladi: buningiz, o‘shanisi kabi;

3) **o, o‘, u, e** unililari bilan tugaydigan so‘zlarga egalik qo‘shimchalari

quyidagicha qo‘shiladi:

a) ko‘pchilik so‘zlarga egalik qo‘shimchalari **-m, -ng, -si; -miz, -ngiz, -si** (yoki **-lari**) shaklida tovush orttirmay qo‘shiladi: bobom, bobong, bobosi, bobomiz, bobongiz, bobosi (yoki bobolari); orzum, orzung, orzusi; orzumiz, orzungiz, orzusi kabi;

b) **parvo, obro‘, mavqe, mavzu, avzo** so‘zlariga I, II shaxs egalik qo‘shimchalari qo‘shilganda bir y tovushi qo‘shib aytiladi va shunday yoziladi: parvoyim, parvoying, parvoyimiz, parvoyingiz kabi; III shaxs egalik qo‘shimchasi parvo, avzo, obro‘, mavqe so‘zlariga **-yi** shaklida, xudo, mavzu so‘zlariga esa **-si** shaklida qo‘shiladi: avzoyi, mavzusi kabi (dohiy kabi y undoshi bilan tugagan so‘zga ham III shaxsda **-si** qo‘shiladi: dohiysi kabi);

4) **men, sen** olmoshlariga **-ni, -ning, -niki** qo‘shimchalari qo‘shilganda **n** tovushi aytilmaydi va yozilmaydi: meni, mening, meniki; seni, sening, seniki kabi.

36. Quyidagi qo‘shimchalarning birinchi tovushi ikki xil aytilsa ham, bir xil yoziladi:

1) – **bon, -boz** qo‘shimchalari ba‘zan **-von, -voz** aytilsa ham, hamma vaqt **-bon, -boz** yoziladi: darvozabon, masxaraboz kabi. Lekin **-vachcha** qo‘shimchasi hamma vaqt shunday aytiladi va yoziladi: amakivachcha, xolavachcha kabi;

2) o‘rin kelishigi va chiqish kelishigi qo‘shimchasining, o‘tgan zamon yasovchisi va III shaxs ko‘rsatgichi **-di** qo‘shimchasining boshidagi undosh ba‘zan **t** aytilsa ham, hamma vaqt **d** yoziladi; ishda, misdan, ketdi, ketmabdi kabi.

37. Quyidagi qo‘shimchalarning bosh tovushi ikki yoki uch xil aytiladi va shunday yoziladi:

1) taqlid so‘zlardan fe‘l yasovchi **-illa** (chilla, taqilla) qo‘shimchasi so‘z tarkibida **v** yoki **u** tovushi bo‘lganda **-ulla** aytiladi va shunday yoziladi: shovulla, lovulla, gurulla kabi;

2) nisbat shaklini yasovchi **-dir** qo‘shimchasi jarangli undosh bilan tugagan bir bo‘g‘inli so‘zlarga (kel so‘zidan boshqa), shuningdek, **z** undoshi bilan tugagan orttirma nisbat yasovchisidan keyin qo‘shiladi: quvdir, egdir, kuldir, yonder; o‘tkazdir, tomizdir kabi. Qolgan barcha hollarda bu qo‘shimcha **-tir** aytiladi va shunday yoziladi: tiktir, kestir, uyaltir, chaqirtir kabi;

3) jo‘nalish kelishigi qo‘shimchasi **-ga**, chegara bildiruvchi **-gacha**, ravishdosh shaklini yasovchi **-gach, -guncha, -gani, -gudek**, sifatdosh

shaklini yasovchi –**gan**, buyruq maylining ikkinchi shaxs ko‘rsatkichi –**gin**, shuningdek –gina qo‘shimchasi uch xil aytiladi va shunday yoziladi:

a) k undoshi bilan tugagan so‘zlarga qo‘shilganda bu qo‘shimchalarning bosh tovushi k aytiladi va shunday yoziladi: tokka, yo‘lakkacha, ko‘nikkach, zerikkuncha, to‘kkani, kechikkudek, bukkan, ekkin, kichik-kina kabi;

b) q undoshi bilan tugagan so‘zlarga qo‘shilganda bu qo‘shimchalarning bosh tovushi q aytiladi va shunday yoziladi: chopiqqa, qishloq-qacha, yoqqach, chiqquncha, chiniqqani, qo‘qqudek, achchiqqina kabi;

d) qolgan barcha hollarda, so‘z qanday tovush bilan tugashidan va bu qo‘shimchalarning bosh tovushi k yoki q aytilishidan qat’i nazar, g yoziladi: bargga, pedagogga, bug‘ga, sog‘ga, og‘gan, sig‘guncha kabi.

QO‘SHIB YOZISH

38. **Xona, noma, poya, bop, xush, ham, baxsh, kam, umum, rang, mijoz, sifat, talab** kabi so‘zlar yordamida yasalgan qo‘shma ot va qo‘shma sifatlar qo‘shib yoziladi: qabulxona, tabriknoma, taklifnoma, bedapoya, ottabop, xushxabar, hamsuhbat, orombaxsh, kamquvvat, bug‘-doyrang, umumxalq, sovuqmijoz, devsifat, suvtalab kabi.

39. –(a)r (**inkor -mas**) **qo‘shimchasi** bilan tugaydigan qo‘shma ot va qo‘shma sifatlar qo‘shib yoziladi: o‘rinbosar, otboqar, cho‘lquvar, ishyoqmas, qushqo‘nmas kabi.

40. **Takror taqlid so‘zlarga qo‘shimcha qo‘shish bilan yasalgan ot va fe’llar qo‘shib yoziladi:** pirpirak (pir-pir+ak), bizbizak (biz-biz+ak), hayhayla (hay-hay+la), gijgijla (gij-gij+la) kabi.

41. **Narsani** (predmetni) boshqa biror narsaga nisbatlash (qiyoslash), o‘xshatish yo‘li bilan bildiruvchi qo‘shma ot va qo‘shma sifatlar qo‘shib yoziladi: karnaygul, qo‘ziqorin, otquloq, oybolta, devqomat, sheryurak, bodomqovoq, qirg‘iyko‘z kabi.

42. **Narsani uning rangi**, mazasi, o‘zidagi biror narsasi va shu kabi belgilari asosida bildiruvchi qo‘shma otlar qo‘shib yoziladi: olaqarg‘a, qizilishton, achchiqtosh, mingoyoq kabi.

43. Narsaning biror maqsad, ish uchun mo‘ljallanganligini bildiruvchi qo‘shma otlar qo‘shib yoziladi: kirsovun, qiymataxta, tokqaychi, oshrayhon, molgo‘ra, nosqovoq, ko‘zoynak kabi.

44. Narsani joyga nisbat berish asosida bildiruvchi qo‘shma otlar

qo‘shib yoziladi: tog‘olcha, cho‘lyalpiz, suvilon, qashqargul kabi.

45. Marosim, afsona kabilarni bildiruvchi qo‘shma otlar qo‘shib yoziladi: kiriyuvdi, kelintushdi, qoryog‘di, Urto‘qmoq, Ochildasturxon kabi.

46. Qaratuvchili birikmaning bir so‘zga aylanishi bilan yuzaga kelgan qo‘shma otlar qo‘shib yoziladi: mingboshi, so‘zboshi, olmaqoqi kabi.

47. Ikkinchi qismi turdosh ot bilan yoki **obod** so‘zi bilan ifodalangan joy nomlari qo‘shib yoziladi: Yangiyo‘l, To‘rtko‘l, Mirzacho‘l, Sirdaryo, Kosonsoy, Yangiobod, Xalqobod kabi. Lekin ikkinchi qismi atoqli ot bo‘lgan joy nomlari ajratib yoziladi: O‘rta Osiyo, Ko‘hna Urganch, O‘rta Chirchiq kabi.

48. Rus tilidan aynan o‘zlashtirilgan yoki so‘zma-so‘z tarjima qilish yo‘li bilan hosil qilingan qo‘shma so‘zlar qo‘shib yoziladi: kinoteatr, radiostansiya, fotoapparat, elektrotexnika; teleko‘rsatuv, yarimavtomat, bayramoldi, suvosti kabi.

49. Qisqartmalarning barcha turlari va ularga qo‘shiladigan qo‘shimchalar qo‘shib yoziladi: SamDU, ToshDUning kabi. Lekin yonma-yon kelgan ikki qisqartma ajratib yoziladi: O‘zXDP MK (O‘zbekiston Xalq demokratik partiyasi markaziy kengashi) kabi.

50. Bir tovush ikki va undan ortiq tovush tarzida aytilsa, bunday holat harfni takror yozish bilan ko‘rsatiladi: yo‘o‘q, nimaa, himm, uff kabi.

CHIZIQCHA BILAN YOZISH

51. Juft so‘z va takror so‘z qismlari chiziqcha bilan yoziladi: el-yurt, mehr-shafqat, qovun-tarvuz, omon-eson, kecha-kunduz, yozin-qishin, asta-sekin, uch-to‘rt, o‘n-o‘n beshta (10–15 ta), bilinar-bilinmas, bordikeldi, kuydi-pishdi, don-dun, oz-moz, mayda-chuyda, aldab-suldab, o‘ylab-netib, so‘ramay-netmay, kiyim-kechak, adi-badi, ikir-chikir, dukduk, taq-tuq, qop-qop, ming-ming (ming-minglab), bitta-bitta (bitta-bittalab), baland-baland, chopa-chopa, ishlay-ishlay, yaqin-yaqinlargacha, hamma-hammasi, uy-uyiga, ich-ichidan kabi.

Eslatma:

1) juft so‘zdan qo‘shimcha yordamida yasalgan so‘zlar ham chiziqcha bilan yoziladi: baxt-soadatli, xayr-xo‘shlashmoq kabi;

2) juft so‘z qismlari orasida **-u(-yu)** bog‘lovchisi kelsa, undan oldin chiziqcha qo‘yiladi va juft so‘z qismlari ajratib yoziladi: do‘st-u dush-

man (do‘st-dushman), kecha-yu kunduz (kecha-kunduz) kabi;

yetakchi va ko‘makchi fe‘l bir xil shaklda bo‘lsa, chiziqcha bilan yoziladi: yozdi-oldi, borasan-qo‘yasan, uxlabman-qolibman kabi.

52. Belgini kuchaytiruvchi qip-qizil, yam-yashil, dum-dumaloq, kuppa-kunduzi, to‘ppa-to‘g‘ri, bab-baravar kabi so‘z shakllari chiziqcha bilan yoziladi (lekin oppoq so‘zi qo‘shib yoziladi).

53. So‘zning **-ma, -ba** yordamida birlashgan qismlari chiziqcha bilan yoziladi: ko‘chama-ko‘cha, uyma-uy, rang-barang, dam-badam kabi. Lekin mustaqil ishlatilmaydigan qism qatnashsa, bunday so‘zlar qo‘shib yoziladi: ro‘baro‘, darbadar kabi.

54. Rus tilidan aynan yoki so‘zma-so‘z tarjima qilish yo‘li bilan olingan so‘zlar asliga muvofiq chiziqcha bilan yoziladi: unter-ofitser, kilovatt-soat kabi.

55. **-chi, -a (-ya), -ku, -u (-yu), -da, -e, -ey (-yey)** yuklamalari chiziqcha bilan yoziladi: sen-chi, boraylik-chi, sen-a, kutaman-a, bolaya, keldi-ku, kelmadi-u, yaxshi-yu, yaxshi-da, qo‘y-e, yashang-e, o‘g‘lim-ey, keldi-yey kabi. Ammo **-mi, -oq(-yoq), -ov(-yov), -gina (-kina, -gina)** yuklamalari o‘zidan oldin kelgan so‘zga qo‘shib yoziladi: keldimi, keliboq, o‘ziyoq, ko‘rganov, ko‘rdiyov, mengina, qo‘shiqqina kabi.

56. Tartib son arab raqamlari bilan yozilsa, -nchi qo‘shimchasi o‘rniga chiziqcha (-) qo‘yiladi: 7-sinf, 5-«A» sinfi, 3-, 7-, 8-sinf o‘quvchilari, 60-yillar, 1991-yilning 1-sentabri kabi. Tartib sonni ko‘rsatuvchi rim raqamlaridan keyin chiziqcha yozilmaydi: XX asr, X sinf kabi.

AJRATIB YOZISH

57. Qo‘shma fe‘lning qismlari ajratib yoziladi: sarf qil, ta’sir et, tamom bo‘l, sotib ol, olib kel, olib chiq, miq etma kabi.

58. Ko‘makchi fe‘l va to‘liqsiz fe‘l mustaqil fe‘ldan ajratib yoziladi: aytib ber, olib ko‘r, so‘rab qo‘y, ko‘ra qol, bera boshla, yiqila yozdi; ketgan edi, ketgan ekan, ketgan emish kabi. Lekin mustaqil fe‘l bilan yordamchi fe‘l orasida tovush o‘zgarishi bo‘lsa, bunday qismlar qo‘shib yoziladi: aytaver (ayta ber), boroladi (bora oladi), bilarkan (bilar ekan) kabi.

59. Ko‘makchilar ajratib yoziladi: shu bilan, soat sayin, borgan sari, bu qadar, kun bo‘yi kabi. Lekin bilan ko‘makchisining **-la** shakli, uchun ko‘makchisining **-chun** shakli chiziqcha bilan yoziladi: sen-la, sen-chun

kabi.

60. **Hamma, har, hech, bir, qay, u, bu, shu, o'sha** soʻzlari oʻzidan keyingi yoki oldingi soʻzdan ajratib yoziladi: hamma vaqt, har kim, hech qaysi, qay kuni, u yerda, shu yoqdan, oʻsha yoqqa kabi. Lekin birpas, biroz, biratoʻla, birvarakayiga, birmuncha, buyon soʻzlari qoʻshib yoziladi. Shuningdek, **qay** soʻzi **yoq, yer** soʻzlari bilan ishlatilganda bir y tovushi tushsa, bu soʻzlar qoʻshib yoziladi: qayoqqa, qaerda kabi.

61. Sifat oldidan kelib, belgining ortiq yoki kamligini bildiradigan **toʻq, jiqqa, tim, liq, lang, och** kabi soʻzlar ajratib yoziladi: toʻq qizil, jiqqa hoʻl, tim qora, liq toʻla, lang ochiq kabi.

62. Murakkab son qismlari ajratib yoziladi: oʻn bir, besh yuz, qirq ming olti yuz bir, bir ming yetti yuz sakson beshinchi kabi.

63. Yildan yilga, tomdan tomga kabi birinchi qismi chiqish kelishigida, ikkinchi qismi joʻnalish kelishigida boʻlgan birikmalar ajratib yoziladi.

64. Belgining ortiq darajasini bildiruvchi koʻpdan koʻp, tekidan tekin, yangidan yangi, ochiqdan ochiq, qizigandan qizidi kabilar ajratib yoziladi.

65. Izofali birikmalar ajratib yoziladi: bunda izofa undosh bilan tugagan soʻzlarga i shaklida, unli bilan tugagan soʻzlarga yi shaklida qoʻshiladi: dardi bedavo, nuqtayi nazar, tarjimayi hol kabi. Lekin izofa yozilmaydigan soʻzlar, shuningdek, qismlaridan biri yoki har ikkisi oʻzbek tilida mustaqil ishlatilmaydigan soʻzlar qoʻshib yoziladi: gulbeor (guli beor), dardisar kabi.

BOSH HARFLAR IMLOSI

66. Kishining ismi, ota ismi, familiyasi, taxallusi, ramziy atoqli oti bosh harf bilan boshlanadi: Dilbar, Oʻrinova, Muhabbat Majidovna, Azamat Shuhrat oʻgʻli, Hamza Hakimzoda, Muhammadsharif Soʻfizoda, Mannon Otaboy, Navoiy, Furqat; Yelpigʻichxon, Salomjon Alikov kabi.

67. Joy nomlari bosh harf bilan boshlanadi: Andijon, Yangiyoʻl (shaharlar), Naymancha, Buloqboshi (qishloqlar), Bodomzor, Chigʻatoy (mahallalar), Zavraq (dara), Yorqoq (yaylov), Qoratogʻ, Pomir (togʻlar), Oqtepa, Uchtepa (tepalar), Zarafshon, Sirdaryo (daryolar), Yoyilma (kanal); Turkiya, Hindiston (mamlakatlar) kabi. Bunday atoqli ot tarkibidagi sifatlovchi ham bosh harf bilan yoziladi: Shimoliy Kavkaz,

Markaziy Qizilqum kabi.

68. Yulduz va sayyoralar, boshqa xil osmon jismlarining atoqli oti bosh harf bilan boshlanadi: Hulkar, Qavs, Mirrix (yulduz va sayyoralar nomi), Tinchlik dengizi (Oydagi relef nomi) kabi. Yer, quyosh, oy turdosh otlari sayyora nomi bo'lib kelgandagina bosh harf bilan yoziladi: Yer Quyosh atrofida, Oy Yer atrofida aylanadi.

69. Madaniy-maishiy va savdo korxonalariga, adabiyot va san'at asarlariga, sanoat va oziq-ovqat mahsulotlariga, shuningdek, transport vositalari, sport inshootlariga qo'yilgan nomlar bosh harf bilan boshlanadi: «Tong» (mehmonxona), «Saodat» (firma), «Navro'z» (xayriya jamg'armasi), «Kamalak» (matbaa birlashmasi), «G'uncha» (bog'cha), «Botanika» (sanatoriy), «Paxtakor» (stadion), «Qutlug' qon» (roman), «Dilorom» (opera), «Tanovar» (kuy), «Ozodlik» (haykal), «Jasorat» (yodgorlik), «Sino» (sovutgich) kabi.

70. Muhim tarixiy sana va bayramlarning nomlari tarkibidagi birinchi so'z bosh harf bilan boshlanadi: Mustaqillik kuni, Xotira kuni, Ramazon hayiti, Navro'z bayrami kabi.

71. Davlatlarning, davlat oliy tashkilotlari va mansablarining, xalqaro tashkilotlarning nomidagi har bir so'z bosh harf bilan boshlanadi: O'zbekiston Respublikasi, Rossiya Federatsiyasi, Misr Arab Respublikasi, O'zbekiston Respublikasi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Raisi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining Raisi, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Jahon Tinchlik Kengashi kabi.

Boshqa tarkibli nomlarda oliy mansabni bildiruvchi birinchi so'zgina bosh harf bilan boshlanadi: Bosh vazirning o'rinbosari, Mudofaa vaziri, Yozuvchilar uyushmasi, O'zbekiston Milliy tiklanish demokratik partiyasi kabi. Vazirliklar va idoralar, korxonalar va tashkilotlar nomi tarkibidagi birinchi so'z bosh harf bilan boshlanadi: Sog'liqni saqlash vazirligi, Fan va texnika davlat qo'mitasi, fanlar akademiyasi, Tilshunoslik instituti kabi.

72. Davlatning oliy darajali mukofoti nomi tarkibidagi har bir so'z bosh harf bilan boshlanadi: «O'zbekiston Qahramoni» (unvon), «Oltin Yulduz» (medal). Boshqa mukofotlar, faxriy unvonlar, nishonlar nomidagi birinchi so'zgina bosh harf bilan boshlanadi: «O'zbekiston Qahramoni» (unvon), «Oltin Yulduz» (medal). Boshqa mukofotlar, faxriy unvonlar, nishonlar nomidagi birinchi so'zgina bosh harf bilan boshlanadi: «Sog'lom avlod uchun» (orden), «O'zbekistonda xizmat

ko'rsatgan fan arbobi» (faxriy unvon), «Matbaa a'lochisi» (nishon) kabi.

73. Gapning birinchi so'zi bosh harf bilan boshlanadi: Yer tagidan Muqaddasga bir qarab oldim (O.Yoqubov).

Eslatma:

1) ko'chirma gapdan keyin kelgan muallif gapining birinchi so'zi (agar u atoqli ot bo'lmasa) kichik harf bilan yoziladi: «Bu men», – qo'rqibgina javob berdi ko'laga (O.Yoqubov);

2) xatboshiga gapning sanaluvchi qismlari chiqarilganda bunday qismlar oldidan chiziq qo'yiladi va ular kichik harf bilan yoziladi: Ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni ko'rishga tayyorlash vaqtida tegishli organ (mansabdor shaxs) quyidagi masalalarni:

– mazkur ishni ko'rib chiqish uning huquq doirasiga kirish-kirmasligini;

– ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi protokok va ishga oid boshqa materiallar to'g'ri tuzilgan-tuzilmaganligini... hal qiladi;

3) gapning qismlari qavsli raqam yoki qavsli harf qo'yib sanalsa, bunday qismlar ham kichik harf bilan yoziladi: Hozirgi o'zbek adabiy tilining lug'at boyligi asosan besh manba negizida tarkib topgan:

4) umumturkiy so'zlar, 2) o'zbekcha so'zlar, 3) tojik tilidan kirgan so'zlar, 4) arab tilidan kirgan so'zlar, 5) rus tilidan kirgan so'zlar («O'zbek tili» darsligidan).

74. Tarkibli nomlarning bosh harfidan iborat qisqartmalar, atoqli ot bo'lmagan ba'zi birikmalarning qisqartmalari bosh harf bilan yoziladi: AQSH (Amerika Qo'shma Shtatlari), BMT (Birlashgan Millatlar Tashkiloti), AES (atom elektr stansiyasi) kabi. Qisqartma tarkibida bo'g'inga teng qism bo'lsa, uning birinchi harfigina bosh harf bilan yoziladi: ToshDTU (Toshkent davlat texnika universiteti) kabi.

Ko'chirish qoidalari

75. Ko'p bo'g'inli so'zning oldingi satrga sig'may qolgan qismi keyingi satrga bo'g'inlab ko'chiriladi: to'q-son, si-fatli, pax-takor, paxta-kor kabi. Tutuq belgisi oldingi bo'g'inda goldiriladi: va'-da, ma'rifat, mash'-al, in'-om kabi.

76. So'zning bosh yoki oxirgi bo'g'ini bir harfdan iborat bo'lsa, ular quyidagicha ko'chiriladi:

1) soʻz boshidagi bir harfdan iborat boʻgʻin yolgʻiz oʻzi oldingi satrda qoldirilmaydi: a-dabiy emas, aba-diy, e-shikdan emas, eshik-dan kabi;

2) soʻz oxiridagi bir harfdan iborat boʻgʻin yolgʻiz oʻzi keyingi satrga koʻchirilmaydi: mudofa-a emas, mudo-faa, matba-a emas, mat-ba kabi.

77. Oʻzlashma soʻzlarning boʻgʻinlari chegarasida kelgan ikki yoki undan ortiq undosh quyidagicha koʻchiriladi:

1) ikki undosh kelsa, ular keyingi satrga birgalikda koʻchiriladi: diagramma, mono-grafiya kabi;

2) uch undosh kelsa, birinchi undosh oldingi satrga qoldirilib, qolgan ikki undosh keyingi satrga koʻchiriladi: silin-drik kabi.

78. Bir tovushni koʻrsatuvchi harflar birikmasi (**sh, ch, ng**) birgalikda koʻchiriladi: pe-shayvon, pe-shona, mai-shat, pi-choq, bi-chiq-chi, si-ngil, de-ngiz kabi.

79. Bosh harfdan yoki boʻgʻinga teng qism va bosh harfdan iborat qisqartmalar, shuningdek, koʻp xonali raqamlar satrdan satrga koʻchirilmaydi: AQSH, BMT, ToshDU, 16, 245, 1994, XIX kabi.

80. Harfdan iborat satrni belgi oʻzi tegishli raqamdan ajratib koʻchirilmaydi: 5 «A» sinf, V «B» guruhi, 110 gr, 15 ga, 105 m, 25 sm, 90 mm kabi.

81. Atoqli ot tarkibiga kiradigan raqam nomdan ajratilgan holda keyingi satrga koʻchirilmaydi: «Navroʻz-92» (festival), «Oʻqituvchi-91» (koʻrik tanlov), «Andijon-9», «Termiz-16» (gʻoʻza navlari), «Boing-767» (samolyot), «Foton-774» (televizor) kabi.

82. A.J. Jabborov, A.D.Abduvaliyev kabilarda ismning va ota ismi-ning birinchi harfiga teng qisqartmalar familiyadan ajratib koʻchirilmaydi. Shuningdek, **v.b.** (va boshqalar), **sh.k.** (shu kabilar) singari harfiy qisqartmalar ham oldingi soʻzdan ajratib koʻchirilmaydi.

IQTISODIYOT VA UNING UMUMIY SHART – SHAROITI

Ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlar— bu kishilarning hayot kechirishi va kamol topishi va jamiyatda ma’lum mavqega ega bo’lishi uchun zarur bo’lgan turli-tuman noz-ne’matlar, ya’ni barcha mahsulot va xizmatlarning majmuasidir.

Ehtiyojlarning yuksalish qonuni shunday qonundirki, unga binoan ehtiyojlar miqdoran ko’payib boradi, tarkiban doimo yangilanib turadi, eski ehtiyojlar o’rniga yangisi keladi, ehtiyojlarning o’sishi murakkab kechadi.

Mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqarish iqtisodiyotning asosi, uning bosh bo’g’ini hisoblanadi, iqtisodiy faoliyat mana shundan boshlanadi.

Taqsimlashda kishilarning iqtisodiy manfaati yuzaga chiqadi, manfaat ehtiyojni bildiradi.

Iste’mol — bu yaratilgan mahsulot va xizmatlarning pirovard natijada ehtiyojni qondirish yo’lida ishlatilishidir.

Mahsulot va xizmatlarni yaratib, ularni ishlab chiqarishdan iste’molga yetkazib berish uchun zarur bo’lgan barcha moddiy, nomoddiy vositalar, ashyolar va ish kuchi iqtisodiy resurslarni tashkil etadi.

Mehnat resurslari — inson resurslari kishilarning mehnat qilib, ishlab chiqara olish qobiliyatidan, ishbilarmon bo’lish, xo’jalik faoliyatini boshqara bilish qobiliyatidan iborat bo’ladi.

Iqtisodiy tanlov qoidasi mavjudki, unga binoan kishilar o’z ehtiyojini qondirish uchun cheklangan resurslarni o’zlari uchun iqtisodiy jihatdan eng foydali bo’lgan faoliyat uchun sarflaydilar.

Топшириқлар

1. Матнни диққат билан ўқиб чиқинг ва лотин ёзувида кўчиринг:

Иқтисодиёт назарияси — иқтисодиёт қонун-қоидаларини ва ривожланиш принципларини ўрганувчи умумиқтисодий фанлар туркумига кирувчи назарий фан. Иқтисодиёт назарияси ҳориж мамлакатларида «Экономикс», «Экономика» ва «Политэкономия» номлари билан, МДҲ мамлакатларида «Иқтисодиёт назарияси», «Экономикс» номи билан юритилади.

Иқтисодиёт назариясининг предмети — бу кишиларинг чекланган иқтисодий ресурслар шароитида муқобил хўжалик юритиш асосида ўз эҳтиёжини қондиришга қаратилган хатти-ҳаракатлари, буларни белгиловчи иқтисодий шарт-шароитлар ҳисобланади.

Иқтисодий категориялар — бу иқтисодни ўрганишда қўлланадиган тушунчалар бўлиб, улар реал иқтисодий воқеликнинг илмий ифода этилишидир.

Иқтисодий қонунлар— иқтисодий жараёнларнинг турли асосий тамойиллари ўртасидаги муҳим такрорланиб ва юзага келиб турадиган узвий, иқтисодий заруратни тақозо этувчи сабаб-оқибатни билдирувчи ўзаро боғланишлардир.

2. Матнни ўқинг. Сўзлардаги «й» ва «ғ» товушини ифодаловчи ҳарфларнинг ёзилишига эътибор беринг.

3. Матндан «ч» ва «ш» ҳарфлари иштирокидаги сўзларни топиб, латин алифбосида кўчиринг.

4. «ъ» белгиси билан ёзилган сўзларни матндан топиб, кўчиринг.

5. Матнда «х» ва «ҳ» ҳарфлари иштирокидаги сўзларни ёзилишига эътибор беринг.

БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИНИНГ ҚОНУН—ҚОИДАЛАРИ

Бозор — бу харидорлар билан сотувчилар ўртасидаги иқтисодий алоқалар, уларни бир-бирига боғлайдиган механизмдир.

Бозорнинг афзаллиги шундан иборатки, у чекланган ресурслар шароитида эҳтиёжларни кам меҳнат сарфлаган ҳолда ва тўлароқ қондириш имконини беради.

Бозор инфратузилмаси бозор алоқаларини ўрнатишда иштирок этувчи, яъни сотувчилар ва харидорларга хизмат кўрсатувчи институтлар, яъни фирма ва турли муассасалардир.

Бозорнинг қўлами ишлаб чиқарилган маҳсулот ва хизматларнинг миқдorigа ва уларнинг товарлилик даражасига тўғри муносабиликда бўлади.

Талаб — бу харидорнинг ёки барча харидорларнинг бозорда мавжуд бўлган нарҳда товарларни сотиб олишга тайёр бўлиши ёки сотиб олиш иштиёқидир.

Талаб қонуни шундай иқтисодий қонундирки, унга биноан товарларга талаб улар нархига тескари мутаносибликда бўлади.

Талабнинг нархга биноан эластиклиги бу нархнинг ўзгаришига жавобан талабнинг нақадар ўзгарганлигини билдиради.

Талабнинг нархга боғлиқ эластиклик коэффиценти бу талаб ҳажми ўзгаришининг нархнинг ўзгаришига бўлган нисбатидир.

Талабнинг даромадга боғлиқ эластиклиги даромаднинг ўзгаришига жавобан талабнинг нақадар ўзгарганлигини билдиради.

Товарнинг нафлилиги унинг кишилар эҳтиёжини нақадар қондира олиши, яъни истеъмолчиларда қониқиш ҳосил этишидир.

Маржинал (чекланган) нафлилик қонунига кўра талаб қондирилган сари қўшимча харид этиладиган сўнгги товарларнинг нафлилиги пасайишига мойил бўлади.

Таклиф — бу аниқ бир товар ёки товарларнинг муайян вақтда ва муайян нарх билан сотиш учун бозорга чиқарилишидир.

Таклиф қонуни шундай қонундирки, унга биноан товарлар таклифи уларнинг нархига нисбатан тўғри мутаносибликда бўлади.

Таклифнинг нархга боғлиқ эластиклиги таклифнинг нархга нисбатан нақадар ўзгаришини билдиради.

Топшириқлар

1. Матнни диққат билан ўқиб чиқиб, қуйидаги сўзларни имло-сига эътибор беринг: механизм, ресурслар, эҳтиёж, инфратузилма, яъни, мутаносиблик, эластиклик, коэффицент, истеъмолчилар, мар-жинал.

2. Қуйидаги сўзларни кирилл ёзувида кўчиринг: «Bozorning zarurligi», «Bozor infratuzilmasi», «Bozorning funksiyalari», «Bozorning tarkibiy tuzilishi», «Bozor ko‘lami», «Talab», «Talabga ta’sir etuvchi omillar», «Talab qonuni», «Talabning narxga bog‘liq elastikligi», «Talabning daromadga bog‘liq elastikligi», «Tovar nafliligining talabga ta’siri», «Taklif qonuni».

3. Матндаги «таъсир», «боғлиқ», «эластиклик», «нафлилик», «таклиф қонуни» сўзларининг ёзилишига эътибор беринг.

4. Қуйидаги сўзларни латин ёзувида кўчиринг: «Бозор инфратузилмаси», «Бозорнинг функциялари», «Бозорнинг таркибий тuzилиши», «Бозор кўлами», «Талаб ва таклиф».

BOZOR TIZIMIDA TADBIRKORLIK

Tadbirkorlik bozor iqtisodiyotiga xos bo'lgan maxsus iqtisodiy faoliyat bo'lib, bu ishlab chiqarishni resurslar bilan ta'minlash, ularning samarali ishlashini tashkil etish yo'li bilan tovar va xizmatlarni yaratish, ularni bozorga yetkazib berish va foyda olishga qaratiladi.

Tadbirkorlik tizimi — bu tadbirkorlikka xos bo'lgan iqtisodiy munosabatlar va tadbirkorlikning huquqiy - tashkiliy sifatleri va unga siyosatning yaxlitligi, ya'ni majmuasidir.

Firma — bu tovar ishlab chiqaruvchi korxonalar. U nafaqat moddiy tovarlarni, shuningdek, xizmatlarni ham yaratadi va bozorga chiqaradi.

Firma ishini tashkil etish va yurgizib turish uchun zarur bo'lgan va foyda topishni mo'ljallagan mablag'i uning kapitali bo'ladi.

Asosiy kapital bu shunday kapitaldirki, unga mujassamlashgan bozor qiymati yaratilgan tovar va xizmatlar narxiga bir yo'la emas, balki kichik qismlarga bo'lingan holda va uzoq vaqt davomida ko'chadi hamda shu davrda egasiga qaytib keladi.

Aylanma kapital shunday kapitaldirki, uning bozor qiymati yaratilgan tovar va xizmatlarga to'laligicha va bir yo'la o'tkaziladi.

Firmaning harakati — bu tovar va xizmatlar yaratish va ularni sotish bilan bog'liq bo'lgan sarfidir.

O'rtacha xarajatlar — bu mahsulot, ish va xizmat birligi uchun qilingan sarfidir.

Marjinal xarajat — bu qo'shimcha ravishda keyingi mahsulot, ish va xizmat birligi uchun ketadigan qo'shimcha xarajattir.

Firma daromadi tovar va xizmatlari sotilishi tufayli uning ixtiyoriga kelgan pul tushumidir.

Foyda bu kapital va tadbirkorlik faoliyati uchun ular sohibiga tegadigan pul mukofotidir.

Foyda tadbirkorlik daromadi deb talqin etilganda tadbirkorning kapitali va uning qobiliyati keltirgan daromad tushuniladi.

Iqtisodiy foyda miqdori daromadga to'g'ri mutanosiblikda, xarajatlarga nisbatan esa teskari mutanosiblikda bo'ladi.

Mehnat unumdorligining ortishi xarajatlarni pasaytirganidan foydani ko'paytirish omiliga aylanadi.

Rentabellik — tadbirkorlik faoliyati unga qilingan sarfga nisbatan naqadar foyda keltirishi bo'lib, uning samaradorligini bildiradi.

Foydaning maksimumlashtirilishi rentabellik darajasi va kapital miqdoriga to'g'ri mutanosiblikda bo'ladi.

Bankrotlik — firmaning ixtiyoridagi o‘zining moddiy va pul mablag‘lari uning boshqalar oldidagi to‘lov majburiyatlarini berishga yetmay qolishi natijasida yopilib ketishidir.

Tadbirkorlik riski — bu firmaning ko‘zlagan maqsadiga erishish yo‘lida u duch keladigan iqtisodiy xavf-xatardir.

Топшириқлар

1. Матнни ўқинг «ё» ва «я» товушлари орқали ёзиладиган сўзларни топиб, ёзинг.

2. Қуйидаги сўз бирикмаларини лотин ёзувига ўгиринг: тadbirkorlik бозор иқтисодиётининг категориясидир; бизнес кенг маънода пулдан пул чиқаришга қаратилган фаолият; тadbirkorlik муайян мулкчиликка таянади; индивидуал-хусусий фирма, ширкат фирма, давлат фирмаси, акционерлик жамияти, хусусий корхоналар, унитар корхоналар, ишлаб чиқариш кооперативлари, масъулияти чекланган жамият, истеъмолчилар кооперативлари, холдинг компаниялар, амортизация ажратмаси, меъёрдаги фойда, иқтисодий фойда, омад фойдаси, ишлаб чиқаришни реструктуризациялаш, меҳнат мотивацияси, рентабеллик мониторинги, симметрик ахборот, тadbirkorlik рисқи, ишлаб чиқариш рисқи, молия рисқи, тижорат рисқи.

3. Луғат дафтарингизга лотин ёзувида кўчиринг:

Индивидуал — якка тарзда.

Корпоратив — гуруҳ таркибидаги.

Индустриал бизнес — бу саноат, қурилиш, алоқа ва транспорт соҳасидаги тadbirkorlik бўлиб, унинг асосини саноат фирмалари ташкил этади.

Агро бизнес — бу қишлоқ хўжалигидаги тadbirkorlik бўлиб, унинг асосини фермер хўжалиги ташкил этади.

Сервис бизнеси — бунга тиббиёт, таълим, шоу (томоша), спорт, туризм (сайёҳлик), қимор (казино, автомат ўйинлари), маданий ва маиший хизмат кўрсатишга оид бизнес турлари киради.

Тadbirkorlik иерархияси — тadbirkorlarнинг ўз мартабасига қараб ўрин эгаллаши. Улар қуйи, ўртача, юқори ва олий табақаларга ажралади.

Локализациялаш — маҳаллийлаштириш.

Партнёрлик — шерикчилик.

Акционерлар — акция эгалари (ҳиссадорлар)

Дивидент — улуш.

Рентабеллик — фойдалилик даражаси.

Банкротлик — фирманинг тугатилиши-ёпилиши унинг сотиб юборилиши ёки бошқа фирмага қўшилиб кетишини билдиради.

4. Матндан «я», «з», «с», «й», «х», «ш», «ф», «ё» харфлари орқали ёзиладиган сўзларни топиб, кўчиринг.

БОЗОР НАРХЛАРИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ

Нарх — бозор алоқаларининг асосий иқтисодий воситаси бўлиб, товар ва хизмат бирлигини сотиб олиш учун тўланадиган пул миқдорини билдиради.

Шу нарса қонунийки, товарнинг нафлилиги қанча юқори бўлса, унинг нархи ҳам шунча баланд бўлади ва аксинча.

РАҚОБАТНИНГ МОҲИЯТИ

Рақобат — бозор иқтисодиёти иштирокчиларининг ўз манфаатларини юзага чиқариш учун бир-бири билан курашуви, уларнинг ўзаро беллашувидир.

Рақобат қонуни — бозор тизимининг шундай иқтисодий қонунидирки, унга кўра иқтисодиёт субъектларининг ўз мақсадлари йўлидаги ўзаро кураши муқаррар бўлади, бу кураш бозорга хос усулларда олиб борилади ва субъектларни иқтисодий жиҳатдан сайланиб олинишини юзага келтиради.

Мукамал рақобат — бу эркин бозордаги кўпчиликдан иборат сотувчилар ва харидорларнинг ҳар бири чекланмаган ҳолда бозор қонун-қоидаларига биноан ва бир хил усул билан олиб борадиган рақобатдир.

Рақобатли иқтисодиёт муайян ресурслар шароитида улардан максимал миқдорда товар ва хизматлар ишлаб чиқарилишини таъминлашга мойил бўлади.

Агар рақобатчи фирманинг олган даромади унинг ўзгарувчан харажатларини қоплашга етмай қолса, у ўз фаолиятини вақтинча тўхтади.

Номукаммал рақобат — бу монополиялар бозорида озчиликдан иборат сотувчилар ва харидорларнинг чекланган тарзда ва хилма-хил усуллар билан юз берадиган рақобатидир.

Соф монополия дегани ишлаб чиқариш ва товарлар таклифини ягона, яъни ҳеч бир рақиби йўқ компания қўлида бўлишини билдиради.

Монопол ҳокимият фирмаларнинг рақобатлашув даражасига тескари мутаносибликда, ўзаро келиша олишига эса тўғри мутаносибликда бўлади.

Монопол нарх ўрнатилганда харидор ютуғи монополия ютуғига айланади, бундан монопол устама фойда ҳосил бўлади.

Рақобатбардошлик — бу рақобатга чидамли бўлиш, унда голиб келиш қобилиятига эга бўлишдир.

Рақобатбардош товар — бу ўз сифати, нархи ва сотилиш шарт-шароитига биноан харидорларга маъқул бўлганидан бозор кўтарадиган товардир.

Топшириқлар

1. Матнни диққат билан ўқиб чиқинг ва қуйидаги сўзларни лотин ёзувида кўчиринг: нарх, хизмат, пул, қонуний, товар, нафлилик, рақобат, рақобатбардошлик, субъектлар.

2. Матндан «қ», «м», «н», «й», «я», «х», «з» ҳарфлари ишлатилган сўзларни топиб, лотинчага ўгириб ёзинг.

3. «у», «ч» ҳарфлари билан ёзилган сўзларни топиб, кўчиринг.

4. Матндаги қуйидаги сўз бирикмаларини кирилл ёзувига кўчиринг: bozor narxi, narx funksiyalari, narxga ta'sir etuvchi omillar, narxlarning quyi va yuqori chegarasi, narx diversifikatsiyasi, narx darajasi, monopol bozor narxlari, raqobat, hamkorlik, raqobatlashuv usullari, monopolistik raqobat, bozor hokimiyatining koeffitsiyenti, raqobat strategiyasi, raqobatbardoshlik, antimonopol siyosat.

ТАДБИРКОРЛИК

Тадбиркор — ўзининг маълум бир миқдордаги молиявий маблағини таваккал қилган ҳолда бозорга янги ғоя, маҳсулот, хизмат ва ишлар билан кириб борувчи ишбилармон шахсдир.

Тадбиркорлик ва бизнес тушунчалари мазмунан бир-бирига

яқин. У кишиларнинг ишбилармонлик фаолиятдан келиб чиққан муносабат бўлиб, бирон-бир унумли иш, фаолият билан боғлиқликни англатади.

Бизнес билан боғлиқ шахс бизнесмен дейилади. Бизнес (business) — инглизча сўз бўлиб, «бизнес — иш, мен — одам» деган маънони англатади. Демак, бизнес умумиқтисодий атама сифатида хўжалик субъекти иқтисодий қизиқишларидан иборат фаолият доирасини ифодалайди ва ишлаб чиқаришни ташкил қилишдан иборат фойдали маҳсулотлар яратиш ҳамда хизматлар кўрсатиш тизимидан иборатдир.

Тадбиркорлик фаолияти натижалари хусусий мулк ва мулкчилик муносабатларининг шаклланиши билан юзага келиб, тараққий этган бўлса-да, унинг том маънодаги моҳияти замонавий бизнеснинг қарор топишида иқтисодий эркинлик асосида тадбиркорлик олиб боришда яққол намоён бўлади.

Бизнес — бу фойда (даромад) олиш билан боғлиқ бўлган унумли фаолият ёки шахсий фойда (даромад) топиш борасидаги жараёнлардир. Бизнес фаолияти билан шуғулланувчилар бизнесменлар ёки ишбилармон тадбиркорлар деб юритилади.

Сўнги йилларда Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ривожланиши давлат иқтисодий сиёсатининг муҳим йўналишларидан бири бўлиб қолмоқда.

Топшириқлар

1. Матнни ўқинг, «Тадбиркор» — «Тадбиркорлик» — «Бизнесмен» сўзларининг ёзилишига эътибор беринг.

2. Матнни лотин ёзувида тўлиқ кўчиринг.

3. Қуйидаги луғатни лотин ёзувида кўчиринг:

Бизнес (инглизча — business) — фойда берадиган иқтисодий фаолият — ҳар қандай даромад ёки бошқа шахсий фойда келтирадиган исталган фаолият тури.

Бизнесмен (инглизча — businessman) — коммерсант, даромад ёки бошқа шахсий фойда келтирадиган иқтисодий фаолиятнинг исталган қонуний тури билан шуғулланувчи тадбиркор.

Бизнес-режа (инг.- business - plan) - тижорат ташкилотининг келажак аспекти ифодаланадиган, ҳамма муаммоларини таҳлил қиладиган ва бу муаммоларни ҳал қилиш усуллари белги-

лаб бериладиган хужжат.

Тадбиркор (инг. businessman entrepreneur) - бозор иқтисодиётига асосланган, замонавий, ижтимоий-иқтисодий жамият ҳаётидаги марказий фигуралардан бири бўлиб, хўжалик фаолияти билан мустақил, ижодий шуғулланувчи шахс - тадбиркорни фаолият кўрсатишга ундовчи куч — бу унинг ўша характердан оладиган даромадидир.

Тадбиркорлик — пул топиш мақсадида ва масъулиятни зиммага олган ҳолда бирон иқтисодий фаолият билан шуғулланиш; ташаббускорона ва антибюрократик хўжалик фаолияти услуги; муттасил янги имкониятлар қидириш, маҳоратни ишга солиб, қўйилган вазифаларни бажариш учун турли манбалардан ресурсларни жалб этиш ва ундан фойдаланишга асосланади.

Суғуртачи (инг. insurant) — суғурта фаолияти амалга ошириш учун яратилган (суғурта ташкилотлари ва ўзаро суғурталаш жамиятлари) ва қонун томонидан белгиланган тартибда суғурта фаолиятини амалга ошириш учун лицензия олган, қонун томонидан назарда тутилган ихтиёрий ташкилий ҳуқуқий шаклдаги юридик ёки жисмоний шахс.

Аудит (лот. audit – у эшитяпти; инг. audit) — компания фаолиятининг аудитор томонидан текширилиши.

Аудитор (лот. auditor-эшитувчи) - аудиторлик фаолияти билан шуғулланиш учун белгиланган тартибда ҳуқуққа эга бўлган мутахассис.

Банк (итал. banco- алмаштириш дўкони; инг. bank) – молиявий корхона бўлиб, у вақтинча бўш бўлган пул маблағлари (қўйимлар, омонатлар)ни ўзида сақлайди, иқтисодиёт объектларига кредит (заём, ссуда)лар беради, корхоналар, муассасалар ёки алоҳида шахслар билан ўзаро тўловлар ва ҳисоб-китобларда воситачилик қилади, мамлакатда пул муомаласини (жумладан, янги пуллар чиқарилиши - эмиссиясини) тартибга солиб, бошқаради.

TALABANING YO‘LDOSHI

TALABANING LUG‘ATI

Hurmatli talabalar! Ushbu uslubiy qo‘llanma talabalik yillarigizda sizning eng yaqin yo‘ldoshingiz, maslahatdoshingiz bo‘ladi.

Sizga oliy ta‘lim muassasasining tuzilishi, uning boshqarish tizimidagi bo‘g‘inlari, ularning har birining o‘quv jarayonida tutgan o‘rni va roli, ta‘lim olish davomida Siz rioya qilishingiz zarur bo‘lgan tartib-intizomning eng asosiy qoidalari va shu kabi masalalar ustida qisqacha to‘xtalib o‘tamiz. Albatta, o‘qish davomida oliy ta‘lim muassasalariga taalluqli bo‘lgan, uning mazmuni va mohiyatini ifodalaydigan tomonlari bilan to‘laroq tanishib olish imkoniyatiga ega bo‘lasiz. Lekin taqdim etilayotgan ma‘lumotlar Sizni yangi sharoitga, oliy ta‘lim muassasasidagi mavjud sharoitga tezroq ko‘nikib ketishingizga yordam beradi, deb ishonamiz.

Oliy ta‘lim muassasalari (**universitetlar, akademiyalar, institutlar** va boshqalar) da yuqori malakali mutaxassislar tayyorlanadi.

Oliy mutaxassislik ta‘limi bakalavriat hamda magistraturaga bo‘linadi.

Bakalavriat – oliy ta‘lim yo‘nalishlaridan biri bo‘yicha puxta bilim beradi, o‘qish muddati kamida to‘rt yil bo‘lib, oliy ma‘lumot va tayanch mutaxassislik diplomini olish bilan tugaydi.

Magistratura — aniq mutaxassislik bo‘yicha bakalavriat negizida kamida ikki yil davom etadigan oliy ta‘lim bo‘lib, undagi tahsil yakuniy kvalifikatsion davlat attestatsiyasi va magistrlik dissertatsiyasini himoya qilish bilan nihoyasiga yetkaziladi.

Aspirantura — magistrlik negizida 3 yil davom etadi va nomzodlik dissertatsiyasini himoya qilish hamda tanlangan mutaxassislik bo‘yicha «fan nomzodi» ilmiy darajasini olish bilan yakunlanadi.

Doktarantura – fan nomzodi ilmiy darajasi negizida 3 yil davom etadi, «fan doktori» ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiyani himoya qilish bilan nihoyasiga yetadi.

Oliy ta‘lim muassasasiga bevosita rahbarlikni uning rektori amalga oshiradi.

Rektor — lotincha «rektor» so‘zidan olingan bo‘lib, oliy ta‘lim

muassasasining rahbari degan ma'noni anglatadi. Rektor O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tayinlanadi va u, o'zi rahbarlik qilayotgan oliy ta'lim muassasasida «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» (dastur to'g'risida o'qish davomida to'liq ma'lumotlarga ega bo'lasiz) asosida ta'lim sohasidagi yagona davlat siyosatini ro'yobga chiqarishga mas'ul. Shu bilan birga rektor oliy ta'lim muassasasi faoliyatiga taalluqli kelajakka mo'ljallangan ishlarni rejalashtiradi va ularni amalga oshirishni ta'minlaydi, oliy ta'lim muassasasi vakolati doirasida xodimlar va talabalar bajarishlari majburiy bo'lgan buyruqlar chiqaradi, talabalarning o'qish sharoitlarini yaxshilashga va ularni o'z vaqtida stipendiya bilan ta'minlab turushga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshiradi.

Rektor oliy ta'lim muassasasiga rahbarlik qilishda o'z huzurida tuzilgan ilmiy kengash, o'rinbosarlari-prorektorlar, fakultet dekanlari va kafedra mudirlari faoliyatlariga tayanadi.

Ilmiy kengash – oliy ta'lim muassasasining rektor rahbarligida prorektorlar, fakultet dekanlari, yetakchi kafedra mudirlari, professor-o'qituvchilar, a'lo darajada o'qiydigan faol talabalar tarkibidan iborat jamoatchilik tashkiloti bo'lib, u ta'lim muassasasidagi o'quv, ilmiy-uslubiy, ilmiy-tadqiqot, ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy ishlarni uyg'unlashtirishga qaratilgan asosiy masalalarni muhokama etadi va ular bo'yicha qarorlar qabul qiladi. Talabalar ilmiy kengash majlisga kiritilgan masalalarning muhokamasida undagi o'z vakillari orqali ishtirok etishlari mumkin.

Prorektor so'zi «pro»-birga va «rektor» so'zlaridan tashkil topgan bo'lib, birga boshqarish ma'nosini bildiradi. Oliy ta'lim muassasalarida prorektorlar, asosan, quyidagi masalalar bo'yicha faoliyat ko'rsatadilar: **ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha prorektor; o'quv ishlari bo'yicha prorektor; ilmiy ishlar va axborot texnologiyalari bo'yicha prorektor; moliya va iqtisodiyot ishlari bo'yicha prorektor.**

Ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklar bo'yicha oliy ta'lim muassasasi tarkibida fakultetlar tashkil etiladi. Fakultetda, odatda, bakalavriyatning bir nechta ta'lim yo'nalishlari bo'yicha o'quv-tarbiya jarayoni tashkil etilishi mumkin.

Fakultet – lotincha «fakultas» so'zidan olingan bo'lib, oliy ta'lim muassasasining o'quv-ilmiy va ma'muriy bo'linmasi ma'nosini bildiradi. Fakultetni dekan boshqaradi. Fakultetda uning yo'nalishiga qarab

bir nechta kafedralar faoliyat ko'rsatishlari mumkin.

Dekan – (lot. dekanus - o'nboshi; Qadimgi Rim qo'shinida 10 ta askarning boshlig'i) oliy ta'lim muassasasida fakultetning o'quv, ilmiy va tarbiyaviy ishlari rahbari. Fakultet dekanining ma'naviyat va ma'rifat masalalari hamda o'quv ishlari bo'yicha o'rinbosarlari bo'ladi. Dekanning idorasi dekanat deb ataladi. Dekanat oliy ta'lim muassasasining talabalar bilan ishlaydigan asosiy bo'linmasidir. Dekan quyidagi vazifalarni bajaradi:

— fakultet doirasida ilmiy kengashga rahbarlik qiladi va talabalar ilmiy-tadqiqot ishlari kengashi faoliyatini nazorat qiladi;

— fakultetning o'quv-tarbiyaviy, ilmiy-uslubiy, ilmiy-tadqiqot ishlariga bevosita rahbarlik qiladi;

— o'quv reja, o'quv dasturlari va boshqa me'yoriy hujjatlar bajarilishini ta'minlaydi;

— kafedralararo ilmiy-uslubiy, ilmiy-amaliy majlislar va konferensiyalarni tashkil qiladi va o'tkazadi;

— o'quv jarayoni jadvali tuzilishiga rahbarlik qiladi;

— o'quv jarayonida talabalarning davomati va o'zlashtirishini nazorat qiladi, ularning bilim darajasini reyting tizimi asosida baholashni tashkil qiladi;

— o'quv jarayoniga yangi pedagogik o'quv texnologiyalarni joriy etish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqadi va amalga oshiradi;

— talabalarni kursdan kursga o'tkazish, akademik ta'tillar berish, davlat attestatsiyasiga qatnashish va bitiruv ishlarini himoya qilishga tegishli buyruqlar tayyorlaydi;

— o'rnatilgan tartibda talabalarni stipendiyalarga tavsiya etadi va talabalar turar joyidan joy beradi;

— fakultetni avval bitirganlar bilan aloqa o'rnatadi, ularning amaliy faoliyati davomida to'plagan ijodiy tajribalarini o'rganadi va ularni kadrlar tayyorlash sifatini oshirishda qo'llaydi;

— iqtidorli va o'qishda alohida yutuqlarga erishgan talabalarga zaruriy sharoitlar yaratib beradi;

— talabalarning mustaqil ishi uchun sharoit yaratadi va uning nazoratini tashkil etadi;

— ta'lim-tarbiya sifatini yanada oshirish maqsadida talabalarning ota-onalari, vasiylik, jamoatchilik kengashlari a'zolarini bu ishga jalb qiladi;

— talabalarni guvohnoma, reyting daftarchasi, boshqa hujjat va

ma'lumotlar bilan ta'minlaydi.

Oliy ta'lim muassasasida ta'lim yo'nalishlari o'quv rejasidagi fanlar bo'yicha mashg'ulotlar tegishli kafedralar tomonidan amalga oshiriladi.

Kafedra – (yunoncha kathedra – stul, o'rindiqlik – minbar, unga ko'tarilib ma'ruza o'qiladi, nutq so'zlanadi va auditoriya oldida chiqish qiladi);

Oliy ta'lim dasturidagi o'zaro bog'liq fanlarni o'qitish va soha bo'yicha ilmiy va ilmiy-uslubiy tadqiqotlar o'tkazuvchi bo'linma. Kafedralar umumta'lim, umumkasbiy yoki ixtisoslik yo'nalishlari bo'yicha tashkil etiladi. Kafedra oliy ta'lim muassasasining boshlang'ich va asosiy o'quv–ilmiy markazidir. Kafedrani uning mudiri boshqaradi.

Kafedra mudiri:

— davlat ta'lim standartlariga muvofiq ishlab chiqilgan o'quv reja va dasturlar asosida muayyan fanlar bo'yicha o'quv jarayonini yuqori darajada ta'minlashga mas'ul;

— katedrada o'tkazilayotgan ilmiy, ilmiy-uslubiy ishlarni boshqaradi;

— talabalar bilimi va ko'nikmalarining monitoringini olib boradi;

— darslarga o'zaro tashriflarni va ochiq leksiylarni tashkil qiladi va tahlil etadi;

— ta'lim yo'nalishlari bo'yicha kadrlarga buyurtma beruvchi korxonalar va tashkilotlar bilan uzviy aloqa o'rnatadi va hamkorlikda ish olib boradi;

— fanlar bo'yicha o'quv jarayonining adabiyotlar bilan taminlanishini tashkil etadi.

Katedrada professor, dotsent, katta o'qituvchi va assistentlar faoliyat ko'rsatadi.

Professor (lot. Professor - murabbiy) — ilmiy unvonli, oliy ta'lim muassasasida asosiy nazariy mashg'ulotlar (leksiylar)ni olib boruvchi hamda ilmiy-tadqiqot ishlariga rahbarlik qiluvchi yuqori malakali o'qituvchi.

Dotsent (lot. Docens - o'qitayotgan) – tegishli ilmiy unvonli, fanlar bo'yicha nazariy va amaliy darslar, ilmiy tadqiqotlar olib boruvchi yetakchi o'qituvchi.

Katta o'qituvchi — ko'p yillik ilmiy-pedagogik ish tajribasiga ega bo'lgan, odatda, ilmiy darajasi bo'lmagan o'qituvchi.

Assistent (lot. assistent – qatnashayotgan, yordamlashayotgan) –

professor yoki dotsent rahbarligi ostida talabalar bilan laboratoriya va amaliy mashg'ulotlarni o'tkazuvchi o'qituvchi. U kafedraning ilmiy-tadqiqot, ilmiy-uslubiy ishlarida ishtirok etadi.

Kafedra o'qituvchilari ma'ruza darslarni ikki va undan ko'p guruhlarni birlashtirib, amaliy mashg'ulotlarni bir akademik guruhda, laboratoriya darslarini kichik guruhlarda o'tkazadilar. Talabalarning davomati, bilimi va ko'nikmalarini baholaydilar va barcha ma'lumotlarni dekanatga taqdim etadilar.

O'quv guruhlari dekanat tomonidan ta'lim yo'nalishlari (mutaxassisliklari) va o'qitish tillari bo'yicha talabalar sonidan kelib chiqqan holda tuziladi.

Har bir guruhda dekanat bilan kelishilgan holda guruh sardori saylanadi. Guruh sardori guruh a'zolari va dekanat o'rtasidagi aloqalarni amalga oshiradi.

Har bir o'quv guruhiga dekanat tomonidan murabbiy (kurator) birlashtiriladi.

Kurator lotincha «curator» so'zidan olingan bo'lib, biror ish, biror shaxs, biror narsa ustidan nazorat olib borish topshirilgan homiy kurator deb yuritiladi. Oliy ta'lim muassasasida guruh murabbiysi talabalar bilan ma'naviy-ma'rifiy, tarbiyaviy ishlarni olib boradi, yakkama-yakka suhbatlar o'tkazadi, hayotiy maslahatlar beradi, zarur bo'lgan hollarda talabalarning ota-onalari bilan bog'lanadi, o'z faoliyati to'g'risida dekanatga muntazam ravishda hisobot berib boradi.

O'qitish muddati talabalar tomonidan o'quv reja va dastur o'zlashtirilishi uchun belgilangan me'yoriy muddatdir. **Bakalavriat uchun bu kamida 4 yil, magistratura uchun kamida 2 yil.** O'quv jarayoni o'quv yillari bo'yicha amalga oshiriladi.

O'quv yili – 2 sentabrdan 30 - iyungacha bo'lgan oliy ta'lim muassasasining faoliyat davri. O'quv yili, odatda, ikki o'quv semestriga bo'linadi.

O'quv semestri — oliy ta'lim muassasasida o'quv yilining yarmini tashkil etuvchi, o'zaro bog'liq fanlarning ma'lum majmuyini o'zlashtirishga mo'ljallangan va ular bo'yicha yakuniy nazorat bilan tugallanadigan qismi.

O'quv semestri davomida o'quv rejasi asosida tuzilgan dars jadvaliga muvofiq leksiylar, laboratoriya va amaliy mashg'ulotlar, seminarlar va boshqa auditoriya mashg'ulotlari o'tkaziladi.

O'quv rejasi — tegishli yo'nalish va mutaxassisliklar bo'yicha

o'qitiladigan o'quv fanlari va kurslarining tarkibini hamda ularning o'quv semestri bo'yicha hajmini soatlarda belgilaydigan me'yoriy hujjat.

Dars jadvali — oliy ta'lim muassasasida har o'quv semestri bo'yicha o'quv haftasida (olti kunlik) muayyan fanlar o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish ketma-ketligini belgilaydigan hujjat. Dars jadvali, odatda, fakultet dekani tomonidan tasdiqlanadi.

Leksiya — o'qish, o'qituvchining ijodiy tavsifidagi auditoriyada o'quv rejasi bo'yicha o'tkaziladigan nazariy dars mashg'ulotidir.

Zarur hollarda o'qituvchi tegishli mavzu bo'yicha darsdan oldin qo'shimcha materiallar tarqatishi mumkin.

Laboratoriya ishlari yoki amaliy mashg'ulot nazariy bilimlarni chuqur o'zlashtirish va mustahkamlashga qaratilgan auditoriyadagi o'quv mashg'ulotlaridir.

Seminar (lot. seminarium - ko'chirib o'tkazish) - talabalarni mustaqil ta'lim olish, mustaqil fikrlash va ijodiy tayyorlash uchun mo'ljallangan, ularning fan bo'yicha bilimlarini chuqurlashtirish va kengaytirishga qaratilgan auditoriya o'quv mashg'ulotlarining turi.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning haftalik yuklamasi 54 soatni tashkil qiladi. Bulardan 32 soati – auditoriya mashg'ulotlari, 22 soati auditoriyadan tashqari mustaqil ish.

Mustaqil ish — nazariy o'qitishning mustaqil tarzda tashkil qilish shakli. Bunda talabalar o'quv va ilmiy adabiyotlar bilan ishlaydi, shu jumladan, internet vositasida o'z sohasi bo'yicha korxonalarda, ilmiy muassasalarda, laboratoriyalarda bilim va ko'nikmalarni mustaqil ravishda oshiradi.

Ta'lim dasturining ma'lum bir qismi tugallangach, odatda, bahorgi semestr yakunida malakaviy amaliyot o'tkaziladi.

Malakaviy amaliyot—nazariy bilimlarni mustahkamlash, amaliy ko'nikmalar hosil qilish uchun o'tkaziladi. Malakaviy amaliyot tajribali o'qituvchi rahbarligida, yirik korxonada va muassasalarda o'tkaziladi. Malakaviy amaliyot natijalari bo'yicha talaba hisobot yozadi va uni maxsus komissiyada himoya qiladi.

Har bir oliy ta'lim muassasasi o'zining kutubxonasiga ega.

Kutubxona – darslik va boshqa o'quv adabiyotlaridan jamoatchilik foydalanishini tashkil etuvchi madaniy-ma'rifiy va axborot markazi.

Kutubxona xizmatlaridan oliy ta'lim muassasasida o'qiyotgan barcha talabalar foydalanish huquqiga ega. O'qish jarayonida har bir talaba

o'ziga zarur bo'lgan o'quv adabiyotlarni belgilangan ma'lum muddatda olishi mumkin. Zarur adabiyot bilan tanishib chiqish uchun kutubxona tarkibidagi o'quv zallaridan foydalanish mumkin.

Stipendiya (lot. stipendium - to'lov, maosh) — davlat oliy ta'lim muassasasining kunduzgi bo'limda yaxshi baholar bilan o'qiyotgan talabalarga muntazam (har oyda) to'lab boriladigan pul. Stipendiyalar miqdori va to'lash tartibi tegishli Nizom orqali belgilanadi.

Топшириқлар

1. Луғатни диққат билан ўқинг, «ф», «г», «х», «х», «ё», «я», «ю», «с», «ц», «к», «к», «ч», «ш» товушларини ифодаловчи ҳарфлар бирикмаси билан ёзилган сўзларни кирилл ёзувида кўчиринг.

2. Университет, факультет, доцент, ассистент, семестр, лекция, лаборатория, малакавий амалиёт, кутубхона, қироатхона, стипендия сўзларини лотин ва кириллда ёзишни машқ қилинг.

3. Иқтисодий таълимга оид луғат тузинг.

YOSH DO'STIM!

Aziz talabalar! Siz hayotingizning eng asosiy, eng nozik pog'onasida turibsiz, chunki kelgusi hayotingiz, jamiyatdagi o'rningiz bugungi xatti-harakatingizga bog'liq bo'ladi.

Kasbingizni to'g'ri tanlagan bo'lsangiz, unga mehr va muhabbat bilan qarasangizgina, kelgusi mehnatingiz zavqi va samarasi Sizga yor bo'ladi. Faqat shundagina siz insoniyatga, jamiyatimizga foyda keltira olasizlar.

Siz bugun oliy ta'lim dargohiga birinchi qadamni qo'ydingiz. Sizlarni yosh niholga o'xshatsa bo'ladi. Nihol o'z vaqtida mehr bilan avaylab parvarish qilinsa, u vaqti kelib katta baquvvat daraxtga aylanadi. Inson ham xuddi shunday. Sizning bilimingiz, fikrlashingiz, dunyoqarashingizning yanada shakllanishi oliy ta'lim dargohida ta'lim olayotgan vaqtga to'g'ri keladi.

Siz talabalik yillari davomida eslatmada keltirilgandan ko'ra bir necha hissa ko'proq ma'lumotlarga ega bo'lasiz. Shunga qaramay, mana shu dastlabki bilimlar Sizning qalbingizni ona-Vatan uchun iftixor hislari bilan to'ldirishiga, Sizning unga bo'lgan farzandlik

mehringizni oshirishiga, Vatanning gullab-yashnashi va taraqqiyoti uchun sharaf bilan xizmat qiladigan malakali mutaxassis bo'lib yetishishingizga ko'maklashuviga ishonchimiz komil.

Hozirgi paytda fan va texnikaning jadal rivojlanishi yangi talablarni yuzaga chiqarayapti. Bo'lajak mutaxassis, bakalavr bu ilmiy - texnik taraqqiyotning yetakchisi. Zamonaviy tashkiliy va boshqaruv ishlari sohibi bo'lmog' i darkor. U o'ta darajada madaniyatli, elektron hisoblash texnikasidan foydalanishning faol uslublarini qo'llay oladigan va albatta, biror bir chet el tilini biladigan bo'lishi kerak. Ushbu xususiyatlarni hisobga olgan taqdirda oliy o'quv yurtimizning ta'lim va tarbiya sohasida asosiy maqsadi: mamlakatga yuqori malakali mutaxassislar yetkazib berish bilan bir qatorda ularni institutni tugatgandan keyin ham o'z ustilarida mustaqil ishlashga odatlanishni o'rgatish hisoblanadi. Bu maqsadni amalga oshirish yo'lida muhim vazifa – talabalarning tarbiyalashning samarali usullarini ishlab chiqish bo'lib hisoblanadi.

Oliy ta'lim muassasasida professor-o'qituvchilar talabalarga mustaqil fikr yuritish, ilmiy-tadqiqot ishlari bilan shug'ullanish uslubiyotini ham o'rgatadilar.

O'quv jarayoni talabalarning tarbiyalashning asosi hisoblanadi. O'quv jarayoni o'z navbatida ishlab chiqarish bilan bog'langan holda olib borilishi lozim. Chunki zamonamizning e'tiborli xususiyatlaridan biri fan va ishlab chiqarishning tobora yaqinlashuvi, bir-biriga bog'liqligining o'sishidir. Moddiy ishlab chiqarish jarayonida aqliy va jismoniy mehnat o'zaro bog'lanib, ular orasidagi farq yo'qola boshlaydi. Shunday ekan, talabalarda mehnatsevarlik xususiyatini shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

TALABALARNING HUQUQ VA BURCHLARI

Oliy ta'lim muassasasiga qabul O'zbekiston Respublikasi Oliy o'quv yurtlariga qabul qilish to'g'risidagi Nizomga asosan umumiy - o'rta, hunar – texnik, o'rta maxsus (akademik-litsey va kasb-hunar kolleji) ma'lumotiga ega bo'lgan shaxslarning arizasi va test tanloviga asosan davlat granti hamda shartnoma to'lovi – kontrakt asosida amalga oshiriladi.

Rektorning buyrug'i asosida o'qishga qabul qilingan shaxslar oliy ta'lim muassasasi **talabasi** bo'lib hisoblanadi. Ularga talabalik guvohnomasi va reyting daftarchasi beriladi.

TALABALAR QUYIDAGI HUQUQLARGA EGA:

— zamon talabiga javob beradigan fan-texnika va madaniyat sohasidagi bilimlarni egallash;

— oliy ta'lim muassasasini boshqarish bulimlari va jamoat tashkilotlari orqali oliygoh faoliyatidagi muhim masalalar muhokamasi va yechilishida ishtirok etish;

— darsxonalar, kutubxonalar, o'quv - ilmiy tajribaxona, o'quv – texnika vositasi, madaniyat saroyi va dam olish joylaridan bepul foydalanish;

— barcha ilmiy – tekshirish ishlari, konferensiya simpoziumlarda qatnashish, o'z ilmiy ishlari natijalarini chop ettirish;

— o'quv fanlaridan tashqari (tanlangan mutaxassisligi bo'yicha) institutda o'tiladigan istagan fanni shartnoma asosida o'rganish;

— ma'muriyat tomonidan chiqariladigan buyruq va farmoyishlar ustidan amaldagi qonunchilik asosida shikoyat qilish va boshqalar.

TALABALARNING BURCHLARI

— o'z mutaxassisligi bo'yicha chuqur nazariy va ilmiy-amaliy bilimlarni egallash;

— O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi, Respublika Prezidenti Islom Karimovning asarlari, nutq va maqolalari, milliy g'oya, xalqimizning boy ma'naviy merosi, qadriyatlarini, madaniyati, xalqimizning boy ma'naviy merosi, qadriyatlarini, madaniyati, falsafasini chuqur o'rganish va shu asosda **milliy g'urur, iftixor, vatanparvarlik tuyg'ularini** o'zlarida shakllantirish va tarbiyalash;

— o'zlarining axloqiy, g'oyaviy- siyosiy, ilmiy, madaniy saviyasini, faol grajdanlik pozitsiyasini tinmay oshirish va takomillashtirish;

— kishilar orasida ommaviy-madaniy, tarbiyaviy ishlar olib borish ko'nikmalarini hosil etish va tarbiyalash;

— o'quv mashg'ulotlariga doimiy ravishda qatnashish, barcha o'quv dasturlarida mo'ljallangan o'quv tarbiyaviy, ilmiy ishlar topshiriqlarini o'z vaqtida bajarish;

— ta'lim muassasasi va talabalar turar joyida joriy etilgan ichki tartib - qoidalarga to'la rioya qilish;

— ta'lim muassasasi sha'ni, obro'yini saqlash uchun kurashish, jismonan sog'lom, aqlan yetuk, ruhan tetik, barkamol, tashabbuskor,

tadbirkor va bunyodkor, mustaqil Vatan oldidagi, istiqlol oldidagi mas'uliyatni chuqur his eta oladigan, o'zligini anglab yetgan, ilg'or, teran, kuchli ilmiy tafakkurga, o'tkir, ijtimoiy–siyosiy tuyg'uga ega bo'lgan fidoyi mutaxassis bo'lib yetishish.

Топшириқлар

1. «Ёш дўстим» матнини диққат билан ўқиб чиқиб, «з», «г», «к», «ч», «ш» товушини ифодаловчи ҳарфлар бирикмаси билан ёзилган сўзларни кирилл ёзувида кўчиринг.

2. «Талабаларнинг ҳуқуқ ва бурчлари», «Талабалар қуйидаги ҳуқуқларга эга», «Талабаларнинг бурчлари» матнини кирилл ёзувига ўғиринг.

3. Матндаги ўқишга, таълим, маълумотга, тўлови, ечилишида, чоп эттириш, фармойишлар сўзларининг лотин ва кирилл ёзувидаги имло қоидаларига эътибор беринг.

ТА'ЛИМ ОЛИШ ТАРТИБИ

Har jihatdan yetuk insonlarni tarbiyalash milliy mafkuraning eng dolzarb vazifasidir. Chunki, milliy taraqqiyot, huquqiy davlat yo'liga chiqib, istiqlolning mashaqqatli va mas'uliyatli dovonidan o'tayotgan Vatanimiz ravnaqining poydevori ilg'or, kuchli ilmiy tafakkur va sog'lom ruhiyatning shakllanishi va rivojlanishidan boshlanadi.

Mantiqan zukko, aqlan dono va tadbirkor, ruhan tetik, barkamol insonlarga istiqlolimizning istiqbolini belgilaydilar.

Ilm mehnat talab etuvchi sohadir. Lekin qunt bilan saboq olish mo'jizalar yaratishga qodirdir! Ilm xazinasining kaliti hamisha yoshlarniki. Buning uchun ular buyuk iroda, sof vijdon, halol mehnat bilan ilm tomon yo'l ochadilar.

Oliy ta'lim muassasasidagi fanlarni ikki asosiy qismga bo'lish mumkin:

1) ijtimoiy gumanitar fanlar – bular sizning dunyoqarashingizni shakllantiradi.

2) mutaxassislik fanlari – Siz tanlagan kasbni, mutaxassislikni o'zlashtirish, yetuk mutaxassis kadr bo'lib yetishishingizga ko'maklashuvchi eng asosiy vosita hisoblanadi.

Dars tartibi:

- har bir dars 80 daqiqa davom etadi va bu bir juftlik ikki akademik

o'quv soatini tashkil etadi.

Dars turlari:

Ma'ruza, amaliy (seminar mashg'ulot), laboratoriya mashg'uloti.

Yuqori kurs talabalari ba'zi fanlardan **kurs ishi** bajaradilar va nihoyat bitiruvchilar davlat imtixonlari topshiradilar, **diplom ishi** yozib uni himoya qiladilar.

Mustaqil ish — nazariy o'qitishning mustaqil tarzda tashkil qilish shakli. Bunda talabalar o'quv va ilmiy adabiyotlar bilan ishlaydi, shu jumladan, internet vositasida o'z sohasi bo'yicha korxonalarda, ilmiy muassasalarda, laboratoriyalarda bilim va ko'nikmalarni mustaqil ravishda oshiradi.

Darsni o'zlashtirish darajasi **joriy nazorat** bilan aniqlanadi. Bu talabaning har bir fan uchun tayyorlangan nazorat varaqasida qayd qilinadi. Bir necha mavzu o'tilgandan so'ng **oraliq nazorat** orqali talabalar bilimi aniqlanadi. Semestr oxirida fanni o'zlashtirish **yakuniy nazorat** bilan aniqlanadi.

TA'LIM OLISH OMILI

1. Darsda o'tiladigan mavzuni puxta o'zlashtirish uchun eng birinchi shart **talabalarning intizomi, darsga layoqati**, o'qituvchiga e'tiqodidir. Buning uchun:

— dars qoldirmaslik;

— darsga kech qolmaslik;

- darsga oldinroq kelib, auditoriyada, o'z o'rnini egallab, darsga kerakli jihozlarni tayyorlab, o'tgan mavzuni ko'zdan kechirib, bo'lajak mashg'ulotlarga tayyor bo'lish.

2. Guruh sardorlari navbatchini tayinlab, doska tozaligini, bo'r va latta mavjudligini tekshirsa, darsning unumli o'tishiga hissa qo'shgan bo'ladi.

Darsga qatnashganda, albatta, har bir talaba o'quv qurollarini o'zi bilan keltirmog'i zarur (ya'ni: ma'ruza darsida konspekt daftari, ruchka-qalam, maxsus darslarda esa chizg'ich, o'chirg'ich, chizmachilik asboblari va boshqa talab qilinadigan asboblari).

Darsda fikrni yig'ib o'tirmoq kerak. O'tilayotgan mavzuni chuqurroq tushinib olishga harakat qilmoq zarur. Odatda, darsda 30 foiz bilimlar o'zlashtiriladi. Ammo insonning qobiliyati, imkoniyati keng. Agar talaba o'zini darsga tayyorlab, butun fikrini yig'ib tinglasa,

o'zlashtirishini 70-80 foizgacha yetkazishi mumkin.

Darsda tushunmagan savollarni to'plab, dars oxirida yoki darsdan tashqari soatlarda o'tiladigan qo'shimcha darsda yoki maslahat va individual dars soatlarida o'z o'qituvchingizdan aniqlab olishga harakat qiling.

Uyga berilgan topshiriqlarni o'z vaqtida bajarishning ko'p afzalliklari bor: o'tilgan mavzularni takrorlab turing va berilgan topshiriqlarni o'z vaqtida bajarishga harakat qiling, natijada fanni o'zlashtirish ancha o'sadi.

Har bir kafedrada qo'shimcha dars jadvali mavjud. Ana shu darslarda qatnashib, tushunarli bo'lmagan yoki yecha olmagan masalalar haqida maslahat olishingiz mumkin va shu bilan o'tilgan mavzulardan tayyorgarlikni to'liq darajaga ko'tarishi mumkin.

Yuqori kurslarda ma'lum fanlardan kurs ishlari bajariladi. Bu ko'p vaqt va mehnat talab qiladigan jarayondir, shu-ning uchun bu ishlarni bajarishda kafedra tuzgan rejaga rioya qilib ishlansa, boshqa darslarga xalaqit bermaydi, semestr oxirida to'planib qolsa, qabul qiladigan o'qituvchining ham vaqti yetmay qoladi va boshqa fanlarning o'zlashtirishga ham zarari tegadi.

Nazariy darslarda o'tiladigan mavzular amaliy va laboratoriya ishlarida mustahkamlanadi. Shuning uchun, bu darslarda tegishli fanga doir darsliklar, ma'ruzalar konspekti, bajariladigan laboratoriya islarining yozilgan qisqacha mazmuni, laboratoriya ishlari uchun qo'llanma, masala va mashqlar to'plami yoki uslubiy qo'llanmasi har bir talabada bo'lishi shart.

Laboratoriya ishlarida ayni mavzuni nazariy qismi topshiriladi va bajarilgan laboratoriya ishlaridan hisobot tayyorlanadi. Bu ishlarga ball (baho) qo'yiladi.

Amaliyot darsida ayni mavzuga doir masala va mashqlar bajariladi va olingan ma'lumotlarni mustahkamlash maqsadida uyda mustaqil bajarish uchun masala va mashqlardan topshiriqlar bajariladi. Laboratoriya va amaliy darslar talabalarni mustaqil ishlashga o'rgatadi va fanni o'zlashtirishning asosiy negizini tashkil etadi. Shuning uchun bunga alohida e'tibor berish shart.

O'zlashtirishning samaradorligini oshirish uchun qo'shimcha adabiyotlardan foydalanish, laboratoriya va amaliy darsda faol qatnashish, darsda mo'ljallangan barcha topshiriqlarni bajarish shart. Guruhdoshlar bilan mavzularni muhokama qilish, vazifalarni birga tayyorlash, ko'r-

gazmali material va o'qitishning texnik vositalarini tayyorlash, ilmiy-tekshirish ishlarida qatnashish alohida samara baxsh etadi. Shu rejalarni amalga oshirish uchun kun tartibiga rioya qilish kerak. Shundagina sizdan malakali, yetuk mutaxassis kadr chiqadi.

Топшириқлар

1. «Таълим олиш тартиби» матнидаги олий таълим муассасаларидаги фанларни икки асосий гуруҳга бўлиш билан боғлиқ сўзларни лотин ва кирилл ёзувида кўчиринг.

2. «Таълим олиш омили» матнини диққат билан ўқиб, ўзлаштириш, дарс қолдирмаслик, дарсга кеч қолмаслик, қўшимча дарс, конспект, амалиёт, кўргазмали, тайёрлаш сўзларини лотин ва кирилл ёзувида кўчиринг.

BO'SH VAQTNI O'TKAZISH VA DAM OLISH

Oltindan qadrlı, javohirdan qimmat narsa – vaqtdir. Oqib ketgan suvni qaytarib bo'lmaganidek, o'tib ketgan vaqtni ham qaytarib bo'lmaydi. Shuning uchun biror soniya vaqtni bekor o'tkazmasdan foydali ish qilib qolish kerak. Vaqtning qadriga yetish va uning har bir daqiqasidan unumli va oqilona foydalanish darkor.

Dono xalqimizning: «Vaqtning qadriga yet», «Vaqtning ketdi – naqding ketdi» kabi hikmatli so'zlari ham huddi ana shu bo'sh vaqtni qadrlay olish, undan unumli foydalanishni ko'zda tutib, aytilgan hikmatlardan bo'lsa ajab emas. Oliy ta'lim muassasasidagi talabalar darsdan bo'sh vaqtda turli ishlarga jalb qilinadilar. Bu ishlar o'z maqsadi bo'yicha turli shaklda bo'ladi:

1. Darsdan tashqari ishlar:

- a) kutubxonada shug'ullanish;
- b) uyda mustaqil tayyorlanish;
- v) o'qituvchilar bilan suhbat;
- g) do'stlar bilan dars tayyorlash;
- d) to'garaklarga qatnashish.

2. Madaniy ishlar:

- a) sport bilan shug'ullanish;
- b) kino, teatrlarga borish;
- v) badiiy adabiyotlar o'qish;

- g) badiiy to'garaklarga qatnashish;
- d) jamoat ishlarida qatnashish.

3. Xo'jalik ishlari:

- a) xonani tartibga keltirish;
- b) kiyimlarni tartibga keltirish;
- v) do'stlari bilan bo'ladigan ishlar;
- g) shanbalik, navbatchilik ishlari.

TALABANING O'QUV – LABORATORIYA BINOLARIDA O'ZINI TUTISHI

Sevimli shoirimiz Abdulla Oripov o'zining bir she'rida: – Shu osmon seniki va shu ozod yurt, shu tuproq seniki, ko'zlaringga surt,- deydi.

Aziz talabalar! Shu muhtasham binolar va asbob – uskunalar sizlar uchun. Ularni asrab-avaylash sizning talabalik burchingizdir. Chinki, har biringiz shu dargohda ta'lim olasiz.

Ta'lim muassasasidagi barcha jihozlar Sizning saviyangizni oshirishga qaratilgan. Ko'p laboratoriyalarda tayyorlangan asbob-uskunalar o'qituvchilar va faol talabalar yordami bilan tayyorlangan.

Shuning uchun, bu asbob va uskunalarni asrab – avaylashga, qo'lingizdan kelsa, imkoniyatingiz bo'lsa, Siz ham o'z navbatida shunga o'xshash asbob-uskunalarni tayyorlashda o'z hissangizni qo'shishga harakat qiling.

Bulardan tashqari, OTMda Sizlarning madaniy saviyangizni oshirish maqsadida qanchadan – qancha ko'rgazmali, namunali materiallar va uslubiy qo'llanmalar institut yo'laklarida va laboratoriya devorlarida osib qo'yilgan – bular hammasi Sizlar uchun! Bularni bir necha daqiqa bo'sh vaqtingizni berib tanishib chiqsangiz ancha bahra olasiz, o'z kasbiy saviyangiz va ma'naviyatingizni boyitgan bo'lasiz. Bu ko'rgazmalarning barchasi o'qituvchilaringiz tashabbuslari bilan Sizlar uchun tayyorlangan, demak ularni asrash Sizga ham qarz, ham farzdir.

OBODONCHILIK – HAMMAMIZNING ISHIMIZ

Bizning o'quv yurtimizda ta'lim va tarbiya olayotgan har bir talaba ko'kalamzorlashtirish va obodonlashtirish ishlarida juda faol qatnashadilar. Har bir guruh uchun ma'muriyat tomonidan yer uchastkasi

va obodonchilik maydonchalari biriktirilgan. Talabalar bo‘sh vaqtlarida yer uchastkalarini begona o‘tlardan tozalab, ko‘kalamzorlashtirish ishlari bilan shug‘ullanadilar.

Ta‘lim muassasasi va uning tevarak–atrofini toza tutish, asrab–avaylash va obodonlashtirish talabalarning sharafligi burchidir.

Ta‘lim muassasasi ichki tartib-qoidalarni mustahkamlash to‘g‘risida rektorning buyrug‘iga asosan, ta‘lim muassasasi, o‘quv laboratoriya binolari, talabalar turar joylari hududlari ichkilik ichilmaydigan va chekilmaydigan hududlar deb e‘lon qilingan. Ushbu qoidaga rioya qilmaganlar talabalar safidan chetlashtirilishi, professor-o‘qituvchilarga, xodimlarga esa qonun asosida intizomiy choralar ko‘rilishi buyruqda o‘z ifodasini topgan.

TALABALAR TURARJOYIDA YASHASH TARTIBI

Talabalar turarjoylari – ta‘lim olish davrida talabalarning vaqtinchalik yashash joyi bilan ta‘minlaydi. Talabalar turarjoyidan yashash joyi olish uchun fakultet dekani nomiga ariza yoziladi. Mazkur ariza o‘rnatilgan tartibda ko‘rib chiqilgach, talabaga yashash joyi beriladi.

Talabalar turarjoyida yashovchilar uchun zaruriy shart-sharoitlar yaratiladi. U yerda ichki tartib- qoida mavjud bo‘lib, unga barcha talabalar bo‘ysinishi lozim. Ichki tartib–qoidaga zid faoliyat olib borgan talaba tegishli tartibda turarjoyi ma‘muriyati tomonidan ogohlantiriladi. Agarda bu natija bermasa, yashash joyidan mahrum qilinadi.

Talabalar turar joylari tom ma‘noda talabalarning ikkinchi uyi, chunki u bu yerda to‘rt yil davomida yashaydi, dam oladi, mashg‘ulotlarga tayyorlanadi. Shunga binoan, talaba o‘z xonasini toza-ozoda tutishga, ashyolarni ehtiyot qilib saqlashga odatlanadi.

Har bir talaba Talabalar turarjoyidagi barcha jihozlar, bino, mebellardan tortib, to ko‘rpa-to‘shakkacha hammasi bu xalq mulki va talabalar foydalanish uchun pulsiz berib qo‘yilganligini va ularni asrab–avaylab tutish lozimligini tushunmog‘i lozim.

Talabalar turarjoyidagi qulay yashash sharoiti va maishiy turmush tarzi – talabalarning yaxshi o‘qishi, tetik va sog‘lom bo‘lishida katta rol o‘ynaydi.

Kafedralar tashabbusi bilan talabalar turarjoyida turli mavzularda kecha, muloqot, davra suhbat, shoir, yozuvchilar va san‘at xodimlari

bilan uchrashuvlar o‘tkazilib turiladi. Bunday tadbirlar talabalarning tarixiy, huquqiy, axloqiy va umuman nazariy-amaliy saviyalarini takomillashtirishga yordamlashadi.

Talabalar turar joyida namunali tartib-intizom o‘rnatish unda istiqomat qiluvchi har bir talaba mas’uliyatni his etishi uchun:

- vaqtda mashg‘ulotlarga tayyorlanib borish;
 - talabalar turarjoylari atrofini obodonlashtirish, ko‘kalamzorlashtirish, toza-ozoda saqlashda yordamlashib borish;
 - fan asoslarini chuqur egallashda talabalar turarjoyida o‘tkazilgan munozara, muloqot va davra suhbatlariga faol ishtirok etish;
 - sport musobaqalari va boshqa tadbirlarga qatnashib borish;
 - estetik, didini tarbiyalashga e’tibor berish;
 - talabalar turarjoyidagi qulay shart-sharoitlardan unumli foydalanish va davriy matbuotni o‘qib borish;
 - talabalar turarjoyidagi stol-stullarni, kitob, gazeta, jurnallarning, shaxmat-shashka va boshqa buyumlarni saranjom-sarishta saqlash;
 - sog‘liqni saqlash va gigiyena qoidalariga rioya qilish va boshqalar.
- Talabalar o‘rtasida tartibbuzarlar bo‘lishi, talabalar turarjoylari jihozlarini sindirib, shikastlantirib, stol va devorlarga turli shakllar chizib yuruvchilar ham bo‘lishi mumkin. Bunday munosabat talabaning madaniyatsizligidan kelib chiqadi.

Tartibbuzar talabalarga nisbatan talabalar turarjoylari kengashi «Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati uyushmasi bilan hamkorlikda bu masalalar muhokama etib boriladi.

Топшириқлар

1. «Бўш вақтни ўтказиш ва дам олиш» матнини кирилл ёзувида кўчиринг.

2. «Талабанинг ўқув-лаборатория биносида ўзини тутиши», «Ободончилик — ҳаммамизнинг ишимиз» матнидаги **кўзларингга, авайлаш, тайёрланган, муассасаси, мустаҳкамлаш, эълон, эътибор**, йўловчи сўзларини лотин ва Кирилл ёзувида кўчиринг.

3. Матндан талабалар турар жойларида зарур шартшароитлар яратилган, эстетик, эътибор, соғлиқни, тартиббuzарлар каби сўзларни топиб, лотин ва кирилл ёзувида ёзилишига эътибор беринг.

ORZUYIMIZ – BARKAMOL AVLOD

Barkamol avlodni tarbiyalash insoniyatning eng yorqin orzusi bo‘lgan.

Bunday orzudagi insonlar azaliy ma’rifatga, madaniyatga mansub bo‘lgan yurtlarning donishmandlari—mo‘tabar ziyolilari hisoblanadilar. Ular orasida O‘zbekiston deb atalmish muazzam zaminimizda yashagan bobolarimizning o‘z o‘rni, hurmati bor. Bu jahon hamjamiyati tomonidan qabul qilingan haqiqatdir. Barkamol avlodni tarbiyalash orzusiga o‘z tariximizdan ko‘p dalillar keltirishimiz mumkin. Al Farobiyning «Fozil odamlar shahri» asaridagi g‘oyani yodga oling. Unga ko‘ra jamiyatning har bir fuqarosi – mansabi, tutgan o‘rni, ya’ni kim bo‘lishidan qat’iy nazar, fozil kishi bo‘lmog‘i lozim. Fozil inson o‘z davlatining barcha qonun-qoidalarini yaxshi biladi, unga amal qiladi, fikrlaydi, o‘z kasbining ustasi, lozim bo‘lganda Vatan uchun jon fido qiladi. Fozil shahar aholisi bir-biriga hurmatda bo‘ladi. Ota-ona va farzand, ustozu shogird o‘rtasida sharqona nazokat, mehr va ehtirom bo‘ladi. Bu esa bobolarimizning ma’naviy darajasi naqadar yuksak bo‘lganligini ko‘rsatadi. Demak, bizning barkamol avlodni tarbiyalash haqidagi g‘oyamiz uchun ma’naviy asos bor edi.

Millatimiz urf-odatlari, ilm va bilimga intilish xislati bir necha ming yillar davomida shakllangan, sayqal topgan.

Bobolarimiz shu kabi o‘y-fikrlari, yoshlar tarbiyasiga e’tibor tildan-tilga ko‘chgan, kitoblarda yozib qoldirilgan. Sohibqiron Amir Temur davlatida fan rivoji uchun sharoit yaratilgan, madaniyat rivojlangan, minorayu masjidlar bunyod etilgan.

Demak, kelajak avlod haqida qayg‘urish, sog‘lom, barkamol naslni tarbiyalab yetishtirishga intilish bizning milliy xususiyatimiz bo‘lib, avloddan avlodga o‘tib kelayapti.

Faqatgina chinakam ma’rifatli odam inson o‘z qadrini, millat qadriyatlarini, bir so‘z bilan aytganda, o‘zligini anglash, erkin va ozod jamiyatda yashash, mustaqil davlatimizning jahon hamjamiyatida o‘ziga munosib, obro‘li o‘rin egallashi uchun fidoiylik bilan kurashishi mumkin.

«Mamlakatimizning istiqboli yo‘lidagi birinchi qadamlardan oq, ma’naviyatimizni tiklash va yanada yuksaltirish, milliy ta’lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, uning milliy zaminini mustahkamlash, zamon talablari bilan uyg‘unlashtirish asosida jahon andozalari va ko‘nikmalari darajasiga chiqarish maqsadiga katta ahamiyat berib kelin-

moqda», — deydi yurtboshimiz Islom Karimov.

O‘qituvchi va talaba munosabatidagi majburiy itoatkorlik o‘rnini ongli intizom egallashi kerak. O‘qituvchining bosh vazifasi talabalarda mustaqil fikr yuritish ko‘nikmalarini hosil qilishdan iboratligini ko‘pincha yaxshi tushunamiz, lekin, afsuski, amalda, tajribamizda unga rioya qilmaymiz.

Hammamizga ma‘lumki, hayotimizning barcha sohalarida islohotlarni o‘tkazish, o‘zbek modeli deb nom olgan islohotlar siyosatining asoslari bo‘lmish besh tamoyilning birida islohotlarni bosqichma-bosqich o‘tkazish vazifasi qo‘yilgan. Shuning uchun ta‘lim-tarbiya sohasida ham belgilanayotgan islohotlarni hayotga tadbiq qilishda mana shu tamoyil asosiy o‘rin egallaydi.

Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi umumiy madaniyatni yuksaltirishga, farzandlarimizning jamiyatda o‘z munosib o‘rnini topishga xizmat qiladi. Ularning kasbiy va ta‘limiy dasturlarni ongli ravishda tanlash va egallashlari uchun huquqiy me‘yorlarni, tashkiliy, ruhiy-pedagogik shart-sharoitlarni ta‘minlashga ko‘maklashadi. Yigit-qizlarimizni jamiyat, davlat, oila oldida o‘z mas‘uliyatini chuqur anglab yetuvchi shaxslar etib tarbiyalashga zamin bo‘lib xizmat qiladi.

Biz yangi asrga qadam qo‘ydik. Bu asrda mehnat qilib, o‘zining ustida tinimsiz ishlaydigan, uzluksiz ta‘lim oladigan, doimiy ravishda o‘z bilim - ehtiyojlarini qondirib, olgan bilimni oilasi, xalqi va davlati rivojlanishiga sarf qila oladigan shaxsgina munosib o‘rinni egallashi mumkin. Xuddi mana shuning uchun Milliy modelimizda uzluksiz ta‘limga katta ahamiyat berilgan.

Uzluksiz ta‘lim – milliy modelimizning asosiy tarkibiy qismlaridan biridir. unga ko‘ra, mamlakatimizda uzluksiz ta‘lim tizimining faoliyat olib borishi davlat ta‘lim standartlari, turli darajadagi ta‘lim dasturlarining izchilligi asosida ta‘minlanadi. Maktabgacha ta‘lim; umumiy o‘rta ta‘lim; o‘rta-maxsus, kasb-hunar ta‘limi; oliy ta‘lim; oliy o‘quv yurtidan keyingi ta‘lim; kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash; maktabdan tashqari ta‘limni uzluksiz ta‘lim o‘z ichiga oladi.

Топшириқлар

1. Матнни кирилл ёзувида кўчиринг.
2. Матндан «з», «г», «ф», «й», «ч», «ш», «я», «е», «ц» ҳарфлари иштирок этган сўзларни топиб, кирилл ёзувида кўчиринг.
3. Матндаги мўътабар, қатъий, маънавий, маданият, соғлом, таъ-

лим, тайёрлаш сўзларини ёзилиш имло қоидаларига эътибор беринг.

SALOMLASHISH ODOBI

Talaba bo‘lish hammaga ham nasib etavermaydi. Talabalar ta’lim-tarbiya olishi uchun yaratilgan imkoniyatlardan samarali foydalanishga o‘rganmog‘i, o‘z odobi, xulq-atvori bilan boshqa yoshlarga ibrat bo‘lmog‘i lozim.

Milliy an’analarimizga ko‘ra, insonning komilligi, avvalo uning axloqiy yetukligiga, ajdodlar merosini chuqur o‘rganib, uni boyitish yo‘lida qilgan xizmatlarida, qolaversa, **katta-kichikka ehtirom ko‘rsatish** borasidagi harakatlaridagi ko‘zga ko‘rinadi. Axloqiylik, odoblilik, kattani hurmat, kichikni izzat qilish esa, avvalambor, salomlashish madaniyatidan boshlanadi.

Bizda, o‘zbeklarda salomlashish samimiy ko‘rishishni va iliq iltifotni anglatadi. Bu iltifot avvalo «**Assalomu alaykum**» iborasini ifodalaydi. «Assalom»ning ma’nosi kishining salomatligi va tinchligi uchun zarur bo‘lgan sharoit va kayfiyati tushuniladi.

Shuning uchun, har qanday tanishuv va uchrashuvda avvalo «Assalomu alaykum», ya’ni «**Sizga omonlik va tinchlik tilayman**» iborasi ishlatiladi. Bunda «alik» oluvchi kishi albatta yuksak ehtirom bilan «**Vaalaykum assalom**», ya’ni «**Sizga ham omonlik va tinchlik tilayman**», deya shirin lutf ila javob bermog‘i shart.

Arab tilida «**tinchlik**» ma’nosini anglatadigan «**salom**»—so‘zi muqaddas bo‘lib, Qur’oni Karimda 40 marta uchraydi. «**As - salom**» Alloh taoloning ismlaridan biridir. Rasululloh sallallohu alayhi va sallamdan bir kishi so‘radi: «Islomda eng yaxshi xislatlar qaysidir?» Dedilar: «**Ochlarga taom bermoqlik, tanigan va tanimaganga salom bermoqlik**». Darhaqiqat, nabiy sallallohu alayhi vasallam salomni ommalashtirmoqqa da’vat qilganlar, chunki, salomlashganda bir-birimiz uchun eng maqbul duo qilamiz.

Salomlashganda kishilar o‘rtasida o‘zaro hurmat, samimiyat va bir-biriga nisbatan mehr-muhabbat paydo bo‘ladi. Ammo, har doim ham bu go‘zal odatga amal qilamizmi?! Vaholanki, «Tanigan-tanimaganga» salom bermoq lozim. Ko‘pincha notanish odamlarga salom bersak, ular hayron bo‘lishadi, «meni kimgadir o‘xshatdi shekilli», —deb o‘ylashadi. Demak, ular «tanimagan odamlarga ham salom bermoqlik» haqidagi hadisdan ogoh emas.

Sharqda azal-azaldan salomlashish qoidalari mavjud bo‘lib, boshni egmasdan qo‘llarni ko‘krakka qo‘yib salom berish tavsiya qilinadi. Ko‘p kishiga uchrashib qolgan kishi ularning har biriga alohida-alohida salom berishi shart emas, balki hammasiga bitta salom kifoya qiladi. Kamsitib, tahqir qilganday bo‘lib, iljayib salom berish odobdan emas. Salom berish samimiy bo‘lsa, alik olgan kishi boshini qimir-latibgina qo‘ymasdan, salom javobini hurmat bilan to‘la-to‘kis, eshit-tirib aytsa, salomlashish mukammal bo‘ladi. Agar inson biror tanishini uzoqdan ko‘rib qolib, uning yoniga borolmasa, o‘sha yerda turib, qo‘lini ko‘k-siga qo‘yib salom ishorasini berishi mumkin. Salomlashgan chog‘da qo‘l uchinigina berib salomlashish odobdan sanalmaydi. Bunday qilish salom bergan kishini kamsitish, uni ko‘zga ilmaslik bo‘ladi.

Bir donishmanddan so‘rabdilar: «Ko‘chada yoshi va jamiyatda tutgan o‘rni bir xil ikki kishi uchrashibdi. Ularning qaysi biri birinchi bo‘lib salom beradi?».- «yaxshi tarbiya olgani», - debdi donishmand. Shunga o‘xshab, yoshlarning ta‘lim-tarbiyasiga ularning salomlashishiga qarab ham baho bersa bo‘ladi.

Sharqning ko‘pgina mamlakatlarida esa ayollar bilan erkaklar munosabatlarida, ayniqsa, ularning o‘zaro ko‘rishish va salomlashish jarayonida sharm-hayo va ayolga hurmat birinchi o‘rinda turadi. Shu bois o‘zbek taomiliga ko‘ra **yoshlar** o‘zidan **kattalarga**, o‘qituvchi, **talaba**, shogird **ustozga**, erkaklar esa ayollarga, yurib ketayotgan kishi o‘tirgan kishiga birinchi bo‘lib **salom beradilar**.

Salomlashish yuksak madaniylik va chin odamiylikning ko‘zgidir. U xalqimizning qon-qoniga singib ketgan va ularning odatiga aylanib qolgan. Ko‘pchilik o‘tirishgan mehmonxonaga keyinroq kirib qolgan kishi ularga «Assalomu alaykum!» deb murojaat qiladi va «ko‘rganimiz-ko‘rishganimiz» deya uzr so‘raydi. Ba‘zi kishilar oddiygina salomlashishdan ko‘ra o‘pishib ko‘rishish har ikkala tomonning bir-biriga yaqin do‘stligini ifodalaydi, deyishadi. O‘pishib ko‘rishish mohiyati va ko‘rinishi jihatidan samimiy salomlashishni aslo aks ettirmaydi. Bu odat shaxsiy salomatlik gigiyenasiga ham to‘g‘ri kelmaydi. Chunki, u turli yuqumli kasalliklar manbayi bo‘lib qolishi ham mumkin. Bu, odatda, ibosiz, bachkana xatti-harakatlar bo‘lib, bizning sharqona, sog‘lom turmush tarzimizga mos kelmaydi.

Qissadan hissa shuki, **salom-alik qilish hayot mezoni, odamiylikning alifbosidir**. Uning asosi—samimiylik, ibo va tarbiyadir. Bas, shunday ekan, salomlashish san‘atining hamma qoidalariga rioya qilish

- yoshlar uchun hayotiy zaruratdir.

Топшириқлар

1. Матнни ўқинг «ў», «ф», «й», «х», «х» ҳарфлари иштирок этган сўзларни кирилл ёзувида кўчиринг.

2. Қуйидаги сўзларни лотин ва кириллда ёзилиш имлосини ҳамда маъносини изоҳланг: «Ассалому алайкум», «Ваалайкум ассалом», «Очларга таом бермоқлик, таниган ва танимаганга салом бермоқлик».

SOG‘LOM AVLOD G‘OYASI

Jamiyat taraqqiyotida turfa toifa kishilarining mushtarak maqsad-muddaolari ifodasi bo‘lgan g‘oyalar muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, milliy mafkura xalqning umumiy manfaatlarini asosida shakllanadi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan **sog‘lom avlod g‘oyasi** xalqimizning asriy maqsad-muddaolarini aks ettiradi.

Bu g‘oya, avvalo, farzandlarimizni **ham jismoniy, ham ma‘naviy** kamoliga xizmat qiladigan ta‘lim-tarbiya tizimini shakllantirish borasida bizni ulkan ishlarni amalga oshirishga da‘vat etmoqda.

Ikkinchidan, **sog‘lom avlod** va bozor iqtisodiyoti yoshlarimizda tadbirkorlikni, ijodkorlik va bunyodkorlik fazilatlarini kamol toptirdi.

Uchunchidan, bu g‘oya bizni **vatanparvarlik** tamoyillari asosida yashashga undab turadi. Shunda har bir fuqaroning ko‘z o‘ngida mudom yurt va millat sha‘ni gavdalanib turadi, jamiyatda tenglik va poklik qaror topadi.

To‘rtinchidan, **sog‘lom avlod g‘oyasi** kishilarni **ogohlikka** undaydi. Bu esa yurtimiz sha‘niga dog‘ tushiruvchi, millat manfaatlariga qarshi boruvchilarni ataylab oyoqosti qiluvchi kimsalarga murosasiz bo‘lishni taqozo etadi.

Beshinchidan, **sog‘lom avlod g‘oyasi** ijtimoiy adolat va huquqiy madaniyat tamoyillariga tayanadi. Ma‘lumki, respublikamizda huquqiy demokratik jamiyat barpo etish, inson huquqlari va erkinliklarini ta‘minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishini tashkil etadi.

Топшириқлар

1. Матнни кирилл ёзувида кўчиринг.

2. Қуйидаги сўзларнинг лотин ва кирилл ёзувида ёзилиш

қоидаларини тушунтириб беринг: турфа тоифа, соғлом авлод ғояси, ҳам жисмоний, ҳам маънавий камолотига, таълим-тарбия, огоҳликка.

3. Матнни ўқинг, айириш белгиси бор сўзларни кирилл ёзувида кўчиринг.

MADANIYATLILIK

Madaniyatli bo'lish, shirinsuxanlik inson odobining shartlaridanidir. Bularsiz insonda na go'zallik bor-u va na abadiylik. Darhaqiqat, har bir odam xulq-atvori, xatti-harakati, yurish-turishi, o'zini tutishi, demak, madaniy saviyasi jihatidan el orasida yo yaxshi, yo yomon nom qoldiradi. Hurmat bilan tilga olinishiga ham, nafrat bilan yuz o'giri-lishiga ham odamning o'zi sababchi. Odam bolasi esa dunyoga fazilati, adolatli, madaniyati bilan boshqalarga ibrat bo'lish, ularni yaxshi yo'ldan ergashtirib borish uchun keladi.

Yaxshi fazilat shunday ulug' narsaki, uni odam hayotining ma'naviy xazinasida saqlanadi. Bu xazinada inson husnining durdonalari saqlanadi. Bu durdonalarni har bir odam o'zi bitta – bittadan terib, husn xazinasiga keltirib to'kadi. «Inson» deganda biz shu ma'naviy boylik xazinasining ajopyib sohibkorlarini tushunamiz.

«**Madaniyat**» bozorda sotilmaydi, shuningdek, yetuklik shahodatnomasiga yoki diplomiga «Bu kishi madaniyatli» deb ham yozilmaydi. Bu yuksak huquqni odamga uning hayotda tutgan o'rni, mehnati, xulq-atvori beradi. Hayotning ichiga kirgan kishi, el ichida bo'lib, el bilan yurgan kishi xalqimizni ajoyib madaniyatini ko'rmay, bu insoniy madaniyat necha asrlardan beri avloddan avlodga o'tib kelayotganini payqamay iloji yo'q.

Inson ilmi ijtimoiy mavqeidan, yoshi, kasb-koridan qat'iy nazar, har kun, balki har soat odamlar bilan muomalada bo'ladi. Odamlar jamoasidan ayri yashash mumkin bo'lmaganidek, xizmat burchi yo turmush ehtiyoji bilan ham odamlarga ro'para kelmaslikning iloji yo'q. Bu esa, odam ishi odam bilan bitadi, degan so'z. Lekin bu ish shirin bitadimi yo achchiq - bunisi muomala egasining xulq-atvoriga, qo'pol yo muloyim muomalasiga bog'liq. Nimaga desangiz, shirin muomala bilan bitmaydigan ish ham bitadi, qo'pol muomala bilan esa bitadigan ish ham bitmay qolishi mumkin. Lekin bu gapimizdan: «Faqat ishni bitirib olish uchungina xushmuomalada bo'lish kerak ekan-da», degan xulosa chiqmaslik kerak, albatta. Rostda, insonni chinakam inson

qiladigan narsa uning yaxshi fazilatlari bo'lsa, xushmuomalalik shu yaxshi fazilatlarning eng muhim shartlaridan biridir. Odamning yaxshi-yomonligi, axloqi-axloqsizligi, madaniyatli yo madaniyatsizligi, shafqatli yo shafqatsizligi, soddaligi, kibru havoliligi yurish-turishidan ham oldin muomalasidan bilinadi. Shuning uchun o'z qadru qiymatini bilgan odam eng avval muomala odobining g'amini yeydi.

Insoniyatning muomala quroli til bo'lib, odamlar bir-birlari bilan bo'ladigan barcha muomala va muloqotlarini so'zlashish yordamida amalga oshiradi. Odamning sharafi va iftixori uning madaniyatli so'zlashishidir.

Azizlarim, tilga ehtiyot bo'linglar! Kishi dilini og'ritadigan, ko'nglini qoldiradigan, izzat-nafsigaga tegadigan, or-nomusi, sha'nini oyoqosti qiladigan so'zni hech so'zlamanglar. Hamma vaqt shirinso'z bo'linglar. Tillaringizdan doimo yaxshi so'z chiqsin. Chunki tildan yetgan ozor nayza ozoridan yomondir. Ma'lumki, yuqorida ishora qilib o'tganimizdek, odam bolasi dunyoda yakka-yolg'iz yashamaydi, yashay olmaydi ham. Bu odamzod paydo bo'lgandan beri davom etib, kun sayin kuchayib borayotgan bir haqiqat. Inson xoh uyida bo'lsin, xoh ish joyida bo'lsin, odamlarga to'qnashmay iloji yo'q. Shuning uchun u o'zini jamiyatga mos tutishga, ya'ni tevarakdagi odamlarni hurmat qilishga, o'zi ham ulardan hurmat ko'rishga intilishi kerak.

Топшириқлар

1. Матнни кирилл ёзувига ўгириб, кўчиринг.
2. Матндан «г», «ғ», «ё», «я» ҳарфлари иштирокида тузилган сўзларни ўқинг ва талаффузини таққосланг.
3. Қуйидаги сўз бирикмаларини кирилл ёзувида кўчиринг: маданиятлилик, ширинсуханлик, маънавий дунёси бой, киши кўнглини оғритадиган, кўнглини қолдирадиган, иззат-нафсига тегадиган.

KIYINISH ODOBI

Xalqimiz azal-azaldan yaxshi xulqli kishilarni, iboli ayollarni hurmat qilib, ularni boshqalarga ibrat qilib ko'rsatgan. «**Gul o'ssa yerning ko'rki, qiz o'ssa elning ko'rki**» degan hikmatni mantiqan olib qaraydigan bo'lsak, unda qizlarning gulga, nafosatga qiyoslashi va millatning kelajagi ko'p jihatdan ularga bog'liqligini tasdiqlovchi haqiqat yashiringanligini ko'ramiz.

Millat taqdiri, barkamol avlodni tarbiyalash ayollarga daxldor bo'lgani bois ular hamisha e'zozda. Muxtaram yurtboshimiz «ayollarimizni qanchalik ulug'lasak, hayotimizning chirog'i, umrimizning guli deb e'zozlasak, demakki, oilamizni, Vatanimizni e'zozlagan bo'lamiz», — deb ularga yuksak baho berganlar.

Demak, Vatan, Ona Yurt, jamiyat, qolaversa, tabiatni o'zi ayoning nozik yelkasiga o'ta mas'uliyatli vazifani yuklagan ekan. Har bir qiz doimo «ana shu muqaddas vazifani ado etishga tayyormanmi?» - degan savolni o'ziga berib, turmush tarzi, qo'yayotgan har qadami, mehnati, o'qishi shu vazifani bajarishga muvofiqmi yoki yo'qligini his etish lozim.

Go'zal va chiroyli bo'lish – har bir ayolning orzusi. O'zbek qizini hayo, ibo singari fazilatlersiz tasavvur etib bo'lmaydi. Abdulla Avloniy hayoga shunday ta'rif beradi: «**Hayo deb ishda, so'zda, adabga rioya qilmakni aytilur, hayo dilni ravshan qilargan bir nurdirki, inson har vaqt shu ma'naviy nurning ziyosiga muhtojdir. Iffatning pardasi, vijdonning niqobi hayodir**». Demak, har bir qiz hayosi, ibosi, andishaliligi bilan go'zal. Bu xislatlar uyg'unlashib, uning qiyofasiga ko'rkamlik, olijanoblik va yuksaklik bag'ishlaydi. Go'zal xulq va yaxshi odob egalari el-yurt ichida hamisha izzat va obro' topgan. Shu bois, biz yoshlarimiz, xususan, qizlarimizning go'zal hulq sohiblari bo'lishlarini chin dildan istaymiz.

Bugungi kunda barchani barobar tashvishga solayotgan masala - bu yoshlarimizning kiyinish madaniyatidir. Libos odamning qay yurt farzandi ekanligini, uni kiygan odamning ichki dunyosi, aqlufarosati, didi, diyonati qay darajada ekanidan darak beradi. Yaxshilab razm soladigan bo'lsak, dunyo xalqlari eng katta minbarlarda, qaddini jahon ko'radigan joylarda, o'zining muborak kunlarida milliy tili, milliy kiyimlari va milliy-madaniy meroslarini namoyish etib o'rtaga tushadi. Bu ularning «*mening naslu nasabim bor, zotim, tarixim tayin*» deganidir. Har bir xalqning o'ziga xos didi, orzu-istaklari va ko'nikmalari bor. Mana shu o'ziga xoslikni biz **milliylik** deymiz.

Hozirgi davrda qizlar, ayollar orasida evropacha kiyinishning keng urf bo'lib borayotgani, milliylikdan tobora uzoqlashib borayotgan qizlarimizning mini yubkalar, to'rt tomoni chok, nihoyatda tor ko'laklar, tor shimlar kiyayotgani xususida bosh qotirishga to'g'ri keladi. Gap bu kiyimlarning kishining g'ashiga tegishi haqidagina emas, balki, ularning qizlar salomatligiga salbiy ta'siri haqida ham

bormoqda. Milliy ko‘ylaklar esa go‘yoki muborak parda, ular qaddu - qomatlarini yomon ko‘zdan asrab turadi. O‘z qadrini bilgan, milliylikka amal qiladigan qizlarimizning eng katta yutug‘i o‘z malohatlarini yashirin tutishlarida!

Xalqimizda chiroyli bir naql bor: «**Libosaro bo‘lguncha majlisaro bo‘l**». Ba’zi qizlarimiz libosiga, kiyim-boshiga oro beradi-yu, biroq yurish-turish, so‘zlashish, muomala odobiga rioya qilishmaydi. Bundaylar shirinso‘z, xushmuomala, ma’nan go‘zal bo‘lishiga shoshilsinlar. Aks holda xalq ichida beobro‘ bo‘lib qolishlari mumkin.

Yaxshi kiyinish o‘ziga xos san’at. Kishi bu san’atni egallashi uchun moda talablariga rioya qilibgina qolmay, o‘z estetik didini ham uzluksiz tarbiyalashi kerak. Chunki, kishi chiroyli kiyingan bo‘lishi mumkin, lekin u yurish-turishda o‘zini tuta olmasa, adl yura olmasa, kiyimining go‘zalligi va orastaligi ko‘zga ko‘rinmaydi. Tashqi qiyoga e’tibor berish ichki ma’naviy go‘zallikning ifodasi hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, qizlarimiz chiroyli, orasta kiyinsa, ibo-hayo, iffat kabi fazilatlarini yuksak bilish barobarida o‘zining mustaqil fikriga ega bo‘lsa, har bir qadamini puxta o‘ylab qo‘ysa, yon-atrofida kimlar va qanday fikrli insonlar borligini yaxshi anglasa, hech qachon o‘z yo‘lidan adashmaydi. Asrimiz vabolari bo‘lmish narkomaniya, axloqiy buzuqlik kabi illatlar hech qachon ularga yaqinlashmaydi. Yot g‘oyalar ularga hech qanday ta’sir o‘tkazolmaydi. Bizning asosiy maqsadimiz ana shunday pokiza, oqila va zukko talaba-qizlarni safimizda ko‘rish va tarbiyalashdir.

Топшириқлар

1. Матнни кирилл ёзувида кўчиринг.
2. Матнни ўқинг, сўзлардаги «х», «ҳ», «е», «э», «к» товушларини ифодаловчи ҳарфларнинг ёзилишига эътибор беринг.
3. Қуйидаги сўзларнинг лотин ва кирилл имло қоидаларини тушунтириб беринг. «Гул ўсса ернинг кўрки, қиз ўсса, элнинг кўрки», «Аёлларимизни қанчалик улуғласак, ҳаётимизнинг чироғи, умримизнинг гули деб эъозласак, демакки, оиламизни, Ватанимизни эъозлаган бўламиз».

OGOHLIKKA DA'VAT

Biz notinch va tahlikali davrda yashayotganimizni unutmang! Insoniyat XXI asrga o'zining eng yaxshi niyatlari bilan qadam qo'ygan bir paytda xalqaro terrorizm va diniy ekstremizm mamlakat va xalqlar hayotiga xavf solmoqda, ularning doimo qo'rquv ostida yashashini xohlamoqda. Bugungi kunda dunyoda birorta davlat yo'qki, u terrorizm va ekstremizm xavfi ostida yashamayotgan bo'lsa. Terrorizm dunyo miqyosidagi vaboga aylanmoqda. Terrorizmning har qanday ko'rinishiga qarshi kurash va uning sodir etilishiga yo'l qo'ymaslik faqatgina aksiterrorchilik tashkilotlarining burchi bo'lmay, balki, har bir fuqaro har bir insonning muqaddas burchidir. Terrorizmga qarshi kurash puxta o'ylanib, mavjud xalqaro qonunlar asosida olib borilmog'i kerak.

O'zbekistonda diniy ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashning ma'naviy – ma'rifiy asoslari bo'yicha Respublika oliy o'quv yurtlarida 14 soat hajmida o'quv mashg'ulotlari olib borilmoqda. Bu o'quv kursi talabalarda milliy iftixor hissini kuchaytirdi, zararli g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirib, diniy ekstremizm va terrorizmga nisbatan nafrat uyg'otadi.

2004-yilning 29-30-mart va 1 aprel kunlari Toshkent shahri va Buxoro viloyatining Romitan tumanida va 2005 - yilning - 13 may kuni Andijon shahrida sodir etilgan terrorchilik harakatlarining asl maqsadi – O'zbekistonda hukm surayotgan tinchlik va osoyishtalikni, jamiyatimizdagi bunyodkorlik muhitini, bugun biz barpo etayotgan farovon va osuda hayotni buzishdir. Odamlarning yuragiga vahima va qo'rquv solish, ularning ertangi kunga bo'lgan ishonchini yo'qotish niyatida shunday qabihlik qilindi.

Har tomonlama puxta tayyorlangan bu jinoiy harakatlarning ildizi mamlakatimiz tashqarisida joylashgan xalqaro terrorchilik va ekstremizm markazlariga borib taqalishini, ularning uyushgan tashkilot yoki guruhlar tomonidan amalga oshirilganini aytib o'tish joizdir. Shu o'rinda savol tug'iladi: bunday harakatlar qaytarilmasligi uchun nimalar qilish, yoshlarni qanday tarbiyalash kerak?

Avvalambor, har bir O'zbekiston fuqarosi, har bir talaba bir tanu bir jon bo'lib terrorizm va ekstremizm xavfiga qarshi qat'iyat bilan kurash olib borishi zarur. Shuningdek, mustaqil taraqqiyotni ko'ra olmaydigan ayrim kuchlarning ig'vogarona xurujlari, «demokratiya eksporti» haqidagi qutqularidan ogoh bo'ling.

Aziz talabalar! Biz shunga aminmizki, so‘nggi yillarda dunyodagi barcha tinchlikparvar insonlarni tashvishga solayotgan terrorizm, diniy ekstremizm balosi ham tag – tomiri bilan yo‘qolib ketishga mahkum. Chunki, shu paytgacha yaxshilikka muxolif kuch hech qachon muzaffar bo‘lmagan.

Топшириқлар

1. Матнни кирилл ёзувида кўчиринг.
2. Матнни ўқинг, «нг» кўшимчаси билан ёзилган сўзларни топиб лотин ва кирилл ёзувида кўчиринг.
3. Матндан «и», «о», «у», «ё», «я», «ч», «ш» товушларини ифодаловчи ҳарфларнинг лотин ва кирилл ёзувида ёзилишига эътибор беринг.

KELAJAGI BUYUK DAVLAT QURISHNING MUHIM SHARTLARI

Mustaqil O‘zbekistonning aziz farzandlari! Prezidentimiz «O‘zbekiston kelajagi buyuk davlat» deganlarida Sizdek yuksak didli, bilimli, qobiliyatli, salohiyatli, fozil farzandlarimizni nazarda tutganliklarini unutmang. «Elim deb, yurtim deb, yonib yashash kerak»ligini dilingizga jo eting, Sizlardan ajdodlar ruhi shod bo‘lsin, ota-bobolaringiz, xalqingiz, millatingiz va kelajak avlod mamnun bo‘lsin. Barkamol, chinakam insoniy fazilatlarga ega bo‘lgan inson bo‘lib ulg‘aying. Buning uchun:

— Mustaqil Vatan taqdirini o‘z taqdiringiz bilan chambarchas bog‘lang, butun faoliyatingizni ona diyorga va uning buyuk kelajagiga baxshida eting.

— Vatanimiz mustaqilligi, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi asosida barpo etilgan davlat tuzumini, demokratiya va qonunchilikni mustahkamlang.

— xalqimiz va mamlakatimizning buyuk kelajagi, ozod va obod, erkin va farovon hayoti, O‘zbekistonning XXI asrda jahon hamjamiyatidan munosib o‘rin egallashi Sizga va Sizing kelgusidagi faoliyatingizga bog‘liqligini zinhor unutmang.

— Siz kelgusida jamiyatimizning barqarorligini, osoyishtaligini va millatlar o‘rtasidagi totuvlikni, davlatimiz xavfsizligini, tinchligini, chegaralarimiz daxlsizligini saqlab qolishga qodir bo‘lgan O‘zbekis-

tonning munosib fuqarosi bo‘lib yetishishga intiling.

— Siz hozir ham, kelajakda ham “Vatan menga nima berdi deb emas, balki” men Vatanga nima berdim, el-yurt taraqqiyoti va istiqboli uchun nima qilmoqdaman, mustaqillikni mustahkamlash ishiga qanday hissa qo‘shmoqdaman”, degan o‘gitga doimo amal qiling.

— o‘zingizda demokratik dunyoqarashni shakllantirib boring, ularga to‘la amal qilishga o‘rganing, zero, Prezidentimiz ta’kidlaganidek, demokratiya har bir fuqaroning hayot ehtiyojiga aylangan taqdirdagina demokratiya hisoblanadi.

— demokratiya ne‘matlarining oddiy iste‘molchisi emas, balki ularning faol yurituvchisi va himoyachisi bo‘lib yetishing.

— xalqimiz tarixini puxta o‘rganing va ajdodlarimiz qoldirgan merosga amal qiling, ular bilan faxrlaning.

— ajdodlar, ota-bobolar e‘tiqod qilgan dinimiz, ma’naviy qadriyatlarini hurmat qiling. Odamlar ruhiyatini, ularning quvonch va tashvishlari, maqsad va intilishlarini anglashga, ahil, pokiza, mehr - muruvvatli, oqibatli, nomusli, oriyatli bo‘lishga, adolat va insof bilan yashashga intiling.

— Siz muqaddas dinimizdan g‘arazli siyosiy maqsadlar yolida foydalanishga intiluvchi shaxslar va kuchlarga qarshi ayovsiz kurash olib boring.

— fuqarolik jamiyatining eng muhim tarkibiy qismlari bo‘lgan ma’naviyat, axloq-odob, ma’rifat kelgusi faoliyatingizning asosini tashkil etsin.

— yoshlik – donolikni o‘rganadigan davr. Hozirgi zamon bilimlarini chuqur egallang. Sohibqiron Amir Temurning «Bilagi zo‘r birni yiqar, bilimli zo‘r mingni» degan o‘gitiga amal qiling.

— vaqtdan oqilona foydalaning. O‘z ustingizda tinmay ishleng. Bilingki, xalqingiz, ota-onangiz Sizdan yetuk inson, jamiyatning faol fuqarosi bo‘lib yetishib chiqishingizni kutmoqda.

— til boyligi tafakkur boyligidir. Davlat tilini mukammal egallang, uni hurmat qiling. Xorijiy tillarni o‘rganing va puxta biling.

— keksalar, o‘qituvchilar, ustozlar, murabbiylarni e‘zozlang va ulug‘lang. Ularning o‘gitlariga doimo amal qiling.

— oila jamiyatining duru gavhari, uning farovonligi, millat ko‘zgusi ekanligini dilga jo eting. Ota – onalar oldidagi farzandlik burchin-gizni to‘la ado eting.

— yurtimizning nabotat va hayvonot olamini, suv manbalarini va

atrof - muhitini muhofaza qiling.

— yaxshi do‘st orttirishga intiling, o‘rtoqlaringizni hurmat qiling, ular bilan do‘stona munosabatda bo‘ling. Haqiqiy do‘st tunganmas boylik ekanligini unitmang.

— odamlarni seving. Ulardan mehr va muruvvatingizni darig‘ tutmang, ularni qaysi millatga, irqqa, dinga mansub bo‘lishlaridan qat’i nazar, hurmat qiling.

— avvalo, go‘zal axloqni, keyin donishmandlikni o‘rganing. Odamga yarashadigan, uning husniga – husn qo‘shadigan libos bu odob – axloq libosi ekanligini doimo yodda tuting.

— odil va donolar bilan suhbatdosh bo‘ling, ilmingiz qancha ko‘p bo‘lsa ham, uni yanada boyitishga intiling.

— bilingki, ko‘p narsani bilib kam so‘zlagan, o‘z bilimiga mag‘rur bo‘lib, bilimdonlik qilmagan odam eng aqli va hurmatga sazovor odam hisoblanadi.

— yoshlik chog‘ingizda unga xos bo‘lgan **jasorat, kelajakka ishonch, bunyodkorlik, bilimga chanqoqlik, sofdillik, samimiylk** kabi olijanob xislatlarni o‘zingizda mujassamlashtiring, toki ular kamolotga intilgan yo‘lingizda Sizga hamroh bo‘lsin.

Топшириқлар

1. Матнни кирилл ёзувида кўчиринг.
2. Матнни ўқинг, «ў», «е», «э», «ю», «ё», «я», «ч», «ш» товушларининг лотин ва кирилл ёзувида ифодаланишига эътибор беринг.
3. Матндаги «жасорат, келажакка ишонч, бунёдкорлик, билимга чанқоқлик, софдиллик, самимийлик» каби сўзларни лотин ва кирилл ёзувидаги имло қоидаларини тушунтириб беринг.

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI
BIRINCHI KURS TALABALARIGA YO‘LLANMA
Qadrli talaba!

Test sinovlaridan muvaffaqiyatli o‘tib, Toshkent Moliya instituti talabasi bo‘lganingiz bilan qutlaymiz.

Siz tanlagan Toshkent Moliya instituti 1991 yilda tashkil topgan bo‘lib, unda 5340600 – Moliya, 5340700 – Bank ishi, 5340800 – Soliqlar va soliqqa tortish, 5340900 – Buxgalteriya hisobi va audit, 5341200 – Investitsiyalarni moliyalashtirish, 5341300 - Sug‘urta ishi, 5340100 – Iqtisodiyot (statistika), 5340200 – Menejment (iqtisodiyot tarmoqlari), 5340400 – Biznes va boshqaruv, 5140900 – Kasb ta’limi kabi yo‘nalishlarda kadrlar tayyorlanadi.

Institutda 6 ta fakultet, 23 ta kafedrada 583 shtatlar birligida, shu jumladan, 372 asosiy shtatda professor- o‘qituvchilar 7000 dan ortiq talabaga ta’lim beradilar.

Institut kafedralari zamonaviy laboratoriyalar, kompyuter xonalari va 500 dan ziyod kompyuter va uskunalari bilan ta’minlangan. Institutda 1 akademik, 46 fan doktori, professorlar, 147 fan nomzodi, dotsentlar faoliyat ko‘rsatadi.

Institut tasarrufidagi Moliya-iqtisodiyot fakulteti tarkibida «Moliya», «Qimmatli qog‘ozlar bozori», «Loyihalarni moliyalashtirish», «O‘zbekiston tarixi» kafedralari, Boshqaruv fakulteti tarkibida «Menejment», «Iqtisodiy nazariya va iqtisodiy pedagogika», «O‘zbek va rus tillari» kafedralari, Umumiqtisod fakulteti tarkibida «Biznes va iqtisodiyot», «Audit», «Moliyaviy menejment », «Iqtisodiy geografiya va ekologiya» kafedralari, Hisob-iqtisod fakulteti tarkibida «Moliyaviy tahlil», «Buxgalteriya hisobi», «Matematika», «Statistika» kafedralari, Kredit-iqtisod fakulteti tarkibida «Bank ishi», «O‘zbekistonda demokratik jamiyat qurush nazariyasi va amaliyoti», «Jismoniy tarbiya», «Chet tillari» kafedralari, Soliq va sug‘urta ishi fakulteti tarkibida «Sug‘urta ishi», «Soliq va soliqqa tortish», «Falsafa», «Informatsion texnologiyalar» kafedralari faoliya olib bormoqda.

Sizga talabalik guvohnomasi va reyting daftarchasi beriladi. Ushbu hujjatlar Sizga Toshkent Moliya institutiga qarashli barcha bo‘lim va shaxobchalar xizmatidan foydalanish huquqini beradi. Eng avvalo, institutning bosh binosida joylashgan kutubxonaga a’zo bo‘lishingiz va undan eng zarur darsliklar, o‘quv qo‘llanmalari va

ma'ruza matnlarini olishingiz mumkin. Institut bosh binosi va barcha fakultetlarda talabalar foydalanish uchun kompyuter sinflari tashkil etilgan. Ular orqali xalqaro internet tarmog'iga bog'lanish mumkin.

O'quv yurtida 3 ta talabalar uyi mavjud. Boshqa shahardan (qishloqdan) o'qishga kelgan talabalar uyidan o'rin olish uchun dekanga ariza bilan murojaat qilishlari zarur.

Toshkent Moliya institutida talabalar uchun oshxona va tamaddixonalar, sport inshootlari, tibbiyot shoxobchasi mavjud. Institutda qiziqishlar bo'yicha to'garaklar, klublar va sport seksiyalari faoliyat ko'rsatadi.

Institutda o'quv yili ikki semestr (yarim yillik)dan tashkil topadi. Ta'lim yo'nalishining o'quv rejasiga muvofiq ijtimoiy-gumanitar, tabiiy-ilmiy, umummutaxassislik va ixtisoslik fanlari o'qitiladi. Darslar jadval asosida ma'ruza, amaliy, seminar va tajriba (laboratoriya) mashg'ulotlari shaklida o'tkaziladi. Ayrim fanlardan mustaqil ravishda bajariladigan kurs ishlari va loyihalari hamda malakaviy amaliyotlar ko'zda tutiladi.

Institutda talabalar o'zlashtirishi reyting tizimi orqali baholanadi. Har bir fan uchun ajratilgan soatga teng maksimal ball belgilanadi. Talaba semestr oxirigacha dars jadvaliga muvofiq darslarga majburiy ravishda qatnashuvi, joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar davomida fanlar bo'yicha belgilangan maksimal ballni to'plashga intilishi shart. Nazoratlar og'zaki, test va yozma shaklda o'tkaziladi.

Agar talaba imkon bo'lgan ballarning 55 foizidan kamini to'plasa, u fanni o'zlashtirmagan hisoblanadi.

Institutda ijobiy ko'rsatkichlarga ega bo'lgan talabalar stipendiya (har oyda beriladigan pul) bilan ta'minlanadi. O'rtacha o'zlashtirish ko'rsatkichlari **86-100 (a'lo); 71-85 (yaxshi); 55-70 (qoniqarli) foizini tashkil etganda talaba mos ravishda stipendiya olish huquqiga ega.** Birinchi kurs talabalari birinchi semestr davomida 55-70 foiz o'zlashtirishga mos stipendiya bilan ta'minlanadi.

Institutda «**Ustoz-shogird**» tizimi mavjud. Ustoz Sizga ijtimoiy, maishiy masalalarda, o'quv va ilmiy ishlaringizda maslahatchi va murabbiylik qiladi.

Institutda professor, dotsent, katta o'qituvchi (assistent)lar talabalariga dars beradilar. Odatda professor va dotsentlar ma'ruza mashg'ulotlari, katta o'qituvchi, o'qituvchi va assistentlar - amaliy, tajriba mashg'ulotlarini o'tkazadi va mustaqil ishlarga maslahat beradi.

Barcha fanlar bo'yicha talaba ma'ruzalarni tinglab, kutubxonadan olingan o'quv adabiyotlardan, kompyuter sinflaridagi internet tarmog'idan olingan yangi ma'lumotlardan foydalanib ixtiyoriy ravishda konspekt tuzadi.

O'quv reja va dasturlarga muvofiq dastlabki kurslarda umumkasbiy va ixtisoslik fanlaridan o'quv mashg'ulotlari o'tkaziladi. Tanlangan ta'lim yo'nalishi o'quv rejalari va siz o'zlashtirishingiz shart bo'lgan fanlar, shuningdek, o'z ixtiyoringiz bilan tanlab o'qiydigan fanlar bo'yicha ma'lumotni bitiruvchi kafedrangizdan olishingiz mumkin.

Institut to'g'risidagi qo'shimcha ma'lumotlarni institutning www.tfi.uz elektron sayti orqali olishingiz mumkin.

Sizning bilim cho'qqilarini egallab, Vatanga munosib barkamol kadr bo'lib yetishishingizdga tilakdoshmiz.

Toshkent moliya instituti Rektorati **Топшириқлар**

1. Матнни диққат билан ўқиб чиқинг, молия иқтисод, солиқ ва суғурта, бошқарув, ҳисоб-иқтисод, кредит-иқтисод факультетлари тўғрисида аниқ тасаввурга эга бўлинг.

2. Матндан «ё», «я», «қ», «ю», «ғ», «ў», «й» ҳарфлари иштирок этган сўзларни лотин ва кирилл ёзувида ифодаланг.

BIRINCHI KURS TALABASINING TANTANALI QASAMYODI

• /Men/ Toshkent Moliya instituti talabalari safiga qo‘shilar ekanman, /tantanali ravishda/ **qasamyod qilaman:**

• O‘zbekistonning mustaqilligini, / uning konstitutsion tuzumini, / demokratiya va qonunchilikni, / xalq tomonidan saylangan mamlakat Prezidentining obro‘- e‘tiborini mustahkamlash va saqlashga / **qasamyod qilaman;**

• Mustaqil O‘zbekiston Respublikasi fuqarosining shon-sharafini asrab-avaylashga, / jamiyatning siyosiy barqarorligini, / fuqarolar osoyishtaligini va umummilliy totuvlikni eng yuksak qadriyat sifatida saqlashga / **qasamyod qilaman;**

• Mustaqil Vatan taqdiri bilan o‘z taqdirimni chambarchas bog‘lashga, / butun faoliyatimni Ona diyorga va uning buyuk kelajagiga baxshida etishga / **qasamyod qilaman;**

• Ajdodlar, / ota-bobolar e‘tiqod qilgan ma‘naviy qadriyatlarni hurmat qilishga, / maqsad va intilishlarini anglashga, / ahil, / pokiza bo‘lib, / adolatlik va insof bilan yashashga / **qasamyod qilaman;**

• Hozirgi zamon bilimlari va ixtisosliklarini hormay-tolmay o‘rganish va egallashga, / a‘lo o‘qishga, / malakali mutaxassis bo‘lib yetishishga, / **qasamyod qilaman;**

• Xalqimizga xos bo‘lgan yuksak ma‘naviy qadriyatlar va insonparvarlik an‘analari / -oilaga, / mahallaga, / yoshi kattalarga, / o‘qituvchilar, / ustoz va murabbiylarga hurmat izhor etishga va ulug‘lashga / **qasamyod qilaman;**

• Ota-ona, / jonajon Vatanim oldidagi farzandlik burchimni bajarishga, / uni to‘la ado etishga / **qasamyod qilaman;**

• Kursdoshlarim, / o‘rtoqlarim oldida o‘zimni kamtarona tutishga, / ular bilan do‘stlik aloqalarini tobora mustahkamlashga, / barkamol inson bo‘lishga /

qasamyod qilaman, qasamyod qilaman, qasamyod qilaman !!!

Топшириқлар

1. Матнни кирилл ёзувида кўчиринг.

2. Матндан “қасамёд қиламан, обрў-эътиборни, юксак қадрият, маънавий қадриятларни, баркамол инсон” сўзларининг лотин ва кирилл ёзувида ёзилиш қоидаларини тушунтириб беринг.

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ ФАКУЛЬТЕТЛАРИ

«МОЛИЯ – ИҚТИСОД» ФАКУЛЬТЕТИ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1991 йил 13 майдаги фармонида асосан Тошкент Молия институти таркибида «Молия-иқтисод» факультети ташкил қилинган.

Факультетда дастлаб «Давлат бюджети», «Корхоналар молияси» каби мутахассисликлар бўйича кадрлар тайёрланган бўлса, 1993 йилдан бошлаб эса «Молия» (5340600) ва «Инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш» (5341200) йўналишларида бакалаврлар тайёрланмоқда.

Факультет шиори: «Ўзбекистон миллий иқтисодиётининг Молия йўналишлари бўйича юқори малакали бакалаврлар тайёрлаш»

Факультетнинг қармоғидаги ҳар бир кафедра ўз компютерига эга бўлиб, барча компютерлар локал ва интернет тармоғига уланган.

Факультет ўз қироатхонасига эга бўлиб, унда ўқитиладиган барча фанлар бўйича ўқув-услугий ва қўшимча адабиётлар мавжуддир.

Факультетда маънавий-маърифий ишлар тасдиқланган режа асосида олиб борилади.

Ҳар йили 1 курс талабалари билан «Талабаликка бағишлов кун» ўтказиш, унда тантанали равишда «Талабалик гувоҳномаси» ва «Рейтинг дафтарчаси» топшириш одат тусига кирган. Факультетнинг маънавий-маърифий хонасида доимий равишда талабалар билан ҳар хил долзарб мавзуларда давра суҳбатлари олиб борилади.

Факультетнинг ўқув жараёнида дарсларни мунозара кўринишида ўтказиш; муаммоли масала ва топшириқ билан бойитиш; «ўйланг (жуфтлик билан) фикр алмашинг», гуруҳларга бўлиб ишлаш, «кейсстади»лардан фойдаланиш, тарқатма материаллар бериш, масофадан ўқитиш методларидан кенг фойдаланилиб талабаларнинг мавзуни ўзлаштириш даражаси таҳлил қилиб борилмоқда.

МИФ АҚШнинг Техас университети, Россиянинг Иқтисодиёт ва молия академияси, Бутунроссия сиртки молия-иқтисод институти, Санкт-Петербург Давлат иқтисодиёт ва молия универси-

тети, Ҳиндистон Молия институти, Гамбург Информацион Техно-
логиялар университети, Жанубий Корея Хосе университети,
Германия Манхейм Давлат университети билан халқаро
алоқаларни кенг йўлга қўйган.

Топшириқлар

1. «Молия иқтисоди» факультети матнини кирилл ёзувидан
лотин ёзувига кўчиринг.

2. Матндан «к», «q», «d», «b», «x», «h» ҳарфлари
иштирокидаги сўзларни лотин алифбосида ёзинг.

«СОЛИҚ ВА СУҒУРТА ИШИ» ФАКУЛЬТЕТИ

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг «Олий таълим муассасасининг намунавий ташкилий тузилмасини тасдиқлаш тўғрисида»ги 2005 йил 13 февралдаги 21- сонли буйруғи, шунингдек, ТМИ ректорининг 2005 йил 27 августдаги 137- сонли буйруғига асосан 1993 йилдан бери Молия-иқтисод факультетида тайёрланган «Солиқлар ва солиққа тортиш», «Суғурта иши» йўналишлари негизида «Солиқ ва суғурта иши» факультети ташкил этилди.

Ҳозирги кунда факультетда 5340800 - «Солиқлар ва солиққа тортиш» ва 534130 - «Суғурта иши» йўналишларида бакалаврлар тайёрланмоқда. Факультет битирувчилари Ўзбекистон Республикаси Давлат Солиқ қўмитаси ва унинг қуйи органларида, турли мулк шаклларидаги суғурта компанияларида, вазирликлар ва бошқа давлат идораларида, шунингдек, халқ хўжалигининг бошқа тармоқларида фаолият юритишлари мумкин.

«Солиқ ва суғурта иши» факультетида ҳозирги кунда 700 дан ортиқ талаба таҳсил олмоқда ва «Солиқлар ва солиққа тортиш», «Суғурта иши», «Информацион технологиялар», «Фалсафа» кафедраларида 110 дан ортиқ профессор-ўқитувчилар фаолият кўрсатмоқда.

«Солиқ ва суғурта иши» факультети Россия Федерацияси Ҳукумати қошидаги Россия Иқтисодиёт академияси, Плеханов номидаги Россия Иқтисодиёт академияси, Москва Давлат Университети, Санкт-Петербург Молия-иқтисод университети, АҚШнинг Техас университети, Германиянинг Манхейм университетлари билан ўзаро ҳамкорлик алоқаларини ўрнатган.

Факультет деканати ва унга қарашли кафедраларнинг барчаси компьютерлар билан жиҳозланган бўлиб, улар институт локал тармоғига ва ИНТЕРНЕТга уланган. Шунингдек, институт сайтида факультетнинг сайти ва электрон почтаси очилган. Институт профессор-ўқитувчилари ва талабалари улардан кенг фойдаланиш имкониятига эга.

Факультет профессор-ўқитувчилари томонидан фанлар компьютер ва замонавий ахборот технологиялари ҳамда янги педагогик технологиялар асосида ўқитилади. Бунинг учун факультетда масофавий ўқитиш маркази хизмат қилади.

Факультетда жами 36 та академгурух мавжуд бўлиб, ушбу гурухларга 36 нафар профессор-ўқитувчи мураббийлик қилиб келмоқда. Чоршанба кунлари «**Маънавият кун**и» тадбирлари ташкил этилади ва бу тадбирларда талабалар турли ташкилотлар мутахассислари, шоир ва ёзувчилар билан учрашадилар.

Топшириқлар

1. «Солиқ ва суғурта иши» факультети матнини Кирилл ёзувидан лотин ёзувига кўчиринг.

2. Матндаги «й», «з», «ғ», «қ», «я», «ц», «ю», «э», «ч» ҳарфлари иштирокидаги сўзларни лотин алифбосида ёзилишига эътибор беринг.

3. Қуйидаги сўзларни лотин ёзувида кўчиринг: солиқ, суғурта, информацион технология, компьютер, факультет, электрон почта, янги педагогик технологиялар, масофавий ўқитиш.

«КРЕДИТ-ИҚТИСОД» ФАКУЛЬТЕТИ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1991 йил 13 майдаги фармони билан Тошкент Халқ хўжалиги институтининг «Молия-кредит ва ҳисоб-иқтисод» факультетлари негизида 1991 йил 1 июнда Тошкент Молия институти ташкил этилиб, «Кредит-иқтисод» факультетида 5340700 - «Банк иши» йўналиши бўйича бакалаврлар тайёрланмоқда. Ҳозирги кунда «Кредит-иқтисод» факультети тасарруфида «Банк иши», «Ўзбекистонда демократик жамият қуриш назарияси ва амалиёти», «Чет тиллари», «Жисмоний тарбия» кафедраларида юздан зиёд профессор-ўқитувчилар талабаларга дарс беришмоқда.

Факультет шиори: «Кредит муассасалари учун илмли, етук ва рақобатбардош кадрларни тайёрлаш».

Факультет тасарруфидаги кафедраларнинг профессор-ўқитувчилари талабаларни маънавий комил инсон сифатида тарбиялаш мақсадида ўқув жараёнида, талабалар уйида, шахсий хонадон ва ижарада яшовчи талабалар билан мунтазам равишда мулоқотлар олиб борилмоқда. Шунингдек, талабалар уйларида доимий равишда «Кафедра ҳафталиклари» ўтказилиб, гуруҳ мураббийлари билан

хамкорликда талабаларнинг эҳтиёж ва талаблари кўриб чиқилиб, амалий ёрдам берилмоқда. Мураббийлик «устоз-шогирд» тизимига таянган ҳолда профессор-ўқитувчилар билан талабалар ўртасида «Ахборот маркази» тақдим қилаётган маълумотлар асосида ахборот соатлари, бадиий, муסיқий ва адабий кечалар ўтказилмоқда.

Факультетни битирувчи бакалаврлар Ўзбекистон Республикаси Марказий Банки ва Республика тижорат банклари ҳамда кредит муассасаларида фаолият юритадилар.

Топшириқлар

1. Матнни ўқиб, лотин ёзувига кўчиринг.
2. Матндан «х», «ҳ», «к», «қ», «й» ҳарфлари иштирок этган сўзларни топинг ва лотин ёзувида кўчиринг.
3. Қуйидаги сўзларни лотин ёзувига ўгириб кўчиринг: ҳисоб-иктисод, банк иши, кредит-иктисод, тасарруфида, маънавий, муассасаларида, эҳтиёж, ўқув жараёни, ҳафталиклар, мураббий, профессор-ўқитувчилар, маълумотлар.

«БОШҚАРУВ» ФАКУЛЬТЕТИ

«Бошқарув» факультети 2003-2004 ўқув йилининг февраль ойида Тошкент Молия институтининг «Ҳисоб-иктисод» ва «Кредит-иктисод» факультетлари базасида ташкил этилган. Ҳозирги кунда факультет тасарруфида «Менежмент» «Умумиқтисодиёт назарияси ва иқтисодий педагогика», «Ўзбек ва рус тиллари» кафедралари фаолият кўрсатиб, бу кафедраларнинг профессор-ўқитувчилари олий таълимнинг «Бакалавр» йўналишлари ва «Магистратура» мутахассисликлари бўйича малакали таълим ва тарбия бериб келмоқда.

Факультетда 5140900 – касб-таълими (бухгалтерия ҳисоби ва аудит), 5340200 – менежмент (иктисодиёт тармоқлари), 5340100 – статистика йўналишлари бўйича бакалавр мутахассис кадрлар тайёрланмоқда.

Факультетнинг истиқболдаги режалари қуйидагича:

— факультетни яқин истиқболда янада ривожлантириш, унинг илмий-педагогик салоҳиятини ошириш;

— тайёрланаётган касб таълими, менежмент, статистика мута-

хассисликлари бўйича жаҳондаги ривожланган илғор таълим муассасалари билан алоқа, ҳамкорликни ўрнатиш ва мустаҳкамлаш;

— институт, ҳомийлар ва васийлар маблағлари ҳисобига факультет моддий-техника базасини ўқитишнинг инфор­мацион ва техник воситалари билан мустаҳкамлаш;

— магистратура — аспирантура — докторантура орқали факультет тасарруфидаги кафедраларни юқори малакали ва илмий салоҳиятли профессор-ўқитувчилар билан тўлдириб бориш;

— хорижий давлатлар билан алоқаларни янада кенгайтириш, грантлар ютиш;

— кафедраларда ўқитиладиган фанлардан педагогик технологиялар ва интерфаол усуллар орқали дарс ўтишни жорий этиш.

Топшириқлар

1. Матнни лотин ёзувида кўчиринг.

2. Матндан таркибида «ш», «ч», «я», «й», «ў», «ё», «х», «х» ҳарфлари бўлган сўз бирикмаларини лотин ёзувида кўчиринг.

3. Қуйидаги сўзларнинг имлосига эътибор бериб, лотин ёзувида кўчиринг: менежмент, умумиқтисодиёт назарияси, магистратура, тайёрланаётган, таълим муассасалари, ҳомийлар, васийлар, тасарруфида, грантлар ютиш, интерфаол усуллар.

«ҲИСОБ - ИҚТИСОД» ФАКУЛЬТЕТИ

Институтнинг «Ҳисоб-иқтисод» факультети узоқ ва шарафли тарихий йўлни босиб ўтган. Дастлаб Ленинград «Ҳисоб-иқтисод» институти базасида 1946 йил Тошкентда ташкил топган. Институтда жами 54 та талаба «Саноатда бухгалтерия ҳисоби» мутахассислиги бўйича ўқитилар эди. Кейинчалик факультет қошида қуйидаги йўналишлар бўйича мутахассислар тайёрлана бошлади:

- «Статистика» (1948 йил), «Давлат банкида бухгалтерия ҳисоби» (1955 йил), «Қишлоқ хўжалиги бухгалтерия ҳисоби» (1952 йил), «Савдо бухгалтерия ҳисоби» (1962 йил).

1963-1964 йилларда факультетда «Транспорт корхоналарида бухгалтерия ҳисоби ва иқтисодий ахборотларни қайта ишлаш» бўйича мутахассисликларни тайёрлаш йўлга қўйилган. 1980 йилда

бошлаб «Тафтиш ва назорат» ихтисослиги бўйича кадрлар тайёрланади.

Мустақиллик йилларида факультет янада ривожланиди ва камол топди. У Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонун ва «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури» талабларидан келиб чиқиб «Бухгалтерия ҳисоби ва аудит» йўналиши бўйича бакалаврлар, тўртта йўналиш бўйича магистрлар тайёрланмоқда. Факультетнинг биринчи декани иқтисод фанлари доктори, профессор А.М. Айрумов уни 1959 йилгача бошқарди. Кейинчалик факультетни иқтисод фанлари доктори профессор Н. Ф. Жабборов (1959-1960), профессор С.Б. Қодирхонов (1963-1969), профессор А.С. Сотиволдиев (1969-1978), профессор М.Х. Хамраев (1974-1984), иқтисод фанлари доктори, профессор Ё.А. Абдуллаев (1985-1991), иқтисод фанлари номзоди, фахрий профессор, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси раиси муовини А.А. Каримов (1991-2001), (2003-2005), доцент З.Т. Маматов (2001-2003), иқтисод фанлари доктори, профессор Б.А. Ҳасанов (2003-2006) йилларда раҳбарлик қилишган.

Факультетни тугатган мутахассислар бугунги кунда Республика Давлат Солиқ қўмитаси, Молия вазирлиги, Макроиқтисодиёт вазирлиги, Давлат Статистика қўмитаси, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки, тижорат банклари, иқтисодиётнинг турли соҳаларида корхона, фирма ва компанияларда иқтисодчи, бухгалтер, аудитор, молия менежери ва бошқа раҳбарлик лавозимларида хизмат қилмоқдалар. Шунингдек, факультетни тугатганлар илмий текшириш институтларида, олий ўқув юртлилари, академик лицей ва касб-хунар коллежларида меҳнат қилмоқдалар. Уларнинг орасида Республикамиз фанининг етук намояндалари, хизмат кўрсатган иқтисодчилар, фан докторлари, профессорлар, депутатлар, вазир ва вазир ўринбосарлари, ҳоким ва ҳоким ўринбосарлари бор. 1990 йилда биринчи марта факультет базасида Ўзбекистон Республикаси бухгалтерлар ва аудиторлар Миллий уюшмаси ташкил топди. Бугунги кунда факультет тасарруфида 4 кафедра: «Бухгалтерия ҳисоби», «Математика», «Молиявий таҳлил», «Статистика» самарали фаолият кўрсатмоқда.

Профессор-ўқитувчилар жамоаси ўқув, ўқув-услубий, илмий изланиш, ижтимоий, таълим ва тарбия жараёнларининг муҳим

муаммоларини муваффақиятли ҳал қилмоқдалар.

Факультет олимлари республикамиз Олий Мажлиси томонидан ишлаб чиқилаётган қонун ҳужжатлари, ҳукуматимизнинг меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларини, жумладан, Давлат таълим стандартларини яратишда фаол иштирок этмоқдалар.

Ўқув жараёни билан амалиётни яқинлаштириш мақсадида ихтисослик кафедралари, вазирликлар, компаниялар, корпорациялар ва кўмиталарда ташкил этилган ва узвий алоқа боғланган ҳолда ишлаб турибди. Факультет талабалари ўртасида фан олимпиадалари, мушоиралар, долзарб мавзуларда маърузалар ва илмий анжуманлар ўтказиб бориш анъанага айланган. Бундай тадбирлар талабаларни фанларни чуқур ва ҳар томонлама ўзлаштиришда юқори самара бермоқда. Факультетнинг 6 та талабаси «Улуғбек», «Истеъдод» жамғармалари ҳамда бошқа Давлат грантларини кўлга киритиб, хорижий давлатлар университетларида бакалавр ва магистр даражасини олиш учун ўқишларини давом эттирмоқдалар. Кўпгина профессор ва ўқитувчилар АҚШ, Буюк Британия, Германия, Япония, Франция, Италия, Россия ва бошқа давлатларда малака ошириб, уларнинг илғор тажрибасини ўрганиб, халқаро стандартлар асосида маъруза ва амалиёт дарсларини олиб бормоқдалар.

Топшириқлар

1. Матнни диққат билан ўқиб чиқинг, «Бухгалтерия ҳисоби ва аудит» мутахассислиги тўғрисида аниқ тушунчага эга бўлинг.
2. Матнни кирилл ёзувидан лотин ёзувига кўчиринг.
3. Матндаги «х», «ҳ», «й», «ё», «я», «ц» ҳарфлари иштирок этган сўзларнинг ёзилишига эътибор беринг.

МАГИСТРАТУРА

Тошкент Молия институти магистратураси 1999 йилда ташкил қилинган бўлиб, ҳозирда қуйидаги 26 та мутахассислик бўйича юксак малакали кадрлар тайёрланмоқда:

1. Давлат маблағларини бошқариш;
2. Корхоналар молияси;
3. Халқаро молия;

4. Халқаро молия бозорларидаги операциялар;
5. Қимматли қоғозлар ва биржа иши;
6. Молиявий менежмент;
7. Кредит;
8. Халқаро банк иши;
9. Халқаро валюта-кредит муносабатлари;
10. Банк ва кредит таваккалчилиги;
11. Банк аудити;
12. Банкларда қимматли қоғозлар операцияси;
13. Солиқлар ва солиққа тортиш;
14. Бухгалтерия ҳисоби (тармоқлар бўйича);
15. Аудит (тармоқлар бўйича);
16. Иқтисодий таҳлил;
17. Ташқи иқтисодий фаолият ҳисоби ва таҳлили;
18. Капитал қўйилмаларни молиялаштириш ва уларни мониторинги;
19. Инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш ва уларни комплекс экспертиза қилиш;
20. Инвестиция фаолиятини молиялаштириш;
21. Инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш;
22. Суғурта андеррайтерлик фаолияти;
23. Суғурта экспертизаси;
24. Касбий таълим;
25. Кўчмас мулк бозори, баҳолаш ва реаллик иши;
26. Молия бозорларида банк операциялари.

Магистратура шиори: «Илм-фанни ривожлантирувчи билимли, зукко магистрларни тайёрлаш».

Магистратурада таълим, маънавий-маърифий ва тарбиявий ишларни юксак даражада ташкил этиш мақсадида мутахассислик бўйича кафедра мудирлари ва дарс берувчи профессор-ўқитувчилардан иборат мураббийлар бириктирилганлиги катта самара бермоқда. Мураббийлар магистрлар билан доимий мулоқотда бўлиб, маънавий-маърифий ва тарбиявий ишларни ташкил этиш билан бирга магистрларни диссертация мавзуларини танлашга, уни қандай ёзиш кераклигини, қандай адабиётлардан фойдаланишни, илмий мақолалар ёзиш ва чоп

этишда ўз таржибалари доирасида маслаҳатларини бериб келмоқдалар.

Магистрлик диссертацияларини бажаришда уни чет тилида ёзиш ва ҳимоя қилишга катта эътибор берилган. Ҳар йили 3-4 та диссертация инглиз, немис ва француз тилларида бажарилиб, ҳимоя қилинмоқда. Ҳимоя пайтида чет эллик мутахассисларнинг иштироки бунга катта мазмун бағишламоқда.

Топшириқлар

1. Матнни лотин ёзувида кўчиринг.

2. Матндан «ғ», «қ», «ж», «ц», «э», «е», «ч», «ш» ҳарфлари иштирок этган кирилл ёзувидаги сўзларни лотин ёзувида кўчиринг.

3. Қуйидаги сўзларни лотин ёзувида тўғри ёзинг: молия, операция, валюта, бухгалтерия, экспертиза, инвестиция, андеррайлик, риелторлик.

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI KAMOLOT BOSHLANG'ICH TASHKILOTI

O'zbekiston Respublikasi «Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati 2001- yil 25-aprelda tashkil topgan.

«Kamolot» — bu o'zini-o'zi boshqaradigan nodavlat, notijorat tashkilot. «Kamolot»ning asosiy maqsadi: yoshlarni birlashtirish; sog'lom turmush talablari asosida tarbiyalash; yoshlarning manfaatlarini himoya qilish; yosh yigit-qizlarning o'z aql-zakovati, kuch-g'ayratini to'la namoyon etishi, jamiyatda munosib o'rin egallashi uchun shart-sharoit yaratib berishdir.

Harakatning oliy organi – bu kamida 5 yilda 1 marta chaqiriladigan Qurultoy. Qurultoy harakatning faoliyatiga tegishli barcha masalalar bo'yicha qaror qabul qilish huquqiga ega. Harakatning ijroiya organlariga Markaziy Kengash va uning Ijroiya Qo'mitasi hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi, Toshkent shahri va viloyatlardagi bo'limlarning Kengashlari va ularning ijroiya qo'mitalari kiradi.

«Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakatining boshlang'ich tashkiloti — o'quv muassasasi, korxonalar, tashkilot yoki mehnat jamoalaridagi 10 dan ortiq harakat a'zolarining tuzgan tashkiloti. Boshlang'ich tashkilotning Kengashi 9 kishiga saylanadigan, boshlang'ich tash-

kilot ishlariga rahbarlik qilish, ishlarni muvofiqlashtirish, boshlang'ich tashkilot yig'ilishlari orasida tegishli qarorlar qabul qilish va ularni amalga oshirish maqsadida tuzilgan organ.

Toshkent Moliya instituti boshlang'ich tashkilotining Kengashiga quyidagilar kiradi:

1. Boshlang'ich tashkilot yetakchisi, Kengash raisi;
2. Boshlang'ich tashkilot yetakchisining o'rinbosari;
3. Yurist-konsult;
4. Siyosiy-huquqiy soha yetakchisi;
5. Ma'naviy-ma'rifiy soha yetakchisi;
6. Ijtimoiy-iqtisodiy soha yetakchisi;
7. Sport va jismoniy tarbiya soha yetakchisi;
8. Xalqaro faoliyat soha yetakchisi;
9. Ekologiya soha yetakchisi.

Boshlang'ich tashkilotning yetakchisi-bu uning umumiy hisobot yig'ilishida 1 yilda 1 marta saylanadigan rahbari.

Hozirda «Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati Toshkent Moliya instituti boshlang'ich tashkilotida institut faol talabalaridan tashkil topgan «Debat», «Notiqlik mahorati» klublari mavjud.

«Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati deganda qandaydir yoshlardan alohida tuzilgan tashkilot tushunilishi noto'g'ri. O'zbekiston Respublikasi «Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati bu O'zbekiston Respublikasi yoshlarining o'zlaridan tashkil topgan tashkilot. «Kamolot» bu uyushgan, bir maqsad atrofida birlashgan yoshlar tashkiloti, ya'ni yoshlarning o'zi. Harakatning har bir a'zosi boshlang'ich tashkilot a'zosi ekan, demak, uning o'zi «Kamolot»ning vakilidir. «Kamolot» tomonidan u yoki bu masalada yordam olish uchun «Kamolot»chilarning o'zlari bu masalalarni yechimi ustida harakat qilishadi.

Топшириқлар

1. Матнни диққат билан ўқиб чиқинг ва «ў», «ғ», «я», «ё», «й» товушларининг лотин алифбосида ёзилишига эътибор беринг.

2. Қуйидаги гапларни кирилл ёзувида кўчиринг: ижтимоий ҳаракат, ҳимоя қилиш, қурултой, ижроия, мувофиқлаштириш, юрист-консультант, етакчиси.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev Y. Yangi alifbo va imloni o'rgatish dasturi. – T.: „O'qituvchi”, 1996
2. Abdullayev Y. Namrohim. – T.: O'qituvchi, 1996.
3. Mahmudov N. Tuliye B., Abdulahadova R. lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini o'rganish kursining dasturi. – T.: „O'qituvchi”, 1995.
4. Rahmatullayev Sh., Xojiyev A. O'zbek tilining imlo tug'ati, - T.: „O'qituvchi”, 1995.
5. To'liqin Tog'ayev. O'qishda ham o'qish bor. – T.: „Sharq”, 1998.
6. Yuridik atamalar va iboralar lug'ati. – T.: „Adolat”, 1993.
7. Abbasxonova M. A., Imomova T.Z. Lotin yozuvidan mashqlar. O'zR IV Akademiyasi. – T.: 1997.
8. Suyunov B. O'zbek tili: alifbo, imlo va talaffuz. – T.: TDYuI, 2003
9. Bo'ronboyeva O. Lotin yozuvi asosidagi o'zbek alifbosi va imlosini o'rganish kursidan uslubiy qo'llanma. – T.: TDYuI, 2001
10. Yo'ldoshev M. Dolzarb lug'at. – T.: „Yozuvchi”, 1998.
11. Imlo va talaffuz lug'ati. Tuzuvchi muallif: Sunnatilla Rizayev. – T.: „O'qituvchi”, 1998.
12. A.Rafiyev. Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosi va imlosi. – T.: 2003.
13. Xasanov N., Rasulova Z. Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosi va imlosi. – T.: 2004.

МУНДАРИЖА

Муқаддима.....	3
Лотин ёзуви асосида ўзбек алифбосини яратиш тарихи ҳақида.....	8
Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбоси ҳарфлари тавсифи.....	17
Ўзбек кирилл алифбоси билан ўзбек лотин алифбосининг қиёси..	26
Кичик босма ҳарфлар.....	28
Бош босма ҳарфлар.....	30
Ёзма ҳарфлар.....	32
Кичик ёзма ҳарфларнинг ёзилиши.....	33
Бош ёзма ҳарфларнинг ёзилиши.....	34
Ҳарфларни қўшиб ёзиш.....	36
Ўзбек кирилл алифбосидаги ё, ю, я, ҳарфларининг ўзбек лотин алифбосида акс эттирилиши.....	38
Е,Ё,Ю,Я ҳарфларининг кирилл ва лотин алифбосида ёзилиш имлоси.....	40
Қўшма сўзларнинг имлоси.....	41
Жуфт ва такрор сўзларнинг имлоси.....	43
Исм – фамилиялар имлоси.....	44
Исм қўйиш удуми ёки исмларда яширинган чирой	45
Ўзбекча исм – шарифларнинг ёзилиши ва имлоси.....	49
Ўғил болалар исмининг ёзилиши.....	56
Қиз болалар исмининг ёзилиши.....	65
Мустақил ишлаш учун матнлар ва топшириқлар.....	73
Ўзбекистон республикасининг давлат тили тўғрисидаги қонунлари.	79
Фойдаланилган адабиётлар.....	180

**Н.АТАЕВА,
С. ҲАСАНОВ**

**ИҚТИСОДЧИЛАР УЧУН ЛОТИН ЁЗУВИГА
АСОСЛАНГАН ЎЗБЕК АЛИФБОСИ ВА ИМЛОСИНИ
ЎРГАНИШ БЎЙИЧА АМАЛИЙ МАШГУЛОТЛАР**
(ўқув-услубий қўлланма)

**IQTISODCHILAR UCHUN LOTIN YOZUVIGA
ASOSLANGAN O‘ZBEK ALIFBOSI VA IMLOSINI
O‘RGANISH BO‘YICHA AMALIY MASHG‘ULOTLAR**
(o‘quv-uslubiy qo‘llanma)

Мухаррир: Ш. Худойбердиева
Саҳифаловчи: Н. Тешабоев

Босишга рухсат этилди: 28.03.2008. Қоғоз ўлчами: 60x84_{1/16}
Ҳисоб-нашр табоғи: 11,37 б.т. Адади: 300 нусха. Буюртма: №

“IQTISOD-MOLIYA” нашриёти
100084, Тошкент, Кичик халқа йўли кўчаси, 7-уй

Тошкент Молия институти босмахонасида чоп этилди.
100084, Тошкент, Кичик халқа йўли 7-уй.